

Doktori (PhD) értekezés

Dr. Lacsny Márton Bálint

2022.

Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

Dr. Lacsny Márton Bálint:

A hazafias nevelés magyarországi eszközrendszere és lehetőségei
különös tekintettel a magyar cserkészetre

PhD. Értekezés

Témavezető

.....

Dr. Babos Tibor
címzetes egyetemi tanár

Budapest, 2022

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke.....	8
1. Bevezetés és a dolgozat hipotézisei.....	11
1. A kutatás célja	11
2. Hipotézisek.....	12
2. Problémafelvetés és a kutatási téma lehatárolása	15
2.1. A kutatás módszertani alapjai	15
2.2. A releváns szakirodalom áttekintése és a kutatási téma lehatárolása.....	19
2.2.1. Magyarország nyugati típusú jóléti demokrácia.....	20
2.2.2. Magyarország a nyugati kereszténység határán helyezkedik el.	24
2.2.3. Magyarország a posztkommunista keleti blokk egyik állama.....	26
2.2.4. Magyarország területe 1956 óta nem volt hadszíntér	27
2.3. Problémafelvetés.....	28
2.3.1. Az értékvesztés	29
2.3.2. A Globális elit kialakulása.....	32
2.3.3. Az információs társadalom hatásai	34
2.3.4. A klímaváltozás	40
2.3.5. Nyersanyagok szűkössége és az erőforrások kimerülése	42
2.3.6. A problémafelvetés konklúziója	43
2.4. Részösszegzés a 2. fejezethez	50
3. A magyar haderő és a hazafias nevelés helyzete, kapcsolatai.....	51
3.1 Történeti áttekintés	52
3.1.1. Katonai hagyományaink általában a magyar történelem során	52
3.1.2. A Magyar Honvédség megalapításától	55
3.1.3. Az Első Világháború.....	58
3.1.4. Trianon és következményei	59
3.1.5. A Levente mozgalom.....	60
3.1.6. Egyéb módszerek a békediktátum rendelkezéseinek kijátszására	63
3.1.7. Haderőfejlesztés az 1930-as években	64
3.1.8. A Második Világháború.....	65
3.1.9. Kommunizmus	66
3.1.10. MHSZ alapítás, kialakulás 1948-1967.....	66
3.1.11. MHSZ szakági rendszer és honvédelmi előképzés.....	67
3.1.12. Rendszerváltozás és az MHSZ megszűnése	69
3.1.13. A délszláv háborúk	70
3.2 A Honvédelmi Kötelék program koncepciója	74
3.2.1. A szakági rendszer	78
3.2.2. Felmérés a Magyar Honvédség vezetői körében	81
3.2.3. A kérdéssor	83
3.2.4. Hipotézisek	85
3.2.5. Az interjúk tanulságai	86
3.2.6. A Honvédelmi előképzés helye, szerepe a rendszerben	88
3.2.7. Sorkatonaság és hozzá való viszony	88
3.2.8. A Honvédelmi Kötelék program eredményei és tapasztalatai.....	89
3.2.9. A versenyrendszer.....	89
3.2.10. A versenyek tapasztalatai.....	91
3.2.11. Statisztikai adatok a versenyekről.....	92
3.2.12. A versenyeken túl	94
3.2.13. Járási szint:.....	96

3.2.14.	Megyei szint:.....	97
3.2.15.	Központi szint:.....	98
3.3	Tudományos következtetések a Honvédelmi Kötelék tapasztalataiból.....	99
3.4	Kormányzati szinten megtehető intézkedések:.....	101
3.5	Általános tanulságok a Honvédelmi Kötelék programból:	102
3.6	A Honvédelmi Sportszövetség	102
3.7	A hazafias nevelés céljainak átgondolása.....	109
3.8	Egy hazafias neveléssel foglalkozó szervezet létrehozásának fontossága.....	110
3.8.1.	A létrehozandó szervezet céljai:	110
3.8.2.	A demokratikus civil kontroll szempontjai:.....	111
3.8.3.	Hatékonyság a feladatok végrehajtásában:	114
3.8.4.	Költséghatékony működés:.....	118
3.9	Részösszegzés a 3. fejezethez	119
4	<i>A magyar oktatási rendszer áttekintése a hazafias nevelés szempontjából.....</i>	121
4.1	A köznevelés rendszerének jogi háttere	122
4.2.	A köznevelés szervezeti háttere	124
4.2.1.	Központi szint	124
4.2.2.	Középirányítási szint.....	127
4.2.3.	Országos statisztikai adatok a KRÉTA rendszer tükrében:	128
4.2.4.	A helyi szint	130
4.3.	A Nemzeti Alaptanterv	130
4.3.1.	Nemzeti	131
4.3.2.	Alap.....	132
4.3.3.	Tanterv	133
4.3.4.	Mit várunk egy jó Nemzeti alaptantervtől?	134
4.4.	Esettanulmány: Az oktatási reformok tervezése és hatásai	136
4.3.5.	A szabályozási koncepció szakmai alapvetése:	137
4.3.6.	A testnevelés kerettanterv fő tartalmi elemei	138
4.3.7.	A köznevelési intézmények testnevelés-infrastruktúrája.....	138
4.3.8.	A testnevelő tanárok számának alakulása.....	140
4.3.9.	Küzdősportok oktatása a KK intézményeiben a 2016-'17 es tanévben.....	141
4.3.10.	Szakmai alapvetések	143
4.3.11.	Az egészséges életre nevelés	145
4.3.12.	Célrendszer	145
4.3.13.	Szabályozás.....	147
4.3.14.	Humán erőforrás szükséglet.....	151
4.3.15.	Tananyagfejlesztés	154
4.3.16.	Infrastruktúra, eszközigény.....	155
4.4.13.	Összefoglalás	157
4.5.	Felmérés a magyarországi középiskolák körében a hazafias és honvédelmi nevelés tárgyában	157
4.5.1.	A módszer:	157
4.5.2.	A web-survey célcsoportja és a célcsoport elérésének technikája.....	158
4.5.3.	A vizsgálat kérdéskörei.....	159
4.5.4.	Hipotézisek:	159
4.5.5.	A kérdések:	160
4.5.6.	Az eredmények bemutatása:	169
4.5.7.	Összefoglalva:.....	178
4.6.	Az egyes iskolarendszerek összehasonlítása és a jól teljesítő iskolák kritériumai ..	179

4.5.8.	A tanárképzés jelentősége.....	179
4.7.	Részösszegzés a 4. fejezethez	182
5.	<i>A cserkészzet.....</i>	184
5.1.	Az alapítóról.....	185
5.2.	A cserkészzet meghatározása	187
5.2.1.	Önkéntes:	187
5.2.2.	Politikamentes:.....	187
5.2.3.	Vallásos:.....	188
5.2.4.	Ifjúságnevelő:.....	188
5.3.	A magyar cserkészzet küldetése.....	189
5.4.	A cserkész módszer	189
5.5.	A fogadalom és a cserkész törvény	190
5.6.	Órsi rendszer	191
5.7.	Cselekedve tanulás	192
5.8.	Korosztályok	193
5.9.	Hogy néz ki ez a gyakorlatban?	194
5.10.	A cserkész tábor	196
5.11.	Hogyan került a cserkészzet Magyarországra?	199
5.12.	A magyar cserkészzet története	201
5.12.1.	Az I. világháború után	201
5.12.2.	A II. világháború után.....	207
5.12.3.	Az újjáalakulás.....	208
5.13.	Az MCSSZ szervezetének bemutatása	209
5.14.	A Magyar Cserkészszövetségek Fóruma – magyar cserkészzet világszerte	209
5.14.	A magyar cserkészzet próbarendszere.....	211
5.14.1.	A korosztály lelki, érzelmi, testi, értelmi, társas nevelési céljai	214
5.15.	A próbarendszer	219
5.16.	A magyar cserkészzet vezetőképzési rendszere.....	240
5.17.	Javaslatok a magyar cserkészzet vonatkozásában.....	243
5.17.1.	Hasznosítsuk az öregek tapasztalatát!.....	244
5.17.2.	A civil életben sikertelen ember nem alkalmas cserkészvezetőnek	244
5.17.3.	Összmagyar vezetőképzés	244
5.17.4.	Egységes próbarendszer.....	245
5.17.5.	Cserkész fel a netre!.....	245
5.17.6.	Együttműködés a honvédelem rendszerével.....	246
5.18.	Részösszegzés az 5. fejezethez	247
6.	<i>Összefoglalás és a tudományos eredmények bemutatása.....</i>	247
6.1.	A dolgozat megállapításainak összefoglalása általában.....	247
6.2.	A honvédelem alrendszerének hipotéziseivel kapcsolatos megállapítások	248
6.3.	Az oktatási alrendszer hipotéziseivel kapcsolatos megállapítások	249
6.4.	A magyar cserkészettel kapcsolatos hipotézisek igazolása.....	250

6.5. A disszertációban foglalt tudományos eredmények.....	251
7. Ajánlások a dolgozat eredményeinek gyakorlati felhasználására	251
<i>Az értekezés benyújtójának a témakörből készült publikációs jegyzéke</i>	253
<i>Hivatkozások</i>	253
<i>Ábrajegyzék:.....</i>	264

Rövidítések jegyzéke¹

AA.....	Altiszti Akadémia
BHD.....	Budapest Helyőrségi Dandár
BM.....	Belügyminisztérium
BSA.....	Boy Scouts of America – Az USA cserkészszövetsége
CFE.....	Conventional Forces in Europe – Az Európába telepített hagyományos fegyverek korlátozásáról szóló párizsi szerződés
CST.....	cserkésztsiszt
EFOP.....	Emberi Erőforrás Operatív Program
eKRÉTA.....	Elektronikus Köznevelési Regisztrációs és Tanulmányi Alaprendszer
EINK.....	Egységes Ifjúságnevelési Kézikönyv
EMMI.....	Emberi Erőforrások Minisztériuma
ENSZ.....	Egyesült Nemzetek Szervezete
EU.....	Európai Unió
FIR.....	Felsőoktatási Információs Rendszer
FM.....	Földművelésügyi Minisztérium
G20.....	Group of 20 - a világ 19 legnagyobb gazdaságát és az Európai Uniót tömörítő szervezet
GH.....	Gazdasági Hivatal (a cserkésztábor logisztikáét felelős szervezeti egysége)
HFCSF.....	Haderőtervezési és Fejlesztési Csoportfőnökség
HICSF.....	Híradó és Informatikai Csoportfőnökség
HKNYP.....	Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság
HKPI.....	Honvédelmi Kötelék Programiroda
HM.....	Honvédelmi Minisztérium
HOSOSZ.....	Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetsége
HS.....	Honvédelmi Sportszövetség
HTI.....	Haditechnikai Intézet
IKT.....	Információs és Kommunikációs Technológiák
ITM.....	Innovációs és Technológiai Minisztérium
KEMPP.....	Katonai Emlékpark Pákozd
KIKCSF.....	Kiképzési Csoportfőnökség

¹ Itt található a dolgozatban legalább kettő alkalommal megtalálható rövidítések feloldása

KIR	Köznevelési Információs Rendszer
KK.....	Klebensberg Központ
KKK.....	Képzési és Kimeneti Követelmények
Knt	a Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LCSF	Logisztikai Csoportfőnökség
MATASZ.....	Magyar Tartalékosok Szövetsége
MCSSZ	Magyar Cserkészszövetség
MCSSZF	Magyar Cserkészszövetségek Fóruma
MH.....	Magyar Honvédség
MHSZ	Magyar Honvédelmi Szövetség
MOM	Magyar Optikai Művek
MSZHSZ.....	Magyar Szabadságharcos Szövetség
MSZMP	Magyar Szocialista Munkáspárt
MT	Minisztertanács
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NATO	North Atlantic Treaty Organization – Az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete
Nat.....	Nemzeti Alaptanterv
NETFIT.....	Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt
NGM	Nemzetgazdasági Minisztérium
NKE	Nemzeti Közszolgálati Egyetem
NSZFH.....	Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OFI.....	Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
OH.....	Oktatási Hivatal
OKJ	Országos Képzési Jegyzék
ÖHP	Összhaderőnemi Parancsnokság
ÖTR	Önkéntes Tartalékos Rendszer
PISA.....	Programme for International Student Assessment - Nemzetközi Tanulói Teljesítménymérés Programja
ST.....	(cserkész) segédtsízt
SZGYF.....	Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság
SZMSZ	Szervezeti és működési szabályzat
SZÜCSF.....	Személyügyi Csoportfőnökség

TE Testnevelési Egyetem
VH..... Védelmi Hivatal
VK..... (cserkész) Vezetőképző
VKF Vezérkari Főnök
VKFH Vezérkari Főnök Helyettese
VKM Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium
WOSM..... World Organization of the Scout Movement - A
Cserkészmozgalom Világszervezete

1. Bevezetés és a dolgozat hipotézisei

„Amiként a család, úgy a nemzet és a haza sem helyettesíthető valóságok.”

Szent II. János Pál pápa²

Az elmúlt évek során több alkalommal kezdtem azzal előadásaimat, prezentációimat, hogy „talán nem kell ecsetelnem a hazafias nevelés jelentőségét...” Kutatásaim során azonban rá kellett jönnöm arra, hogy igenis szükség van erre, illetőleg a kutatási eredmények hasznosulása tekintetében éppen erre van a legnagyobb szükség. Értő közönség, a hadtudományban jártas emberek, katonák számára valóban nem kell ecsetelni a hazafias nevelés jelentőségét, azonban a kutatás hasznosulásának egyetlen módja, ha az egész társadalmat sikerül meggyőzni a hazafias nevelés jelentőségéről. A hazafias nevelésnek ugyanis akkor van értelme, ha annak hatása széles körben érvényesül és az egész társadalom számára norma lesz a hazafiság, amit szükség esetén tettekre lehet konvertálni.

Egy állam katonai erejét és ezzel együtt védelmi képességeit nagyban befolyásolja a haderő társadalmi beágyazottsága, vagyis a civil-katonai kapcsolatok minősége. Különösen igaz ez a nyugati típusú demokráciákra, hiszen ezekben az államokban alkotmányosan érvényesül a demokratikus civil kontroll alapelve, vagyis a haderő számára legmagasabb szinten civil állami vezetők szabják a feladatokat, amely civil állami vezetőket demokratikusan választanak. Ebből következik, hogy a társadalom haderőhöz való viszonyulása alapvetően befolyásolja a haderő alkalmazhatóságát és ezáltal az állam katonai erejét³.

Ugyanakkor a haderőhöz, mint az állam fegyveres védelmét ellátó szervezethez való pozitív hozzáállás ösztársadalmi szinten nem képzelhető el magához a hazához való pozitív érzelmi kötődés, vagyis a hazafiság eszméje nélkül.

1. A kutatás célja

A hazafiság, illetőleg annak ösztársadalmi szintű megteremtése és fejlesztése tehát alapvető fontosságú egy ország védelmi képességeinek, illetőleg a haderő alkalmazhatóságának szempontjából. A hazával szembeni pozitív érzelmi kötődés kialakítása és az ezzel

² (II. János Pál, 2017) 73. old.

³ (Huntington S. T., 2002), 88.old.

szükségszerűen együtt járó ismeretek átadása a hazafias nevelés. Ennek megfelelően jelen tanulmány a következő kérdésekre keresi a választ:

1. Milyen eszközei vannak az államnak arra, hogy az állampolgároknak a hazára iránti pozitív érzelmi kötődést fejlessze?
2. Hogyan biztosítható az állam hazafias neveléssel foglalkozó szervezeteinek hatékony működése?
3. Milyen nem állami eszközök állhatnak rendelkezésre a hazafias nevelési feladatok végrehajtására?
4. Hogyan javítható a nem állami eszközök, vagy szervezetek hazafias nevelési munkájának hatékonysága?

2. Hipotézisek

Kutatásom kezdetén a következő hipotéziseket fogalmaztam meg, amelyek igazolása, vagy cáfolata új tudományos eredményként jeleníthető meg:

1. Feltételeztem, hogy a hazára fegyveres védelmére való felkészülésben nagy jelentősége van a hazafias nevelésnek. Feltételeztem továbbá, hogy a társadalom kohézióját és az emberek kisebb-nagyobb közösségekhez, végső soron a nemzethez való tartozásának alapjait is meg lehet teremteni a hazafias nevelés eszközei által, valamint az állam ezzel ellensúlyozni tudja a globalizáció számos, a társadalomra és az egyénekre gyakorolt káros hatását.
2. Feltételeztem, hogy a haderő személyi állományának utánpótlása szempontjából a XXI. században a hazához való érzelmi kötődésnek és a szolgálat iránti elkötelezettségnek legalább akkora szerepe van, mint a potenciális előképzésen megszerzett, honvédelmi szempontból hasznos tárgyi tudásnak.
3. Feltételeztem, hogy lehetséges ma Magyarországon olyan szervezetet létrehozni, amely a honvédelem szempontjából fontos gyakorlati ismeretek átadásával, vagyis honvédelmi előképzéssel foglalkozik és amely mérhető mértékben képes fejleszteni a társadalom hazához való pozitív érzelmi kötődését. Feltételeztem továbbá, hogy egy ilyen szervezet képes organikus úton tömegszervezetté fejlődni.
4. Feltételeztem, hogy a magyar köznevelés rendszerében megvan a hazafias nevelésnek és a közösségépítésnek a megfelelő eszközrendszere és az intézményrendszer alkalmas a hazafias nevelési célok megvalósítására.

5. Feltételeztem, hogy a hazafias nevelés eszközeit – amennyiben azok nem megfelelően vannak jelen– jogalkotási eszközökkel és gyors szervezeti reformokkal a köznevelési rendszerben meg lehet teremteni.
6. Feltételeztem, hogy a magyar cserkészzet – megalapítása óta – gyakorlatilag teljes mértékben megvalósítja az állam által igényként megfogalmazott hazafias nevelési célokat.
7. Feltételeztem, hogy a magyar cserkészzet és az állam megfelelő alrendszerének szinergikus kapcsolatait kihasználva jelentős mértékben javítható a hazafias nevelés hatékonysága.

A dolgozat első fejezetében megfogalmazom azon alapvetéseket, amelyek a téma lehatárolásához szükségesek. Ezen túlmenően felvetek néhány olyan globális problémát, amely miatt indokoltnak tartom a téma vizsgálatát és amelyek mind az egyén, mind a kisebb közösségek, mind pedig az egész társadalom számára hangsúlyozzák a honvédelem ügyének fontosságát. Ezek a problémák túlnyomó részbe a globalizáció néven ismert társadalmi folyamatok által generált jelenségek, amelyek – a globalizáció számos pozitív hatása mellett – veszélyeztetik a közösségek, társadalmak kohézióját és amely jelenségek ellen az államok igyekeznek fellépni. A fejezet fő megállapítása, hogy az itt felvetett problémák veszélyeztetik a társadalom kohézióját és súlyos esetben alkalmasak a társadalom felbomlására és az állami berendezkedés megdöntésére is, ugyanakkor a hazafias nevelés eszközei alkalmasak ezen problémák ellensúlyozására.

A második fejezetben – történeti áttekintést követően – bemutatom a magyar közigazgatás honvédelmi alrendszerének kapcsolatait a hazafias neveléssel. Egy felmérés tudományos eredményein keresztül bemutatom annak igazolását, hogy a haderő személyi állományának utánpótlása során mind a haderő, mind az állomány tagjai tekintetében fontosabb a haza iránti érzelmi kötődés és a szolgálat iránti elkötelezettség, mint az esetlegesen korábban megszerzett tárgyi tudás, vagy fizikai képesség. A Honvédelmi Kötelék program tapasztalatai, mint tudományos kísérleti tapasztalatok, valamint az azok felhasználásával létrehozott Honvédelmi Sportszövetség bemutatása által igazolom, hogy lehetséges ma Magyarországon olyan szervezetet létrehozni, amely a honvédelem szempontjából fontos gyakorlati ismeretek átadásával, vagyis honvédelmi előképzéssel foglalkozik. Cáfolatot nyer továbbá az a hipotézis, hogy egy ilyen szervezet az alapvetések között bemutatott mai magyar társadalmi viszonyok között olyan tömegszervezetté válik, mint 1990. előtt az MHSZ.

A harmadik fejezetben bemutatom a magyar közigazgatás oktatási alrendszerének kapcsolatait a hazafias neveléssel. Ezen belül első sorban a köznevelés alrendszerével foglalkozom és érintőleg elemzem a tanárképzést, mint a felsőoktatás egyik szegmensét. Egy konkrét eseten keresztül bemutatom a magyar köznevelési rendszerben eszközölhető reformok végrehajtásának lehetséges módját, bemutatva ezen keresztül a rendszerben rejlő problémákat és akadályokat is. A fejezet további részében egy kérdőíves felmérés tudományos eredményeinek bemutatásán keresztül elemzem a magyar köznevelés intézményrendszerének a hazafias neveléshez fűződő viszonyát, bemutatva, hogy a köznevelés szakpolitikai céljai között még mindig túlsúlyban van az ismeretek átadására való törekvés az érzelmi kötődés kialakításával szemben.

A negyedik fejezetben a világ legnagyobb ifjúságnevelő mozgalmával, a cserkészzel foglalkozom. Rámutatok a magyar cserkészlet specialitásaira és részletesen elemzem a magyar cserkészlet képzési- és próbarendszerét. A fejezet tudományos eredménye a magyar cserkészlet módszerének leírása a honvédelem és a hazafias nevelés szempontrendszer szerint, amire a magyar cserkészlet rendszerváltozás utáni újraindulása óta nem került sor. A fejezetben igazolom, hogy a magyar cserkészlet, mint mozgalom tevékenysége a hazafias nevelés szempontjából példaértékű és követendő. A fejezet végén javaslatot teszek a magyar cserkészmozgalom és az állam egyes alrendszerei közötti együttműködés lehetséges formáira és a fejlesztés potenciális irányaira is.

A befejezés a kutatómunka eredményeit, következtetéseit és a felhasználásra vonatkozó ajánlásokat foglalja össze.

2. Problémafelvetés és a kutatási téma lehatárolása

2.1. A kutatás módszertani alapjai

*"Semmilyen szél nem kedvez annak, aki nem tudja, melyik kikötőbe tart."*⁴

Seneca

Ennek a disszertációnak a tárgya a hazafias és honvédelmi nevelés. Hazafias nevelésen – nagyon leegyszerűsítve a dolgot – a hazához való pozitív érzelmi viszonyulás kialakítását értem, míg honvédelmi nevelés alatt az ezt követő olyan ismeretek átadását, amelyek a gyakorlatban segítik a gyereket, hogy később valóban képes legyen hazáját megvédeni. A dolgozatban azt vizsgálom, hogy a hazafias nevelés céljainak elérésére Magyarországon a jelenlegi társadalmi berendezkedés keretei között milyen szervezeti, szervezetfejlesztési eszközök állnak rendelkezésre és hogyan lehet ezeket a leghatékonyabban a cél szolgálatába állítani.

Tekintettel arra, hogy a doktori kutatásom teljes mértékben Magyarország védelmi képességeinek javításáról szól, a disszertáció is első sorban a biztonsági tanulmányok tudományterület eszközrendszerét használja fel a kutatási eredmények elérésére. Ennek megfelelően a „szervezett emberi közösségek (államok), valamint az államok által létrehozott nemzetközi rendszer vizsgálatával”⁵ fogok foglalkozni. Ebben a disszertációban túlnyomó részben a Magyar Állam „viselkedését” fogom vizsgálni a hazafias nevelés területén és azt elemzem, hogy az állam milyen intézkedéseket tud megtenni annak érdekében, hogy a hazafias nevelés a lehető leghatékonyabb legyen és a lehető legnagyobb mértékben szolgálja az államberendezkedés biztonságát.

Kiindulópontként a koppenhágai iskola ötdimenziós biztonságmodelljét⁶ fogom használni, amelyben a biztonság dimenziói az állam kül- és biztonságpolitikai aktivitási területei jelennek meg. Ez a megközelítés jól mutatja azt a folyamatot, amely az emberiség történetének utolsó néhány száz éve alatt végbe ment. A katonai biztonság ugyanis azért lehetett elsődleges, mert külső emberi erővel a biztonság összes többi – Buzan és Weaver által definiált – területét akár csak 100 évvel ezelőtt is lehetetlen lett volna befolyásolni.

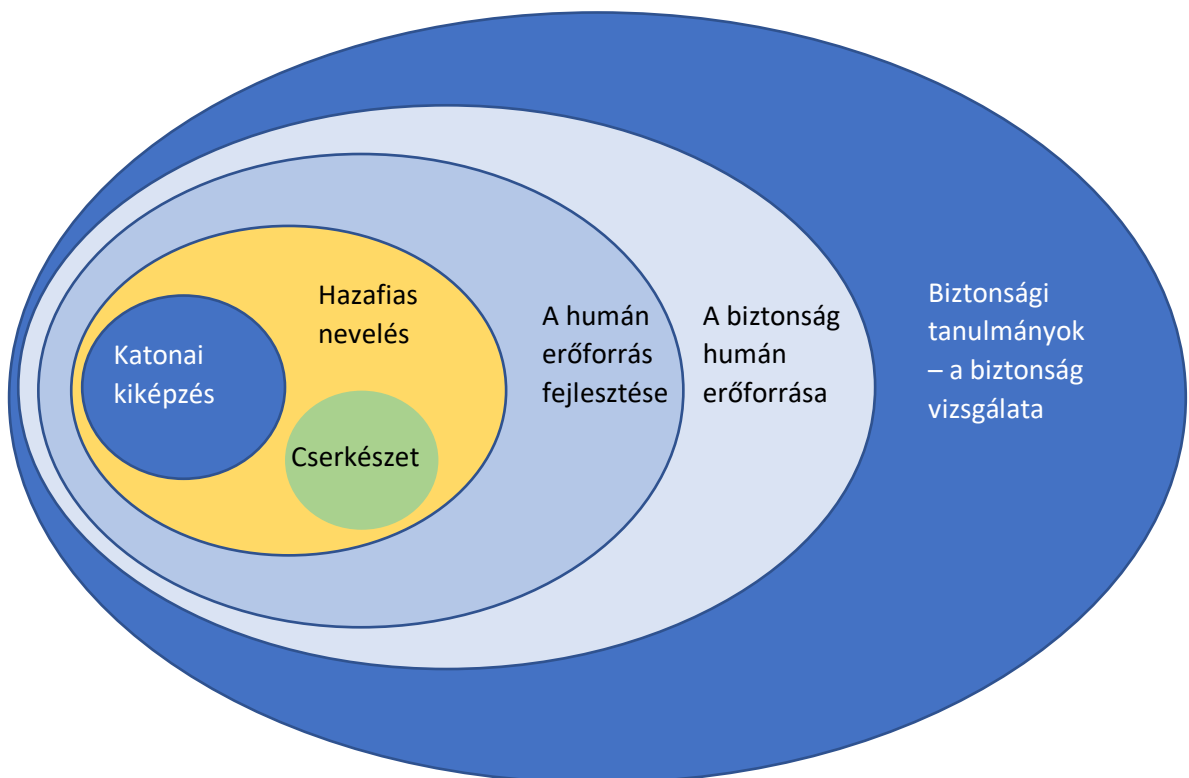
⁴ (Seneca)

⁵ (Gazdag, 2011), 20. old.

⁶ (Buzan, Waever, & de Wilde, Security: A New Framework for Analysis, 1998), 22-23. old.

A katonai biztonságon túl a társadalmi, politikai, gazdasági, vagy környezeti biztonság megjelentek ugyan egy-egy hadműveletben, de valójában csak a katonai biztonság eszközeiként (pl. a környezeti biztonság is sérül, ha elterelünk egy folyót annak érdekében, hogy az ellenség ne jusson ivóvízhez).

Természetesen a biztonság minden, itt definiált dimenziójának vannak humán erőforrásra vonatkozó vetületei, azonban, ha az ifjúság, vagy az egész társadalom hazafias neveléséről beszélünk, talán mégis a társadalmi és a politikai vetületek emelkednek ki. A politikai vetület persze csak a képviselői demokrácia tekintetében, amennyiben lényeges az, hogy a választásokon részt vevők számára a biztonsági szempont előtérbe kerüljön. Minden esetre, ha biztonság ezen, komplex értelmezéséből indulunk ki, akkor az egyes ember életének számos területén van alkalma olyan döntéseket hozni, amelyek összefüggenek a biztonság kérdésével és amelyek biztonságiasítására, vagyis a magas politika szintjére emelkedésére sokkal nagyobb esély van, mintha a biztonságot csak katonai értelmében vizsgálnánk.

1. ábra – a kutatási téma „hagymahéj szerkezete” – saját szerkesztés

A téma lehatárolásának könnyebb megértését szolgálja a fenti „hagymahéj ábra”. A Biztonsági Tanulmányok, mint tudományterületi besorolás meghatározza a kutatás során alkalmazott tudományos módszereket és a vizsgálódás fő irányát. Az ábrán látszik, hogy a kutatás tárgya a biztonsághoz kapcsolódó humán erőforrás vizsgálata. Ez még nagyon tág,

hiszen ebbe még a humán erőforrás minden vetülete beletartozik az élve születések számától a lakosság etnikai összetételéig. A vizsgálat tárgya tehát az, hogy az állam rendelkezésére álló humán erőforrás hogyan fejleszthető olyan irányba, hogy az az állam biztonságát elősegítse. Ezen belül az ifjúság hazafias nevelésével fogok foglalkozni, amit az ábrán sárgával jelöltem. A hagyma legbelső részével, az ország fegyveres védelmére való felkészítéssel, illetőleg a katona kiképzéssel a disszertációban nem foglalkozom. A hazafias nevelés témakörén belül viszont hangsúlyosan foglalkozom a magyar cserkészettel, mint olyan eszközzel, ami a nevelés célokat igen nagy hatékonysággal valósítja meg.

A Biztonsági Tanulmányok, mint tudományterület rendszertani helyéből következően a vizsgálódás határterületei még az előzőeknél is árnyaltabbak lesznek, hiszen a tudományterület számos határterületen csatlakozik egyéb tudományterületek vizsgálódási köréhez és módszereihez.

2. ábra – A biztonsági tanulmányok rendszertani helye és a vele határos tudományterületek⁷

Mivel a disszertáció szűkebb tárgya a hazafias nevelés, amelynek van egy igen erős pedagógiai vetülete, ezért a következő értelmezési szinten az eddigi komplex rendszert hazafias nevelés optikáján keresztül kell néznünk. Ez nem csupán a „nemzetvédelmi humán tőke”⁸ értelmezési köre, hiszen itt a teljes társadalom utánpótlásának hazafias neveléséről beszélünk. Nem is csupán a társadalmi biztonság vetülete, hiszen a biztonság minden értelmezésének humán erőforrás oldalát nézzük és mindazon szempontokat, amelyek emberi döntésekhez vezetnek.

Demokratikus állami berendezkedés esetén végső soron minden döntés a társadalom kezében van, még a ezek gyakorlása – a választások és népszavazások kivételével – nem is különösebben feltűnő. Ugyanakkor hosszú távon a társadalom hazafias neveltetése egyértelműen meghatározza akár az egyes politikai programok végrehajthatóságát, vagy az

⁷ (Gazdag, 2011), 20. old.

⁸ (Boldizsár & Németh, 2016)

állam bármely ügyének magas politikai szintre emelését, legyen az akár a katonai biztonság, akár a környezetvédelem. A katonai biztonság (pl. hadiállapot kinyilvánítása) tekintetében a társadalom véleményét a döntéshozók a legritkább esetben szokták kikérni, mégis igaz az a tétel, hogy a haderő alkalmazhatóságának négy közül az egyik feltétele, hogy a társadalom hajlandó legyen az adott kérdésben támogatni a haderő alkalmazását⁹. Ennek megfelelően a disszertáció során a módszertani kérdéseket az előbbi két ábra értelmezési tartományát a hazafias nevelés optikáján keresztül fogom vizsgálni, vagyis minden biztonsági, vagy határterületi szempontot az adott terület humán erőforrás utánpótlási vonzatai, pedagógiai kérdései felől fogok áttekinteni. A következő ábrán az előző ábra felhasználásával mutatom be a disszertáció speciális megközelítését azzal, hogy a biztonsági tanulmányok összes itt felmerülő kérdését a pedagógia és a humán erőforrás fejlesztés optikáján keresztül vizsgálom. A pedagógiai vetület ebben az esetben csak annyiban jelenti a katonai kiképzés és szolgálat során alkalmazott pedagógiai módszereket, amennyiben azok azonosak a cserkész vezetőképzés, vagy a köznevelés rendszerében alkalmazott módszerekkel.

3. ábra – a disszertáció elméleti megközelítése a 2. ábra nyomán - saját szerkesztés

Ahhoz, hogy az alapvető összefüggéseket látni lehessen, néhány alapvetés jellegű megállapítással kell kezdeni az elemzést. Ezek az alapvetések ahhoz szükségesek, hogy a disszertáció tárgyát képező kérdésekben érvelni lehessen anélkül, hogy minden egyes alkalommal a kiindulás alapjául szolgáló érveket is igazolni kelljen. Az alapvetések a biztonsági tanulmányok eszközrendszerének tükrében értelmezendők azzal, hogy Magyarország földrajzi helyének és ezáltal geopolitikai és biztonságpolitikai helyzetének

⁹ (Huntington S. T., 2002), 88. old.

elemzésére és az európai regionális biztonsági komplexum¹⁰ részletes bemutatására külön nem térek ki.

2.2. A releváns szakirodalom áttekintése és a kutatási téma lehatárolása

Tekintettel arra, hogy az értekezés három jól elkülöníthető részből áll össze és mindhárom résznek, témának önálló szakirodalma és módszertana van, a kutatási módszereket és a releváns szakirodalom áttekintését az egyes fejezetekben fogom megtenni, ahol értelemszerűen hivatkozni is fogok rájuk. A módszertani alapoknál hivatkozottakon túl a honvédelem alrendszerével foglalkozó rész szakirodalmának alapja egyértelműen a civil-katonai együttműködésről szóló irodalom, amelynek gerincét Huntington¹¹¹² és Janowitz¹³ munkássága adja, amit jól kiegészít és esettanulmányokkal árnyal a civil-katonai kapcsolatok kézikönyv jellegű feldolgozása a Naval Postgraduate School munkatársai által¹⁴. A téma társadalmi és politikai vonatkozásai során ezen kívül támaszkodtam a John J. Mearsheimer¹⁵ által leírtakra is. A köznevelés alrendszeréről szóló fejezet megírása során Katonai pedagógiáról és neveléstudományról, az átfogó pszichológiai vonatkozásairól mejelent releváns könyvekre¹⁶, folyóiratcikkekre¹⁷ és egy PhD értekezésre¹⁸ tudtam támaszkodni, de végső soron a kutatási eredményeket a vonatkozó jogi környezet elemzése és a saját empirikus kutatásaim eredményei adják. A cserkészetről szóló fejezet vonatkozásában elmondható, hogy annak megírására éppen a tudományos igényű szakirodalom hiánya motivált. Felismertem ugyanis, hogy a magyar cserkészlet ilyen szempontok szerinti leírása hiánypótló lehet és hogy a cserkészetről csak az általános, cserkészeteknek szóló és kézikönyv jellegű szakirodalom¹⁹ áll rendelkezésre.

A következőkben a téma lehatárolása érdekében lefektetek néhány alapvetést és néhány mondatban bemutatom, hogy mely szempontok vezettek ahhoz, hogy ezeket gondolom a magyar társadalomról, illetve miért tartom fontosnak ezen alapvetések megtételét. Nem fogok külön foglalkozni azzal, hogy a konzervatív keresztény értékrend elemei valójában

¹⁰ (Buzan & Weaver, *Regions and Powers*, 2003) 352- 395. old.

¹¹ (Huntington S. P., 1985)

¹² (Huntington S. T., 2002)

¹³ (Janowitz, 1960)

¹⁴ (Bruneau, 2013)

¹⁵ (Mearsheimer, 2018)

¹⁶ (Atkinson & Hilgard, 2005)

¹⁷ Pl. (Czank & H. Varga, 2012.), (Szelei, *Motiváció, tudatosság, vezetés*, 2015)

¹⁸ (Dancs, 2013)

¹⁹ Pl. (Baden Powell, *Scouting for Boys - Cserkészlet fiúknak*, 2016), (Sík, *Magyar cserkészvezetők könyve*, 1925)

értéknek minősülnek-e, vagy hogy a hagyományok tisztelete és az ehhez kapcsolódó rituálék értékesek-e. Ezeket értéknek tekintem és ekként fogok rájuk hivatkozni a disszertáció során.

2.2.1. Magyarország nyugati típusú jóléti demokrácia²⁰

Ez a megállapítás azért lényeges a kutatási téma szempontjából, mert a hazafiság és a hazafias nevelés társadalmi környezetét definiálja. Ha ez alapvetésként nincs megfogalmazva, akkor a nevelési célok kiindulása, miszerint egy ilyen társadalmi berendezkedés mellett kell hazájukat szerető és cselekvőképes állampolgárokat nevelni, nem értelmezhető.

Az államalapítás óta egyértelmű, hogy Magyarország a nyugati keresztény kultúrához tartozik. Ennek következményeit nem csak a történelmünk tanulmányozása során, de mindennapjainkban is érezni lehet. A huszadik század globalizációs folyamatai egyértelműen Európa nyugati részén találtak minket és a magyar társadalom fejlődése is a nyugathoz való felzárkózás jeleit mutatja. Számos politikai vita zajlott arról az elmúlt évtizedekben, hogy a felzárkózás mennyire sikerült, azonban éppen ezek a viták mutatják azt, hogy igenis sikeres volt, hiszen ahol nem volt ennyire sikeres, ott ilyen viták nem is léteznek.

Történelmi és eszmetörténeti szempontból sem tekinthető véletlennek, hogy a polgárosodás, vagy a felvilágosodás, mint történelmi folyamatok éppen Európa nyugati felén következtek be és Magyarország ennek a nyugati résznek a félperifériája²¹ volt gyakorlatilag az államalapítás óta. Félperiféria abban az értelemben, hogy a nyugati társadalmi átalakulásokat gyakorlatilag minden esetben átvettük némi késéssel, de ugyanakkor néha éppen a késésből következően (néha pedig az eltérő földrajzi helyzetből, vagy hagyományokból következően) bizonyos eltérések mutatkoztak az átvétel során. Az Aranybulla kiadása pl. egy igen fejlett rendi társadalom meglétét feltételezi a XIII. szd. Magyarországon. Lehetséges, hogy volt konkrét összefüggés a korábbi angol mintával, de ez nehezen bizonyítható. Ugyanakkor van olyan vélemény is, hogy az Aranybulla és a hozzá kötődő jogi hagyomány fölöslegesen betonozta be a rendi társadalmat Magyarországon, ami végső soron Trianon egyik okozója volt²². Általánosságban elmondható ugyanakkor, hogy a magyar társadalom fejlődésére alapvetően a nyugat-európai társadalmi folyamatok voltak hatással. Természetesen lehetséges, hogy ez a jövőben alapvetően változni fog, azonban jelenleg azt tapasztaljuk,

²⁰ Ld. (Illéssy & Csizmadia, 2015) 115-122. old.

²¹ (Wallerstein, 2004), 23-41. old.

²² (Andrásfalvy, 2020)

hogy a nyugati folyamatok ismétlődnek kis különbséggel és eltéréssel nálunk is. Elmondható az is, hogy a nyugat követése nem egyfajta diktátor által ránk kényszerített szolgai utánzás volt, hanem mindig is organikus fejlődés eredménye. Nálunk, a „félperiférián” mindig is volt a nyugatihoz hasonló színvonalú művészeti, technológiai, vagy egyéb más teljesítmény, ami mutatja, hogy nem csak egy-egy vezető miatt, hanem ösztársadalmi szinten és organikusan vagyunk a nyugat részei. Ebben az értelemben tehát nem elszenvedői, hanem tevékeny részesei és alakítói vagyunk a nyugati társadalmi berendezkedésnek.

Ezt tudomásul véve láthatjuk be ennek eredményeit is, amelyek sok esetben negatívak. A felvilágosodás, az emberi és polgári jogok, valamint az egymást követő több ipari forradalom egy sor negatív következményt is elhozott nekünk. Az úgynevezett fogyasztói társadalom létrejötte számos olyan következménnyel jár, amelyek társadalmi szempontból nem kívánatosak és amelyeket kifejezetten negatívnak kell ítélnünk akkor is, ha ezek jelentik ma a gazdaság motorját. A fogyasztói társadalom ugyanis – ahogy a neve is mutatja – arról szól, hogy fogyaszt. Ezzel tartja életben a gazdaságot. Ha az ember nem fogyaszt (például azért, mert inkább megtakarít a nehéz időkre), azzal válságot idéz elő. A másik oldalról a fogyasztói társadalom tervezőinek nem célja az, hogy az egyszeri ember lássa a társadalom működését, vagy hogy a termelői oldal gondolkodó, értelmes része legyen.

Politikai viták állandó témája²³, hogy a hatalom a társadalom elbutításán dolgozik, mivel úgy könnyebben tudja kontrollálni a társadalmat és kisebb az esélye annak, hogy a nép fellázad az uralkodó rendszer ellen, vagy olyan társadalmi változásokat idéz elő, amelyek aláássák az uralkodó osztály pozícióit. Ezek a politikai viták persze alapvetően nem a higgadt érvelésről szólnak, hiszen olyan történelmi példát nehezen lehet találni, amikor egy államban a túl jól sikerült oktatási reform, vagy a túl művelt társadalom döntötte volna meg az elnyomó zsarnokság hatalmát. Jellemzően a forradalom, vagy a hatalom megdöntése szinte mindig erőszakkal jár és jellemzően a forradalmat megelőző rendszernél jóval zsarnokibb diktatúrába és terrorba torkollik. Európában erre nincs is ellenpélda. A kommunizmus bukását lehet ellenpéldaként hozni erre, de a kommunizmus bukása nem egy stabil államberendezkedés erőszakos megdöntése volt, hanem egy belülről szétrohadó rendszerben az akkori elit politikai hatalmának gazdasági hatalomba való átmentése, ami a rendszerváltozáskor már hosszú évek óta folyamatban volt.²⁴ Ennek megfelelően elmondható, hogy az állampolgárok képzése és oktatása alapvető érdeke a hatalmon

²³ Csak egy példa: (Cseri, 2020).

²⁴ (Konrád & Szelényi, 1989), 336 – 364. old.

levőknek. Természetesen ezt lehet árnyalni és az alaptantervekről szóló részben sokkal bővebben is lesz róla szó. A mostani gondolatmenethez viszont az a megállapítás tartozik, hogy a fogyasztói társadalom fenntartásához alapvetően fogyasztásra és fogyasztókra van szükség. Ugyanakkor az állami berendezkedés és a társadalom stabilitását nem feltétlenül a fogyasztás bővülése, vagy visszaszorulása adja azzal együtt, hogy a gazdaság stabilitásában fontos szerepe van.

A fentiekből látszik, hogy a társadalom berendezkedése, a benne folyó viták és konfliktusok Magyarországon nagyon hasonlóak, mint Európa nyugati felén és Amerikában. Mondhatnánk, hogy ennek oka a globális információáramlásban rejlik, de ez csak addig igaz, ameddig az információról beszélünk. Magyarországon azonban nem csak az információ, hanem az arra adott társadalmi reakció is azt mutatja, hogy kultúránk a nyugathoz tartozik.

A fogyasztói társadalom kialakulása alapvetően a kapitalizmusra vezethető vissza. Az ilyen társadalmakban a sikert egyértelműen pénzben mérik. Érdekes, hogy ezek az államok éppen azok, amelyekben a kereszténység az alapja volt a társadalmi rendnek. A felvilágosodás és az ipari forradalmak olyan társadalmi folyamatokat indítottak el, amelyek a XXI. századra elvezettek a keresztény értékrend megdőléséhez. Ezek az értékek olyan típusú igazodási pontot jelentettek a nyugati kereszténységben, amelyek társadalmi osztályoktól függetlenül orientálták a közösségek tagjait. Formálták a közösségeket és rendező elvet jelentettek a társadalmak szervezése során. Ezekhez hasonló értékek minden civilizációban jelen vannak rendező elvként. Olyan értékekről beszélünk, amelyek az egész nyugati civilizációt összetartják és amelyek leváltására a pénz nem alkalmas. Ezen értékek helyébe csak más hasonló társadalomszervező értékek tudnak belépni. A pénz, mint a fogyasztói társadalom alapértéke éppen a közösségek ellen hat és elidegenedést generál. Ez a problémakör sok máshoz hasonlóan társadalmi viták és konfliktusok tárgya Magyarországon, ahogy minden más nyugati országban is.

Elmondható tehát, hogy a magyar társadalmi berendezkedés tipikus jóléti társadalmi berendezkedés. Az átlag magyar állampolgár valódi szükséghelyezettel, háborúval, vagy ehhez hasonló helyzetekkel nagyon limitált mértékben találkozott az elmúlt 75 évben. Ezek lokális természeti, vagy ipari katasztrófák és szükséghelyzetek voltak, azonban semmilyen formában nem hasonlíthatók egy háborúhoz, vagy világvármányhoz. A társadalom ennek megfelelően hozzászokott ahhoz, hogy alapvetően minden feltétel adott a normális, békés polgári életvitel fenntartásához és a Maslow-piramis legalján található dolgok miatt egyáltalán nem kell napi szinten aggódnia.

Ennek legfontosabb eredménye jelen írás szempontjából az, hogy a magyar ember elszokott attól, hogy alapvető életfeltételeiről kelljen gondoskodnia és nincs hozzászokva az ezzel kapcsolatos kihívásokhoz, illetőleg hozzá van szokva ahhoz az infrastruktúrához, amelynek segítségével mások teremtik meg számára az alapvető életfeltételeket. Ide tartozik az ivóvíz, élelmiszer, valamint az egészségügyi ellátás is. Különösen igaz ez a nagyobb városokban élőkre, akik személyesen a legritkább esetben találkoznak az ellátási lánc alapvető elemeivel és az ezzel kapcsolatos feladatok végrehajtására képtelenek. Pl. rendszeresen fogyasztanak húst, de nem tudják azt sem, hogy milyen állatnak melyik részét fogyasztják éppen, nem beszélve arról, hogy megölni, vagy feldolgozni nem lennének képesek a kérdéses állatot.

Ezek a folyamatok Magyarországon pontosan ugyanúgy zajlanak, mint az EU többi tagállamában. Általánosságban jellemző, hogy az emberek saját ellátásuknak csak nagyon kevés folyamatát képesek személyesen kontrollálni. Ezzel párhuzamosan soha nem látott mennyiségű információ jut el az emberekhez. A fogyasztói társadalom és az információs társadalom egy sor olyan kihívást jelentenek az emberek számára, amelyekkel sokan nagyon nehezen tudnak megbirkózni és amelyek önmagukban is új iparágakat teremtenek.

A társadalmi változások tekintetében tehát a jóléti állam és társadalom két tényezőjét mindenképpen ki kell emelni: a nagyfokú specializációt és az alkalmazkodási képesség jelentős csökkenését. A specializáció alatt azt értem, hogy a társadalom ma is nagyon hasonló ellátási láncokat tart fenn, mint néhány száz évvel ezelőtt, azonban az ellátási láncban egyre kisebb szerep jut egy-egy embernek, ami által az adott embernek egyre kisebb a rálátása az egész láncre. Ez azt eredményezi, hogy a lánc egészének bármely működési zavara esetén az emberek nem képesek alternatív megoldásokat találni a szükségleteik kielégítésére. A modern társadalmakban ráadásul az ellátási láncok viszonylag stabilan működnek, ami azt jelenti, hogy üzemzavarra nagyon kevés példa akad, ami nagyon kevés alkalmat jelent az embereknek az alkalmazkodásra. A két tényező tehát erősen összefügg, bár ez az összefüggés nem szükségszerű az egyes emberre vetítve, csak általánosságban következik a körülményekből. Például létezik olyan ember, aki mindennapos tevékenysége során – pl. kutyakozmetikusként – egyáltalán nem éli meg az ellátási láncok működését, de képes arra, hogy egy nagyobb rendezvény, vagy cserkész tábor teljes élelmiszer ellátását megszervezze.

Össztársadalmi léptékben tehát kijelenthető, hogy a következő folyamatok egyértelműen lejátsszódnak:

- az állampolgári kötelességekkel szemben a jogok egyértelmű és túlzó hangsúlya,

- a fogyasztói társadalom kialakulása,
- a keresztény értékrend meggyengülése,
- az egyes ember nagyfokú specializációja az ellátási láncban való részvétel szempontjából,
- az egyén egyre inkább rá van utalva az ellátórendszerekre és infrastruktúrára,
- mindezen folyamatok általánosságban kitétté és sérülékennyé teszik a társadalmat és benne az egyént is.

2.2.2. Magyarország a nyugati kereszténység határán helyezkedik el.²⁵

A kijelentés azért fontos az alapvetések között, mert a kereszténység, a keresztény kultúra és annak védelme (határvédelme) a magyar kultúra részét képezi. Az európai erőcentrumok a Szent Szövetség rendszerének felbomlásáig a hatalmi egyensúly és érdekérvényesítés rendszerét egymáshoz viszonyítva képzelték el. Ebben a keresztény Európa hatalmi centrumai, nagyhatalmai voltak a „játékosok” és történelmileg ők biztosították az európai biztonságot és hatalmi egyensúlyt.²⁶ Ezen elemek tudatosítása nélkül nem létezhet a magyar identitás megélése. A magyar identitás megfelelő megélése pedig a hazafias nevelés egyik legfontosabb célja.

Huntington elemzése alapján van annak jelentősége, hogy hol húzódik a nyugati és a keleti kereszténység határa. Az előzőekben tárgyaltak alapján ennek az emberek mindennapi élete szempontjából viszonylag kicsi a jelentősége, azonban ez a körülmény egyrésztől – ha hihetünk Huntingtonnak²⁷ – igen könnyen és gyorsan változhat. Másrésztől pedig igenis van jelentősége akkor is, ha a mindennapokban nem vesszük észre. Hogy ez tudatosuljon, elegendő Erdély román többségű részeire látogatni, vagy a Balkánon utazgatni. Az ételek, vagy a zene olyan alapvető elemei a kultúrának, amelyek egyértelművé teszik, hogy az a kultúra a mindennapok szokásai tekintetében is más, mint a nyugati kereszténység által meghatározott kultúra. Egyértelműen más érzés keríti a hatalmába az embert egy balkáni kiránduláson, mint egy osztrák, vagy cseh körúton. A Balkán ráadásul ebből a szempontból hármasszoros határ, hiszen az iszlám határa is itt húzódik, ami nemcsak Huntington elemzése²⁸ szerint rejt magában kockázatokat. Elmondható, hogy – bár Magyarország területén 1945 óta béke van – a Balkánon 1991 óta gyakorlatilag folyamatos a háború, vagy az etnikai és

²⁵ (Huntington S. T., 2002) 159. old. Térkép

²⁶ (Babos, 2007), 17. old.

²⁷ (Huntington S. T., 2002), 266-268. old.

²⁸ (Huntington S. T., 2002), 254. old.

vallási jellegű konfliktus²⁹. A hidegháborút természetesen politikai értelemben háborúnak kell tekinteni, azonban ebben a fejezetben a vizsgálat fókusza azon van, hogy a magyar állampolgárok, mint sorkatonák, vagy mint civil lakosság szerezhettek-e tapasztalatokat közvetlen fegyveres harcérintkezés vonatkozásában akár mint katonák, akár mint a következmények elszenvedői.

Ez a körülmény az egyes állampolgár mindennapjaiban ugyan kevésbé érezhető, azonban biztonságpolitikánk alakításában meghatározó szerepe van, így a társadalom felkészítése szempontjából is rendkívül lényeges.

Magyarország geopolitikai helyzete önmagában több doktori disszertáció tárgya is lehetne, így részletes elemzésre nem vállalkozhatok, azonban röviden érinteni kell a témát. A Kárpát-medence természetes geostratégiai egység³⁰. Ebből következően természetes határai vannak, amelyeket igen könnyű megvédeni. Nem véletlen, hogy a Kárpátok vonulata az elmúlt 1000 évben Európa legstabilabb országhatára volt³¹. Szintén következik ebből, hogy a Kárpát-medence elvileg képes arra is, hogy szinte minden tekintetben önellátó legyen. Élelmiszer és egészséges ivóvíz tekintetében teljesen önellátó lehet. Ipari nyersanyagok és energiahordozók tekintetében pedig a technológiától függően akár önellátásra is be tud rendezkedni. Ilyen adottságokkal lehetett képes Magyarország arra, hogy ezer éven keresztül a nyugati keresztény világ keleti és déli határát is védje egyszerre. A trianoni béke ezt a helyzetet gyökeresen megváltoztatta azzal, hogy a Kárpát-medencét több állam között osztotta szét és megfosztotta Magyarországot szinte az összes természetes és védhető határától. Persze ettől a nyugati kereszténység határa nem változott, csak annyiban, hogy jelenleg valahol Románia közepén húzódik. Magyarország viszont változatlanul a nyugati kereszténység legkeletibb állama, így amennyiben ezen a határon konfliktus lesz³², abban Magyarország szinte biztosan érintett lesz. Egy ilyen konfliktus kialakulása jelenleg nem valószínű, mivel a civilizációk közti törésvonalak az iszlám és a nyugati világ között sokkal mélyebbek, mint a nyugati és a keleti kereszténység között.³³ Ez a határvonal egyébiránt más elméletek³⁴ szerint is stabil és nem valószínű, hogy rövid időn belül tűzfészkek legyen azzal együtt is, hogy Ukrajna az utóbbi időben destabilizálódott.

²⁹ (Babos, 2007), 101. old.

³⁰ (Cholnoky, A Föld és élete, Világrészek, országok, emberek I., 1936), 121. old.

³¹ (Cholnoky, Magyarország földrajza, 1929) 17. oldal, térkép

³² (Huntington S. T., 2002), 254-259. old.

³³ (Huntington S. T., 2002) 164. és 209. oldalak

³⁴ (Buzan & Weaver, Regions and Powers, 2003) 350. oldal

2.2.3. Magyarország a posztkommunista keleti blokk egyik állama

A megállapítás a téma szempontjából azért fontos, mert a kommunizmus megakadályozta azt, hogy a nyugati típusú jóléti demokrácia Magyarországon olyan organikus módon alakuljon ki, mint a kommunizmust el nem szenvedett nyugat-európai államokban. Ugyanakkor a Kommunizmus idején is voltak az országban olyan intézmények, amelyek honvédelmi előképzési célokat szolgáltak, illetőleg a hazához való érzelmi viszonyulás kialakítását tűzték ki célul akkor is, ha az ő céljaik a szocialista hazához fűződtek.

A magyar történelem során a karhatalom, a legitim erőszak monopóliuma és az állampolgárok államhoz való viszonya némiképp eltérően alakult a nyugat-európai országokhoz képest. Emiatt nehéz megmondani, hogy a karhatalomhoz való viszony a magyar „néplélek” sajátossága, amely már a XVI. században is jellemző volt, vagy a polgárosodás terméke. Ezzel együtt a magyar lakosság viszonyulása a haderőhöz, illetőleg a rendőrséghez, vagy bármely más fegyveres testülethez nagy mértékben a kommunista diktatúra terméke, amin a rendszerváltozás óta nem sikerült változtatni. Ez alatt azt értem, hogy a társadalomban a fegyveres testületekről alkotott kép kialakulása erre az időszakra, a kommunizmus bukása előtt időre datálható és ennek megfelelően a fegyveres testületek akkori állapotát tükrözi. Ezt mutatják a ma létező sztereotípiák, amelyeknek fontos, és gyakran meglepően pontos lenyomatát adják például a viccek. A rendőrviccek pedig a mai napig részei a magyar kultúrának és ez a nyugati világban egyáltalán nem általános.

Ez a kép a magyar haderő vonatkozásában egész egyszerűen nem tudott később kialakulni, mivel 2003-ban leszerelt az utolsó sorkatona is, így békeidőben az egyszerű állampolgárnak effektíve semmiféle tapasztalata nem volt a haderővel kapcsolatban. Nem volt köteles szolgálni, nem látott katonát és a rendszerváltozást követő kormányok általánosságban nem voltak büszkék sem a haderőre, sem vele kapcsolatban nyújtott kormányzati teljesítményre, ami miatt senki nem sietett, hogy erősítse a haderő megjelenítését. A jelenség mélyebb okai közül számos szóba fog még kerülni ezen írás későbbi részeiben, ahol mélyebb elemzés és hivatkozások is társulnak hozzá.

A kommunizmus a haderőn kívül számos egyéb tekintetben is rajta hagyta a nyomát a magyar társadalmon. Egyértelmű, hogy technológiai és gazdasági szempontból az ország lemaradásban volt nyugati szomszédjaihoz képest. Egyértelmű volt az is, hogy ezt a lemaradást nem lehet néhány év alatt behozni. Jelen írás szempontjából azonban talán ennél is fontosabb, hogy a kommunista diktatúra államberendezkedése milyen hatással volt az emberek lelkére és szellemére. A diktatúrával együtt járó terror és elnyomás egy dolog, de

ezzel párhuzamosan a mindennapi életben az állam olyan biztonságot is teremtett, amely körülmények között számos dolog miatt nem kellett aggódni és nem kellett felelősséget vállalni. A demokráciával együtt jár a közügyek alakításának felelőssége is, amelynek tudata a magyar társadalomból a 1990-ben szinte teljes egészében hiányzott. Ez a tudat Nyugat-Európában folyamatosan alakult ki, míg Magyarországon erre nem volt idő. 1990-ben a fogyasztói társadalom, kapitalizmus, jóléti állam, demokrácia és állampolgári jogok összes vívmánya magyar társadalom nyakába szakadt anélkül az organikus fejlődési folyamat nélkül, amely mentén ezek a vívmányok Európa nyugati felén kialakultak. Az itt leírtakból az elemzésemhez annyi lényeges, hogy a fogyasztói társadalom vívmányai között létező magyar emberekben a demokráciával és a közügyekben való részvétellel járó felelősségtudat szintje viszonylag alacsony és ez igaz a honvédelem ügyéhez, mint közügyhöz való hozzáállásra is. Ezt a megállapítást támasztja alá az a kutatás, amelyet iskolaigazgatók körében végeztem a hazafias nevelés tárgyában, de a katonai és rendőri pályák népszerűsége is erre utal.³⁵

2.2.4. Magyarország területe 1956 óta nem volt hadszíntér

A megállapítás azért nagyon fontos mert a háborúhoz kapcsolódó személyes élmények önmagukban is nagyon felerősítik a nemzeti érzéseket és ezáltal megkönnyítik a nemzeti egység kialakítását. Lényeges körülmény, hogy ma Magyarországon gyakorlatilag már nem él olyan ember, aki megtapasztalta volna, hogy milyen az, amikor – 1944-'45-ben – a hazája hadszínterré válik, és nagyon kevesen élnek azok is, akik az 1956-os forradalmat személyesen megtapasztalták. Megtapasztalás alatt nem arra gondolok, hogy éltek-e akkoriban, hanem hogy valóban érthették azt, ami történik, tehát legalább 14-16 évesek voltak abban az időben. A KSH adatai alapján az 1942-ben, vagy azelőtt születettek száma 2021. január 1. napján 77.071 fő, a lakosság 0,79 %-a.³⁶

Ilyen formán nem nagyon van olyan ember, akinek személyes élménye van a nemzeti egység ilyen típusú megnyilvánulásáról. Természetesen számos olyan ember él Magyarországon, akik teljesítettek szolgálatot különböző katonai és rendészeti missziókban az elmúlt évek során. Ez azonban az érzelmi viszonyulás szempontjából nehezen hasonlítható ahhoz, amikor a katona a saját hazáját, otthonát, vagy családját védi. Ez a megállapítás tehát nem a katonai, harctéri tapasztalat, hanem az érzelmi viszonyulás miatt fontos.

³⁵ (KSH, 2018) 8-10. old.

³⁶ (KSH, 2021)

Mivel a diktatúra idején béke volt, nem volt szükség olyan erényekre, amelyek háborúban kerülnek előtérbe. A diktatúra kifejezetten gyengíteni próbálta a közösségeket, bajtársi szellemet, vagy a bátor találékony kezdeményezéseket, hiszen ezek a létét fenyegették. A rendszerváltozás után pedig ezek a szabadsággal nem kerültek előtérbe, illetőleg bizonyos területeken a diktatúra nyomai is megmaradtak. Nem segített ezen az sem, hogy a rendszerváltozás után nyugatról egy kifejezetten elidegenedett, individualista társadalmi mintát kaptunk. Hogy látni lehessen a különbséget, nem kell messzire menni. Déli szomszédjaink rögtön a diktatúra összeomlása után háborúzni kezdtek, ami rengeteg negatív következménye mellett Jugoszlávia összes utódállamában igen komoly mértékben erősítette a nemzeti érzést³⁷. Szerbiában vagy Horvátországban a nemzeti érzés nem lehet politikai vita tárgya. Ezekben az országokban nem az a kérdés, hogy egy politikus nyerhet-e választást, ha pl. horvátként szerbeket támogat horvátokkal szemben. Ott az a kérdés, hogy mikor válik erőszakos cselekmény áldozatává.

Vannak problémák, amelyek ezen alapvetésekben foglalt jelenségek következményei. Ezek a problémák kisebb-nagyobb mértékben minden olyan államban jelen vannak, amelyre az adott alapvetés jellemző, tehát pl. a kommunizmus hagyatéka minden posztkommunista államra jellemző, de a helyi sajátosságokkal és a helyre jellemző speciális kölcsönhatásokkal. Vannak ezen túl olyan problémák, amelyek kizárólag Magyarországra, vagy a magyar társadalomra jellemzőek. Ezeknek okai lehetnek a speciális történelmünkre, vagy geopolitikai helyzetünkre visszavezethetők, de lehetnek olyanok is, amelyeknek okát egyáltalán nem ismerjük. A következőkben fel fogok vetni néhány problémát, amelyekre a disszertációban megoldási javaslattal kívánok élni. Az egyes problémák felvetésénél megkísérlem feltárni az adott probléma okát is.

2.3. Problémafelvetés

„Több dolgok vannak földön és égen,

Horatio, mintsem bölcselmetek

Álmodni képes.”

Shakespeare³⁸

Ebben a fejezetben néhány globális problémát fogok felvetni, amelyekkel a magyar társadalomnak is szembesülnie kell és amelyekre a hazafias nevelés és a belőle

³⁷ (Ördög, 2016), 193-195. old.

³⁸ (Shakespeare, 1601), Arany János fordítása

következő tudatosság megoldás lehet, illetőleg csökkenteni tudja ezen globális problémák hazai hatásait. Állítom, hogy az állampolgárság és a hazafiság tudatos és átgondolt megélésével ezek a problémák bizonyos esetekben megelőzhetők, más esetekben pedig következményeik mérsékelhetők. Az állampolgárság és a hazafiság tudatos és átgondolt megélésére pedig a hazafias nevelés lehet a megfelelő eszköz. Az ebben a fejezetben részletezett problémák a következők:

1. értékvesztésben, értékválságban élünk,
2. nem vagyunk felkészülve a globalizációval és az információs társadalommal járó kihívásokra,
3. klímaváltozás – élettér csökkenés,
4. nyersanyag szűkösség,
5. nincsenek megfelelő módszereink a problémák kezelésére,
6. ahol vannak megfelelő módszereink, ott sem állítjuk ezeket az ügy szolgálatába.

Az értékvesztés, a globalizáció vagy az információs társadalom kialakulása, mint jelenség olyan dolgok, amelyeket az ember idézett elő, és amelyeket az ember működtet annak érdekében, hogy valamely következményeiből haszna legyen. Ezek a problémák tehát nem véletlenül állnak elő, hanem azért, mert valaki hasznot akar húzni a következményekből. A számunkra problémaként értékelt jelenség tehát emberi eredetű és van olyan vetülete, amely valaki számára hasznos, sőt célzatos. Ezek a felvetések emberi eredetűek és már előálltak, vagyis ezt a szellemet már nem tudjuk visszaparancsolni a palackba. Nem tudunk tehát úgy állni a problémákhoz, hogy meg kell őket semmisítenünk. Viszont annak nincs akadálya, hogy ezekre a jelenségekre adottságokként és kihívásként, megoldandó feladatként tekintsünk és káros következményeiket saját eszközeinkkel megpróbáljuk enyhíteni. A most következő problémafelvetések tehát a megoldandó feladatot vázolják fel, amelyre azután a megoldási javaslatokat is meg fogom tenni.

2.3.1. Az értékvesztés

Miért probléma az értékvesztés egy társadalomban? Egyáltalán mi köze ennek a hadtudományhoz? Miért kell a társadalmi értékek elvesztését problémaként felvetni egy hadtudományi disszertációban?

A társadalmi normák olyan magatartási szabályok, amelyek egy társadalomban előírják a helyes és követendő magatartási szabályokat. A társadalmi normák egy része a jogrendszer

által leírásra kerül, egy további – jellemzően jóval nagyobb – része pedig az adott társadalom erkölcsi normái közt, íratlan szabályként kap helyet. A társadalmi normarendszer egyidős magával a társadalommal, vagyis ilyen normarendszer nélkül nem létezik társadalom³⁹.

Mivel a társadalmi normák a helyes és a helytelen magatartás között tesznek különbséget, ezért minden esetben egy bizonyos értékrendszer mentén alakulnak ki. Ez az értékrendszer minden társadalomban folyamatosan jelen van és folyamatosan alakítja a társadalom normarendszerét is. Az értékrend tehát meghatározó abból a szempontból, hogy – kicsit a jogi szabályozástól függetlenül is – bizonyos magatartásokat mennyire tart követendőnek vagy elítélendőnek a társadalom. Azt már az alapvetések között beláttuk, hogy a magyar társadalom a nyugati keresztény társadalmak egyike, így értékrendi kötődései is ide sorolják. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a XX. század végén éppen Amerikában és Nyugat-Európában kezdődtek el azok a társadalmi folyamatok, amelyek a hagyományos keresztény értékrend meggyengüléséhez vezettek. Ekkor kezdődött ugyanis az értékrendtől független, önmagát alapértéknek tekintő szabadság és szabadosság eszméjének terjedése. Az Amerikai Egyesült Államok alapítása és Brit Birodalomtól való függetlenedése alapvetően a vallási és gazdasági szabadság jegyében történt, de az államszövetség kialakítása már egyértelműen bizonyos alapértékek mentén történt. Ennek ismeretéhez elegendő kézbe venni egy egydolláros bankót és megnézni a rajta található jelképeket és a jelmondatot: In God We Trust.⁴⁰

Az európai keresztény értékrend – mint a neve is mutatja – a kereszténységre, vagyis az istenhitre épül. Persze sok más dologra is: alapvetően a zsidó vallás, a görög filozófia és a római jog az a három dolog, amelyet az európai kultúra alapjának szoktunk tekinteni. Elég egyértelmű, hogy ebben a vallás központi szerepet játszik. Nem kérdés, hogy a modern európai államokban az állam és az egyház egyértelműen szét van választva. Minden modern alkotmány magáévá teszi ezt az alapelvet. Ezzel még nem lenne probléma, hiszen a vallásszabadság alkotmányos alapelve megköveteli, hogy az állam egyetlen vallás tagjait, vagy képviselőit se nyomja el önmagában vallási meggyőződésük miatt. Ugyanakkor látszik az is, hogy az európai kultúra egyik alapvető pillére és meghatározója a kereszténység, ami által a legtöbb európai állam nem tudja teljes mértékben különválasztani az államot az egyháztól. Pl. minden európai monarchiában vallási szertartás keretében iktatják be az uralkodót. Az Egyesült Királyságban az uralkodó ráadásul az egyház feje is. Nem lehet tehát

³⁹ (Szilágyi, 2014), 41. old.

⁴⁰ Istenben bízunk

azt mondani, hogy ezeken a helyeken tökéletes lenne az állam és az egyház szétválasztása. Más kérdés, hogy a más vallások tagjait ettől még nem éri retorzió a hitük miatt.

Az állam szempontjából nehezebb a helyzet az olyan államokban, amelyekben történelmi okok miatt nem maradt fenn a monarchia. Ezekben az államokban számos intézményt úgy kell kialakítani, hogy annak támasza csak ritkán és kis mértékben lehet a történelmi hagyomány, mivel az egyszer valami miatt megszakadt és nincs olyan történelmi szükségszerűség, amely miatt helyre kellene állítani. A kommunista elnyomás alól 1990-ben felszabadult európai országok jelentős részében a kommunizmus előtt monarchia volt az államforma, amelynek helyreállítására a kommunizmus bukása után ezek az államok nem törekedtek. Ez politikai szempontból érthető, azonban számos olyan hagyomány megszűnését is jelentette, amelyek egyébként összetartó erőt jelentettek az államalkotó nemzetek vonatkozásában. A volt kommunista országokban ennek megfelelően hiányoznak olyan hagyományok, amelyek az egész nemzet számára alapot jelentenek és ezáltal alkalmasak arra, hogy a politikai közbeszéd szintjén is egyfajta nemzeti minimumként szolgáljanak. Ez azt jelenti, hogy ezekben az államokban nincs olyan nemzeti minimum, amely mentén a politikai közbeszéd formálódik. Svédországban, Norvégiában vagy Hollandiában ilyen a monarchia és ennek megfelelően van egy-egy kitüntetett vallás is, hiszen az az uralkodó vallása. A volt kommunista országokban a kommunizmus épp ennek a nemzeti minimumnak egy jelentős részét semmisítette meg. Ráadásul a rendszerváltás nem helyezte egyértelműen törvényen kívül a régi diktatúra haszonélvezőit, hanem sok esetben még a politikai hatalom megszerzésének lehetőségét is meghagyta nekik. Emiatt Németországban lehet nemzeti minimum az, hogy a náci rosszak, de nálunk nem lehet nemzeti minimum az, hogy kommunisták rosszak. Ez pedig – be kell látnunk – elvett tőlünk egy olyan nemzeti minimumot, amely – ha lenne – lehetővé tenné, hogy annak mentén kialakuljon egyfajta nemzeti egység. Ez a típusú nemzeti minimum nem azért lenne fontos, hogy együtt gyűlölhessük a kommunizmust. Sokkal fontosabb, hogy ennek mentén lehet nemzeti értékrendet építeni. Igaz, hogy éppen a bizonyos csoportok gyűlölete valószínűleg nem a legjobb alap egy értékrend kialakítására. Az ezzel kapcsolatos problémákat láthatjuk ma Németországban is. Ugyanakkor a nemzeti minimum, valamiféle nemzeti identitásképzéshez fontos alapot jelent. Nem kérdés, hogy létezik magyar nemzeti identitás, amelynek az elemeiről később lesz szó. Azonban az fontos kérdés, hogy ennek a nemzeti identitásnak nincsenek olyan minimumot jelentő elemei, amelyeket pl. a politikai közbeszédben ne lehetne megkérdőjelezni. Mivel ez nem politikai vitairat és nem politológiai témájú írás, talán érdemes kitérni arra, hogy a politikai közbeszédre azért utalok

több ponton, mert az jó lenyomata a társadalmi értékrendnek. Ami a politikai közbeszédben elhangzik, az minidig, kivétel nélkül azért hangzik el, mert az azt kimondó politikus szavazatokat, politikai népszerűséget remél tőle. Egész egyszerűen ez a politika alapszabálya⁴¹. Ha a mondanivaló nem lenne alkalmas arra, hogy szavazatokat hozzon, akkor nem mondanák.

Az értékválság ugyanakkor a másik irányból nézve egy másik problémával is jár korunkban: ez pedig ugyanaz, csak a másik irányból nézve. Nem általános társadalmi jelenség, hanem a globális elit értékválsága. Ezt a globális gazdasági elit nem válságnak tekinti, hanem éppen felemelkedésnek és felszabadulásnak, amely által valóban globális gazdasági elitté tud válni. A folyamattal érdemes röviden foglalkozni, mivel a dolgozat által vizsgált folyamatok végsősoron ebben a „nagy képből” játszódnak le.

2.3.2. A Globális elit kialakulása

A legfontosabb probléma már az ókorban megjelent: „Ki őrzi az őrzőket?” Vagy másként fogalmazva: Mik lehetnek a hatalom korlátai? Mi gátolja meg a fegyveres elitet abban, hogy korlátlan hatalomra tegyenek szert egy adott államban?⁴² És mi gátolja meg a fegyvertelen elitet ugyanebben? Az ókor óta korlátlan abszolút hatalom nem létezhetett. Ha csak egyes államok szintjén gondolkodunk, akkor egyértelmű, hogy az állam hatalmát mindig korlátozta valami még a legborzasztóbb totális diktatúrákban is. Nem beszélve arról, hogy ott volt a többi állam. Amióta államhatalomról beszélünk, azóta mindig volt valami, ami ezt a hatalmat korlátozta. Mik voltak ezek?

1. Isten
2. A nép
3. A többi állam
4. Az állam saját belső rendje, hagyományai
5. A belső elit érdekei
6. A gazdasági és politikai lehetőségek

Azt már korábban megfigyeltük, hogy a valláserkölcsei normák háttérbe szorulásával a nyugati kultúrában a siker egyetlen értékmérőjeként a pénz marad meg. Ez a folyamat jelenleg szerencsére nem teljes, azonban a „fejlődés” iránya egyértelmű. A felvilágosodás kora óta a nyugati típusú társadalmak folyamatosan szűkítik az abszolút erkölcsi értékek

⁴¹ (Bihari & Pokol, 1996), 71. old.

⁴² (Huntington S. P., 1985)

érvényesülésének kereteit. Államok szintjén, főleg a nyugati típusú társadalmakban létezik és működik a demokrácia egy fajtája, amely túlnyomó részben közvetett demokrácia, hiszen választott képviselők útján gyakorolt. A választott képviselők ellenőrzése azonban a legtöbb országban erősen limitált, leginkább arra, hogy aki nem tetszett az előző ciklusban, azt nem választják újra. A választás ugyanakkor a legtöbb esetben nem az illető képviselő egyéni munkája, hanem sokkal inkább érzelmi alapú pártszimpátia alapján dől el.

Az EU alapszerződéseiben lefektetett alapvető szabadságok a munkaerő, tőke, az áruk és a szolgáltatások szabad áramlása. Ez az EU belső piacaira vonatkozó alapelv, amely az államokat korlátozza abban, hogy a közös piacot korlátozzák. Ha az EU-nak demokratikusan választott vezetése van és ez csak az EU belső piacaira vonatkozik, akkor ez az európai gazdaság motorja is lehet. Ha múltba tekintünk, akkor láthatjuk, hogy ez milyen következményekkel járt a volt szocialista országok gazdaságára nézve, de fontosabb, hogy a jövőbe tekintünk. Azt láthatjuk, hogy ha ez a folyamat folytatódik, akkor az egész világ egy nagy szabadkereskedelmi övezet lesz, ahol egy-egy kisebb országnak semmi esélye beleszólni a globális folyamatokba. Ma is felmerül az EU vezetésével kapcsolatban, hogy senki nem választotta meg őket azokra a pozíciókra, pedig az EU tanácsa szabadon választott állam- és kormányfőkből áll. Ha megfigyeljük az ENSZ, vagy a G20 döntéshozóit, őket még annyira sem választották demokratikusan⁴³. Ha ez a folyamat folytatódik, akkor fel tud állni egy olyan „világkormány”, amelyet senki nem választott és nincs semmiféle korlátozó tényező, amely megakadályozná, hogy azt tegyen, amit csak akar. Fontos látni, hogy ez a folyamat ott kezdődik, hogy elkezdjük államaink hagyományait, vallását, szuverenitását elhagyni.

A fent leírt folyamat jelenleg nem világméretű fenyegetés, hiszen annak jelei első sorban a nyugati kultúrában vannak jelen és a globális gazdasági dominanciára való törekvés ebben a kultúrában kezdődik. Ugyanakkor fontos tényező, hogy Magyarország a nyugati kultúra perifériáján található. Különösen igaz ez most, hogy már az EU tagállamai sem tekinthetők centrumnak, hiszen a centrum láthatólag átköltözött az Atlanti óceán túlsó partjára és a fent említett globális pénzügyi elit is létezik, csak nem rendelkezik olyan hatalommal, amely korlátok nélkül felül tudná írni a nemzeti szuverenitást.

Magyarország számára tehát valódi – ha nem is rövid távú – fenyegetésről beszélünk, ami nemzeti szuverenitásunkat veszélyezteti. Ahogy korábban már láttuk, ez a veszély kevésbé fenyegeti az olyan országokat, amelyekben a szuverenitásnak töretlenek a hagyományai.

⁴³ (Rickadrs, 2016)

Ebből a szempontból tehát mondjuk Svédország vagy Hollandia kifejezetten erős, de a posztkommunista országok, vagy Németország kifejezetten kitett helyzetben van. Természetesen az itt leírt globális folyamatnak megvannak a maga ellenhatásai is. Azt sem állíthatjuk, hogy egyik, vagy másik folyamat az egész emberiség szempontjából, jó vagy rossz. Tekintettel azonban arra, hogy a honvédelem rendszere ma feltételez egy nemzeti szuverenitást és függetlenséget és az alapvetések között a nemzeti hagyományokat és megmaradást értéknek tekintettük, ezért a globalizációs folyamat elleni törekvések mellett köteleztem el magam és a disszertációban ezeket tekintem követendőnek és elősegítendőnek.

2.3.3. Az információs társadalom hatásai

Információs társadalomban élünk. Ez ma közhelynek számít, azonban a közhely tényleges jelentését, hatásait és jelentőségét sokszor fel sem fogjuk. Az információs társadalom elmélete szerint a társadalomban az információ előállítása, elosztása, terjesztése, használata és kezelése meghatározó gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ugyanakkor az 1970-es években született emberek életük jelentős részét még egyáltalán nem az információs társadalomban élték le, így gyermekeiknek nem is lehetnek otthonról hozott mintáik a túl nagy mennyiségű, vagy éppen félrevezető információ kezelésére. Emiatt különösen fontos, hogy a gyermekek nevelésébe beillesszünk olyan anyagokat, amelyek ezt a problémát kezelik. A helyzet azért rendkívül nehéz, mert az 1990 után született generációk belenőttek az információs társadalomba és túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a mai gyerekek jobban kezelik a technikát, mint a szüleik, viszont egyáltalán nincsenek tisztában az ezzel járó felelősséggel. Tekintettel arra, hogy a gyerekek szocializációja ma már jelentős mértékben az információtechnológia eszközein keresztül zajlik, ezek az eszközök a hazafias nevelés és a cselekvőképes állampolgárrá nevelés eszközei is. Ezek az eszközök ráadásul a szülő és – sok esetben – az iskola kihagyásával vagy megkerülésével szocializálják a gyerekeket, gyakorlatilag kontroll nélkül. Ezek miatt jelen dolgozat szempontjából kiemelt jelentősége van annak, hogy ezeket a hatásokat elemezzük.

Magát az információs társadalmat sokféleképpen lehet definiálni, de egységesen elfogadott definíció nem létezik. Ugyanakkor több nemzetközi szervezet, pl. az OECD is foglalkozik a témával: „Azt, hogy soha nem látott technológiai változások idejét éljük, már kimerítően megvitattuk. Ennek alapjául sok olyan változás szolgált, amelyek egymással összefüggenek, kölcsönösen kapcsolódnak, és – különösen az utóbbi időben – egymás felé terjeszkednek és amelyeket közös néven információs és kommunikációs technológiának (IKT) nevezünk. Életünk minden (gazdasági, szociális, politikai, kulturális stb.) területét áthatják és komoly

érdeklődésre tartanak számot mind jelenlegi, mind potenciális hatásukat tekintve. Az elmúlt két évtizedben tanúi lehettünk számos ilyen technológia széles körű elterjedésének, mint pl. a személyi számítógép, a mobiltelefon és az internet. Számos alkalmazásával együtt az IKT viszonyt formál szinten minden gazdasági, vagy szociális normánkhoz. Ma az OECD tagállamaiban és számos más országban a vállalkozások többsége rutinszerűen használja az internetet. Az e-mailről, vagy a World Wide Webről nem is olyan régen még egyáltalán nem hallottunk, ma pedig nélkülözésük inkább már anomáliának tűnik.”⁴⁴

A problémafelvetés körébe nem az információs társadalmat kell bevonnunk, hanem annak egyes hatásait, amik ellen védekezni szükséges. Hangsúlyozom, hogy az információs társadalom léte nem probléma, hanem adottság, amelynek több áldását tapasztaljuk, mint amennyi árnyoldala látszik jelenleg. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy az információs társadalom megjelenése olyan gyorsan történt, hogy bizonyos szempontjaira a társadalom nem tudott felkészülni. Ezeket a jelenségeket a problémafelvetés során fontos megérteni. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a kutatási terület alapvetően a hazafias nevelés területe, így nem tudunk általánosságban megoldást találni a felmerülő problémákra, csak olyan javaslat tételére vállalkozhatok, amely a hazafias nevelés eszközrendszerét állítja bizonyos problémák orvoslásának szolgálatába.

Milyen problémákat vet fel számunkra az információs társadalom?

1. Túl sok a körülöttünk levő információ
2. Nem tudjuk, hogy az információ érték
3. Nem tudjuk, hogy szelektáljunk a sok információból (a nagy zajban elvész a jel)
4. Nem áll rendelkezésünkre a szükséges információ

2.3.3.1. A minket körülvevő információ mennyisége

Az informatikai eszközök fejlődésével kapcsolatos Gordon E. Moore megfigyelése az eszközök fejlődésének ütemére vonatkozólag, amelyet az Electronics Magazine 1965. április 19-i számában „Még több komponens megvalósítása az integrált áramkörökben” című írásában fogalmazott meg:

„A legalacsonyabb árú komponens összetettsége évenként durván a kétszeresére nőtt... Rövidtávon ez az ütem várhatóan nem fog jelentősen változni, esetleg valamelyest növekszik. Hosszú távon a növekedés üteme bizonytalanabb, bár jelenleg nincs okunk

⁴⁴ (OECD, 2011)

feltételezni, hogy az elkövetkező 10 évben ez változni fog. Ez azt jelenti, hogy 1975-ben a legalacsonyabb árú integrált áramkör 65 000 komponenst fog tartalmazni. Úgy hiszem, hogy egy ilyen összetett áramkör megépíthető egy lapkán.”⁴⁵

Ezt a megfigyelést azóta már általánosságban véve *Moore törvény* névvel illetjük és az informatikában evidenciaként hivatkozunk rá úgy fogalmazva, hogy az integrált áramkörök összetettsége (és ezáltal az elért számítási teljesítmény) körülbelül 18 hónaponként megduplázódik.

A Moore törvényt fejlesztette tovább Raymond Kurzweil, aki „Gyorsuló eredmények törvénye”⁴⁶ c. írásában leírta, hogy a megfigyelés egy általános fejlődési minta része, amely nem csak a számítási kapacitásokra vonatkoztatható, hanem a technológiára általában. Kurzweil következtetése az, hogy a fejlődés egy ponton a gravitációs szingularitáshoz hasonlóan egyfajta információs szingularitásba torkollik. Hogy egyetértünk-e ezzel a következtetéssel, az a vizsgálat szempontjából nem lényeges. Az viszont igen, hogy komoly tudományos vizsgálatok szólnak arról, hogy milyen mértékben növekszik a minket körülvevő információ mennyisége, illetőleg a feldolgozás sebessége.

Ezekre a vizsgálatokra az átlagos embernek nincs szüksége ahhoz, hogy belássa: az információ mennyisége és az elérés lehetősége is rohamosan fejlődik. Ugyanakkor a mai kor embere a legritkább esetben van felkészülve ilyen mennyiségű információ fogadására és feldolgozására. Az átlagember semmiképp. Ezt a felkészületlenséget nagyon sokan, nagyon sok célra ki is használják és a használat lehetőségei szinte korlátlanok. A rengeteg minket érő információból gyakorlatilag lehetetlenség kiszűrni azokat, amelyek számunkra lényegtelenek, ugyanakkor éppen a túlterhelés teszi rendkívül nehézé a számunkra fontos információk kiszűrését. Az információ osztályozása önálló tudományág, amelyet a könyvtárosok és levéltárosok régóta művelnek, azonban ma ennek a tudományágnak nem csak a jelentősége, hanem az alkalmazási területe is annyira kibővült, hogy gyakorlatilag mindenki számára hasznos, sőt lassan nélkülözhetetlen. A probléma tehát az, hogy akkor is nagyon sok információ vesz körül bennünket, ha azok mind hasznosak. Hogy esetleg nem mind hasznosak, vagy egyenesen károsak, illetőleg hogy hogyan tudunk szelektálni, az további problémákat is felvet.

⁴⁵ (Moore, 1965)

⁴⁶ (Kurzweil, 2001)

2.3.3.2. *Az információ értéke*

A megfelelő információ érték, hatalom. Ezzel a közhellyel mindenki tisztában van, aki valaha megnézett vagy elolvasott egy könyvet, vagy megnézett egy epizódot bármilyen krimisorozatból. Ugyanakkor sok esetben nem vagyunk tisztában azzal, hogy a rólunk szóló információnak is van értéke. Azt, hogy a bankkártya adatainknak mekkora értéke van egy csaló számára, pontosan meg tudjuk mondani. Ennek ellenére nagyon sokan esnek ilyen csalások áldozatául azért, mert nincsenek felkészülve a védekezésre.

De számos más olyan helyzetet is el lehet képzelni, amikor a rólunk szóló adatoknak értéke van. A keresési adatainkat, preferenciáinkat a Google nagyon komoly összegekért értékesíti, valójában ez a cég legfontosabb bevétele. Hogy ez mennyit ér, azt mutatja, hogy a Google értéke ma közel 1000 milliárd USD.⁴⁷ Ma már szinte minden internetes oldal használ a keresést és a navigálást megkönnyítő sütiket (cookie-kat), amelyek használatát a felhasználóval a böngészés elején elfogadtatnak. Ezen sütik jelentős része nem csak a böngészést könnyíti, hanem a felhasználó szokásait is rögzíti a weboldalon. Ezek használatával a weboldal üzemeltetője azonosítani tudja a felhasználót és személyre szabottan tud számára szolgáltatni. Gondoljuk meg: minden egyes kattintással adatokat adunk meg valakinek, akit soha nem is láttunk. Abba pedig belegondolni is nehéz, hogy ez mennyi adat, amit összefüggésbe lehet velünk hozni. Azt pedig bárki kipróbálhatja, hogy mennyi találatot ad a saját nevére indított keresés. Az én esetemben ez 4540 találat⁴⁸ úgy, hogy egy Facebook profilon kívül soha nem tettem fel magamról információt az internetre saját kezűleg.

A problémafelvetés itt tehát abban áll, hogy az átlagember nincs felkészülve arra, hogy róla mennyi információ áll mások rendelkezésére és nem tudja, hogy ezek mások számára milyen értékkel (első sorban használati értékkel) bírnak. Sok esetben az átlagember azt sem tudja, hogy egyáltalán mennyi és milyen információ szól róla függetlenül attól, hogy arról mások tudnak-e vagy nem. Bizonyos cégek, mint pl. a Google vagy a Facebook folyamatosan gyűjtik rólunk az információt, még akkor is, amikor nem használjuk őket. A Google például folyamatosan figyeli a teljes internet forgalmazásunkat, amíg bármely eszközünkön be vagyunk jelentkezve a Google fiókunkba.⁴⁹

⁴⁷ (CNN, dátum nélk.)- letöltve 2020.05.04. – Az 1000 mrd USD a cégesoport piaci kapitalizációjára vonatkozik. Mivel csak a nagyságrendet kívántam érzékeltetni, az érték megállapításának módszertana nem lényeges

⁴⁸ 2020. 05. 04. napján

⁴⁹ (Mitnick, 2019), 81. old.

2.3.3.3. *A nagy zajban elvész a jel*

Az egyszerű állampolgár számára talán ennek van a legnagyobb jelentősége, ugyanakkor ez a pont épp az előző kettőből következik. Túl sok információ áll a rendelkezésünkre és nem pontosan ismerjük azt az információt, amelyik számunkra értékes, illetőleg nem ismerjük (fel) annak értékét. Ez azt eredményezi, hogy a rengeteg rendelkezésre álló információból nem tudjuk jól kiválasztani azt, amelyikre szükségünk van, illetőleg nem tudjuk azt jól használni. Az információ mennyiségét tekintve az is csoda számba megy, ha meg tudjuk mondani, hogy valójában pontosan melyik információra van szükségünk. Az pedig, hogy meg is találjuk a kérdéses információt és azt megfelelően tudjuk hasznosítani, manapság már önálló tudományterületnek számít.

Az eddigi elmélkedés során abból indultunk ki, hogy az alanyunk az információ „vevő” oldalán áll, azonban ez egyáltalán nem triviális⁵⁰. Nem csak passzív alanyai vagyunk az információáramlásnak. A problémafelvetés nem csak arról szól, hogy a sok információ közül definiálni tudjuk és meg tudjuk szerezni a számunkra, mint vevők számára hasznos és értékes információt, hanem arról is, hogy adókként meg tudjuk jelölni és el tudjuk juttatni a számunkra fontos vevőkhöz az általunk szándékolt információt, illetőleg ezt az információt el tudjuk látni azzal a jelöléssel, hogy ez a vevő(k) számára fontos információ. Nagyon röviden összefoglalva: embereinket képezni kell, hogy jó adók és jó vevők legyenek. Ebben a tekintetben mindennél fontosabb, hogy az oktatási rendszerünk paradigmát váltson és ne az információ megszerzésére és megtanulására fókuszáljon, hanem a rengeteg elérhető információ közötti szelekcióra.

2.3.3.4. *A jel feldolgozójának kutatása*

Ma agykutatásnak hívjuk, mert azt gondoljuk, hogy a hozzánk elérkező jeleket kizárólag az agyunk dolgozza fel. De vajon minek alapján hozunk döntést? A beérkező információk agyi feldolgozása és a rájuk alapított döntések között mi az összefüggés? Miért van, hogy ugyanazt az információt két különböző ember különböző döntések megalapozására használja? A modern pszichológia tudománya teljesen egyértelművé teszi, hogy érzelmeink, viszonyulásaink minden döntésünkre hatással vannak.⁵¹ A beérkező információk és a belőlük levont racionális következtetések elég egyértelműek még akkor is, ha azt nem tudjuk, hogy maga a mechanizmus hogyan zajlik le az emberi agyban. Egy matematikai műveletet eredménye elég egyértelmű. Hogy $1+1=2$, az mennyivel komplexebb információ, mint az, hogy szeretem a gyermekemet? Vagy a hazámat? Mégis, utóbbiakat komolyan lehet

⁵⁰ (Shannon, 1948.)

⁵¹ (Faragó, 2005), 167. old.

befolyásolni olyan eszközökkel, amelyek működési mechanizmusát gyakorlatilag egyáltalán nem ismerjük. A problémafelvetés része az, hogy a befolyásolás lehetséges, a tudomány pedig még a hipotézissel is adós, miközben elegendő pénzzel a hipotézis nélkül is lehet komoly eredményeket elérni.

2.3.3.5. *Big data*⁵²

A XX. századig bezárólag egy tetszőleges tudományos elmélet kísérleti bizonyítása úgy nézett ki, hogy elvégeztek egy kísérletet, ami hozott egy eredményt. Ha az a kísérlet megismételhető volt, akkor addig elfogadták az eredményt, amíg valami meg nem cáfolta. Ez a cáfolat általában valamely hibából, vagy előre nem vizsgált körülményből eredt. A szűk keresztmetszetet a sok elvileg rendelkezésre álló adat feldolgozása jelentette. Akár azért, mert nem volt dokumentálva, akár azért, mert nem tekintették lényegesnek, vagy akár azért, mert az adott körülményt észre sem vették, így nem is lehetett dokumentálva. A kísérletek hipotézisei és tervezési dokumentációja ebből a szempontból döntő fontosságú volt, mivel a méréseket nem lehetett tetszőleges számú alkalommal elvégezni. A tudós munkája úgy nézett ki, hogy kitalált egy hipotézist, aztán tervezett rá egy kísérletet, majd azt sokszor ismételve megkísérelte leírni a jelenséget és igazolni, vagy cáfolni a hipotézist.

Ma számos tudományterületen nem az a probléma, hogy nem tudunk egy kísérletet megismételni és megfelelő adatot nyerni, hanem az, hogy a rengeteg rendelkezésre álló kísérleti adatot hogyan lehet úgy feldolgozni, hogy valóban tudományos eredmény szülessen abból. Ráadásul sok esetben nem is kell a kísérletet végrehajtani, hiszen lehetséges, hogy hasonló kísérletek eredményei már rendelkezésre állnak valamely tudományos adatrepozitóriumban⁵³. Fogyasztói döntések megértése és befolyásolása tárgyában mindenki maga tapasztalhatja, hogy mi történik. Ha ma a Google keresőben megnézek valamit, másnap a Facebook reklámfelülete abban a témában talál meg úgy, hogy a két cégnek hivatalosan semmi köze egymáshoz. Persze van egy metszethalmaz: az én számítógépem. Ez olyan mennyiségű adat feldolgozását teszi lehetővé, hogy szinte már nem is kell hipotézis, mert a statisztika kiadja az eredményt. Innentől az üzleti döntéshozót nem érdekli a hipotézis, mert megvan az eredmény. Viszont a tudomány még mindig keresi az okokat olyan problémák vonatkozásában, ahol az üzleti élet, vagy a politika már az eredményeket használja. Ebből persze új tudományágak jönnek létre új hipotézisekkel, ami nem probléma, csak a régieknek fel kell ismerni, hogy vannak újak. A társadalomtudományban,

⁵² (Boellstorff, 2013)

⁵³ (Marcial & Hemminger, 2010), 17. old.

pszichológiában lassan ott tartunk, hogy nem kell kísérleteket tervezni, mivel az életünk minden területéről van olyan mennyiségű adatunk, hogy elég egye-egy összefüggésre rákeresni és meglesz az eredmény.

2.3.4. A klímaváltozás

A klímaváltozást, mint problémát két okból tartom fontosnak jelen dolgozat szempontjából. Az első, hogy a klímaváltozás tudatosítása fontos ahhoz, hogy valóban környezettudatosan tudjunk élni és tudjunk vigyázni saját környezetünkre és ésszerűen tudjuk felhasználni erőforrásainkat. Nagyon leegyszerűsítve a dolgot: a hazafias nevelés része, hogy vigyázzunk hazánk épített és természetes környezetére. A másik dolog, ami miatt fontosnak tartom megemlíteni a klímaváltozást, az hogy napjainkban számos politikai mozgalom tűzi a klímaváltozás elleni küzdelmet a zászlajára úgy, hogy valójában a célja a politikai hatalom – néha erőszakos – megszerzése anélkül, hogy a környezettudatosság, vagy a klímaváltozás valódi megismerése egyáltalán nem szerepel a politikai céljaik között. Ezek leleplezése pedig csak akkor lehetséges, ha a gyerekek megismerik az ide vonatkozó tényeket. A klímaváltozás ismerete és a környezettudatosság tehát egyértelműen a hazafias nevelés tematikájának részét képezi.

Földünk klímája változik. Ebben semmi újdonság nincs, tudunk róla régóta. Persze a klímaváltozás okaival kapcsolatban vannak viták. Vannak, akik szerint az ember a felelős az egészért és vannak, akik szerint természetes folyamat. A klímaváltozásnak azonban van az általa gerjesztett politikai vitán kívül egy számunkra is nagyon fontos következménye. A klíma változásával a Földünkön bizonyos helyek egyre kevésbé alkalmasa arra, hogy ott ember lakjon. Nőnek a sivatagok, emelkedik a tengerek vízszintje stb. Globális problémáról beszélünk, amelyre jelenleg nincs megoldásunk. Ugyanakkor saját geopolitikai helyzetünk ebben a játszmában nagyon jó abban az értelemben, hogy Magyarország területe valószínűleg élhető marad elég sokáig. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy éppen az ilyen területekért lesz a legkeményebb a harc.

Korábban már beláttuk, hogy hazánk kultúrák határán helyezkedik el. A Kárpát-medence adottságairól is esett néhány szó. Természetes, vízválasztót is jelentő határai vannak, van víz, van termőföld, négy valódi évszak van, kellemes a klíma és még akkor is kellemes lesz, ha néhány fokkal melegebb lesz. Ahogy más helyek egyre rosszabbak lesznek, úgy fog egy ilyen jó hely egyre több embert vonzani, akik ide akarnak majd költözni. Jelenleg ez a pozíció nem egyértelmű abból a szempontból, hogy történelmi okoknál fogva Magyarország gazdasági fejlettsége elmarad nyugati szomszédjaitól és a Kárpát-medence gazdaságát –

mivel több állam területét adja – nem tudjuk ebben a formában mérni. Ugyanakkor geopolitikai realitásokat tudunk vizsgálni és ebből a szempontból Magyarország igen kedvező helyzetben van. Fontos tehát, hogy polgárai tisztában legyenek ezzel a ténnyel és készek és képesek legyenek megvédeni, amijük van.

A klímaváltozás folyamatát, annak okait nem ismerjük, bár komoly tudományos viták tárgyát (is) képezi⁵⁴. Vannak, akik az ember tevékenységét látják a klímaváltozás okai között. Vannak mások, akik úgy gondolják, hogy a klímaváltozás ciklikusan ismétlődik: jégkorszakok és felmelegedések váltják egymást kisebb-nagyobb ciklusokban. Vannak olyan vélemények is, amelyek szerint a klímaváltozás nem ilyen kis méretű ciklusokban zajlik, hanem abból ered, hogy a Nap által kibocsátott sugárzás is változik, ami folyamatosan, de nehezen mérhetően okoz bizonyos anomáliákat^{55 56}. A mostani vizsgálat szempontjából csak az első álláspont lehet releváns, amely szerint az emberi tevékenységnek köze van a klímaváltozáshoz. A klímaváltozást állítólag okozó emberi tevékenységek visszaszorításának nagyon komoly mozgalma van kibontakozóban a nyugati világban, amelyben az ENSZ és hozzá kapcsolódó egyéb nemzetközi szervezetek élen járnak⁵⁷. Erről a mozgalomról persze tudnunk kell, hogy jelentős részben politikai indíttatásból született. Egyszerűen fogalmazva: azok a tevékenységek rögtön nem is lesznek annyira fontosak, ha nem azoknak az embereknek az érdekét fogják szolgálni, vagy ha van valami fontosabb dolog, amivel el lehet terelni az emberek figyelmét. Ugyanakkor egy rövid időre megállhatunk ezeknél: a környezettudatos fogyasztás, a kevesebb műanyag használata, a meglévő eszközök újrahasznosítása, vagy úgy egyébként az ezzel kapcsolatos kampány, vagy politikai mozgalom követeléseai alapvetően jó eredménnyel is járhatnak, ha kellően tudatosan alkalmazzuk őket.

Ehhez csupán annyit kell tennünk, hogy a jelenséget magát nézzük és lehántjuk róla a politikai felhangot. Ha ezt tesszük, láthatóvá válik, hogy a cél minden politikai irányzattal összeegyeztethető. Ez a vizsgálódás szempontjából lényeges, mert így kijelenthetjük, hogy a környezetvédelem szempontjai és az irántuk való elköteleződés nem jelent politikai elköteleződést.

⁵⁴ (Jankó, Móricz, & Pappné Vancsó, 2010), 408-412. old.

⁵⁵ (Jankó, Móricz, & Pappné Vancsó, 2010), 411. old.

⁵⁶ (Petrovay, 2017), 208. old.

⁵⁷ (Láng, 2006) 8. old.

2.3.5. Nyersanyagok szűkössége és az erőforrások kimerülése

A közgazdaságtan alaptétele, hogy azért van rá szükség, mert az erőforrások szűkösen állnak rendelkezésre, ezért az elosztásukra kell valamilyen rendszert kidolgozni. A szűkösség tehát ismét egy evidencia, hasonlóan a klímaváltozáshoz. Ugyanakkor a világgazdaság fejlődésével és a globalizáció korábban tárgyalt folyamataival egyre többen szeretnék az eddig is szűkösen rendelkezésre álló erőforrásokhoz hozzájutni és ezért komoly utazásokat és konfliktusokat is felvállalnak⁵⁸. Általánosságban elmondhatjuk, hogy a nyersanyagok konstans mennyiségben állnak rendelkezésre a Földön és valójában csak arról van szó, hogy egy ha egy nyersanyagot valamire felhasználunk, akkor azt egyszerre nem tudjuk másra is felhasználni. Van ezen kívül a nyersanyagoknak egy olyan fajtája, amelyik el tud fogyni. Tipikusan ilyenek a fosszilis energiahordozók, amelyeket egyszerűen elégetünk. Ezek sem úgy fogynak el azonban, hogy eltűnnek, hanem olyan átalakuláson keresztül adják le a bennük raktározott energiát, amit utána nem, vagy csak jelentős költséggel tudunk visszafordítani. Ugyanakkor nem árt tudatosítani magunkban, hogy ezek mind csak a konzervált napenergia felszabadítását jelentik. Az összes fosszilis energiahordozónk olyan energiát hordoz, amelyet régen valamilyen élő organizmus a nap energiájának felvétele útján állított elő.

Miért fontos ez? Jelenleg nagy általánosságban elmondható, hogy a nyersanyagokat az emberiség úgy szerzi be, hogy a természettől veszi el, bányássza, halássza, stb. Az élő organizmusok felhasználását (pl. fa, hal) tekinthetjük megújulónak abban az értelemben, hogy egy bizonyos felhasználási volumen mellett képesek arra, hogy megújuljanak, újra termelődjenek. A technológiai fejlődés tehát két irányba tud fejlődni. Amely nyersanyagok el tudnak fogyni, azok esetében fel kell készülni arra, hogy el is fognak fogyni egy bizonyos ponton és megfelelő technológiát kell kifejleszteni a kiváltásukra, illetőleg pótlásukra. Amely nyersanyagok újratermelődnek, azok esetében pedig figyelni kell arra, hogy az újra termelődést ne szakítsuk meg. Pl. ne fogjunk ki minden halat, vagy ne vágjuk ki teljesen az erdőt.

Vannak ezen kívül olyan nyersanyagok, amelyeknek a kinyerési módját kell megváltoztatni. Egyszerűen több nyersanyag vonatkozásában be kell rendezkednünk arra, hogy a hulladékból nyerjük vissza a nyersanyagot. Ez néha igen komoly technológiai fejlesztéseket igényel. Pl. az elektronikai hulladékok nagy része veszélyes hulladéknak minősül, ugyanakkor jelentős mennyiségben tartalmaz nemes- illetőleg színesfémeket. Jelenleg ezek

⁵⁸ (Kaiser, 2018), 2. old.

visszanyerése vagy igen költséges, vagy nagyon ártalmas az egészségre, azonban ahogy a bányászat költségei emelkednek és a lehetőségek a bányák kimerülésével szűkülnek, úgy válik egyre biztosabbá, hogy valaki egyszer csak kidolgozza a hulladék újra hasznosításának olcsó és egészségre kevésbé ártalmas technológiáját.

Két folyamat tűnik biztosnak:

- ahogy korábban is, úgy ezek után is lesznek fegyveres konfliktusok a nyersanyagok miatt.
- a bolygó népessége még Kr. u. 2100-ig nőni fog, de 11.000.000.000 ember körül először stabilizálódik, majd lassú csökkenésnek indul.⁵⁹

Ez két szempontot vet fel a jelen disszertációban vizsgáltakkal összefüggésben:

- Magyarországon nagyságrendileg minden olyan szükséges erőforrással és nyersanyaggal rendelkezünk, amely a túlélésünkhöz szükséges. Ezekre az erőforrásokra és nyersanyagokra másoknak is szükségük van és biztosak lehetünk abban, hogy azt fegyverrel is megpróbálják majd megszerezni, ha máshogy nem megy.
- Azon túl, hogy képesek vagyunk másoktól megvédeni az erőforrásainkat, képesnek kell lennünk magunktól is megvédeni őket. A környezettudatosság, környezetünk védelme első sorban nem azért fontos, hogy delfinek meg a fülesbaglyok jól érezzék magukat, hanem azért, mert az ember túléléséhez szükséges, hogy olyan környezetben tudjon létezni, amelyik biztosítja az életfeltételeit. Biztosítani kell tehát, hogy kellően környezettudatos szemlélettel úgy használjuk a saját – megújulásra képes – erőforrásainkat, hogy azok valóban meg is újuljanak.

2.3.6. A problémafelvetés konklúziója

A globális problémák felvetése során öt olyan kategóriával találkoztunk, amelyek több lokális problémát vetnek fel Magyarországon és amelyek a Világ számos pontján – így nálunk is – könnyen fajulhatnak válsággá és fegyveres konfliktussá. Az öt globális probléma:

1. értékvesztés
2. globalizáció
3. információs társadalom
4. klímaváltozás

⁵⁹ (KSH, dátum nélk.)

5. erőforrások szűkössége

Az előzőekben beláttuk, hogy az öt problémakategória mindegyike érezteti hatását Magyarországon. A probléma felvetése után kell egy döntést hozni arról, hogy akarunk-e valamit kezdeni a felmerült problémákkal. Magyarországon az állami vezetők egyértelműen meghozták azt a döntést, hogy ezekkel foglalkozni kell. Ennek igazolására elegendő meghallgatni a miniszterelnök bármelyik évértékelő beszédét az elmúlt évekből⁶⁰⁶¹.

Az tehát egyértelmű, hogy Magyarország reagálni kíván a felsorolt problémákra. A következő logikai lépés az, hogy milyen módszerekkel akarja ezt megtenni és milyen eszközei vannak ahhoz, hogy ezt megtegye?

Amikor az egyes ember globális problémákkal szembesül, akkor a legtöbb esetben az első gondolata az, hogy olyan sokan élünk ezen a bolygón, mit tehetnék én egyedül ezeknek a hatalmas problémáknak a leküzdésére? Ezen nem segítenek a nagy jelszavak sem, mint a „Think global, act local!”⁶² Ezek normális közösség nélkül értelmezhetetlenek az egyes ember számára. A „haza” mint fogalom olyan köztes beszámítási pont az ember számára, amelyik alkalmas arra, hogy az ember fizikai és érzelmi kötődéseket alakítson ki a vonatkozásában. Ehhez persze szükséges az is, hogy a haza és a nemzet fogalma tiszta legyen az ember számára és nagyon sokat javít az érzelmi kötődésen, ha valódi, a hazánál kisebb közösségekhez is tud tartozni. A haza olyan közösség, amelyben az ember jól tudja definiálni a valahova tartozást és számos helyen és formában ki is tudja fejezni azt. Ilyen lehet akár egy válogatott sportmérkőzés, vagy egy nemzeti ünnep.

Jelen dolgozat szempontjából a lényeg, hogy a globális problémákra lehet nemzeti szinten választ adni (időről időre van is rá politikai szándék) és ennek a válasznak a hatékonysága annál nagyobb, minél több állampolgár ért egyet a célokban és eszközökben és minél többen veszik ki tevékenyen a részüket a cselekvésből. A tevékenység kulcsa pedig a haza iránti érzelmi elköteleződés, a hazaszeretet vagy hazafiság, amely összefogásra sarkallja az egy nemzethez, egy hazához tartozókat. Ezen a ponton viszont fontos magát a nemzetet és a

⁶⁰ (Orbán, Évértékelő beszéd, 2020) - letöltve: 2020. 06. 01.

⁶¹ (Orbán, Évértékelő beszéd, 2019) - letöltve: 2020. 06. 01.

⁶² Eredetileg Patrick Geddes skót várostervező mottója volt, amely azóta számos közgazdasági és környezetvédelmi mozgalom jelmondata lett. Igazságához nem fér kétség. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy a jelmondat kiindulás az, hogy valaki tud helyi szinten (local) gondolkodni, vagyis ismeri a saját környezetét. Csak ezt követően lehet globálisan gondolkodni. Nem beszélve arról a jelenségről, hogy az ezen jelszó nevében fellépő mozgalmak követői éppen a gondolkodást szokták megspórolni mind lokális, mind globális szinten.

hazát, mint fogalmakat definiálni, hogy a kiindulási pontokat tudományos értelemben le tudjuk ütni.

A nemzet fogalmára számos definíció született. Az egyszerűség kedvéért egy olyan definíciót választottam, amely lehetőség szerint semleges és politológiai vonzat nélkül ragadja meg a lényegét: „A nemzet tagjai saját névvel különböztetik meg magukat, közös emlékezettel, szimbólumokkal, mítoszokkal, valamint hagyományokkal, szokásokkal, törvényekkel és (tömeg)kultúrával rendelkeznek. Mindezek mellett egy specifikus földrajzi területhez kötődnek, melyet a szülőföldjüként tartanak számon.”⁶³

Hogyan és mikor alakul ki az emberben az érzelmi kötődés? Mitől függ, hogy valaki szereti-e a hazáját? A kötődés kialakulása a szocializáció és a személyiség kialakulásának folyamata során megy végbe. Pszichológiai kérdésről beszélünk, amely önálló, más tudományterülethez⁶⁴ tartozó disszertáció tárgya lehetne, így terjedelmi okok miatt csak nagyon leegyszerűsítve tárgyalom a témát. A dolgozat szempontjából alapvetően két pszichológiai jelenség lehet releváns: Az egyik, hogy miként alakul ki valakinek a pozitív érzelmi kötődése egy dologhoz, mint például a hazája? A másik pedig az, hogy a közösségekben, csoportokban hogyan tud kialakulni az a csoportkohézió, amelyik lehetővé teszi a csoport tagjai közt a bizalmat és ezáltal a hatékony közös munkát?

A pozitív érzelmi kötődés kialakulása – leegyszerűsítve – az a pszichológiai folyamat, amelyet instrumentális kondicionálásnak⁶⁵ nevezünk és amely során a hazához, mint elvont fogalomhoz, illetőleg a hozzá kötődő fogalmakhoz, (tárgyakhoz, rituálékhoz stb.) pozitív élmények, jutalmak és ezáltal érzések társulnak a gyermekben. Ez a szocializációs folyamat kisgyermek korban első sorban a családban megy végbe és ebben az időszakban a leghatékonyabb, azonban a folyamat az ember egész életében zajlik⁶⁶ és intézményi keretek között is folytatható és tudatos neveléssel irányítható.

A csoportkohézió kialakulásának tudományos alapját szociálpszichológiai tudományos munkák⁶⁷ adják, amelyek szintén csak érintőlegesen kapcsolódnak egy hadtudományi szervezetfejlesztési doktori kutatás témájához. A hivatkozott műben leírt Alakulás (forming), Viharzás (storming), Normaalakulás (norming), Működés (performing) fázisaiban tud kialakulni a csoport tagjai közötti olyan típusú kohézió, amiben meg lehet

⁶³ (Smith A. D., 2009), 41. old.

⁶⁴ (MTA, 2017)

⁶⁵ (Atkinson & Hilgard, 2005), 268. old.

⁶⁶ (Peterson, 2018) – 165. old.

⁶⁷ pl. (Smith, Mackie, & Claypool, 2016)

teremteni a megfelelő bizalmi légkört. A csoport közös célja és a közös cél érdekében tett közös erőfeszítés jelentős mértékben erősíti a csoporthoz való tartozás tudatát és a kohéziót.⁶⁸

A személyiség kialakulása nagyjából azzal kezdődik, hogy a gyerek megtanulja saját magát megkülönböztetni másoktól. Születése előtt ugye fizikailag is egy testet alkot az édesanyjával, ezért az első feladat az, hogy a saját testét tudatosítsa születése után. Ez a folyamat a gyerek nagyjából hároméves korára fejeződik be. Innen kezdődik, hogy a gyerek elkezdi magát csoportok tagjaként is definiálni. Az első természetesen ezek közül a család, amit követnek azok a kisebb közösségek, amelyek számára kézzel foghatók, ahol személyesen is megfordul.

A gyerek kb. 10 éves korára jut el addig, hogy önkategorizációja egyértelműen nemzeti identitásként is értelmezhető⁶⁹, vagyis ettől az életkortól lehet arra építeni, hogy a gyereknek valódi nemzeti identitástudata van. Természetesen korábban is lehet neki történeteket mesélni és kell is, de ezek addig csak történetek lesznek, nem a hazaszeretet megnyilvánulásai. A mesék persze attól még nagyon fontosak, hogy csak később kerülnek kontextusba. A nemzeti identitás kialakulása tehát pszichológiai kérdés, de a jelenség már szociológiai és történettudományi vizsgálatok tárgya is szokott lenni, ahogy a hadtudománynak is foglalkoznia kell vele. A pszichológiai rész megértése azért fontos, hogy tudjuk, hogy mikor és hogyan lehet tudatosan pozitív irányba befolyásolni. A gyerek nemzeti identitásának kialakulásában számos tényező játszik szerepet, amelyek alapvetően három csoportba sorolhatók: affektív, kognitív és viselkedéses összetevők. „A kognitív elemek közé a gyerekek önmagukra és másokra vonatkozó képzetek (pl. a nemzeti csoport ismerete, önkategorizáció, sztereotípiák) mellett az országra és a nemzetre vonatkozó földrajzi és kulturális ismeretek tartoznak. Az affektív elemek között attitűdök (pl. a nemzeti identitás szubjektív fontossága, nemzeti büszkeség) jelennek meg. A viselkedéses összetevők között a nemzeti azonosságtudattal összefüggésbe hozható rutinok és szokások azonosíthatók (pl. nemzeti megemlékezéseken való részvételhez kapcsolódó szokások, nemzeti hagyományok ápolásának szokásai).”⁷⁰

Ebből látható, hogy a hazaszeretet szempontjából kiemelten fontos, hogy milyen hatások érik a gyereket 6 és 10 éves kora között, amelyek által érzelmi kötődést tud kialakítani szűkebb és tágabb közössége, végső soron a hazája iránt. Ez a folyamat természetesen nem

⁶⁸ (Oláh, 2006), 575. old.

⁶⁹ (Dancs, 2013) 34. old.

⁷⁰ (Dancs, 2013), 24. old.

ér véget a gyerek 10 éves korában, hanem egyenesen folytatódik, de akkor a leghatékonyabb, ha már 6 és 10 éves kor között elkezdődik. Ahogy fent már megállapítottuk, a hazaszeretet pedig az állam szempontjából rettenetesen fontos, vagyis az államnak alapvető érdeke, hogy ennek az érzelmi kötődésnek a kialakulását és megszilárdulását minél inkább elősegítse.

A hazaszeretet fejlesztése, a haza iránti pozitív érzelmi kötődés eszköze a hazafias nevelés. Ugyanakkor a hazafias nevelés, ahogy a 2012-es Nat. tartalmazta, még mindig elég elvont fogalom akkor is, ha az ún. horizontális célok között a Nat. megpróbálkozott a tartalom kifejtésével.⁷¹ Mégis mit kell tenni, hogy a hazafias nevelés eredményes legyen és a hazához való pozitív érzelmi viszonyulás erősödjön? Milyen eszközeink vannak? Ezeknek az eszközöknek az alkalmazásához milyen erőforrásokat rendelünk?

Ebben a disszertációban elemezni fogom, hogy jelenleg Magyarországon országos szinten milyen eszközökkel próbálja az állam és a társadalom elősegíteni a hazafias nevelést, azon belül is a honvédelemre történő nevelést. Elemezni fogom továbbá az eszközökhöz rendelt erőforrásokat is. Hogy miért országos szinten gondolkozom? A honvédelem nemzeti ügy⁷², ezért nem várhatjuk, hogy akár a szomszédos országok a mi honvédelmünkkel legyenek elfoglalva. A problémák globális kezelése inkább filozófiai kérdés, így nem ennek a tudományterületnek a problémája. Országos szinten tudok javaslatot tenni jogszabályok alkotására és intézkedések megtételére, ugyanakkor az összes helyi kezdeményezés elemzése meghaladja a kapacitásaimat és ennek a disszertációnak a kereteit is. Ennek megfelelően a következtetések levonása után javaslatot teszek az erőforrások hatékonyabb felhasználására és az országos rendszerek fejlesztésének lehetséges irányaira.

A problémafelvetés során talákoztunk öt globális problémával, amelyek megoldására nemzeti módszereket keresünk és nemzeti szinten akarjuk őket kezelni, mivel az a tapasztalatunk, hogy a nemzetközi, vagy univerzális megoldás még várat magára. Odáig már a problémafelvetés során is eljutottunk, hogy a felmerült problémákat ott kezelik a legjobban és leghatékonyabban, ahol az adott országban élőknek erős a nemzettudata és az integritása. Egyértelmű tehát, hogy ezek fejlesztése a megfelelő eszköz arra, hogy a saját önvédelmi képességünket fejlesszük. A hazai helyzet elemzését azonban érdemes azzal kezdeni, hogy megnézzük: az állam, azon belül az államigazgatás mely alrendszerei lehetnek lényegesek az elemzés szempontjából. A két legfontosabb alrendszer egyértelmű: a honvédelem és az

⁷¹ (110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet - a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról), I.1.1. Fejlesztési területek - nevelési célok – hatályos 2020. II. 7-ig

⁷² (2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről) 1.§ (1) bek.

oktatás, utóbbin belül is első sorban a köznevelés. A hazai helyzet elemzését tehát ezzel a kettővel fogom kezdeni és egy harmadik pontban meg fogom vizsgálni a többi alrendszer esetleg releváns szempontjait azzal, hogy a felvevő rendszerek szempontjait mellőzöm. Mellőzni fogom továbbá az olyan triviális dolgokat is, mint hogy a fegyelmezettebb diákok kevesebb bűncselekményt követnek el.

A dolgozat tárgya ugye alapvetően a hazafias és honvédelmi nevelés és annak szervezeti háttere. Én egy korábban publikált előadásomban megkíséreltem meghatározni ennek definícióját. A Hadtudományi lexikon 2019-es kiadása tartalmaz egy szócikket: „**hazafias és honvédelmi nevelés**: a nevelés szerves része, olyan tudati, akarati tényezők kialakítása a fiatalság körében, amelyek birtokában képesek és készek a haza védelmére, továbbá arra, hogy a honvédelmi kötelezettségeiknek eleget tegyenek.”⁷³ A szócikk további részei már nem a definícióval foglalkoznak, hanem az eredménye elérése érdekében fogantatosított intézkedéseket részletezik röviden, emiatt nem tekintem azokat a definíció részének. Ezzel együtt fontosnak tartom megemlíteni, hogy a szócikkben található a következő rész: „A hazafiság, hazaszeretet, honvédelem összetartozó, történelmünket végigkísérő fogalmak, ezért a magyar nemzet mindig kiemelt figyelmet szentelt a haza megvédésére elszánt fiatalok nevelésére és képzésére, ezen nevelési cél megvalósítására.” Jelen doktori értekezésben azt az álláspontot képviselem, hogy a kérdéses nevelési cél megvalósításának hatékonysága bizonyos szervezetfejlesztési eszközökkel viszonylag kis energia befektetésével jelentős mértékben javítható.

Az általam korábban bemutatott definíció egyebekben egybecseng a hadtudományi lexikon által jóval rövidebben megfogalmazottakkal, amivel a mai napig tudományos körben senki nem vitatkozott, de a saját kutatásom olyan irányban haladt előre, hogy bizonyos pontokon jelen dolgozatban ki kell egészítenem (vagy éppen szűkítenem kell) az akkor megalkotott definíciót. Ezzel együtt kiindulásként ide idézem, hogy a fejezet elvi alapjaként szolgáljon és vita tárgya lehessen⁷⁴:

„A hazafias és honvédelmi nevelés tematikája alatt az állam által támogatott oktatási és nevelési módszereket értjük, amelyek magukban foglalják a következő tematika valamely elemét:

- csapatmunka, bajtársiasság, egymás kölcsönös segítése különböző szituációkban

⁷³ (Krajnc, 2019) - 420. old.

⁷⁴ Az előadás 2016 februárjában hangzott el *A hadtudomány és a XXI. Század c.* Konferencián. Azóta ezzel a definícióval senki nem vitatkozott érdemben.

- tábori lét
 - o közösségi lét
 - o túlélési technikák – tűzgyújtás, táborépítés, víz- és élelemszerzés
 - o sport állóképesség
- elsősegély-nyújtás
- állóképesség-fejlesztés, sport
- katasztrófavédelem – alapvető tűz- árvíz- és katasztrófavédelmi ismeretek
- tájékozódás, tereptan
- nemzeti hagyományok ismerete, őrzése
- hadtörténelem és katonai hagyomány ismerete
- katonai alapismeretek
 - o alaki foglalkozások
 - o egyenruhák, rendfokozatok ismerete
- katonai jellegű sportok gyakorlása
 - o lövészet
 - o vívás
 - o küzdősportok
 - o ejtőernyőzés
 - o bújárkodás
- technikai ismeretek
 - o gépjármű vezetés
 - o információbiztonság
 - o rádió-távközlés
 - o modellezés
 - o repülés

A felsorolt tematika elemei akkor tartoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájába, ha azokat egységes szemlélet mentén összeillesztve a felelős állampolgárrá válás érdekében az állam támogatja egy, vagy több szervezeten keresztül. A hazafias és honvédelmi nevelés célja nem feltétlenül az, hogy a katonai kiképzés elemeit közvetítse az állampolgárok felé, azonban azt mindenképpen tudatosítja a szervezet tagjaiban, hogy így elsajátított képességek alkalmasak arra, hogy a haza védelme és az egyén saját, vagy társai túlélése érdekében használhassa azokat.”⁷⁵

⁷⁵ (Lacsny, A tartalék tartaléka, 2016), 185. old.

A definíció legfontosabb hibája jelenlegi véleményem⁷⁶ szerint az, hogy összemossa a hazafias és a honvédelmi nevelést. A hazafias nevelés a hazával szemben kialakított, vagy kialakítandó érzelmi viszonyulás. A honvédelmi nevelés pedig a bármely motiváció alapján megvalósított olyan képzés, amely a jelöltet felkészíti a haza megvédésére. A kettő metszethalmaza akkor tud kialakulni, ha a jelölt a pozitív érzelmi viszonyulástól indítva jut el arra a pontra, hogy önként veti alá magát olyan képzésnek, amely alkalmassá teszi őt a haza megvédésére. Ezt a helyzetet viszont csak egyes ember szempontjából lehet megítélni, ami miatt nem lehet olyan szervezetet létrehozni, amely nagy tömegekkel dolgozik a kettőt összemosva, hiszen minden résztvevő motivációját látni kell. Emiatt nem lehet „sorozni” őket, viszont kiképzésük éppen a saját érzelmi motivációjuk alapján nagyságrendekkel hatékonyabb lesz. A következő fejezetben ebből a szempontból fogom áttekinteni a magyar haderő és alrendszerei által jelenleg szervezett hazafias, illetőleg honvédelmi nevelés helyzetét.

2.4. Részösszegzés a 2. fejezethez

A fejezetben bemutatam néhány olyan alapvetést és globális jelenséget, amelyek meghatározzák jelen dolgozat kutatási irányait. Az alapvetések olyan állami és társadalmi adottságok, amelyek egyfajta koordinátarendszert jelölnek ki, amiben Magyarországon az egyes biztonságpolitikai szempontból releváns intézkedések értelmezhetők és tervezhetők. Ezt követően felvázoltam néhány olyan globális jelenséget, amelyek okot adnak rá, hogy ilyen intézkedések össztársadalmi szinten átgondolásra és tervezésre kerüljenek. Az általános alany ebben az esetben szándékos, mivel jelen disszertációban is rávilágítok arra, hogy az ilyen tervezés nem kizárólag állami feladat, hanem – amellet, hogy tudományos gondolkodás tárgya kell, hogy legyen – az egész társadalom és annak minden szerveződése számára feladatot jelent. Ezen jelenségek egy része önmagában és eredetét tekintve nem tekinthető egyértelműen negatívnak vagy veszélyesnek, azonban a kérdéses jelenségek kivétel nélkül járnak olyan hatásokkal, amelyek az állam hagyományos értékrendjének és berendezkedésének destabilizációját eredményezhetik. Ennek megfelelően szükséges, hogy a társadalom – többek közt – a hazafias nevelés eszközével fellépjen ezen érdekek és értékek védelmében.

⁷⁶ Ebben az értelemben egyértelműen revideálok saját korábban publikált véleményemet, amely szerint lehet erre a fogalomra a gyakorlatban használható definíciót találni.

3. A magyar haderő és a hazafias nevelés helyzete, kapcsolatai

„A háború túl komoly dolog ahhoz, hogy csak katonákra bízhatnánk.”

Georges Clemenceau

Ebben a fejezetben a magyar hadkiegészítés és honvédelmi előképzés történeti áttekintését követően bemutatom a magyar közigazgatás honvédelmi alrendszerének viszonyulását a hazafias nevelés ügyéhez. A fejezet hipotézisei a következők:

A haderő személyi állományának utánpótlása szempontjából a XXI. században legalább akkora jelentősége van a hazához való érzelmi kötődésnek és a szolgálat iránti elkötelezettségnek, mint a potenciális előképzésen megszerzett, honvédelmi szempontból hasznos tárgyi tudásnak. A fejezetben egy, a magyar honvédség vezetői körében elvégzett mélyinterjú felmérés tudományos eredményein keresztül bemutatom annak igazolását, hogy a haderő személyi állományának utánpótlása során mind a haderő, mind az állomány tagjai tekintetében fontosabb a haza iránti érzelmi kötődés és a szolgálat iránti elkötelezettség, mint az esetlegesen korábban megszerzett tárgyi tudás, vagy fizikai képesség.

Lehetséges ma Magyarországon olyan szervezetet létrehozni, amely a honvédelem szempontjából fontos gyakorlati ismeretek átadásával, vagyis honvédelmi előképzéssel foglalkozik. Ugyanakkor egy ilyen szervezet létrehozása és működtetése önmagában nem fogja mérhető mértékben fejleszteni a társadalom hazához való pozitív érzelmi kötődését. A fejezet tehát ez utóbbi hipotézis cáfolatát tartalmazza.

A doktori kutatás kezdetén éltem azzal a hipotézissel, hogy a következő alapvetések mentén a mai magyar állami berendezkedés keretei között létre lehet hozni egy honvédelmi előképzéssel foglalkozó szervezetet a korábbi MHSZ mintájára az ottani tapasztalatokat felhasználva és hasonló szervezetet, valamint szakági rendszert működtetve. A Honvédelmi Kötelék program tapasztalatai, mint tudományos kísérleti tapasztalatok, valamint az azok felhasználásával létrehozott Honvédelmi Sportszövetség bemutatása által ebben a fejezetben igazolom, hogy lehetséges ma Magyarországon olyan szervezetet létrehozni, amely a honvédelem szempontjából fontos gyakorlati ismeretek átadásával, vagyis honvédelmi

előképzéssel és rendezvények, versenyek szervezésével foglalkozik. cáfolatot nyer továbbá az a hipotézis, hogy egy ilyen szervezet az alapvetések között bemutatott mai magyar társadalmi viszonyok között, komoly strukturális átalakítások nélkül spontán módon olyan tömegszervezetté válik, mint 1990. előtt az MHSZ.

3.1 Történeti áttekintés

„Valaminek a története, legyen szó bármiről, maga az a valami”⁷⁷

John Lukács

Ennek a fejezetnek a tárgya a téma történeti áttekintése és a történelmi és kulturális súlypontok megjelölése. Ezek áttekintése azért fontos, mert – ahogy a fejezet mottója is mondja – semmit nem lehet a maga valójában úgy áttekinteni, hogy ne ismernénk a történetét. A történet mutatja meg azt az értő szemlélő számára, hogy mi miért alakult ki. Be fogom mutatni tehát a hazafias nevelés történetét és a hazafiság kialakulását Magyarországon. Ahogy az alapvetések között és problémafelvetésben áttekintettük, Magyarország a „centrum perifériáján” helyezkedik el, vagyis nem itt születnek a dolgok, de nagyon gyorsan penetrálódnak és a magyar állami vezetők nagyon gyorsan reagálnak a tőlünk nyugatra történő eseményekre.

3.1.1 Katonai hagyományaink általában a magyar történelem során

Ahogy a problémafelvetések között tárgyaltuk, Magyarország a nyugati keresztény civilizáció határán fekszik. Ez a határ gyakorlatilag az államalapítás óta egybeesett az ország határaival keleten és délen. Ezzel együtt járt, hogy ezek a határok szinte folyamatosan hadszíntérnek számítottak és a Magyar Királyság ezek mentén szinte folyamatosan hadat viselt. Persze nyugat felől is érte az országot támadás, illetve beviszályok is tarkították a történelmet. Összességében elmondható, hogy Magyarországnak gazdag hadtörténelme és ennek megfelelően gazdag katonai hagyományai vannak. A magyar haderő a gyakori háborúk miatt mindig fel tudta venni a versenyt gyakorlatilag bármely más európai haderővel. A nemesi hadviselés időszakában Magyarországon csak a nemesek fogtak fegyvert, azonban a király hívására így is hadrendbe lehetett állítani annyi embert, amennyi a kor bármelyik hadseregével szembe tudott szállni. A török kiűzése és a Habsburg monarchia és abszolutizmus megszilárdulása hozta el azt a kort, amikor Magyarországon már nem csak nemesi felkelők katonáskodtak, hanem a haderő legénységi állománya sokkal inkább közrendűekből állt. Valójában a tömeghadseregek a napóleoni háborúk idején

⁷⁷ (Lukacs, 2018), 36. old.

jelentek meg, amihez a Habsburg birodalom hadereje – benne a magyar haderővel – éppúgy alkalmazkodott, mint az összes többi európai haderő.

Hazafias nevelésről azonban még ebben az időszakban sem beszélhetünk Magyarországon, hiszen a haza, illetőleg a hazafiság fogalma is csak néhány nemes fejében létezhetett, akik viszont az országot nem a népéhez, vagy a területéhez kötötték, hanem egyszerűen a Szent Koronához és ebben az értelemben semmi közük nem volt a nemzet modern fogalmához. A XVIII. századtól viszont Magyarország, mint a Habsburg Birodalom része járult hozzá a birodalom hadseregének fenntartásához, amely egyébiránt tartotta a lépést a korabeli trendekkel. Ennek megfelelően gyalogságot, tüzérséget és könnyűlovasságot is fenntartott, amelyekbe toborozták a közrendű legénységi állományt. A Habsburg örökös tartományokban hivatalosan már 1804-ben bevezették az általános hadkötelezettséget⁷⁸, de valójában a rendszer csak fokozatosan kezdett működni.

Ebben az időben a magyar állameszme gyakorlatilag azonos volt a Szent Koronával és a szent korona tannal. Ez gyakorlatilag csak a magyar nemességet tartotta a Szent Korona tagjának. Dokumentálható szellemi fejlődésről ebben az időszakban gyakorlatilag csak a nemesség és a városi polgárság tekintetében beszélhetünk, így az állameszmével kapcsolatos gondolkodás is erre a rétegre korlátozódik. A Szent Korona ugyanakkor olyan emberek fején volt, akik gyakorlatilag nem laktak Magyarországon. A magyar népesség nyelve, közösségei tehát teljesen elváltak a Szent Koronától, amely ugyanakkor Magyarország egységét jelképezte és jelentette. A haditechnika fejlődésével együtt a nemesi felkelés, mint hadviselési forma háttérbe szorult. Ugyanakkor a magyar állameszme még mindig ezt tekintette alapállásnak. A hadügyet viszont Bécsből irányították, ahol nem is gondolkodtak abban, hogy a korona, vagy a haza iránti hűséget szellemi értelemben összekössék a honvédelmi kérdésekkel. „Ez a tarkabarka, bécsiesen kötelező szisztéma nem valami honvédelmi doktrínán alapult; miután főleg az írástudatlan, soknemzetiségű parasztságra épült, más eszmei alapja nemigen volt, mint az obligát, de a jogfosztottak számára tartalmatlan császárhűség.⁷⁹” A hadkiegészítés rendszerének egyszerű alapelve volt: az ország egy adott régiójából megfelelő számú újoncot kellett kiállítani⁸⁰. Hogy az embert ne vigyék el katonának, ezt megfelelő mennyiségű pénzzel meg lehetett váltani. Aki tehát iskolázott volt, mivel volt erre pénze, annak arra is volt pénze, hogy ne vigyék el katonának.

⁷⁸ (Hajdu, A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű monarchiában, dátum nélk.)-letöltve 2020. 06. 13.

⁷⁹ Hajdu: UO

⁸⁰ Hajdu: UO

Ugyanez igaz volt a kevésbé iskolázott, de pénzzel rendelkező „nagyparaszti” rétegre is. Ebből egyenesen következett, hogy katonának gyakorlatilag csak a legszegényebb és legbutább, illetőleg legkevésbé iskolázott embereket vitték el. Természetesen voltak szellemi és fizikai alkalmassági követelmények, azonban ezeket viszonylag alacsonyan állapították meg, hogy a létszámot azért fel lehessen tölteni. A kontraszelekció ebben az időben tehát egyértelmű volt. A hazafias nevelés gyökerei azonban itt indulnak. Az oktatásügy ugyanis a Ratio Educationissal⁸¹, a népiskolák felállításával kezdődött Magyarországon. Ezek látogatása ekkor még csak lehetőség volt, nem kötelezettség, azonban ez már önmagában nagyon komoly előrelépést jelentett az oktatási rendszerben. A fentiek miatt az oktatási rendszer és a hadkiegészítés egyelőre nem találkozott, hiszen katonának épp azokat vitték el, akik nem vettek részt az oktatásban. A Ratio Educationis valójában két császári rendelet volt, amelyeket Mária Terézia és I. Ferenc adtak ki 1777-ben, illetőleg 1806-ban. Ezek valójában nem a kötelező népoktatást vezették be, hanem az oktatás állami, illetőleg királyi irányítás alá vételét szolgálta. Az iskolák továbbra is feudális jelleggel működtek, vagyis az egyházi fenntartás mellett a tanító fizetsége első sorban a telekhasználat volt és a falusi tanító felettese jellemzően a pap volt.⁸² Ettől lényegesen különböztek a városi iskolák, amelyek alapvetően a városi polgárság igényeit voltak hivatva kielégíteni. Az általános tankötelezettséget a Helytartótanács „Magyarország elemi tanodáinak szabályai” című, 1845-ben kiadott rendelete vezette be, amely pénzbírság terhe mellett előírta, hogy minden gyerek 6 és 12 éves kora között legalább az elemi iskola első két osztályát végezze el.⁸³

A hadkiegészítés folyamata ebben az időben a gyakorlatban leginkább a toborzás és a sorozás sajátos elegyéből állt, amiért a közigazgatás különböző területi egységei voltak felelősek. A lényeg annyi volt, hogy fel kellett tölteni a szükséges létszámot. Ha ment toborzással, nótával, borral, akkor úgy, ha nem ment, akkor erőszakkal. Az első olyan alkalom, amikor hazafiságról és ennek jelentőségéről beszélhetünk, az 1848-'49-es szabadságharc ideje és Magyar Honvédség megalapítása. Nálunk ez az időszak egybeesik a nemzet fogalmának kialakulásával. A szabadságharc volt az első olyan alkalom, amikor a nemzeti honvédségbe az állam polgárai önként és dalolva jelentkeztek, tudva, hogy nem valahol külföldön, hanem a haza védelmében fogják őket bevetni.⁸⁴

⁸¹ (Az 1777-iki Ratio Educationis, 1913)

⁸² (Németh & Pukánszky, 1996)

⁸³ (Németh & Pukánszky, 1996)

⁸⁴ (Berkó), 218. old.

3.1.2 A Magyar Honvédség megalapításától

A Magyar Honvédség megalapításától kezdve sorozott haderő volt azzal, hogy ebben a korban a sorozás és a toborzás közötti különbségek nem voltak nyilvánvalók. A hadkiegészítés toborzókerületek szerint volt megszervezve. Minden gyalogezrednek volt saját toborzókerülete, amely területről a létszámot fel kellett tölteni. A toborzókerületek székhelyein működött a parancsnokság, amely meghatározott számú vármegyét fedett le. A hadkiegészítés a vonatkozó szakirodalom alapján ebben az időben sokkal inkább tűnik közigazgatási, mint katonai feladatnak. Az 1848-'49-es forradalom és szabadságharc gyakorlatilag egy függetlenségi háború volt. Ellentétben a nyugat-európai polgári forradalmakkal, itt nem első sorban a hazai elit leváltása volt a cél, hanem a Habsburg birodalomtól és a dinasztia abszolútizmusától való függetlenedés. Történt ez ráadásul a hazai elit, a főnemesség krémjének vezetésével. A magyar történelem során talán ez volt az első olyan alkalom, amikor az ország egészében, így a községekben is tudatosult a magyarság, a hazafiság. Érdekes, hogy 1848 a honvédelem és a hazafiság szempontjából egyfajta cezúrát jelent, míg az oktatásügy fejlődése gyakorlatilag lineáris ebben az időszakban. Természetesen 1848 azért az oktatás fejlődésében is járt némi változással.

A hazai oktatásügy a XIX. századig első sorban az egyházakhoz köthető, hiszen magasabb szintű oktatási intézményeket szinte kizárólag az egyházak tartottak fenn, így tanárokat is csak egyházi intézményekben képeztek. Ennek megfelelően tanárképző műhelyek is csak egyházi intézményekben tudtak kialakulni, illetőleg a pedagógia tudományát is csak ezeken a helyeken művelték magas fokon. Ennek megfelelően a hazafias nevelés gyökerei is csak itt tudtak kialakulni. Az egyházak, illetőleg a tanítással is foglalkozó egyházi intézmények és szerzetesrendek sok esetben álltak a szabadságharc oldalára, ezért annak leverését követően sok esetben került sor retorzióra, de a katolikus Habsburg dinasztia nem általánosságban az egyházat büntette, ezért a tanárképző műhelyek fenn tudtak maradni és tudtak a saját szellemiségükben dolgozni.

Az első olyan pont, ahol a népoktatás és a hadkiegészítés össze tudott kapcsolódni egymással, az 1868-as oktatási törvény⁸⁵ volt, amely Eötvös József nevéhez fűződik. Ez a törvény viszont már a kiegyezés szellemében készült és számos olyan újdonságot tartalmaz, ami jelen dolgozat szempontjából is releváns lehet. A törvény ugyanis már kötelezővé teszi a népiskolai oktatást 6 és 12 éves kor között. A tantárgyak között szerepel továbbá a

⁸⁵ (1868. évi XXXVIII. Törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában)

„testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra”⁸⁶, amely mind a hitfelekezetek által felállított népoktatási tanintézetek⁸⁷, mind az állami elemi népiskolák⁸⁸, mind a felsőbb népiskolák⁸⁹, mind pedig a polgári iskolák⁹⁰ számára. Az utóbbi esetben a tantárgy neve már „test- és fegyvergyakorlat” volt a törvény szerint. Rendkívül lényeges, de ugyanakkor feltűnő is, hogy az általános hadkötelezettség bevezetése után több, mint 60 évvel került sor arra, hogy a kötelező közoktatásban elkezdjék felkészíteni a népeiséget a katonáskodásra. Rendkívül érdekes az a tény is, hogy valójában az iskolák közül csak a felsőbb népiskolákban és azoktól felfelé volt kötelező a magyar nyelv oktatása, vagyis az egyházi és magán elemi iskolákban lehetséges volt, hogy a tanulók minden tantárgyat a kisebbségi anyanyelvükön tanultak és egyáltalán nem is tanultak meg magyarul. Ez gyakorlatilag kizárta, hogy magyar hazafias nevelésben részesüljenek, hiszen identitásukból a magyar nyelv, mint elem szinte teljesen hiányzott. Ebből következően az oktatási rendszer céljai között nem a hazához való érzelmi kötődés kialakítása, hanem sokkal inkább a katonai előképzés volt a fókuszban. Ez annál is inkább érdekes, mert a magyar állameszme alapja a Szent Korona és nem pedig a nyelvi, vagy kulturális összetartozás volt, hiszen Magyarország Szent István óta szívesen látta és integrálta az idegeneket⁹¹, így erre az időre valódi soknemzetiségű társadalom lett. Erre abban az időben lehetett volna életképes ideológiát építeni, amit utána lehet az iskolában is tanítani. Ráadásul az akkori elit már tisztában volt 1848-’49 tapasztalataival, ahol a nemzeti és etnikai kisebbségek szinte mind a szabadságharc ellen fordultak.

„Az „általános” hadkötelezettség ezután sem volt azonos az általánosan kötelező szolgálattal, a világháború előtt csak a sorozás, tehát a jelentkezési kötelezettség terjedt ki a teljes férfilakosságra, teljes kihasználására még a három, majd két évre rövidült szolgálati idő mellett sem volt meg a pénzügyi fedezet, így a kikapuk számát csökkentették, de jócskán maradt belőlük. Mindenesetre szabályozott és az egész Monarchiában majdnem egységes lett a hadkötelezettség rendje. Az 1867-68-as reform, majd a határőrvidék likvidálása előnyös volt magyar szempontból. Nemcsak azért, mert átlátható helyzetet teremtett és megoldotta a módosabbak és tanultabbak problémáját az egyéves önkéntesi és póttartalékos intézménnyel. A kiegyezés és a honvédségnek a hadvezetés és Ferenc József által oly nehezen elfogadott felállítása végre lehetővé tette, hogy valóban honvédelemről

⁸⁶ 11. § 3. bek. K) pont

⁸⁷ 11. §

⁸⁸ 55. §

⁸⁹ 64. §

⁹⁰ 74. §

⁹¹ Szent István Király Intelmei Imre Herceghez VI. fejezet

lehesen beszélni, s emellett a királyhűség elve ha lassan is, de az 1890-es évekre a magyarság körében általánosan elfogadottá váljon. A hadkötelezettség valós célja nem is az volt, hogy mindenki katona legyen, ellenkezőleg azt szerették volna elérni, hogy az arra alkalmasok fogjanak fegyvert - a tanultak, a jómódúak, az erősek és egészségesek.”⁹² Ez a hivatkozás igaz is addig, ameddig a hadvezetésről beszélünk, mert ugye mindenki más, ideértve a közigazgatás összes többi részét is, azt akarta elérni, hogy az alkalmas embereiket ne vigyék el katonának, hiszen épp azok voltak alkalmasak bármi másra is.

Ebben az időszakban, illetőleg ezt követően számos haditechnikai újítás jelenik meg, amelyek értelemszerűen a Monarchia haderejében is megjelennek. Ide sorolható például a huzagolt csövű, hátultöltő rendszerű puska, az egységes töltény, a tüzérség ezzel párhuzamos fejlődése, a távíró és a vasút általános és katonai célú alkalmazása, amely fejlesztések alapjaiban alakították át a hadviselést és gyakoroltak hatást a Monarchia 1849 és 1890 között viselt háborúira is. Jelen disszertáció szempontjából ennek csupán annyi jelentősége van, hogy a kiképzés jelentősége nő, hiszen eddig a katonának nem kellett olyan technikát alkalmaznia, amire ne lehetett volna néhány hét, vagy hónap alatt kiképezni. A dualista monarchia hadereje ez alatt az időszak alatt, azon belül is 1866. és 1914. között esett át hatalmas fejlődésen. A Ludovika Akadémia megnyitása is erre az időre tehető, mert bár megalapítását már 1808-ban elrendelték⁹³, kapuit a növendékek előtt mégis csak 1872-ben nyitotta meg⁹⁴, ettől az időtől beszélhetünk tehát valódi magyar katonatiszt képzésről, ami természetesen hatalmas lendületet adott a magyar haderő fejlesztésének. Ebben az időben már nyilvánvalóan nélkülözhetetlen volt, hogy képzett tisztek és a technika helyes és biztonságos alkalmazására felkészült kiképzők legyenek a haderőben, ami pedig nyilvánvalóan megkövetelt bizonyos alapképzést. Könnyen belátható, hogy ez a folyamat, párhuzamosan azzal, hogy az ország ebben az időszakban számos háborút vívott⁹⁵, komolyan megemelte a katonai pálya presztízsét és innentől kezdve a polgárság körében is népszerű lett a katonatiszti pálya, amelynek magasabb régiói korábban elérhetetlenek voltak számukra, míg az alacsonyabbak gyakorlatilag nem nyújtottak egy egész család számára megélhetést. A folyamat egyébiránt teljesen megfelel annak, amint Samuel Huntington leír⁹⁶ és ami az Amerikai Egyesült Államokban gyakorlatilag ugyanebben az időben kezdődött, bár a folyamat vége történelmi okokból némiképp eltérő.

⁹² (Hajdu, A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű monarchiában, 2003)

⁹³ (1808. évi VII. Törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról)

⁹⁴ (1872. évi XVI. Törvénycikk a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia felállításáról)

⁹⁵ (Bánlaky, 1928-42)

⁹⁶ (Huntington S. P., 1985) 19. old. Skk.

3.1.3 Az Első Világháború

Az Első Világháború hadtörténete nem tartozik ennek a disszertációnak a témájához, így csak a téma szempontjából legfontosabb dolgokat fogom kiemelni és egyes hatásait elemezni. A legfontosabb szempont az, hogy 1849. óta most történt meg először, hogy Magyarország területe – ha csak részben is – de 1916-ban hadszíntérré vált. Érdekes firtora a sorsnak, hogy 1918-ban az akkori Magyarország területe 100%-ban magyar ellenőrzés alatt volt, vagyis a háborúban gyakorlatilag Magyarország a területéből egyetlen cm²-t sem veszített el. Ezzel szemben a fegyverszünetet, 1918. november 3. napját követően gyakorlatilag az egész ország területe hadszíntérré vált, már amennyiben az ott történeteket a genfi jog szempontjából háborús eseménynek lehet tekinteni. A két szempont tehát, amely jelen disszertáció szempontjából jelentőséggel bír:

- Hogy vizsgázott az addigi katonai nevelési, előképzési és kiképzési rendszer a háborúban?
- Milyen következményei voltak a háborúban tapasztaltaknak a magyar népesség hazafiságára nézve?

Az első kérdést tekintve: „A katonai nevelés próbája végül is a háború, s elmondhatjuk, hogy az első világháborúban ez a sajátos, félig anakronisztikus király-kultusz, félig hazafias szellem hatékonyan bizonyult. ... A katonai szempontból legnehezebb, s legtöbb veszteséggel járó első évben a tiszti és legénységi állomány éppúgy megállta a helyét, mint fejlettebb nemzeti államok hadseregei ... A magyar többségű ezredek szelleme pedig nem volt lényegesen rosszabb a német vidékekről sorozottakénál. Pedig talán az első hónapokat leszámítva a lelkesedésnél, az ellenség gyűlöleténél nagyobb szerepet játszott az engedelmesség, a többéves szolgálat során beidegződött katonai fegyelem s nem utolsó sorban a tisztikar egységes szelleme. A világháború eldöntötte azt a soká vitatott kérdést is, hogy elegendő-e a tartalékos tisztek egyéves kiképzése - a hivatásos tisztikar vesztesége, különösen az első évben, oly nagy volt, hogy a tartalékos tisztek parancsnoki alkalmazása nélkül a háború nem lett volna folytatható, s azok megfelelő irányítással általában megállták a helyüket.”⁹⁷ Ennek az áttekintésnek az is a célja, hogy az ezzel kapcsolatos további párhuzamokat is megtaláljuk és ennek a mai modern világban is van megfelelő bizonyítéka. Több ponton igazolt ugyanis⁹⁸, hogy a civil életben eredményeket elért vezetők a katonai pályán is jól teljesítenek szükség esetén. Ezen kívül a haderő civil kontrolljának garanciája

⁹⁷ (Hajdu, A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű monarchiában, 2003)

⁹⁸ (Cohen, 2003), 2.. old.

mellet is szükség van olyan civilekre, akik képesek a haderőt irányítani. Azt pedig komoly katonai vezetők is elismerik⁹⁹, hogy a vezetés tudománya az egyik legfontosabb és legkomplexebb képesség, amit egy katona magáévá tehet. Ebben természetesen nem csak a beosztottak vezetése, hanem az utasítások végrehajtása is benne van. A rendszer működésének alapja az, hogy azok az emberek, akik benne vannak a parancsnoki láncban, azok tudják, hogy nekik mi a feladatuk. Az tehát meg lehet állapítani, hogy a katonai képzési és előképzési rendszer – bár nem így hívták és nem ez volt a rendszer alapfilozófiája – sikeresen vizsgázott a „Nagy Háború” során.

A második kérdés a hazafiság kérdése. Gyakorlatilag 1868. és 1919. között az oktatási rendszer Magyarországon nem változott érdemben. A Monarchia, vagy Magyarország kisebbségi politikája megint csak nem tárgya ennek a disszertációnak és egyébiránt is számos írás született akár a kisebbségi politika, akár a következmények témájában. Elmondható, hogy az oktatási rendszerben a hazafias nevelés korábban említett vonatkozásaiban sok dolog 1868. és 1914. között nem változott. Ahhoz ugyanakkor nem kell különösebb történelmi tudás, hogy a hazafias érzelmeket Trianon mennyire felkorbácsolta a magyar társadalomban. Erről egyébként a cserkészlet történetéről szóló fejezetben részletesebben is lesz szó. Maga a háború nem változtatott érdemben a hazafias nevelés rendszerén, az állam még ebben az időben sem tartotta feltétlenül fontosnak, hogy a magyar állampolgárok valódi érzelmi kötődést alakítsanak ki Magyarországhoz vonatkozásában. A korabeli „kormányzati kommunikáció” sokkal inkább a királyt¹⁰⁰ és a Szent Koronát helyezte előtérbe. Gyakorlatilag az ország háború utáni hadszíntérré válása és a béke hozta el Magyarországra a haza iránti általános elköteleződést és azt, hogy az állam vezetői felismerték, hogy ennek az egész népesség körében van jelentősége.

3.1.4 Trianon és következményei

Trianon következményeiről annyi könyv született, hogy a feldolgozásuk is meghaladja egy disszertáció terjedelmét. Ennek megfelelően igyekszem a hazafias nevelési részre koncentrálni. A magyar kommunikáció abban az időben egyértelműen a revíziót célozta és ez a célzat vezetett el oda, hogy az immár etnikailag szinte teljesen homogén Magyarország felismerte, hogy a hazafiság érték és ezen a ponton kezdődött el valójában a hazafias nevelés Magyarországon. A hazafias nevelés és általában a hazafiság eszméje a korábbi időszakban legfeljebb úgy nyilvánult meg Magyarországon, hogy az 1848 eszméjéhez ragaszkodó

⁹⁹ (Mattis & West, 2019), XII. és következő oldalak

¹⁰⁰ (Imádkozik a császár, 1914)

polgári réteg „nem engedett a 48-ból”, vagyis az uralkodóházzal szemben definiálta magát. Ebben lehetett annak a jelenségnek a gyökere is, amely szerint sikkes volt bizonyos tekintetben engedetlennek lenni az államhatalommal szemben. Ezt már akkor is „kurucos” engedetlenségnek, vastagnyakúságnak hívták, utalva ezzel arra, hogy a magyarok mindenféle külső hatalom ellen definiálják magukat. Ehhez képest Trianon abban a helyzetben hagyta Magyarországot, hogy az állam területének kétharmada elveszett az uralkodóházzal és szinte az összes nemzeti és etnikai kisebbséggel és az uralkodóházzal együtt. Ezzel azt a feladatot róttá az elitre, hogy az alapoktól újra építse fel az állameszmét, hazafiságot és ennek a teljes ideológiai alapvetéseit. Ez akkor sem lett volna kis feladat, ha nem lett volna őszirózsás forradalom, vagy tanácsköztársaság. Ezek mellett, illetőleg után pedig szinte lehetetlennek látszik, bár utólag meg tudjuk állapítani, hogy sikerült, még ha ez bizonyos diszfunkciókat be is épített a rendszerbe. Itt lehet ugyanis a gyökere annak, hogy a magyar demokrácia-felfogás nem azonos a nyugat-európai demokrácia felfogással és – bár van helyünk a nyugati kultúrában – egyáltalán nem azt gondoljuk a demokráciáról és államhatalomról, mint a nyugat-európai országok polgárai. Itt lehet a gyökere a migrációval kapcsolatos mai magyar felfogásnak is, hiszen Trianon okai között komoly szerepe van annak, hogy hosszú időn keresztül folyt gazdasági migráció Erdély területére, amely végül – persze több más ok mellett – az elszakadását eredményezte.

Trianonnal Magyarország geopolitikai helyzete alapjaiban változott meg. Az ország elvesztette az összes természetes és védhető határát. A világ egyik legstabilabb, ezer éven keresztül folyamatosan sikeresen védett természetes államhatára a Kárpátok főgerince volt. A területvesztésen túl gyakorlatilag minden nyersanyagforrás, az ipar jelentős része és a népesség, a besorozható személyi állomány jelentős része is áldozatul esett a békének. A haderő létszámát maximálták 30.000 főben, ami a kor technológiai viszonyai között nyilván nagyságrendekkel gyengébb volt a „győztesek” erejénél. A hazai hadvezetésnek ezzel a helyzettel kellett valamit kezdeni, amire több különböző irányú válasz született a területi veszteség, a technológiai lemaradás és a személyi állomány utánpótlása vonatkozásában.

3.1.5 A Levente mozgalom

A Levente mozgalom volt az első kifejezetten hazafias és honvédelmi előképzéssel, neveléssel foglalkozó, államilag szervezett intézmény Magyarországon. A Levente mozgalomról az 1921. évi LIII. tc.¹⁰¹ Rendelkezett. Teljesen nyilvánvaló, hogy a jogszabályokban nem lehetett megszegni a békediktátum rendelkezéseit, azonban ez a

¹⁰¹ (1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről)

jogszabály lehetővé tette a Levente egyesületek létrehozását. A Levente egyesületekkel viszont a felállításkor voltak bizonyos problémák. A korabeli Magyarországon ugyanis nagyon hasonlóak voltak a társadalmi problémák, mint a mai Magyarországon. Lehet, hogy mindenki rendkívül hazafias volt az érzelmeiben, de mindenki meg is akart élni és akkor is mindenki pénzből élt. A hivatkozott törvény értelmében a VKM számos egyeztetést folytatott és számos intézkedést megtett annak érdekében, hogy szerte az országban megalakuljanak a Levente egyesületek és különböző egyéb testgyakorló körök. A törvény azért érdekes, mert a testgyakorló körök létrehozatala a szöveg szerint lehetőség, viszont az állampolgárok számára kötelezően előírja a testgyakorlást¹⁰². Nyilvánvaló, hogy a Levente rendszer létrehozatalának jogszabályi nyomát egyéb helyen nem fogjuk megtalálni, hiszen az egész rendszer úgy és azért született, hogy a békediktátum rendelkezéseit kijátssza és ezt lehetőség szerint eltitkolja. Ugyanakkor a rendszer létrehozatalának nagyon részletes dokumentációja áll rendelkezésre és ennek – bár más ideológiai cézzal – a feldolgozása is megtörtént.¹⁰³

A hivatkozott törvénynek van még egy nagyon érdekes, máig ható rendelkezése, amely szerint „Az állam pénzügyeinek a rendezése után testnevelési tanerők képzésére országos testnevelési főiskolát kell felállítani, amelynek fenntartásáról a vallás- és közoktatásügyi miniszter gondoskodik.¹⁰⁴” Az intézmény, amely végül a hallgatók előtt 1925-ban nyitotta meg kapuit, a mai napig fennáll és testnevelőket képez, amivel egyébiránt igazi különlegesség a világban, mert ilyen típusú szakintézmény nagyon kevés országban létezik, ugyanis általában a testnevelőket a tanárképző intézmények képzik. Az minden esetre kijelenthető, hogy Magyarország éppen a békediktátum rendelkezéseinek kijátszása érdekében egyetemet alapított, amelynek elsődleges feladata az volt, hogy olyan testnevelő tanárokat képezzen, akik az ország férfi lakosságát katonai szolgálatra alkalmassá tudják tenni. Meg kell jegyezni, hogy ezen az egyetemen ma is olyan felvételi követelmények vannak, amelyek alapján az oda felvett diákok 100%-a alkalmas a katonai szolgálatra. Bár hangsúlyozottan civil intézmény, mégis megfelelő terep lehet arra, hogy a Magyar Honvédség tartalékosokat toborozzon, hiszen a jelentkező alkalmasságát gyakorlatilag nem kell vizsgálni, így ezen intézmény tekintetében a folyamatot le lehet rövidíteni. Nem tudok arról, hogy a Magyar Honvédség tett ilyen irányú lépéseket.

¹⁰² „2. § Evégre az állam ... szervezi az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését oly módon, hogy ebben 21-ik életévének betöltéséig a nemzetnek minden férfitagja kötelezően résztvegyen;”

¹⁰³ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976)

¹⁰⁴ (1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről), 4. §

Ha a törvény többi rendelkezéseit megnézzük, azok is igen komoly kötelezettségeket rónak az érintettekre, amelyek az egész ország sportéletét meglendítették. Gyakorlatilag minden településnek és minden nagyobb gazdasági társaságnak gondoskodnia kellett a sportéletről.¹⁰⁵ Ezen túlmenően Magyarország ekkor mondta ki először törvényi szinten, hogy olimpiát akar rendezni és ennek érdekében építkezésbe kezd.¹⁰⁶ A törvény alapján országsszerte alakultak a sportegyesületek, de folyamatos probléma volt az oktatók, edzők utánpótlásával, akik alapvetően az iskolai tanítók közül kellett volna, hogy kikerüljenek, de akik pusztán hazafiságból nem voltak igazán motiváltak. Ez azért is érdekes jelen dolgozat szempontjából, mert a cserkészletben a vezetők ennél nagyobb elkötelezettséget vállaltak teljesen ingyen, mindenféle egyéb anyagi motiváció nélkül.

A testnevelési törvény végrehajtási rendelete viszont csak 1924-ben, majdnem három évvel a törvény megjelenése után lépett hatályba, ami miatt a törvény végrehajtása erős csúszásban volt. Pontos országos számadataink nincsenek¹⁰⁷ de egy a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei adatokból kiindulva egy egyszerű szorzással megállapítható, hogy 1924-re nagyjából 50.000 fiatal vett részt. A Levente mozgalom életében, ami az életkori kohorsz 5-600.000-es méretét tekintve 10%-ot tesz ki¹⁰⁸. Ez a mai demokratikus rendszerekben akár sikernek is minősülhetne, ha azonban a korabeli viszonyokat tekintjük, akkor kifejezetten kudarcnak kell értékelni az eredményt, hiszen elvileg a képzés *mindenki* számára kötelező volt.

Az Antant ellenőrzésének lazulásával 1927-ben elkezdődhetett a valódi katonai előképzés kialakítása Magyarországon. Ekkorra a hazafias s honvédelmi nevelés és a honvédelmi előképzés már egyértelműen szerepelt a politikai napirenden. A Levente képzés az általános sportolás mellett következő kiképzési tematikát és szakágakat tartalmazta mellékfeladatként¹⁰⁹:

- a) Gyakorlati gépismeretek
- b) Távbeszélő és jelzőszolgálat
- c) Tábortéri játékok
- d) Turisztikai ismeretek
- e) Mentőszolgálat

Szakágak:

¹⁰⁵ 6. és 7. §§

¹⁰⁶ 8.§

¹⁰⁷ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976), 49. old.

¹⁰⁸ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976), 65. old.

¹⁰⁹ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976), 73. old.

- a) Lovaglás
- b) Repülés
- c) Lőkiképzés
- d) Vízi sportok: evezés, úszás, vitorlázás
- e) Kerékpározás
- f) Támadó és védősportok: birkózás, ökölvívás, cselgáncs
- g) Téli sportok: síelés, ródlizás, korcsolyázás
- h) Motorkerékpározás, gépkocsivezetés
- i) Tűzoltás

Talán nem meglepő, hogy ezek a képességek azok, amelyeket ma is a katonai képzés alapelemeinek tartanak és amelyeket a mai napig „katonai sportokként” emlegetnek. Ma a Honvédelmi Sportszövetség a lökészség fejlesztését tartja a legfontosabb fejlesztési területnek. Ennek megfelelően az 1927-es adatokkal dolgozom: 2436 db puskát és 3.470.000 db löszert biztosítottak abban az évben 415.000 lögyakorlatra kötelezett fiatal számára¹¹⁰. Hogy ez ma milyen típusú elkötelezettséget, és állami költségviselést jelent, azt nem nehéz megbecsülni. A legolcsóbb 7.62x39-es kaliberű lőszer ma Magyarországon kb. 350 Ft/db-ért szerezhető be¹¹¹. Ha ilyen nagy mennyiséget gyártatnánk, akkor valószínűleg az árat le lehetne csökkenteni 300 Ft/db-ra. Ha így járunk el, csak a lőszer biztosítása kerülne ma az 1927-es színvonal fenttartása mellett 1, 041 Mrd Ft-ba, vagyis egy kicsit többre, mint a HS – későbbiekben bemutatandó – egész éves költségvetése. Ebből látható, hogy mekkora volt az ország elköteleződése a honvédelem ügye iránt. Ezt az összeget arányaiban nagyon is a helyén kell kezelni, hiszen – ahogy ezt be fogom mutatni – ez alig mérhető össze az ország kulturális, vagy oktatási és tudományos tervezett költségvetésével.

3.1.6. Egyéb módszerek a békediktátum rendelkezéseinek kijátszására

„Ez nem béke, hanem húszéves fegyverszünet!” Ferdinand Foch marsall mindenki által ismert mondása annyira igaz és a trianoni békediktátum annyira igazságtalan, hogy az a mai napig fáj minden értelmes magyar embernek. Ennél fogva nem véletlen, hogy 1920 után az egész ország minden eszközével a békeszerződés revíziójára és a feltételek kijátszására törekedett, miközben az úgynevezett „győztesek” árgus szemekkel figyelték a feltételek betartását. Személyes kedvencem a HTI, amelyben világszínvonalú haditechnikai újítások

¹¹⁰ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976), 76. old.

¹¹¹ <http://www.harmonia91.hu/spl/642304/762x39-Loszerek> - letöltve 2021. 07. 04.

készültek még az 1980-as években is és amely a szimbóluma is lehetne a békediktátum kijátszásának.

„A Haditechnikai Intézet, majd utódja a Technológiai Hivatal 1920-tól 2007-ig végezte önálló szervezetként a katonai kutatás-fejlesztési feladatokat a hadsereg számára. Az I. világháborút követően a békeszerződés tiltásai miatt katonai célú intézményeket polgári szervezetek mellé helyezték álcázásképpen, a Magyar Királyi Honvéd Haditechnikai Intézetnek pedig a létezését is titkolták. 1928-tól vált lehetővé a nyílt katonai intézményként való működése, egészen a II. világháború végéig számos jelentős fejlesztési eredményt értek el az intézet hadmérnökei. A második világháború végén a HTI gyakorlatilag megsemmisült, az ott tárolt dokumentáció jelentős részét külföldre menekítették, ahol nyomuk veszett, más dokumentumok, illetve az Intézet eszközállománya az ostrom során, illetve azt követően megsemmisült. A magyar katonai kutatás fejlesztés 1947-ben indult újra a Katonai Műszaki Intézet megalakulásával, melyet 1948-tól neveztek ismét Haditechnikai Intézetnek, azonban a rendszerváltásig nem lehetett ezt a korábbi HTI örökösének tekinteni.”¹¹² A HTI egy olyan kicsi, de rendkívül hatékony szervezet volt, amelynek fenntartása a magyar honvédelem ügyének szempontjából – véleményem szerint – rendkívül fontos. Bár nem tartozik szorosan ennek a disszertációnak a témájához, fontosnak tartom, hogy egy ilyen intézményre egy országnak szüksége van. Nálunk ráadásul a hagyományai is megvannak. Van ugyanakkor ennek egy, a jelen disszertáció témájához igenis kötődő aspektusa. A tudomány alapja az emberi kíváncsiság. Ez az értelme a tudomány szabadságának. Ha nincs olyan ember, aki szabadon kutathatja, azt, amire kíváncsi, akkor nincs tudomány. Természetesen vannak olyan területek, ahol az állam szívesebben finanszírozza a tudósok kíváncsiságát, mint más területeken, hiszen az ottani felfedezések és fejlesztések az állam érdekében állnak. Van egy mondás, amely szerint a felnőtt férfit az óvodás gyerektől a játékainak a mérete és az ára különbözteti meg. A HTI ebből a szempontból kiváló „játéktér” volt azon hadmérnökök számára, akik magyar haditechnikai újításokon dolgoztak. Egy ilyen intézet fenntartása tehát véleményem szerint nemcsak technológiai értelemben, hanem a kíváncsi tudós személyi állomány fenntartása és motivációja vonatkozásában is kívánatos.

3.1.7. Haderőfejlesztés az 1930-as években

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1927. március 31-én hagyta el az országot, így ekkor megindulhatott a Magyar Honvédség fokozatos fejlesztése. 1927. december 23-án meg is született az első kormányhatározat, amely a Magyar Királyi Honvédség fejlesztését határozta

¹¹² (Hajdú & Sárhidai, 2005)

el és amely három ütemben az engedélyezett 35.000 főről 62.500 főre kívánta fejleszteni a haderő békelétszámát. 1935-'37 között folyamatos létszám- és minőségi fejlesztés történt a haderőben, aminek eredményeként 1937. végére a békelétszám elérte a 85.000 főt.¹¹³

A magyar haderő fejlesztésére Darányi Kálmán 1938. március 5. napján tartott beszédében hirdette meg a Győri Programot. A program átfogó gazdaságfejlesztési terv volt¹¹⁴. A magyar politikai és katonai elit meg volt győződve arról, hogy a közeljövőben újabb háború fog kitörni, amelyből Magyarország geopolitikai helyzete miatt nem fog tudni kimaradni. A program összesen egymilliárd pengőt biztosított a beszédben meghirdetett fejlesztési célokra, amelyből nagyságrendileg 600 milliót emésztett fel a haderő fejlesztése. Az eredeti, Huba Program tervei még 1937-ben egy olyan programról szóltak, mely 21 gyalogos, 4 gyorsan mozgó és egy repülőhadtest felállítását irányozta elő, összesen 1,7 Mrd pengős költségvetéssel és 107.000 fős békelétszámmal. Tekintettel arra, hogy pl. Románia már 1935-ben hasonló volumenű fegyverkezésbe kezdett, a terv készítése határozottan indokolt volt, illetőleg valamilyen szinten el is késett. A program eredeti futamideje öt év lett volna, amit 1939-ben két évre szállítottak le, de a haderő fejlesztése valójában 1940 év végére meg is valósult. Az általános hadkötelezettséget az 1939. évi II. Tc. Állította vissza, amely a hadkötelezettség tartalmát a leventekötelezettségben a hadkötelezettségben a honvédelmi szolgáltatások kötelezettségében, valamint a légvédelmi kötelezettségben határozta meg.¹¹⁵ A leventekötelezettség, vagyis a sorkatonai szolgálatot megelőző előképzésen való kötelező részvétel is a hadkötelezettség része volt. Ezzel sikerült elérni, hogy a haderőt viszonylag gyorsan fel lehetett tölteni a tervezett 250.000 Fő körüli létszámmal.

3.1.8. A Második Világháború

A háború had- vagy politikatörténeti eseményeinek leírása nem tartozik szorosan ennek a dolgozatnak a témájához. Elegendő annyit megjegyezni, hogy a haderő személyi állományát ugyanúgy pótolták a háború alatt is, mint előtte. Az ország már a háború ideje alatt hadszíntérré vált és kétszer szállták meg idegen csapatok. Ennek a hazafiság szempontjából mégis van jelentősége: a háború és a megszállás ugyanis beépült egy egész generáció tudatába. Ráadásul a haderőfejlesztés eredményeként a férfi lakosság jelentős része ki volt képezve katonának. Az eredmény tehát az lett, hogy minden családnak volt élménye a háborúról és arról, hogy az ország mit várhat a szövetségeseitől. Ezek az 1989-es

¹¹³ (Csákváry & Hermann, 2012)188. old.

¹¹⁴ (Tarján)

¹¹⁵ (1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről), 2. §

rendszerváltozásig hatóan meghatározták, hogy a lakosság, az állampolgárok mit gondolnak a hazáról, függetlenül attól, hogy mit tanítottak nekik az iskolában.

3.1.9. Kommunizmus

A kommunizmus magyarországi kiépülése is érdekes kérdés, ha a hazafiság szempontjából megvizsgáljuk. Először is ki lehet jelteni, hogy Magyarországon soha se kommunista, se nemzetiszocialista politikai erő szabad, demokratikus választásokon nem szerzett többséget. Ez mutatja, hogy a magyar választópolgárokban mindig is volt annyi bölcsesség és haza iránti elköteleződés, hogy ne segítsenek hatalomra olyan szélsőséges politikai erőt, amely utána diktatúrába taszítja az országot. Ezzel együtt a szovjet „felszabadítás” árnyékában az egyébiránt a Szovjetunióban kiképzett kommunisták át tudták venni a hatalmat és ki tudták építeni a diktatúrát Magyarországon. Ugyanakkor a népet a kommunisták sem tudták leváltani, legfeljebb nem hagyták választani. A haderő viszont továbbra is a sorköteles állampolgárokból állt. A „megbízhatatlan elemeket” persze nem képezték ki túlságosan, illetőleg gondoskodtak róla, hogy a sorkatonaság nem legyen nekik pozitív élmény.

Szintén érdekes, hogy Magyarországon a kommunista párt nem volt tömegpárt és 1956 előtt nem alakított ki maga mellett olyan párthadsereget, vagy paramilitáris szervezetet, amivel a lakosságot tudta volna terrorizálni. Az 1956 után létrejött Munkásőrség már valódi párthadsereg volt, azonban két dolgot mindenképp szem előtt kell tartani: a Munkásőrség kifejezetten az 1956-os forradalom megismétlődésének megakadályozására jött létre, ahogy az akkor államapparátusban a vezetés gyakorlatilag minden intézkedését ennek a célnak rendelte alá. A másik dolog, hogy a diktatúra ekkor már hét éve teljesen uralta az országot és volt némi tömegbázisa is, viszont 1956 után nem egy terrort és egy kemény diktatúrát, hanem a „legvidámabb barakkot” kellett őrizni.

3.1.10. MHSZ alapítás, kialakulás 1948-1967

Tulajdonképpen a doktori képzés elkezdéséhez és ezzel áttételesen ennek a disszertációnak a megírásához is az vezetett el, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség alapítására és működésére voltam kíváncsi. Első sorban azért, mert azt a feladatot kaptam, hogy derítsem fel, hogy hova tűnt az MHSZ 1990-ben még mindenki által ismertén igen jelentős vagyona. Később a HM-ben dolgozva kaptam egy olyan feladatot is, hogy valahogyan újra kellene alapítani az MHSZ-t, illetőleg létre kellene hozni egy honvédelmi előképzéssel foglalkozó szervezetet. Ehhez fontosnak tartottam, hogy az MHSZ eredeti megalapításának módját megismerjem. A történet és a vagyon felderítésén 2010-'14 között két történész és két ügyvéd kollegám dolgozott folyamatosan, de a vagyonnak csak egy részét sikerült fellelni

és egy ennél is kisebb részét az állam számára visszaszerezni¹¹⁶. Az MHSZ vagyonleltárát, vagy hiteles történetét pedig egyáltalán nem sikerült feltárni. Ennek megfelelően az MHSZ-nek csak egyes szakági tevékenységeiről tudtam információt szerezni, amelyek leggyakrabban személyes élménybeszámolók voltak.

Azt lehet tudni, hogy eredetileg az MHSZ jogelődje, a MSZHSZ, a Magyar Szabadságharcos Szövetség eredetileg a kommunista párt ideológiai felvilágosító szervezeteként alakult meg 1948. február 29-én¹¹⁷. Fő feladatuként először nem honvédelmi előképzéseket, hanem propagandát szervezett. Ennek megfelelően először rádióamatőrök lehettek a Szövetség szakmai stábjá, tekintettel arra, hogy az 1950-es években a rádió volt a propaganda elsődleges eszköze. Az MHSZ tehát eredetileg politikai szervezet volt és 19 éves evolúció tette a honvédelmi előképzés szervezetévé, amelyre- végül az 1024/1967 (VIII. 8.) MT határozat létrehozta. Ehhez az evolúcióhoz nagyban hozzájárult, hogy pártutasításra a az MSZHSZ kezdte el szervezni a Munkára, Harcra Kész (MHK) tömegsport mozgalmat, amiben a központi utasításnak megfelelően gyakorlatilag mindenkinek részt kellett vennie.¹¹⁸ A következő lépés az átalakulások sorában az volt, amikor a Magyar Dolgozók Pártjának központi vezetősége 1955 január 24-én elrendelte, hogy az MSZHSZ egyesüljön a Magyar Repülő Szövetséggel (MRSZ) Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ) néven¹¹⁹.

Jellemző, hogy az átalakulások mindegyike a párt utasítására történt. Így volt ez 1967. augusztus 8. napján is, amikor „a Politikai Bizottság útmutatása alapján a Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány kimondta” az MHSZ megalakulását¹²⁰. Ebben az új szervezetben már nem területi alapszervezetek, hanem klubok működtek, ami azt mutatja, hogy a politikai propaganda kezdett háttérbe szorulni a sport és a honvédelmi előképzés javára.

3.1.11. MHSZ szakági rendszer és honvédelmi előképzés

Az MHSZ szakági és szakosztályi rendszere az 1980-as években a következő szakosztályokat és szakágakat foglalta magában¹²¹:

¹¹⁶ (Lacsny, Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségének bemutatása egy konkrét példán keresztül, 2013), 102. old.

¹¹⁷ (Bötkös, 1988), 9. old.

¹¹⁸ (Bötkös, 1988), 28. old.

¹¹⁹ (Bötkös, 1988), 38. old.

¹²⁰ (Bötkös, 1988), 56. old.

¹²¹ A saját forrásom egy 2013-ban készült feljegyzés a HM-ből, azonban a hasonlóság miatt nem tartom kizártnak, hogy a feljegyzés készítője a Wikipedia alapján dolgozott.

- Gépjárművezető-képzés, gépjárműbarát szakkörök
- Lövész szakosztály
- Modellező szakosztály
- Rádióamatőr szakosztály
- Könnyűbúvár szakosztály
- Repülő-ejtőernyős szakosztály
- Összetett Honvédelmi Verseny
- Honvédelmi Kupa Lövészverseny
- Tartalékosok Honvédelmi Versenye
- Tartalékosok Lövészversenye
- „Vezess kiválóan” autó- és motorkerékpár verseny

Az utóbbi szakágak kizárólag a versenyek szervezésével foglalkoztak, azonban ezek a versenyek nem csak az MHSZ egyesületek tagjai számára voltak elérhetők. Az MHSZ az 1980-as években az általános iskolák számára is szervezett „úttörő honvédelmi versenyeket”. Ezek némelyikén személyesen is volt szerencsém részt venni. Az előbbi szakosztályok viszont az adott sportág egyesületeit tömörítették és komoly versenyrendszereket tartottak fenn, illetve a honvédségi karrier előszobájának számítottak. Pl. aki az MHSZ színeiben ejtőernyőzött, az számíthatott arra, hogy sorkatonai szolgálatát felderítőként fogja teljesíteni, ahogy számos pilóta és légierő parancsnok karrierje kezdődött úgy, hogy Szolnokon részt vett egy repülő táborban, amit az MHSZ szervezett.¹²² Az MHSZ méretére jellemző, hogy 1987-ben 4579 klubban 8004 szakosztály működött, amelyekben összesen 334.776 klubtag tevékenykedett és a honvédelmi versenyeken résztvevők száma elérte a kétmillió főt.¹²³

A hiányos dokumentáció ellenére a Gépjárművezető-képzési szakág tevékenységéről ma is tudunk bizonyos információkat. Az MHSZ megszűnése és a rendszerváltozás előtt Magyarországon „C” és „D” kategóriában, valamint ezek pótkocsis kategóriáiban kizárólag az MHSZ-nél lehetett jogosítványhoz jutni. Ezen kívül még két képző szerv volt az országban, az ATI és a Magyar Autóklub, de ezeknél csak a kis kategóriákat oktatták. Ez azt jelenti, hogy 1990 előtt minden busz- és teherautósofőr az MHSZ-nél szerezte a jogosítványát és ezzel azt is jelenti, hogy az MHSZ volt az egyetlen olyan szervezet az

¹²² A IV. Fejezetben be fogok mutatni egy mélyinterjú-sorozatot, amely során a Magyar Honvédség számos vezetőjével volt alkalmam beszélgetni és amely során a légierő minden tisztje kivétel nélkül beszámolt az MHSZ-ben fiatalon szerzett élményeiről.

¹²³ (Bötkös, 1988), 78. old.

országban, akinek ehhez megfelelő infrastruktúrája volt. AZ MHSZ volt autósiskolái tehát ezzel a versenyelőnyel vágta neki a piacgazdaságnak.

3.1.12. Rendszerváltozás és az MHSZ megszűnése

A kommunista rendszer bukásáról legtöbbször azt szokták mondani, hogy mindenkit meglepett, hogy ilyen gyorsan következett be. Ehhez képest az MHSZ vagyonának kutatásakor rá kellett jönnünk¹²⁴, hogy a kommunista szervezetek vagyonának átmentése igenis tervezetten zajlott és megfelelően elő volt készítve.

Az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásával összefüggő intézkedésekről szóló 1993. évi IV. Törvényben rögzítettek szerint az országgyűlés ún. „pótolhatatlansági nyilatkozattal”¹²⁵ fogadta el az MHSZ vagyonelszámolását. Ez annyit jelent, hogy az Állami Számvevőszék a megszűnt MHSZ helyett eljáró Állami Vagyonügynökség kérésére kijelentette, hogy egyáltalán nem áll rendelkezésre dokumentáció az MHSZ vagyonára vonatkozólag. A vizsgálat alapjául szolgáló, az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásáról szóló 1990. évi LXXIII. Törvény alapján az egyes szervezetek kötelesek elszámolni a tulajdonukat képező vagyonnal. Mivel az MHSZ eddigre megszűnt, nevében az Állami Vagyonügynökség járt el a vizsgálat során, amely vizsgálat során ezek szerint nem kerültek elő az MHSZ vagyonleltárai.

Az MHSZ megszűnésével a honvédelmi előképzési tevékenység lényegében megszűnt, hiszen az MHSZ vagyona a tevékenységet folytatni kívánó egyesületekhez került, amelyek viszont a tevékenységükért nem kaptak állami finanszírozást, olyan mértékűt, amelyet az MHSZ idején kaphattak, semmiképpen nem. Az átvett vagyon üzemeltetése természetesen megmaradt nekik, azonban annak fenntartására támogatást nem kaptak. A gépjárművezető képzés vonatkozásában el lehet mondani, hogy a vagyon visszaszerzését követően alig működő autósiskolákban rettenetesen elavult járműparkot találtunk, pedig ebben a szakágban még lett volna lehetőség arra, hogy profitorientáltan és sikeresen működjenek, hiszen sok más autósiskola tudott így működni.

A rendszerváltozás utáni kormányok kül- és biztonságpolitikája egyértelműen az európai integráció irányába fókuszált, vagyis elsődleges célja a szovjet csapatok kivonása és

¹²⁴ (Lacsny, Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségének bemutatása egy konkrét példán keresztül, 2013), 105. old.

¹²⁵ (1993. évi IV. törvény az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyonelszámoltatásával összefüggő intézkedésekről), 2. melléklet C / 1 alpont

Magyarország NATO, EU, OECD és egyéb tagságainak biztosítása volt. A Varsói Szerződés katonai szervezete 1990. április 1-jei hatállyal megszűnt és ugyanezen év július 1-jével a Varsói Szerződés hivatalosan is felbomlott. „Az új magyar biztonságpolitika kidolgozását nagymértékben befolyásolta az 1990. november 18-án Párizsban aláírt, a hagyományos fegyverek csökkentéséről szóló CFE szerződés.”¹²⁶ A szerződéssel a felek a konvencionális fegyveres erők jelentős mértékű csökkentését határozták el, aminek végrehajtásával Magyarország is jelentősen csökkentette haderejét. Az Antall kormány másik komoly külpolitikai prioritása a határon túli magyarok helyzetének javítása volt. A Trianon által okozott trauma kezelését az ország a kommunizmus teljes ideje alatt a szőnyeg alá söpörte, amitől a trauma nem múlt el és az Antall kormánynak úgy kellett volna kezelnie ezt, hogy közben viszonylagos jó viszonyra törekszik az ország szomszédjaival. 1990-ben ráadásul megkezdődött Jugoszlávia felbomlásának lassú és véres folyamata, ami bizonyos értelemben a mai napig tart. Egy geopolitikai elemzés során amellet sem lehet elmenni szó nélkül, hogy a Trianoni Békeszerződés szerinti határok Magyarország kivételével már szinte sehol nem azok, amiket a szerződés megállapított. Csehszlovákia, a Szovjetunió és Jugoszlávia már egyáltalán nem létezik, Ukrajna a szétesés szélén táncol, Románia pedig épp Moldávia irányába kívánja módosítani az akkor megállapított határokat. Ennek alapján kijelenthetjük, hogy ezek a határok és akkor megalkotott államok nem egészen állták ki az idő próbáját.

3.1.13. A délszláv háborúk

1990-ben a délszláv háború kitörésével a közvetlen szomszédságunkban alakult ki fegyveres konfliktus. Magyarország egészen közel került ahhoz, hogy háborúba sodródjon, amikor kiderült, hogy kézfegyvereket szállított Horvátország számára¹²⁷. Ebben az ügyben később magyar bíróság előtt büntetőeljárás is folyt a Technika Külkereskedelmi Vállalat akkori vezérigazgatója, Miklós Tibor ellen, amely során egyébként kiderült, hogy a szerb fenyegetés valójában diplomáciai jellegű volt és emiatt önmagában még nem került volna sor valódi fegyveres konfliktusra.¹²⁸ Magyarország számára ugyanakkor ebben az időben egyértelműnek tűnt, hogy az ország biztonságát csakis a NATO-hoz való csatlakozásunk tudja garantálni. Ennek megfelelően mindent megtettünk a NATO-ba való felvételünk érdekében, ami 1999-ben be is következett. Azt látni kell ugyanakkor, hogy Magyarország NATO tagsága ebben az időben első sorban a NATO érdeke volt, hiszen így hazánkból is

¹²⁶ (Gazdag, 2011), 317. old.

¹²⁷ (MTI, 2011)

¹²⁸ A hivatkozott büntető ügy idején a vádlott védője, Dr. Bárándy György mellett dolgoztam ügyvédjelöltként, így az ügy részleteibe is betekintést nyerhettem.

tudott légitámadásokat indítani az Operation Allied Force nevű NATO művelet keretei között. A NATO 1999-es bővítésében egyébként is csavar, hogy 1990-ben volt olyan megállapodás az USA és Oroszország között, hogy az USA nem bővíti a NATO-t volt Varsói Szerződés tagállamokkal. 1999-ben tehát hazánk NATO tag lett. Két fontos körülményre hívnám fel itt a figyelmet: Az első, hogy ekkor sziget voltunk, mert gyakorlatilag egyetlen másik NATO tagállammal sem volt közös határunk. A másik, hogy a Magyar Honvédség ekkor kizárólag orosz technikával volt felszerelve és ezen az elmúlt 20 évben sem igazán sikerült változtatni.

Ilyenkor számos gondolat jut eszembe pl. arról, hogy Magyarországon voltak a fegyvergyártásnak hagyományai, amit nem élesztettek fel még 2020-ban sem. Az is felmerül bennem, hogy 1999. óta hány forintot költöttünk arra, hogy a meglévő orosz technikát modernizáljuk. Ahhoz képest, hogy az 1980-as években az orosz technikához is Magyarország, konkrétan a Magyar Optikai Művek (MOM) szállította a tűzvezető rendszereket, gyakorlatilag megszüntettük a MOM-ot és még arra sem vettük a fáradságot, hogy a saját magunk által fejlesztett tűzvezető rendszerek helyett újakat fejlesszünk. Hozzáteszem, hogy ez a mai napig nem jut eszünkbe. 2013-ban írtam le egy HM miniszteri feljegyzésben, hogy ha már annyira elavult az orosz technika, akkor egy-egy darabot a kiselejtezetek közül át lehetne adni valamelyik magyar műszaki képzéssel is foglalkozó egyetemnek, hogy egy honvédelmi technológiai verseny keretei között fejlesszenek rá modern technológiát.¹²⁹

A NATO-ba való felvételünket követően a magyar haderő fejlesztésének fókuszja egyértelműen eltolódott és a haderő kikerült a politika, legalábbis a napi pártpolitika fókuszából. Nagyon leegyszerűsítve dolgot: a NATO tagjai vagyunk, ha baj van, a NATO megvéd minket. Ebben minden kormányzásra akár csak elvileg alkalmas politikai erő egyetértett. Ezek után a haderő fejlesztésének fókuszja eltolódott a haza védelméről a NATO elvárások teljesítése felé. A haderő ekkor is civil kontroll alatt állt és a politika céljait szolgálta, azonban a politika céljai között valójában szinte egyáltalán nem szerepelt a haza saját erőből való védelme, viszont diplomáciai eszközként szerepelt a NATO missziók számára tett magyar felajánlás. A magyar haderő bevetés alkalmas állományát is erre az ambíciószintre állították be, ami a korábbi tömeghadsereget és a békeidőben fenntartott és kiképzett sorállományt szükségtelenné tette a politika számára¹³⁰. Ennek megfelelően logikus politikai döntés volt a sorkötelezettség békeidőre történő felfüggesztése. A probléma

¹²⁹ Pl. hajtásláncot, tűzvezető rendszert, kommunikációs rendszert, vagy akár reaktív páncélzatot.

¹³⁰ (Szenes, 2012), 6.old.

az, hogy a hadtörténelemben számos logikusnak tűnő (nem csak politikai) döntés bizonyult utóbb végzetesnek.

Jelen dolgozat szempontjából ennek a változásnak van egy érdekes szempontja. Ha a magyar haderőt *Magyar Honvédség*nek hívják, hogy lehet, hogy nem a hont védi? Hogy lehet az, hogy gyakorlatilag a NATO missziók számára biztosítunk utánpótlást, ahelyett, hogy Magyarország (egyébként védhetetlen) határait akarnánk megvédeni? 1999 óta az összes magyar katona szembesül ezzel. Felesketnek a haza védelmére és utána „eladnak” Afganisztánba kvázi zsoldosnak. Hogy a NATO missziók mennyiben szolgálják a magyar haza védelmét, azt egy átlagos katonatisztnek sem oktatják, vagy ha oktatják, akkor sem teszi feltétlenül magáévá¹³¹. Ez egy sajátos kognitív disszonanciát eredményez a magyar tisztikarban, amelyet igen nehéz feloldani. Ezek a szempontok véleményem szerint egyértelműen meghatározták a magyar védelempolitikát egészen 2010-ig. 2010 óta a kormányzati politikában vannak olyan jelek, amelyek arra engedtek következtetni, hogy ez a politikai hozzáállás változni fog. Ennek egyértelmű bizonyítéka a Zrínyi 2026 haderőfejlesztési program, amely azonban első sorban a technika fejlesztését tűzte ki célul, legalábbis a programban ezek a fejlesztések jelennek meg többé-kevésbé a konkrétumok szintjén.¹³²

A hazafias nevelési célok vonatkozásában érdemes tudatosítani többek közt a fentiek miatt is, hogy a hazához fűződő érzelmi viszonyulás egyáltalán nem csak az állam területéhez, vagy az ott élő lakossághoz fűződik. Ezt az érzelmi viszonyulást a magyarság egésze, annak történelme, kultúrája iránt kell kialakítani. Ennek a kultúrának részese a Kárpát-medencében élő minden etnikum, hiszen az itteni kultúra folyamatos interakció során alakult ki, így nem lehet szétszálazni és véleményem szerint nem is lenne célszerű.

Ilyen történelmi előzmények után a Magyar Honvédség működésének a dolgozat szempontjából legfontosabb sarokpontjai a következők:

- professzionális hadseregünk van, békeidőben nincs sorkötelezettség
- 37.650 fős békelétszám, amelynek feltöltése folyamatosan probléma
- Folyik a Zrínyi 2026 program, amely 1990 óta a legnagyobb haderőfejlesztési program Magyarországon

¹³¹ Minden tiszt tisztában van azzal, hogy a NATO missziók olyan kiképzési lehetőséget jelentenek a magyar katonák számára, amely kiképzést és tapasztalatot itthon nem tudnak megszerezni. Magával a politikai céllal azonban nagyon kevesen azonosulnak és leginkább a karrier és a nagyságrenddel magasabb illetmény miatt jelentkeznek misszióba.

¹³² (HM, dátum nélk.)

- A jelenlegi illetményrendszer problematikus (katonai illetmények vs. magyar átlagbér, mérnökök, informatikusok stb. átlagos kezdő fizetése)¹³³
- A jelenlegi képzési rendszerben egy egyetem egy karán képeznek hivatásos tiszteket, mérnökképzés nincs.

A történelmi előzményeket 2010-nél fejeztük be. Erre az időpontra gyakorlatilag eljutott oda a Magyar Honvédség, ahol vizsgálatunk szempontjai szerint most tart. 2010-ben ráadásul fontos kormányváltás történt, ami meghatározta a kormányzat haderőhöz való viszonyulását is és számos olyan folyamatot elindított, ami a haderőnek végre a valódi reformjához és nem a leépítéséhez vezet. Ezzel kapcsolatos annak a gondolkodásnak az elindulása, amely a HM társadalmi kapcsolatainak és hazafias nevelés rendszerének átgondolását alapozta meg. Nem kétséges, hogy a HM falai között az ezzel kapcsolatos gondolkodás már korábban folyamatban volt, hiszen pl. a Katonasuli program is korábban indult, ám ezek nem a politikai vezetés kezdeményezésére történtek, hanem úgymond magánszorgalomból.

Ezen kívül volt néhány kezdeményezés, amelyek többsége a megszűnt MHSZ valamely régi tagszervezetétől indult ki, amely megpróbálta szélesíteni tevékenységét, azonban központi forrás és erre irányuló központi politikai akarat híján az ilyen próbálkozások kudarcra voltak ítélve, illetőleg csak helyi szinten egy szűk réteg bevonására voltak alkalmasak. Történt kormányzati próbálkozás is arra, hogy a megszűnt MHSZ szervezetét és vagyonát feltérképezze, azonban az ezzel megbízott kutatók a kollektív memórián kívül a mai napig nem találtak átfogónak mondható forrást annak ellenére, hogy éveken keresztül kutatták a Magyar Országos Levéltárban fellelhető forrásokat. Ezzel együtt a gépjárművezető-képző szakosztály maradványát és az ott rendelkezésre álló vagyont sikerült visszaszerezni az állam számára.¹³⁴

2012-ben született egy feljegyzés a HM-ben Hende Csaba miniszter úr utasítására, amely arról szólt, hogy hogyan lehetne újra szervezni az 1990-ben feloszlott MHSZ-t, amely feljegyzés nyomán a miniszter a kabinetje számára szabott feladatot a szervező munka elindítására. A létrejövő program nevét és koncepcióját már a korábban elkészült feljegyzés alapján a HM Miniszteri Kabinetirodája koordinálta.

¹³³ A KSH szerinti magyar átlagbér 2019-ben 359.000 Ft volt

¹³⁴ (Lacsny, Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségének bemutatása egy konkrét példán keresztül, 2013), 104. old.

3.2 A Honvédelmi Kötelék program koncepciója

Hende Csaba Honvédelmi miniszter úr 2013. március 14-én hirdette meg nyilvánosan a Honvédelmi Kötelék Programot. A program kezdetben egy fő koordinálásával működött. Megkezdődött az elvi alapok lefektetése és a kapcsolatfelvétel a különböző országos szövetségekkel. 2013. november 15-én megalakult a Honvédelmi Kötelék Programiroda, amely a HM Miniszteri Kabinetén belül végezte a program koordinációját. Az a tény, hogy a feladat a miniszter utasítása alapján a miniszteri kabinetben volt, mutatja azt is, hogy a szakmai megalapozáson túl a miniszter egyfajta politikai termékként is tekintett a programra. A tudományos munka a program szakmai megalapozása, azonban a folyamatok megértéséhez látni kell az egész mögött rejlő politikai motivációkat is. Már az együttgondolkodás kezdeti fázisában sem lehetett megkerülni a kezdeményezés két magyarországi történelmi előképét, a Levente Mozgalmat és az MHSZ-t mint gyakorlatilag azonos tevékenységet folytató szervezeteket. Mindezen szempontok alapján született a „Honvédelmi Kötelék program” elnevezés, amelyre a következő definíció fogalmazódott meg: *„A Honvédelmi Kötelék olyan rendszer, amely a Magyar Honvédség társadalmi szerepvállalásának erősítése, valamint az együttműködő szervezetek lehetőségeinek összehangolása által elősegíti, hogy a honvédség által képviselt hagyományos értékek beépüljenek a helyi közösségek és az egész társadalom értékrendjébe.”*¹³⁵ A definíció fontos eleme, hogy nem határozza meg a szervezeti, vagy attól eltérő formát, hanem úgy fogalmaz: egy rendszer. Ezzel a kezdeményezés meg tudta tartani azt a lehetőséget, hogy később szervezet, szervezetek együttműködése, vagy egyszerűen csak egy intézkedési terv maradjon. Erre azért szükség volt, mert az elején nem lehetett tudni (ahogy véleményem szerint ma sem egyértelmű), hogy ez a rendszer hova fut ki és milyen irányba fejlődik és az eredeti feladatszabás értelmében minimalizálni kellett egy esetleges kudarc politikai kockázatát. A program meghirdetése után nem sokkal született meg bennem az elhatározás, hogy a program megvalósítását egyfajta kísérletként értelmezve tudományosan is igazoljam, vagy cáfoljam egy ilyen program megvalósíthatóságát. A program leírása tehát – a benne található részeredményekkel együtt – a dolgozat legnagyobb tudományos eredménye, amely kísérletileg igazolja, hogy a program bizonyos elemeit meg lehet valósítani, másokat viszont nem.

A Honvédelmi Kötelék program koncepcióját a miniszteri feladatszabás nyomán az alábbiak szerint foglaltuk össze:

¹³⁵ A szerző előadása a HM Védelmi Hivatal továbbképzésén, 2013.11.12. napján

Célok:

- 1. Fiatalok egészséges életmódra és a hazafiasságra nevelése*
- 2. A honvédség társadalmi szerepvállalásának erősítése*
- 3. Honvédségi és társadalmi szempontból hasznos ismeretek közvetítése a civil társadalom számára, ezáltal:*
 - a. a honvédség stabil utánpótlás-bázisának megteremtése*
 - b. a civil társadalom védelmi képességeinek fejlesztése*
 - c. helyi közösségek kohéziójának erősítése*

A program lehetőséget biztosít a fókuszcsoportha (10-26 éves fiatalok) tartozó fiatalok számára, hogy különösebb elköteleződés nélkül bepillantást nyerjenek a honvédség tevékenységébe azáltal, hogy szabadidejükben valamely, a program által kínált tevékenységet folytatnak. Ezen tevékenységek közé tartoznak a hagyományosan honvédségi sportok (pl. öttusa, lövészet, ejtőernyőzés, tájékozódási sportok, bűvárkodás, harcművészetek, sportrepülés), valamint a szigorú értelemben nem sportnak minősülő szabadidős tevékenységek, amelyek honvédségi szempontból hasznosak (rádióamatőr foglalkozások, modellezés), amelyekhez szükségszerűen társul a honvédség légköre a maga szervezettségével és fegyelmével.

Bár ezek mind szabadidős tevékenységnek minősülnek, kellő aktivitás mellett a résztvevők gyakorlatilag a honvédség előszobájába kerülnek azáltal, hogy az ismeretek elsajátításával a honvédségi kiképzés egyes elemeit sajátítják el. Amennyiben a későbbiekben a honvédséget életpályául választják, vagy önkéntes tartalékosnak jelentkeznek, úgy a kiképzésük egy részén már túl vannak. Amennyiben a későbbiekben a civil életben helyezkednek el, úgy fel vannak vértézve egy olyan tudással, amit ott is hasznosíthatnak és értelmezhető a társadalom civil védelmi képességeinek körében is egy esetleges veszélyhelyzetben (pl. árvízi védekezés) is.

A tevékenységeket a fiatalok minden esetben közösségi keretek közt végzik, ahol a foglalkozásokon honvédség hagyományos hívószavai (hazaszeretet, bajtársiasság, egészséges életmód) határozzák meg a légkört, így alakítva ki a fiatalokban a hasonló szemléletmódot.

Ilyen szervezetek jelenleg is léteznek szerte a világon. Pl. az USA haderejének minden haderőneme tart fenn ilyen szervezetet (pl. US Army Cadet Corps), de Magyarországon is van történelmi előképe a rendszernek (pl. Levente Mozgalom, MHSZ).

Kiindulási pontok, adottságok:

- 1. A releváns tevékenységeket különböző civil szervezetek jelenleg is gyakorolják, azonban ezeknek nincs országos koordinációja. Ezen civil szervezetek jelentős része kész egy országos rendszerbe integrálódni.*
- 2. Különböző civil szervezetek, illetőleg a Magyar Honvédség egyes alakulatai jelenleg is szerveznek honvédelmi versenyeket és táborokat, azonban ezeknek sincs országos koordinációja.*
- 3. Magyarországon kb. 2000 középiskola működik. Évente kb. 130.000 gyerek tesz érettségi vizsgát és kb. 400.000 fiatal tanul középiskolában¹³⁶.*
- 4. A Magyar Honvédség létszáma 29.700 fő volt¹³⁷*
- 5. A Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnoksága rendszeresen tartotta a kapcsolatot a középiskolákkal és felsőoktatási intézményekkel.*

A feladat:

Az adottságok felhasználásával a Honvédelmi Minisztériumból, mint központból egy koordináló szervezet kiépítése, amely katalizálni tudja egy alulról építkező, helyi közösségekre támaszkodó mozgalom kialakulását.

Logikus, hogy ez a középiskoláknál induljon el, mivel ott vannak nagy tömegben fogékony fiatalok és a középiskolák központi irányítás alatt állnak, tehát az oktatási kormányzaton keresztül egyszerűen megszólíthatók. A tevékenység ettől természetesen nem korlátozódik a középiskolásokra, abban az összes érdeklődő részt vehet.

A középiskolákhoz két kapcsolódási pontot lehet meghatározni:

- Egyes szabadidős tevékenységek népszerűsítése. Hétköznapiakban azonnal hasznosítható gyakorlati tudás átadása, aminek hasznosságát a fiatalok a mindennapokban tapasztalják (pl. önvédelem, tájékozódás, elsősegély). Az ilyen tevékenységeket a rendszer szakkörként, szabadidős tevékenységként kínálja és elérhetővé teszi a fiatalok számára.*

¹³⁶ A miniszter részére készült feljegyzésben ez a kerekítés szerepel. A forrása: www.ksh.hu

¹³⁷ (35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról), a létszám feltöltöttsége nem nyilvános információ

- Országos, valamint helyi és regionális honvédelmi versenyek, nyílt napok szervezése. Az ilyen eseményeket lehet a tanítási idő terhére szervezni úgy, hogy az adott iskola minden diákja valamilyen szinten kivegye belőlük a részét.

Egy ilyen módon felépített rendszer néhány éves időtávlatban el tudja érni a középiskolás diákok jelentős százalékát. Célként meghatározható, hogy a program valamelyik eleme a 2014-15-ös tanévben minimálisan 100.000 diákhoz jusson el. Ha ennek csak 10%-a valamilyen formában aktívan részt vesz a programban, az már több gyerek, mint ahányan a legnagyobb ifjúsági szervezetben tevékenykednek és eléri a Magyar Honvédség teljes létszámának 30%-át.

A program koncepciója több ponton is egybevágh a Kormány oktatáspolitikájával. Elég csak a mindennapos testnevelés, a közösségi szolgálat, vagy a Nemzeti Alaptantervben megjelenő hazafias nevelés koncepcióját megemlíteni, amelyeket a Honvédelmi Kötelék gyakorlati tartalommal tud megtölteni.

Az iskolás fiatalok elérése a gyakorlatban

1. *Tematikus osztályfőnöki órák, esetleg tematikus testnevelés órák a középiskolákban. Cél a honvédség népszerűsítése, tájékoztatás az egyes programokról és az internetes regisztráció lehetőségéről, alap-szintű honvédelmi ismeretek átadása.*

2. *Honvédelmi napok és honvédelmi versenyek szervezése a középiskolák számára. Cél, hogy minden résztvevő középiskola 2. és 3. évfolyamából minden osztály állítson ki csapatot a versenyekre. A többiek is vegyenek részt a programokon. A helyi versenyek győztesei felmenő rendszerben továbbjutnak a megyei, illetőleg országos versenyekre. A megyei és országos versenyeken már lehet értékesebb díjakat nyerni, illetőleg további (támogatott) képzésekre jelentkezni – pl. kedvezményes ejtőernyős tanfolyam. (2014. áprilistól, az országos döntő időpontja 2014. május 21.)*

3. *Az együttműködő szervezetek programjainak folyamatos támogatása és népszerűsítése. Az iskolák és egyéb érdeklődő fiatalok összehozása a helyben működő és együttműködő civil szervezetekkel, illetőleg ezen civil szervezetek közreműködésével tematikus (pl. lövész, küzdősport, modellező) versenyek, nyílt napok szervezése.*

4. *Internetes honlap és regisztrációs felület készítése és működtetése. Célja, hogy adatbázis készüljön a regisztrálókról, akik folyamatos tájékoztatást kaphatnak a lakóhelyük közelében elérhető programokról érdeklődési körük szerint.*

3.2.1. A szakági rendszer

A program keretei közt folytatható tevékenységeket egy szakági rendszer kialakításával lehet a legkönnyebben szervezni az alábbiak szerint:

<i>Centralizált szakág-csoport</i>	<i>Repülős szakág</i>	<i>drága kiképzés, nagy infrastruktúra igény, elegendő egy-egy országos központ valamely alakulatnál, bentlakásos táborok kis létszámmal</i>
	<i>Ejtőernyős szakág</i>	
	<i>Könnyűbúvár szakág</i>	
<i>Technikai szakág-csoport</i>	<i>Lövész szakág</i>	<i>közepesen költséges tevékenységek, több területi központtal működtethető szakágak</i>
	<i>Infokommunikációs (rádióamatőr, informatikai) szakág</i>	
	<i>Modellező szakág</i>	
	<i>Gépjárművezető-képzési szakág</i>	
<i>Tömegsport szakág-csoport</i>	<i>Tájékozódási (tájfutó, túlélő) szakág</i>	<i>olcsó tevékenység, alacsony eszközigény, minden településen, iskolában megvalósítható valamely tevékenység</i>
	<i>Küzdősport szakág</i>	
	<i>Atlétika szakág</i>	

Az előzetes felmérések alapján számos olyan szakember van, akik munkájuk mellett szívesen vesznek részt a rendszer kiépítésében és fejlesztésében, ami által az egyes szakágak élsportolóit is be lehet vonni a megvalósításba. Példaként említhető, hogy a magyar ejtőernyős válogatott, Besenyei Péter, vagy Igaly Diána is hasonló rendszerben kezdte gyakorolni azt a sportot, amiben később komoly sikereket ért el.

Távlati célként szükséges ezen kívül, hogy a tevékenységet területi szinten szervezzék. Erre a célra javasolt megyei felelősöket kinevezni, akik személyesen, a terepen tudják szervezni a mozgalomban folyó tevékenységet.

4. ábra A rendszer tervezett felépítése – saját szerkesztés

A programra vonatkozó miniszteri feljegyzéseket a programiroda vezetőjeként én készítettem és a témába tartozó miniszteri egyeztetéseken és értekezleteken jelen voltam. A programra vonatkozó részek és adatok forrásai a saját korábbi feljegyzéseim. A korábbi feljegyzésekből származó kivonatot egységesítettem és dőlt betűvel kiemeltem annak érdekében, hogy látni lehessen, hogy ezek az akkori, 2014-es koncepció elemei voltak, amelyek kidolgozásában részt vettem és amelyek tartalmával ma már nem minden tekintetben értek egyet. Ezeket a megállapításaimat a hazai helyzet elemzésének végén részletezni fogom.

A honvédelem ügyének értékrendje elvont fogalom, ezért ebben a formában nagyon nehezen definiálható. A gyakorlati feladatok végrehajtásához nem lehetett ebben a formában használni, hanem hívószavakat és ezekre épített kommunikációs paneleket kellett kidolgozni a rendszer számára. A rendszer alapvető hívószavai a hazaszeretet, bajtársiasság, testi és lelki egészség, megbízhatóság, segítségnyújtás, becsület, tisztesség és példamutatás voltak. A kezdeti együtt-gondolkodás következménye az volt, hogy a rendszer elemeit egyszerre kezdték különböző személyek megvalósítani anélkül, hogy erre egy koordinált terv készült volna, amelyben definiálva lettek volna az egyes részterületek és azok felelősei. Az, hogy ezeket hívószavakként aposztrofáltuk, furcsán hangozhat azok számára, akik katonai környezetben szocializálódva életük legfontosabb vezérelvének tekintik ezeket az értékeket. Figyelembe kell azonban venni, hogy a program célközönsége éppen az a társadalmi csoport, aki a honvédelem ügyével soha nem került kapcsolatba, így számára ezek korántsem alapvetést jelentenek, hanem – sajnos csak – hívószavakat. Természetes, hogy a program egyik alapvetése, hogy ezek az értékek később a célcsoport számára is vezérelvekké váljanak.

Ebben a fázisban kezdődtek el az egyeztetések különböző társadalmi szervezetekkel¹³⁸, illetőleg országos sportági szakszövetségekkel¹³⁹ a lehetséges együttműködésről. Az már az egyeztetések kezdetén látszott, hogy az egyes társadalmi szervezetek képviselőinek hozzáállása különböző, mindenkinek megvolt az elképzelése a rendszer felépítéséről. Számos félreértés adódott abból, hogy az együttműködő szervezetek a rendszerre támogatási rendszerként tekintettek, amelyhez csatlakozva különböző előnyökhöz juthatnak, amennyiben a honvédelem ügyét saját rendezvényeiken népszerűsítik. A rendszer célja ugyanis nem az együttműködő szervezetek alaptevékenységének támogatása volt, hanem az, hogy ezen szervezetek alaptevékenységükön túl támogassák a honvédelem ügyét, ezáltal a HM alaptevékenységét. A félreértés több esetben azt eredményezte, hogy az együttműködő szervezetek az alaptevékenységükbe tartozó rendezvényekhez kértek honvédségi támogatást. A rendezvényeiken megjelent a Honvédelmi Kötelék program, de ez nem minden esetben állt arányban a támogatás értékével és a program népszerűsítésének hozadékával, sok esetben csak egy-egy molinó kihelyezését tudták vállalni a nagy értékű honvédségi hozzájárulásért cserébe. Az előzetes egyeztetések során 22 országos társadalmi szervezet és sportági szakszövetség jelezte, hogy részt kíván venni a programban. Közülük többen valóban aktív tevékenységet fejtettek ki. Az elsődleges probléma az együttműködésekkel az volt, hogy az egyeztetések megkezdése előtt nem fektették le az együttműködés kereteit. Így ezek az egyeztetések nem arról szóltak, hogy az együttműködő szervezetek valamilyen kidolgozott rendszerhez csatlakoznak, hanem inkább egyedi jellegű együttműködési megállapodásokat vetítettek előre, amelyek viszont nem álltak össze egységes rendszerre. Hibaként azonosítható tehát, hogy a külső egyeztetések megkezdésekor nem volt előre kidolgozott szabályrendszer és kommunikációs stratégia. Ennek megfelelően végül nem került sor olyan együttműködési megállapodás megkötésére, amely kifejezetten a programban való részvételre vonatkozik. Ahol született ilyen megállapodás (Pl. MCSSZ), ott az más területekre is kiterjedt és csak megemlítette a programot.

A kezdeti tervezés során a rendszer alábbi lényegi elemei rajzolódtak ki:

- Szakági rendszer fejlesztése a korábbi MHSZ tapasztalatai alapján,
- országos honvédelmi versenyrendszer kialakítása,
- szabadidős élményprogramok szervezése,
- együttműködő szervezetekkel való komplex együttműködési rendszer kialakítása,

¹³⁸ A HOSOSZ Farkas László elnök részvételével kezdettől fogva részt vett az együtt -gondolkodásban, A Magyar Cserkészszövetség (MCSSZ) a program keretei közt írt alá stratégiai megállapodást a HM-mel.

¹³⁹ Pl. a Magyar Tájékoztató Futó Szövetség tagszervezetein keresztül részt vett a versenyek megrendezésében

- megjelenés a HM és a Magyar Honvédség szervezetek programjain,
- adatbázis kialakítása.

A tervezéssel párhuzamosan zajlott a megvalósításhoz hozzárendelhető források tervezése is, amely nyilvánvalóan meghatározta a megvalósítás korlátait. Tekintettel arra, hogy a HM költségvetési fejezeti főösszege 2015-ig folyamatosan csökkent¹⁴⁰, ugyanakkor a Magyar Honvédség feladatrendszere lényegében nem változott, a rendszer kialakítását a HM költségvetéséből nem lehetett finanszírozni az alapfeladatok veszélyeztetése nélkül. Ennek megfelelően a megvalósítás, illetőleg a tervezés során is figyelemmel kellett lenni a költségvetési korlátokra és a rendelkezésre álló pénzügyi erőforrásokkal kellett látványos eredményeket elérni. A HM 2013 áprilisában közigazgatási egyeztetésre bocsátotta a program első évi finanszírozásának Kormány-előterjesztését, amely azonban a Nemzetgazdasági Minisztérium véleménye miatt nem került fel a Kormány napirendjére. Emiatt rövidtávon nem lehetett arra számítani, hogy a program megvalósítására a HM fejezetén kívüli forrást lehet találni. Ezen a ponton visszautalnék arra, hogy kormányzati szinten a programért egy politikus, a honvédelmi miniszter volt felelős. Ha ő nem tud hozzá megfelelő finanszírozást szerezni a Kormánytól, akkor a saját költségvetés terhére történő végrehajtás politikai kockázatai (egyéb feladatok veszélyeztetése) nagyobbak számára, mint a végrehajtással elérhető politikai előnyök, ami befolyásolja a miniszter motivációját is. A közigazgatási és költségvetési egyeztetések sajátos dinamikája tehát magyarázza ezt a szakmai szemmel furcsának látszó működést.

3.2.2. Felmérés a Magyar Honvédség vezetői körében

A továbbiakban tekintsük át, hogy a Magyar Honvédség vezetése hogyan látja a problémát. a Honvédelmi Kötelék program tervezése során, 2014. januárja és júniusa között strukturált interjú keretében kíséreltem meg felmérni, hogy a Magyar honvédség akkori vezető állománya hogy viszonyul egy ilyen programhoz és milyen szakmai elvárásokat fogalmaz meg a programmal kapcsolatban. Bár a Honvédelmi Kötelék, mint program lezárult és feladatait a Honvédelmi Sportszövetség viszi tovább, a programmal kapcsolatos vezetői vélemények – véleményem szerint – továbbra is jellemzik a Magyar Honvédség viszonyulását a témához, különös tekintettel arra is, hogy interjúalanyaim egy része ma is döntéshozói pozícióban van a Honvédelmi Minisztériumban, vagy a Magyar Honvédségben.

¹⁴⁰ A központi költségvetésről szóló törvényeket végig nézve látható, hogy a HM fejezeti főösszege a 2010-es költségvetési évtől nominális értelemben is folyamatosan csökkent 291 mrd. Ft-ról 2014-ben 212 mrd. Ft-ra és csak 2015-től kezdett lassan emelkedni.

Az interjúkat a következő személyekkel folytattam le:

név	beosztás (az interjú idején)
Dr. Benkő Tibor vezds	HM VKF
Dr. Deák János ny. vezds	HM miniszteri főtanácsadó
Dr. Szenes Zoltán ny. vezds	NKE egyetemi tanár
Dr. Orosz Zoltán altbgy	HM VKFH
Fucsku Sándor vörgy	MH ÖHP pk.
Szabó István vörgy	MH EÜKP pk.
Bozó Tibor ddtbk	HM KIKCSF
Böröndi Gábor ddtbk	MH ÖHP pkh.
Erdélyi Lajos ddtbk	HM SZÜCSF
Horváth Gábor ddtbk	MH AA pk.
Kun-Szabó István ddtbk	MH BHD pk.
Lamos Imre ddtbk	MH 86 pk.
Dr. Padányi József ddtbk.	NKE rektorhelyettes
Sándor Zsolt ddtbk	MH 25 LDD pk.
Siposs Ernő Péter ddtbk	HM HFCSF
Szegő László ddtbk	Közt. eln. hivatala
Dr. Tokovicz József ddtbk	HM VH pk.
Vass Sándor ddtbk	HM HICSF
Boczák Attila ezds	HM LCSF
Dr. Boldizsár Gábor ezds	NKE HHK dékán
Csepregi László ezds	HM FCSF
Görög István ny. ezds	KEMPP
Kisbenedek Sándor ezds	HM Balatonkenesei Kp. pk.
Dr. Lippai Péter ezds	MH 25/88 Zlj. pk.
Molnár Zsolt ezds	MH Ludovika Zlj. pk.
Dr. Resperger István ezds	NKE HHK
Takács Attila ezds	MH 5 LDD pk.
Vanyur Tibor ezds	MH HKNYP pk.
Jenei Barna alez	MH 59 pkh (mb. pk.)
Oláh László ny. alez	KEMPP
Pintér Ferenc alez	MH 25/88 pkh

A felsoroltakon kívül számos más katonai vezetővel vitattam meg a kérdéssor egyes kérdéseit, de a teljes interjú dokumentált felvételére csak a fenti esetekben került sor. Ezzel együtt a többi beszélgetés is alátámasztja azokat a tudományos következtetéseket, amelyeket a következőkben általánosságban le fogok vonni.

Tekintettel arra, hogy vezetők személyes véleményét kívántam megtudni és hogy ezek a vezetők akkor is és ma is – többségükben – függelmi viszonyokban dolgoznak, az interjúk anyagait összesítve teszem közzé, anélkül, hogy az egyes konkrét válaszokat a válaszadók személyével összekötém¹⁴¹. A kérdéssor kifejezetten a Honvédelmi Kötelék program végrehajtásához készült, ezért erre vonatkozó specifikus kérdéseket is tartalmaz, azonban a jelen vizsgálódás tárgyához véleményem szerint jól használható. A kérdéssorral és a vele elvégzett vizsgálattal foglalkozó fejezet önálló megállapítása, hogy a Magyar Honvédség vezető állománya a saját szolgálati feladatai tekintetében igen jól felkészült, de jelenleg nem kellőképpen nyitott a honvédség környezetét jelentő társadalom problémái iránt és nem rendelkezik megfelelő társadalmi beágyazottsággal. A katonai vezetők egyáltalán nincsenek felkészítve és megfelelő eszközökkel ellátva arra, hogy saját katonai szervezetük, alakulatuk, vagy az egész Magyar Honvédség társadalmi beágyazottsága érdekében tenni tudjanak. Sem kiválasztásuk, sem munkájuk értékelése során ez nem jelenik meg szempontként sem. Természetesen valódi hazafi módjára gondolkodó felelős vezetőkről van szó, akik számára emberileg ez fontos szempont, de tisztán látszik, hogy a HM, vagy a Magyar Honvédség, mint szervezet számára ez a szempontrendszer teljesen esetleges. A középvezetők képzésének nem eleme és a felsővezetők döntéseiben is másodlagos szempont.

A kérdéssor összeállítása során külön figyelemmel voltam arra, hogy a beszélgetések lehetőség szerint kötetlenek, mégis irányítottak legyenek annak érdekében, hogy a megkérdezettek ki tudják fejteni saját szakmai véleményüket. Azok számára, akik nem vettek részt a Honvédelmi Kötelék program tervezésében, készítettem egy rövid összefoglalót (amely tartalmilag azonos a fenti feljegyzés-kivonattal) a programról, illetőleg a beszélgetésre szóló meghívóban elküldtem magát a kérdéssort is, hogy a megkérdezettek fel tudjanak készülni az interjúra.

3.2.3. A kérdéssor

1. *Milyen egyéb célokat lehet kitűzni a Honvédelmi Kötelék Program elé?*

¹⁴¹ Az interjúk felvétele során készített kézzel írt jegyzeteim természetesen rendelkezésre állnak és ellenőrizhetők.

2. *Megfelelőnek tartja-e a Honvédelmi kötelék program kategória és szakági rendszerét?*
3. *Milyen megjegyzései, kiegészítései vannak a rendszerhez?*
4. *Milyen korosztály bevonását tartja célravezetőnek a programba? Szakáganként eltérő válaszokat is adhat.*
5. *Milyen arányban szükséges katonai alap, illetve szakismeret oktatása a programban résztvevő fiatalok számára?*
6. *Hogyan lehet meghatározni a programban résztvevő szervezetek hatékonyságát?*
7. *Hogyan lehet mérni a programban résztvevő fiatalok tudásszintjét?*
8. *Hogyan definiálná a résztvevő fiatalok minimális, illetőleg ideális teljesítményét?*
9. *Elősegítik-e a versenyek a honvédelmi nevelési célok megvalósítását?*
10. *Saját rendezésű versenyeket, vagy együttműködő civil szervezetek versenyeihez való csatlakozást részesítené előnyben?*
11. *A versenyek során egyéni, vagy csapat kereteket kell-e előnyben részesíteni?*
12. *A versenyek során elméleti vagy gyakorlati kérdésekre kell fektetni a hangsúlyt?*
13. *Milyen konkrét javaslatai vannak a versenyek megszervezésével kapcsolatban?*
14. *Hogyan lehet biztosítani a szakágak, illetve a hozzájuk csatlakozó szervezetek naprakész fejlődését? Sorolja fel az öt legfontosabbnak ítélt intézkedést!*
15. *Hogyan tudja a Honvédség motiválni a program iránt érdeklődő szervezeteket és fiatalokat?*
16. *Milyen elvárásai vannak a Honvédségnek jövő katonájával szemben? Kérem, soroljon fel néhány fontos kompetenciát a tiszti, altiszti, legénységi állomány vonatkozásában!*
17. *Milyen képességekkel kell rendelkeznie a jövőben a Honvédséghez csatlakozó fiataloknak? Kérem, soroljon fel néhány fontos kompetenciát!*
18. *Véleménye szerint mennyiben fognak változni az előző válaszában felsorolt kompetenciák 2030-ig?*
19. *Megközelítőleg milyen létszámszükséglete lehet a Honvédségnek a tisztes, altiszt és tiszt kategóriában évente?*

20. Milyen általános alap, illetve szakágankénti szakismeret megszerzése szükséges a programban résztvevő fiatalok számára a Honvédség érdekei szerint?

21. Milyen szintű jártasság megszerzése szükséges az egyes szakágakon belüli gyakorlati ismeretekben? Az egyes szakismeretek, szakági kompetenciák vonatkozásában inkább magas szintű, vagy inkább általános jellegű jártasság megszerzését tartja indokoltnak?

22. Hogyan tud a Honvédség egésze, illetve az egyes alakulatok bekapcsolódni a szakági rendszer működtetésébe? Kérem, soroljon fel néhány fontosnak ítélt kapcsolódási pontot!

23. Az egyes fegyvernemek és szakcsapatok milyen szakmai és gyakorlati segítséget tudnak nyújtani a szakterületükhöz kapcsolódó szakágak működtetéséhez? Kérem, soroljon fel néhány fontosnak ítélt kapcsolódási pontot!

24. Egyéb megjegyzések:

3.2.4. Hipotézisek

Az interjúk elkészítése előtt, a kérdések összeállítása során éltem néhány hipotézissel, amelyek igazolására, vagy cáfolatára az interjúk eredményét használni akartam. Az első hipotézisem az volt, hogy a honvédelmi nevelés rendszerében és a régi MHSZ képzések rendszerében a katonai vezetők meg fogják találni a kiképzésnek azokat a konkrét elemeit, amelyeket a fiataloknak megtanítva spórolni lehet a későbbi kiképzésre szánt erőforrásokon. Pl. ha a jelölt tanult alakiságokat, akkor az alak kiképzése rövidebb ideig fog tartani, amivel a MH erőforrást tud spórolni.

Hipotézisként fogalmaztam meg azt is, hogy a katonai vezetők minden tekintetben a gyakorlati képzéseket és versenyfeladatokat fogják előnyben részesíteni az elméletiekkel szemben, mivel azok során mutatkozik meg a fiatalok alkalmassága.

További hipotézisem volt, hogy a megkérdezettek a csapatversenyeket fogják előnyben részesíteni az egyéni versenyekkel szemben. Ezen túlmenően feltételeztem, hogy a korosztályra vonatkozó kérdésnél nagyon fiatal, óvodás, vagy kisiskolás korosztálytól kezdve indokoltnak fogják tartani a fiatalok bevonását a hazafias nevelés programjába.

Feltételeztem azt is, hogy a katonáknak konkrét elképzelésük van a szakági rendszerről, annak felépítéséről és ezzel kapcsolatosan javaslatokat is meg fognak fogalmazni. Ezzel kapcsolatosan feltételeztem továbbá, hogy a bemeneti szint és a jövő katonájával szemben támasztott követelmények vonatkozásában konkrét válaszokat fogok kapni és hogy ezek változására fel fogják hívni a figyelmemet.

3.2.5. Az interjúk tanulságai

A Honvédelmi Kötelék program alapvetően azt célozta, hogy a honvédelem ügye a társadalom szélesebb köreihez is eljusson, vagyis a honvédség társadalmi kapcsolatainak fejlesztését. A megkérdezett vezetők ugyanakkor látható módon a Magyar Honvédség problémáit tartották szem előtt, nem pedig az egész társadalom honvédséggel kapcsolatos problémáját. A kettő nem áll távol egymástól, mégis figyelemmel kell lenni arra, hogy mégsem ugyanazok. Az interjú sorozat igen jól megmutatta, hogy a válaszadók túlnyomó többsége alapvetően és konkrétan a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlását tartotta szem előtt, amikor a hazafias nevelési program lehetséges hozadékairól beszélt. Természetesen a program meghirdetett, deklarált céljai között is szerepelt a személyi állomány utánpótlásának biztosítása, azonban az így is feltűnő volt, hogy a katonai vezetők mennyire csak a saját, katonai szempontjaikra fókuszáltak és mennyire nem voltak figyelemmel az ossztársadalmi problémára. Ez nem kritika a katonai vezetőkkel szemben, hiszen ezért nem lehet őket hibáztatni. Egyszerűen meg kell állapítani a jelenséget és meg kell érteni annak okait.

Az interjúk eredményéből második helyen kiemelendő, hogy a program céljainak elvi támogatása mellett szinte minden vezető fontosnak tartotta a hagyományörzés megjelenítését a programban. A hagyományörzés tehát fontos a katonai vezetők számára, de láthatóan nem az alakulatok feladatának tartják, hanem a Hadtörténeti Intézet és Múzeum, illetőleg hagyományörző egyesületek feladatának. *„A hagyományt nem ápolni kell, hisz nem beteg. Nem őrizni kell, mert nem rab. Hagyományaink csak akkor maradhatnak meg, ha megéljük őket!”* Sebő Ferenc mondása a katonai alakulatokra hatványozottan igaz. Ha egy alakulatnak nincsenek megélt hagyományai és a katonai hagyományok megélése nem tartozik egy alakulat alaptevékenységei közé, akkor az negatívan hat a csapatszemlére. Tisztán látható, hogy a rendszerváltozás óta történt átszervezések, leépítések és alakulat megszüntetések azt eredményezték, hogy gyakorlatilag már egyetlen katonai vezető sem annál az alakulatnál szolgál, amelyhez eredetileg fölszerelt. Ráadásul a kommunizmus idején a politikai vezetés mindet elkövetett azért, hogy a magyar haderőben ne hogy megmaradjon a korábbi idők szellemisége, amivel a többszáz éves hagyományokat is kidobták a kukába. A kommunizmus bukása óta pedig nem volt olyan politikai szándék, amely a magyar katonai hagyományok felélesztése érdekében kezdett volna tevékenykedni. Határozott véleményem, hogy a magyar katonai hagyományokat nem hagyományörző egyesületeknek és múzeumoknak kell folytatni, hanem az egész magyar társadalomnak,

amely tevékenységben a Magyar Honvédségnek élen kell járnia. Ebben természetesen szerepe van magyar oktatási rendszer egészének is, de a Honvédelmi Minisztériumnak is.

A válaszadók néhány kérdésre többé-kevésbé azonos válaszokat adtak:

Az 5. kérdés vonatkozásában kivétel nélkül az volt a megkérdezettek válasza, hogy semmiféle konkrét katonai kiképzési elem, vagy szakismeret átadása nem szükséges. Egyes katonai sportok gyakorlása, a csapatszellem és a fegyelem a kulcs a kiképzés megkezdéséhez. Ezeken kívül pedig a fizikai alkalmasságot és a motivációt várják el a jelentkezőktől. Mindannyian egyetértettek abban is, hogy a tábori lét, a közösség és a közösségben megélt próbatételek azok az eszközök, amelyek ezeket a képességeket és készségeket a legnagyobb mértékben fejlesztik és minél fiatalabb korban kezdődik meg a gyerekek ilyen típusú nevelése, annál jobb és hatékonyabb lesz a rendszer. Érdekes ugyanakkor, hogy Dr. Kun Szabó István utóbb rendszerszintű megközelítést javasolt és konkrét szaktudás átadását is indokoltnak látja.¹⁴²

A 7. kérdésre kivétel nélkül megemlítették a versenyeket, mint alkalmas felmérési eszközöket, de többen kitértek arra is, hogy az öncélú egyéni versenyzés inkább az egyéni sportolók jellemzője, nem pedig a csapatban működő katonáké.

A 11. kérdésre minden válaszadó kiemelte a csapatversenyek fontosságát, hangsúlyozva azt, hogy a katonák csapatban hajtják végre feladataikat. Ezzel együtt volt, aki támogatott volna egyéni versenyeket az egyéni kiválóságok kiszűrésére, de ott is hangsúlyosan felmerült, hogy az egyéni kiválóság jó, de nem elsődleges. A legfontosabb cél, hogy a csapat tagjai egymást segítsék a feladatok végrehajtásában és így tudják növelni a hatékonyságot.

A 12. kérdésre némileg meglepő módon a válaszadók nem a gyakorlati feladatok elsődlegességét emelték ki, mint prioritást, hanem az elméleti és gyakorlati feladatok egyensúlyának szükségességét hangsúlyozták.

A 16. kérdés vonatkozásában a válaszadók szinte egyáltalán nem fogalmaztak meg konkrét elvárásokat, hanem a Magyar Honvédség bemeneti követelményeit helyezték előtérbe. Ennek megfelelően a legfontosabb a hazaszeretet és a motiváció a szolgálatra. Ezen túlmenően a fizikai és szellemi alkalmasság. A szellemi alkalmasság körébe sorolták a közösségi létre való alkalmasságát és a csapatmunkára való képességet. A fizikai

¹⁴² (Kun Szabó, 2018), 187. old.

alkalmasságnál kiemelték a sport fontosságát, mint ami meg tudja alapozni a fizikai és orvosi alkalmasságát is.

A kapott válaszok alapján tehát a fent megfogalmazott hipotézisek közül kizárólag a csapatversenyek preferenciája és a lehető legfiatalabb korosztály bevonása vonatkozásában megfogalmazott hipotézisem nyert igazolást, az összes többi a kapott válaszok cáfolták. Ezzel együtt az interjúsorozatot rendkívül hasznosnak és eredményesnek ítélem meg az itt megfogalmazott tanulságok miatt.

3.2.6. A Honvédelmi előképzés helye, szerepe a rendszerben

A megkérdezettek a program kapcsán kivétel nélkül fontosnak tartották azt, hogy egy ilyen program a honvédség előszobája. Kiemelték, hogy az MHSZ hatalmas előnye volt, hogy az egész ország összes fiatalja számára elérhető volt és előképzést nyújtott a katonai szolgálat előtt, illetőleg karban tartotta a tartalékosok képességeit leszerelésük után. Az egész rendszerrel kapcsolatosan egyetlen alkalommal sem fogalmazódott meg az a kritika, hogy nincsenek sorozásra kerülő fiatalok, tehát nincs kit előképezni, illetőleg nincsenek tartalékosok, akiknek tartalékos versenyekkel kellene fenntartani a képességét. Ha tehát az MHSZ-nek ezt a célközönségét tekintjük, akkor az üres halmaz lesz. Egy ilyen rendszer iránt azok fognak érdeklődni, akiket az adott sportág érdekel. Azok számára pedig ott vannak a sportegyesületek, ahol meg tudják tanulni ezeket, vagyis a rendszer létrehozásával a különböző társadalmi szervezeteknek teremtettünk volna konkurenciát egy versenyző piacon. Meg kell tehát állapítani, amire a Honvédelmi Kötelék program indításakor, vagy akár a Honvédelmi Sportszövetség alapításakor senki sem hívta fel a figyelmet: sorkötelezettség nélkül nincs olyan, hogy honvédelmi előképzés, tehát egy erre létrehozott szervezetnek sincs értelme. A honvédelmi előképzés értékelése ebből a szempontból korántsem újkeletű a magyar honvédségben. Éppen a cserkészettel kapcsolatban merült fel ilyen igény az 1930-as években a Leventemozgalommal való összehasonlítás kapcsán.¹⁴³

3.2.7. Sorkatonaság és hozzá való viszony

A megkérdezett vezetők kivétel nélkül katonák voltak a sorkötelezettség felfüggesztésekor, így mindannyiuknak volt tapasztalata ebből az időszakból is. Általánosságban az volt a kialakult véleményük, hogy nincs szükség a sorkötelezettség visszaállítására, viszont sokkal jobban kell motiválni az alkalmas fiatalokat arra, hogy vállaljanak szerződéses, vagy tartalékos szolgálatot. Erre megfelelő eszközként a Magyar Honvédség marketingjének a

¹⁴³ (Szurmay, 1933), 62. old.

javítását látták célszerűnek, amihez viszont elengedhetetlennek látták a legénységi állomány illetményrendszerének áttekintését és a toborzó rendszer átalakítását.

3.2.8. A Honvédelmi Kötelék program eredményei és tapasztalatai

A HM szervezetében 2013. december 1-jén létrejött a Honvédelmi Kötelék Programiroda (HKPI) és a miniszter a tervezés és az előkészítés finanszírozására 2013. december 15-én 25.000.000 Ft-ot különített el a miniszteri tartalék terhére a kabinetfőnöknek, annak érdekében, hogy a tervezett programok megvalósulhassanak. Ez nagyságrendekkel kisebb összeg volt ahhoz képest, ami egy országos hálózat, vagy mozgalom kiépítéséhez szükséges. Összehasonlításként: az 1990-ben megszűnt MHSZ gépjárművezető-képző szakága, amelyet a megszűnés előtt egy héttel egy alapítványba szerveztek ki, 2011-ben még 16 autósiskolát tartott fenn. Ezek közül a Győr-Moson-Sopron megyében működő iskola éves kiadási főösszege 100 millió Ft fölött volt¹⁴⁴ úgy, hogy nem nulláról kellett felépíteni. Tehát a régi MHSZ 11 szakágából az egyik szakág egyetlen megyei „alapszervezete”, illetőleg annak kései jogutódja nagyobb költségvetéssel gazdálkodott, mint a HM berkeiben megszervezni kívánt teljes szervezet.

A rendszer bizonyos elemeit így is sikerült megvalósítani, illetve megtervezni az egyes programokat. Ennek megfelelően a Programiroda a 2014-es költségvetési évre munkatervet dolgozott ki, amelyet már nem lehetett beilleszteni a HM éves munkatervébe, mivel azt már 2013 októberében jóváhagyták.

Az előzőekből az olvasó vázlatos képet alkothatott arról, hogy a kezdeményezés milyen feltételek mellett indult el a Honvédelmi Minisztériumban. Természetesen számos tervezet, előterjesztés és egyéb dokumentum keletkezett, egyeztetés folyt a HM-en belül és a különböző együttműködő szervezetekkel. A következőkben a kezdeményezés megvalósult, illetőleg rövidtávon megvalósítható elemeiről szeretnék röviden szót ejteni. Tekintettel a szűkös költségvetésre, a gyakorlatban csak a tervezett versenyrendszer egyes elemei valósultak meg. A rendszer többi elemére vonatkozó elképzelések rendelkezésre állnak ugyan, de a költségvetés szűkössége miatt még azok részletes kidolgozása is várat magára.

3.2.9. A versenyrendszer

A Honvédelmi Kötelék Programiroda 2014. évi munkatervének legfontosabb része a honvédelmi versenyek rendszerének kidolgozása és a felmenő rendszerű honvédelmi versenyek megszervezése volt. Ennek keretei közt a HKPI 2014. április 2-től az ország

¹⁴⁴ (Bilux Kft, 2011)

összes megyéjében megszervezte az első megyei szintű versenyeket¹⁴⁵. Ezt a 2014-15-ös tanévtől a felmenő rendszerű versenyek megrendezése követett. A rendszer fenntartása hozzárendelt költségvetést is igényel, amelynek egy részét a 2014-es költségvetési évben a Programiroda, másik részét a HM Védelmi Hivatal által hozzárendelt költségvetés adta.

Az országos honvédelmi verseny rendszerének kidolgozása során a legfontosabb szempontok a következők voltak:

- A versenyeket egységes tematika szerint kell megrendezni. Tekintettel arra, hogy felmenő versenyrendszert terveztünk, fontos volt, hogy az egyes megyei versenyeken azonos legyen a tematika, hogy az egyes megyei eredmények egymással összevethetők legyenek és az országos döntőben olyan csapatok versenyezzenek, amelyek képességei egymással összemérhetők.
- Lehetőleg olyan versenyszámok legyenek, amelyekhez minden megyében egyszerűen lehet eszközöket biztosítani.
- A versenyek egyik legnagyobb vonzereje, hogy iskolaidőben tartják őket, ezért mindenképp tanév közben, tanítási napon kell a versenyeket megrendezni.
- A versenyeket szabadtéren, sportpályán, lehetőség szerint katonai objektumok területén kell megvalósítani.

Tekintettel arra, hogy számos helyen korábban is rendeztek hasonló versenyeket, több megye esetében az egységes tematika visszalépést jelentett, azonban azt tudomásul kellett venni, hogy országos versenyrendszert úgy lehet építeni, ha mindenütt meg tudjuk rendezni a versenyt.

A versenyek tematikája tehát a következőképp alakult:

1. tájékozódás
 2. légfegyveres lövészet
 3. célba dobás gyakorló kézigránáttal
 4. elméleti teszt
- +1 váltófutás műanyag gyakorló karabéllyal

Az egyes csapatok forgószínpad-szerűen mozognak a feladatok helyszínei között, így egyszerre négy csapat lehet az egyes feladatoknál, míg a váltófutást a futópálya kapacitása szerint lehetett bonyolítani a verseny egy bizonyos pontján. A korábban az ÖHP által

¹⁴⁵ (Beszámoló a megyei haditorna versenyekről. 2015. 07. 21.), dátum nélk.)

Pákozdon rendezett versenyek tapasztalatai alapján ennyi állomással 30 csapatot lehet úgy fogadni, hogy a bonyolítás folyamatos legyen és elegendő pihenő mellett a versenyzők számára ne legyen unalmas, vagy vontatott a bonyolítás, illetőleg egy nap alatt ebédrel együtt le lehessen bonyolítani a versenyeket.

A csapatokat iskolánként négy diák és egy kísérő alkotta. A versenyek az első évben nem kerültek bele a Hivatalos Értesítőbe, mint országosan meghirdetett ágazati tanulmányi versenyek. Ennek megfelelően a csapatok jelentkezése is attól függött, hogy az adott megyében a szervezők – sok esetben személyes iskolai kapcsolataik útján – milyen módon tudták népszerűsíteni a programot és magát a rendezvényt.

A feladatokból következően azok megszervezése igényelt bizonyos tárgyi eszközöket az alábbiak szerint:

- tájékozódás: tájfutó bóják, SportIdent rendszerrel felszerelve, a pálya köpperszalaggal lehatárolva,
- lövészet: légfegyverek, lőszer, bukócélok és a terület biztonsági lehatárolása,
- célba dobás: gyakorló kézigránátok, eszköz a cél kijelölésére,
- elmélet: tesztlapok, írószerek,
- váltófutás: műanyag gyakorló karabélyok.

Ezeken kívül természetesen szükséges a rendezéshez a rendezés, az étkeztetés, és az eredmény feldolgozás és eredményhirdetés anyagainak biztosítása (sátrak, székek, asztalok, számítógép, nyomtató, stb.)

3.2.10. A versenyek tapasztalatai

A legfontosabb tapasztalat az, hogy **lehetséges minden megyében egységesített tematika szerint honvédelmi versenyeket rendezni**. Ezt a megállapítást közel fél éves felmérési munka előzte meg, amelynek során az iroda áttekintette, hogy az 1980-as évek honvédelmi versenyének mely részei maradtak fenn az egyes régiókban és az egyes alakulatoknál. Ezzel tehát igazoltam azt a tudományos hipotézist, hogy az országos honvédelmi versenyrendszer kialakítható.

Fontos továbbá, hogy a résztvevő csapatok számát lehet növelni, mivel minden megyében lehetséges kb. 30 versenyző csapat fogadása. Fontos, hogy a Katonasuli programban résztvevő iskolák mellett a többi középiskolában is szükséges az élő kapcsolat kiépítése. Erre elsősorban az akkor Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó

Parancsnokság megyei irodáin keresztül lett volna lehetőség, de a HM igazgatási apparátus és a megyei védelmi bizottságok bevonása is célszerűnek látszott.

További tapasztalat az, hogy a kidolgozott egységes tematikát az alábbiak szerint lehet bővíteni:

- akadálypálya (nem feltétlenül egységes akadályokkal, 8-10 féle akadályból 4-5 féle helyben kivitelezhető akadály kiválasztásával),
- elméleti teszt átalakítása,
- rádió-iránymérés,
- elsősegélynyújtási ismeretek.

Az új feladatok bevonása attól függően valósítható meg, hogy az egyes megyékben van-e olyan szervezet, amely fel tudja vállalni a feladatok végrehajtását és az eszközök biztosítását. Emellett középtávon mindenképpen szükséges, hogy az eszközök beszerzése a HM költségvetéséből fedezhető legyen.

A versenyek költségvetésében a legnagyobb tételt az étkezés és az ajándéktárgyak beszerzése jelentette. Erre egy országos versenyrendszer felállítása során érdemes odafigyelni. Az ajándéktárgyak beszerzését a HKPI központilag intézte, ami az egységes arculat kialakítása szempontjából is fontos. A költségvetés bővítése teremtené meg annak lehetőségét, hogy a végrehajtó alakulatok rendelkezzenek a megrendezéshez szükséges eszközökkel. Ezek az eszközök nem csak a versenyek megrendezésénél, hanem bármilyen más rendezvényen felhasználhatók lennének.

Egy megyei szintű verseny megrendezésére átlagosan 300.000 Ft körüli összeget lehetett tervezni. Ez az összeg az állomások felépítéséhez felhasznált fogyóeszközök, a versenyzők részére adott ajándéktárgyak és nyeremények költségeit, valamint a versenyzők és kísérőik étkeztetését tartalmazta. A szervezés és a végrehajtás során számos esetben fordult elő, hogy együttműködő civil szervezetek bevonásával oldottuk meg bizonyos állomások működtetését (pl. lövészet). Ezen esetekben az együttműködő civil szervezetek részére hosszú távon szükséges ezeknek a „szívességeknek” a kompenzációja, ami szintén a költségvetést terheli.

3.2.11. Statisztikai adatok a versenyekről

A megyei Honvédelmi Versenyeken az első évben 290 csapat nevezett, de csak 258 csapat vett részt (nagyraoszt azokon a területeken volt visszalépés, ahol a verseny napján esős szeles

idő volt. A 258 csapatot 258 kísérő és felkészítő tanár kísért el, így egy csapatnál 5 fővel kellett számolnunk 1290 fő részt (1032 fő diák és 258 tanár).

A résztvevőkre vetítve a költségek az alábbiak szerint alakultak:

A Megyei Védelmi Bizottságok számára felmerült költségek:	2.155.000Ft
A HM Zrínyi Nonprofit kft. által biztosított feltételek:	5.241.050Ft
A HOSOSZ közreműködésével kapcsolatos költségek:	<u>1.700.000Ft</u>
Összesen:	9.096.050Ft¹⁴⁶

A költségek feladatok szerinti bontása:

- a 1290 fő résztvevő ajándéka (póló, pendrive),
- a megjelentek ellátása (étkezés),
- a verseny helyszínének biztosítása (területbérleti díjak, mobil WC-k, stb.),
- a versenyszámok lebonyolításával (SportIdent és kiszolgáló személyzetének díja), a versenyek tervezésével, szervezésével és lebonyolításával kapcsolatos személyi jellegű kifizetések, tárgyi feltételek biztosítása (a HOSOSZ segítségének igénybevételével),
- a helyezettek díjazása (oklevelek, ajándéktárgyak, kupák, érmek) és
- a megjelent vendégek ellátása és vendégül látása.

Az összköltségből egy átlagos megyei költséget számolva látható, hogy a versenyek megrendezése 454.802 Ft-ba került megyénként, amely az említett kettő szervezet (HM HKPI, HM VH) költségvetését érintette.

A HM HKPI a 2014. június 17-én hatályba lépett HM SZMSZ szerint beolvadt a HM Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti Főosztályba. Ennek megfelelően a 2014-15. tanévtől a főosztály felelős a versenyek megrendezéséért. A 2014-15-ös tanévben a versenyeken részt vevő diákok száma közel 20%-kal nőtt, ami a versenyrendszer sikerét mutatja. A rendszer további bővítése csak úgy képzelhető el, ha a megyei szint mellett a járási szintre is bővül a szervezés. Erre jelen pillanatban a HM-nek nincs saját apparátusa. Ennek megfelelően a járási szint kiépítéséhez szükséges a HM-en kívüli szervezetek

¹⁴⁶ Az adatok a versenyekről készített összefoglaló jelentésből származnak, amelyet kollegáimmal az egyes megyei versenyek részletes beszámolóit alapján állítottunk össze Hende Csaba miniszter úr részére.

bevonása is. A versenyrendszer fejlesztésének talán legfontosabb eleme, hogy a versenyeket hivatalosan is a középiskolai tanulmányi- és sport-versenyrendszer részévé kell tenni. Ennek első lépése, hogy a versenyeket a direkt – iskolákat közvetlenül megkereső – meghirdetés mellett meg kell hirdetni a Hivatalos értesítő hasábjain. Ez az ágazati versenyt az összes többi középiskolai verseny szintjére emeli. Tekintettel arra, hogy a diákok körében elérhető népszerűség növelése érdekében a versenyeket tanítási napokon rendezik, ami az iskolák szempontjából sem elhanyagolható szempont. A versenyek megszervezése azonban a rendszer többi eleme nélkül, illetőleg a HM többi programjához illesztése nélkül csak egy újabb verseny megszervezését jelenti. A rendszer lényege éppen az, hogy nem csak egy újabb tanulmányi versenyt vezet be, hanem komolyan hozzájárul ahhoz, hogy a Magyar Honvédség megfelelő utánpótláshoz jusson és általánosságban tudatosítsa a fiatalokban a honvédelem fontosságát. Ebből a szempontból minőségileg több mint egy tanulmányi verseny.

3.2.12. A versenyeken túl

A versenyek a legkönnyebb részét képezték a „nagy terv” megvalósításának. A rendszer célja az, hogy érezhető mértékben növelje hazánk védelmi képességeit. Ez önmagában egy versenyrendszer kialakításával nem érhető el. A versenyrendszer mellett fontos, hogy kiépüljön egy olyan rendszer, amely a segíti a versenyekre való felkészülést, és amelynek fontos célja az, hogy a diákok minél jobb versenyeredményeket érjenek el.

A következőkben tehát el kell kezdeni a többi elem kiépítését is, különben a rendszer elemei légtüres térben fognak mozogni. Ezek az intézkedések csak egymással és a HM által indított többi programmal (pl. ÖTR, Katonasuli) összhangban alkalmasak arra, hogy érdemben hozzájáruljanak a védelmi képesség növeléséhez, önmagukban hatékonyságuk csak töredéke annak, amit egységes – akár megfelelő tematika szerinti felmenő – rendszerbe foglalva el lehetne érni velük. Ennek természetesen az a feltétele, hogy az egységes koncepció alapján a legfelső politikai szinten döntés szülessen végrehajtásukról és finanszírozásukról.

Amennyiben a lehető legkisebb anyagi ráfordítás mellett elérhető legnagyobb eredmény elérését szem előtt tartva haladunk tovább, úgy a következő lépés az lehet, hogy a rendszerben részt venni kívánó szervezetek és személyek adatbázisát létrehozzunk. Az adatbázis kiépítésével lehetővé válik a rendszerben az elköteleződés mérése anélkül, hogy a tevékenység támogatására forrásokat kellene allokálni. Ezzel a módszerrel a felkészülési és versenyrendszerbeli programokon való részvétel objektív módon nyomon követhető.

A program tapasztalataiból kiindulva tettem javaslatot a rendszer olyan irányú továbbfejlesztésére, amely első sorban a program sikerét jelentő versenyrendszert tekinti alapnak és annak fejlesztése mentén alakít ki olyan szervezetet, amelynek irányítását a HM, vagy azon belüli, esetleg ahhoz közeli szervezet tudja elvégezni. Kiindulási adatunk tehát a következő: A verseny felmenő rendszerben megyei szinten megrendezett első fordulójára országszerte 292 csapat nevezett, ami összesen 1168 gyerek részvételét jelenti¹⁴⁷. Tekintettel arra, hogy az alakulatok és helyszínek kapacitása a szervezés tapasztalatai alapján nagyságrendileg megyénként 30 csapat részvételét teszi lehetővé, megyei szinten ennek a létszámnak maximálisan a duplája, azaz kb. 600 csapat, 2400 versenyző fogadása lehetséges. Mivel a Honvédelmi Kötelék program egy olyan kezdeményezés volt, amelynek célja, hogy a honvédelem ügyét minél szélesebb körben népszerűsítse, megállapíthatjuk, hogy a 2400 fős létszám csak akkor szolgálja az eredeti célt, ha ez a létszám már egy korábbi selejtezőn kerül kiválasztásra, vagyis eggyel alacsonyabb szinten is van valamilyen verseny. Azt is megállapíthatjuk, hogy a Magyar Honvédség alakulatainak a helyi, vagy járási szintű versenyek megszervezésére nincs kapacitása, vagyis ki kell dolgozni egy olyan megoldást, amely lehetővé teszi a versenyek és egyéb programok megszervezését és a színvonal mellett biztosítja az egységes tematikát és a felkészülés lehetőségét a versenyzők számára. A kérdés tehát az, hogy mi kell ahhoz, hogy a HM középiskolás diákokat célzó programjának elemei lehetőleg minél több helyre eljussanak és lehetséges legyen azokat helyi, vagy járási szinten megszervezni?

A kiindulási feltételek a következők:

- Nyilvánvaló, hogy a tematika biztosítása a HM feladata.
- Nyilvánvaló, hogy a HM-nek nincs megfelelő eszközrendszere arra, hogy az egységes tematikát egészen a járási szintig eljuttassa.
- A HM védelmi igazgatása az egyetlen olyan honvédelmi szervezet, amelynek járási szintig van apparátusa, amely alkalmas lehet arra, hogy egy ilyen tevékenységet koordináljon.

Mindezek alapján a feladat a következő:

1. A HM védelmi igazgatási apparátusát fel kell készíteni a járási szintű koordinációra,

¹⁴⁷ ez a létszám kb. 13%-os növekedést jelent a tesztüzemben tapasztalt 1032 fős létszámhoz képest, ami örömteli növekedés, de a végrehajtó állomány kapacitását lényegében ugyanolyan mértékben terhelte meg, mint a tesztüzem.

2. ki kell dolgozni a járási szinten megvalósítható egységes verseny-tematikát,
3. meg kell szervezni a központi koordinációt,
4. meg kell találni azokat a szervezeteket, amelyek járási szinten alkalmasak a végrehajtásra,
5. ezeket a szervezeteket fel kell készíteni és
6. egységes rendszerbe kell szervezni a végrehajtás érdekében.

A kérdést inentől kezdve úgy is meg lehet fogalmazni, hogy az egyes szinteken milyen intézkedések szükségesek a feladat végrehajtásához?

3.2.13. Járási szint:

Az intézkedési rendszer célcsoportja a középiskolás diákok korosztálya, ezért logikus, hogy a középiskolák legyenek a fókuszban. Mivel nincs minden járásban középiskola, ezért kezdetben azokat a járásokat (és tankerületeket) érdemes célba venni, amelyekben van középiskola. Azon járásokban tehát, amelyekben van középiskola, a helyi védelmi bizottság titkárának ki kell alakítania a megfelelő kapcsolatot a járásban található középiskolák igazgatóival és meg kell találni a megfelelően motiválható tanárokat, akik az iskolákon belül tudják szervezni a program keretei közt folytatható tevékenységeket. A tanárokon kívül minden járásban meg kell találni azokat a civil szervezeteket, amelyeknek tevékenysége a program célrendszeréhez igazítható. A program ezen szervezetek tevékenységét nem támogatja anyagilag, csak lehetőséget biztosít számukra a megjelenésre a program közös rendezvényein és felületein. A továbbiakban az együttműködő szervezetek tevékenységét úgy kell szervezni, hogy azok ne csak egy laza együttműködés részesei legyenek, hanem valóban tagszervezetekké válhassanak és a rendszer integráns részei legyenek. A központi szinten kialakítható szakági rendszer ennek megfelelő bázisa lehet.

Rendkívül lényeges eleme a rendszernek, hogy a napi szintű tevékenységet ezen a szinten kell elkezdeni olyan programokkal, amelyek szabadidőben kínálnak foglalkozásokat a célcsoport tagjai számára. Természetesen el lehet indulni a mindennapos testneveléstől a délutáni szakköri foglalkozásokon át bármivel, de a lényeg mindenképpen az, hogy a célcsoport tagjai tematikusan, szabadidejükben élményszerű foglalkozásokon vegyenek részt. Értelemszerűen a rendszernek szüksége van egy két pilotra, amelyeken keresztül tesztelni lehet a működőképességet, azonban ezek a jelenleg működő egyesületek működésével megteremthetők.

3.2.14. Megyei szint:

A megyei szint az, ahol jelenleg is rendelkezésre áll a versenyek megrendezéséhez szükséges logisztika 100 %-a. A versenyeket ugyan alakulatok szervezik és nincs minden megyében alakulat, de a logisztika civil szervezeteknél, önkormányzatoknál és egyéb hasonló helyeken rendelkezésre áll. Az alakulatra, mint rendezőre valójában csak azért van szükség, hogy legyen egy központilag utasítható felelős szervezet, amely képes az adott feladatot végrehajtani és egyben képes a honvédelem eszméjét fegyelmezett és professzionális módon megjeleníteni. Minden megyében több középiskola található és minden megyében van olyan szervezet, amely honvédségi szempontból értelmezhető tevékenységet végez. Ha alakulat nincs is hagyományőrző egyesület, lövészegylet, polgárőr egyesület, vagy cserkészcsapat mindenütt található. Ezen túlmenően minden megyében vannak akár tematikus programok megrendezésére alkalmas helyszínek: lőterek, sporttelepek, kalandparkok és beltéri programok tartására alkalmas művelődési központok és sportcsarnokok. Ennek megfelelően a járásokban szervezett tevékenységekre megyei szinten lehet tematikus napokat és több járási alapszervezetet megmozgató programokat szervezni. Ezek megszervezésével kapcsolatban logisztikai akadály lehet, hogy a célcsoport tagjai tipikusan a járási szinten tudnak önállóan közlekedni, vagyis a megyén belüli közlekedés felnőtt kísérő bevonását feltételezi. Természetesen ha a kellő aktivitás járási szinten megvan, akkor ez nem jelenthet valódi akadályt. Gyakorlati értelemben ez szombati napokra tervezett szabadidős élményprogramok szervezését jelenti, amelyek keretei közt tematikus foglalkozásokon lehet honvédségi szempontból hasznos ismereteket tanulni, mint például: tájékozódás, elsősegély, hagyományőrzés, bűnmegelőzés. Optimális esetben ezekből minden megyében a megyei védelmi bizottságok bevonásával évente 6-12 alkalmat meg lehet szervezni.

Mivel megyei szinten a Magyar Honvédség alakulatai szervezik a honvédelmi versenyeket, ezt a tevékenységet fenn kell tartani és lehetőség szerint további programokkal kell bővíteni. Azok a megyék, ahol alakulat is található, ebben a tekintetben előnyben vannak, hiszen ott az alakulat csapatünnepe erre megfelelő lehetőséget biztosít, amelyre csak rá kell szervezni a programokat. Ahol csak egy bajtársi, vagy hagyományőrző egyesület található, ott ezeket is be lehet vonni a tevékenységbe és mivel ezek jellemzően az adott megyében korábban működött alakulat bázisán alakultak ki, ez tevékenységük színvonalát is biztosítja és a rendszer elvi támogatása és esetleges logisztikai segítség nyújtása mellett tudnak színvonalas programokat szervezni.

3.2.15. Központi szint:

A versenyek és további szabadidős programok tematikájának kidolgozása első sorban a központban kell, hogy történjen, ami természetesen nem zárja ki, hogy a központ helyi kezdeményezéseket is támogatásban részesítsen. A kiindulás tehát a „worst case scenario”, ami szerint a munkát nem fogja senki elvégezni a központ helyett. Ismerve az országszerte létező helyi kezdeményezéseket, lehet arra számítani, hogy a helyzet ennél sokkal jobb és a gyakorlatban a munka első sorban abból áll majd, hogy a különböző helyi kezdeményezéseket hozzá kell illeszteni az egységes tematikához. A rendszernek talán a legfontosabb eleme a nyilvántartás. Létre kell hozni egy központi adatbázist, amelyben a programban részt vevő diákokat nyilván kell tartani. Ez több okból lehet fontos:

- a diákok aktivitását nyilvántartva lehet jutalmazni a legaktívabbakat
- közvetlenül el lehet érni a diákokat a program üzeneteivel, ajánlataival
- a későbbiekben ez a nyilvántartás fogja tartalmazni azokat az állampolgárokat, akik már rendelkeznek bizonyos előképzéssel
- kellően nagy méretű adatbázis önmagában is értéket képvisel, hiszen közvetlenül és legálisan ér el potenciális résztvevőket. Ez akár piaci szponzorok bevonására is lehetőséget biztosíthat.
- a kellően nagy adatbázis a potenciális együttműködő szervezetek számára is vonzerőt jelent, hiszen jóval szélesebb körben népszerűsítheti tevékenységét és gyűjtheti támogatóit.

A résztvevő diákok nyilvántartásán túl nyilván kell tartani az együttműködő szervezeteket is. Ezek nyilvántartását központilag lehet intézni, azonban a nyilvántartásba vételt meg kell előznie egy szabványosított akkreditációnak.

A megfelelően kialakított adatbázis tehát nemcsak a nyilvántartást szolgálja, hanem egyfajta közösségi portálként is működik, ahol – regisztrációt követően – minden érdeklődő nyomon követheti saját aktivitását, kommunikálhat társaival, programokra jelentkezhet és értesülhet az aktuális hírekről a programmal kapcsolatban. A regisztráció során a regisztráló önkéntesen adja meg bizonyos adatait, amelyek nem minősülnek különleges személyes adatnak. Ezt követően a rendszer ezeket nyilvántartja annak érdekében, hogy a megadott adatok alapján követhető legyen a tag aktivitása (pl. mely programokon vett részt). Ennek eredményeként a tag aktivitását és előrehaladását a rendszer nyomon tudja követni és a legaktívabbakat jutalmazni tudja. Ehhez természetesen a jutalmazás rendszerét is ki kell

dolgozni. A közösségi portál funkcionalitásával kapcsolatban igen tágak a lehetőségek, annak tervezése önálló szakmai feladat, amely a politikai akarat megfogalmazását követően önálló felső vezetői intézkedést igényel. Összehasonlításként a Fogyatékosok Országos Diák- és Szabadidősport Szövetségének internetes alapú adatbázisa¹⁴⁸ nagyságrendileg 10.000.000 Ft-os keretből valósult meg¹⁴⁹.

Természetesen az akkreditációnak szigorú szabályokhoz kell kötődnie és szabályos időközönként felül kell vizsgálni azt annak érdekében, hogy a márkanév ne erodálódhasson. Ennek megfelelően központilag ki kell alakítani a szabályrendszert, amit természetesen nyilvánosságra is kell hozni, hogy minden csatlakozni kívánó szervezete és érdeklődő diák, tanár, vagy szülő megismerhesse azt. A központi szint talán legfontosabb feladata a szabályrendszer és az alapelvek kialakítása, amellyel a központ kialakítja a szabályokat és saját maga számára is megfogalmazza a működés kereteit.

3.3 Tudományos következtetések a Honvédelmi Kötelék tapasztalataiból

A szabályrendszer hiánya igen komolyan megmutatkozott, amikor a Honvédelmi Kötelék program meghirdetését követően – valószínűleg a határozott operatív irányítás hiánya miatt is – a tervezés kezdeti fázisában levő programot egyfajta sport-támogatási rendszerként próbálták megjeleníteni és országos sportági szakszövetségekkel kezdődtek egyeztetések, amely egyeztetéseket a résztvevők saját elképzelésük alapján folytatták anélkül, hogy a szabályrendszer és a hozzá tartozó kommunikációs stratégia ki lett volna dolgozva. Ennek kapcsán két sarkalatos hibát lehet már most detektálni, ami a fejlesztés során tanulsággul szolgálhat.

Az első nagyon fontos hiba: kidolgozatlan rendszert kezdtek el kommunikálni úgy, hogy azt félre lehetett értelmezni, ami miatt mindenki a saját anyagi érdekét látta benne és értelemszerűen mindenki tolongani kezdett. Ezzel a még nem is létező rendszer teljesen felhígult olyan érdeklődőkkel, akiknek a tevékenysége alig egyeztethető össze a rendszer céljaival.

A második hiba: országos sportági szakszövetségekkel és egyéb ernyőszervezetekkel kezdtek el kommunikálni. Egy sportági szakszövetségnek csak sportegyesületi szintű tagjai vannak és a sportág szabályainak betartásáért és az országos versenyrendszer működtetéséért felelős, azonban nem tudja tagszervezeteinek szellemiségét garantálni. Ennek megfelelően

¹⁴⁸ www.fodisz.hu

¹⁴⁹ A szerző által egy minisztériumi egyeztetésen szerzett információ

nem tudja tagjait arra kényszeríteni, hogy magukévá tegyék a rendszer értékrendjét és a fentiek szellemében akkreditációjuk csak akkor lenne lehetséges, ha minden tagszervezetük magáévá tenné a teljes szabályrendszert. Ez a sportági szakszövetségi rendszer jellegéből adódóan gyakorlatilag lehetetlen.

A szabályrendszer kialakításának egy alapvető kérdése, hogy egy állampolgárnak, vagy egy átlagos civil szervezetnek milyen lehetőségei vannak arra, hogy részt vegyen a programban? Nyilván a válasz attól is függ, hogy mennyire kíván az illető kötelezettségeket vállalni a program érdekében, illetőleg személy szerint mit vár a programtól. Ennek megfelelően lehet az elköteleződés szintjeit tudatosan beállítani és összeállítani azt a rendszert, amelynek mentén értékelni lehet az elkötelezettséget és a programban kifejtett tevékenységet. Lehet ugyanis, hogy valaki szabadidejében vesz részt a tevékenységekben, mert ezt szereti csinálni, vagy épp a saját maga által létrehozott egyesületének munkatársa és az egyesület érdekében dolgozik. Ugyanakkor fontos, hogy legyenek a rendszerben olyan emberek, akik utasíthatók és irányíthatók. Persze ugyanolyan fontos azon résztvevők szerepe, akik önkéntesként, szabadidejükben végzik a tevékenységet, mivel ők adják a rendszer mozgalom-jellegét. Ennek megfelelően a felálló rendszerben komplex módon lehet kezelni a benne tevékenykedő szervezeteket és a tevékenységnek és színvonalnak megfelelően lehet honorálni az egyes emberek tevékenységét. Nyilván ez abban az esetben működőképes, ha az összes meglévő szervezetet ennek megfelelően kezeli a központ és valójában össze is méri a teljesítményeket. Ez nyilvánvalóan sérthet bizonyos érdekeket, hiszen léteznek olyan civil szervezetek, amelyeket a HM jelenleg is támogat anélkül, hogy értékelné tevékenységük hasznosságát. Ezeknek a szervezeteknek nyilvánvalóan nem érdeke, hogy a jövőben csak akkor kapják meg a támogatást, ha megfelelnek a felállított szigorú akkreditációs kritériumoknak. Ez természetesen politikai döntés kérdése, de a döntéshozó szempontjából fontos információ, hogy ha kivételt tesz, azzal a saját rendszerét gyengíti.

Alapvető jelentőségű, hogy ez a rendszer nem egy légtüres térben kóválygó újabb pénznyelő szervezet létrehozását jelenti. Ebben a rendszerben integrálni kell a tényleges katonai szolgálaton kívüli összes honvédelmi tevékenységet a tartalékosok honvédelmi versenyétől a MATASZ tevékenységén át a honvéd sportegyesületek minősítésén¹⁵⁰ keresztül egészen a falusi lövészegylet, vagy polgárőr egyesület akkreditációjáig. Látható, hogy olyan feladatról

¹⁵⁰ Logikus, hogy már a pilot projektek is olyan szervezeteknél induljanak el, amelyek természetes módon kötődnek a honvédséghez. Ennek megfelelően az akkreditációt is azoknál a szervezeteknél kell kezdeni, amelyek ilyen módon kötődnek a honvédséghez, és amelyek ráadásul fontos feladatokat látnak el és támogatást is kapnak erre.

beszélünk, amely nem pusztán a HM társadalmi kapcsolataira van hatással, hanem komoly haderő-tervezési feladatokat is felvet.

Összefoglalva a központ feladatai a kezdeti időszakban:

- alapelvek megfogalmazása
- szabályrendszer kialakítása
- adatbázis és informatikai háttér kialakítása
- pilotok kijelölése és nyomon követése
- központi koordináció

3.4 Kormányzati szinten megtehető intézkedések:

Magyarország kormánya minden évben napirendjére tűzi a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről szóló előterjesztést, amelyben a központi közigazgatástól egészen a járási szintig feladatokat fogalmaz meg a védelmi igazgatás szervei számára. Ezen túlmenően a HM védelmi igazgatás koordinációjában az egész magyar közigazgatás tevékenységnek összehangolására létrejött az „Átfogó megközelítés akcióterv”¹⁵¹¹⁵², amely a civil-katonai-rendvédelmi együttműködést hivatott előmozdítani. Ennek alapján kormányzati szinten az eszközök adottak, semmi új dolgot nem kell kitalálni ahhoz, hogy a rendszer működjön, kizárólag a szándéokra van szükség a végrehajtáshoz.

Központi kormányzati szándék szükséges továbbá ahhoz, hogy azok a személyek, akik a rendszerben önkéntes alapon rendszeresen hasznos tevékenységet végeznek, azok ezt megfelelő színvonalon, megfelelő képzettség birtokában és megfelelő ösztönzés mellett tehessek. Ennek biztosítására logikus megoldás lehet, hogy az önkéntes tartalékos rendszerbe ezeket a személyeket bevonva megfelelő kiképzést kaphassanak, majd ezt követően állandó lakóhelyüknek megfelelő szolgálati helyen teljesíthessék szolgálatukat. A politikai akarat megfogalmazásán túl a gyakorlati problémát a tényleges szolgálati idő nyilvántartása jelentheti, azonban ez véleményem szerint például a megfelelő beszámolási kötelezettség előírásával is áthidalható. Tekintettel arra, hogy a kérdéses intézkedés több ponton igényli a vonatkozó jogszabályok módosítását, a kérdés rendezése kormány-szintű

¹⁵¹ (1138/2014. (III. 14.) Korm. határozat a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről., 2014)

¹⁵² Az akcióterv a hivatkozott kormányhatározat előterjesztésében szerepel, azonban a határozat szövegébe nem került átültetésre. Ezzel együtt a határozat 1. mellékletének 2. aa), ab), ac) és ad) pontjai hivatkoznak az akciótervben foglaltakra, amely akciók végrehajtásának ágazati tervezésében a szerző is tevékenyen részt vett.

döntést igényel amellelt, hogy természetesen a jogszabály módosítások előkészítése a HM feladata.

Például egy vidéki iskola testnevelő tanára vállalhatja, hogy tartalékos tisztként a tényleges katonai szolgálatát úgy teljesíti, hogy délutánonként, vagy hétvégeként honvédelmi szakkört szervez a környéken lakó diákoknak. természetesen a szolgálatát nyilván kell tartani, és rendszeresen tovább kell őt képezni. Ez a helyi szintű aktivitásnak persze csak egy módja, ami már komoly elköteleződést jelent, azonban egy vidéki testnevelő tanár számára a kereset kiegészítése szintén komoly motivációt jelenthet.

3.5 Általános tanulságok a Honvédelmi Kötelék programból:

A Honvédelmi Kötelék program szakmai vezetőjeként – minden egyéb, a dolgozatban megfogalmazott tudományos következtetéstől függetlenül – a következő következtetésekre, tanulságokra jutottam.

- Sorkatonaság nélkül értelmetlen a honvédelmi előképzés. Mivel békeidőben egy nagyon szűk társadalmi réteget érint, ezért össztársadalmi szinten nincs olyan dolog, ami „elé” képezne.
- A versenyrendszer az egyetlen, amit a program hozzáadott értéként tartalmazott. Minden mást a sportegyesületek is tudnak. A versenyrendszert viszont érdemes fenntartani és bővíteni.
- Ezekon kívül a HM iskolákon keresztül megtehetette volna, hogy iskolai tevékenységeket, szakköröket támogat és táborokat szervez. Ezt nem tette meg.
- Megtehetette volna, hogy kadérendszer szervez. Ezt sem tette meg.

Utóbbiakat azért nem tette meg, mert erősen forráshiányos volt és mindenféle személyi állományak, illetve olyan adatbázisnak híján volt, amely ezek bázisát adhatta volna.

3.6 A Honvédelmi Sportszövetség

A következőkben a frissen megalapított Honvédelmi Sportszövetségről lesz szó. A HS vette át az összes olyan feladatot, amelyet a HKPI elkezdett. 2014-től új szolgálati helyemről, az EMMI Oktatási Államtitkári Kabinetjéből is lehetőség szerint segíteni próbáltam a HM-ben folyó hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos tevékenységet. Ebben a minőségemben több egyeztetésen és konferencián is részt vettem. Ebben a fejezetben bemutatom, hogy a HS a „szakértő kívülálló” szemszögéből hogyan működik az elérhető publikus információk alapján. A jelen fejezetre vonatkozó megállapítás az, hogy a HS jelenleg egy olyan

szervezetként működik, amely a honvédelmi sportokra szánt kormányzati támogatásokat osztja szét első sorban saját tagjai között és valójában saját tagjainak népszerűsítését végzi. Ez egyébiránt – értékítélet nélkül – valójában szolgálja a honvédelem ügyét, hiszen a tagszervezetek alapvetően sportszervezetek, amelyek elősegítik, hogy az ifjúság minél több tagja legyen alkalmas a szolgálatra. A HS tagjai első sorban sportegyesületek és szövetségek, amelyek valóban komoly tevékenységet fejtenek ki a magyar ifjúság testnevelése területén. A kérdés tehát egyáltalán nem az, hogy ez jó-e, sokkal inkább az, hogy ez-e a hazafias és honvédelmi nevelés leghatékonyabb módja. További kérdés az, hogy a HS által kifejtett tevékenység milyen hozzáadott értéket képvisel akár a haza iránti érzelmi elköteleződés, akár a haza védelmére való egyéni alkalmasság fejlesztése vonatkozásában.

A HS megalapítása része volt annak a folyamatnak, amely a Honvédelmi Kötelék programmal indult el a HM-ben és amely a MH társadalmi kapcsolatainak fejlesztését tűzte ki céljául. A HS megalapítására vonatkozó első konkrét lépést a 2016. április 25. napján tartott HM miniszteri értekezleten megfogalmazott irányelvek jelentették.¹⁵³

A Honvédelmi Sportszövetségről szóló 2016. évi CXXXII. törvény (a továbbiakban: HSTV) 2017. január 1. napján lépett hatályba. Ettől a naptól kezdve hivatalosan is ez a köztestület¹⁵⁴ a felelős mindazon feladatokért, amelyekre korábban a Honvédelmi Kötelék programot a HM elindította. A jelenleg hatályos magyar jogszabályok nem definiálják, hogy mi is az a köztestület. A köztestület definícióját a korábbi Polgári Törvénykönyv tartalmazta¹⁵⁵, azonban mivel a köztestületet törvény hozza létre, a gyakorlatban az az elfogadott módszer, hogy minden egyes köztestület definícióját az azt létrehozó jogszabály tartalmazza. Az alapító okirat szerint „Honvédelmi Sportszövetség célja A Magyar Országgyűlés által létrehozott Honvédelmi Sportszövetség célja, hogy tevékenységével Magyarország állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségét és áldozatkészségét az önkéntesség figyelembevételével Magyarország nemzeti védelmi képességének fenntartásába és fejlesztésébe minél szélesebb körben bevonja, valamint a társadalom és a honvédelem kapcsolatát erősítse.”¹⁵⁶ Ebben a célkijelölésben tehát már a civilek bevonása a lényeg, nem pedig a haderő személyi állományának biztosítása. Az alapszabályban rögzített feladatok is inkább erre utalnak.¹⁵⁷

¹⁵³ (Kun Szabó, 2018), 194. old

¹⁵⁴ (2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről) 2. § (1) bek.

¹⁵⁵ (1959. évi IV. tv a Polgári törvénykönyvről), 65. § .

¹⁵⁶ (Honvédelmi Sportszövetség, 2017), 3. §

¹⁵⁷ (Honvédelmi Sportszövetség, 2017), 4. §

Ahogy a feladatok felsorolásából látszik, a HS a korábbi MHSZ gyakorlatilag összes feladatát ellátja, ugyanakkor a feladatok megfogalmazásából nem derül ki, hogy ezek mennyiben a HS saját tevékenységei, hiszen a legtöbb pont szerint „részt vesz”, „támogat”, „segít”, „koordinál”. A feladatok közül ugyanakkor ki kell emelni néhány sarkalatos tevékenységet, amelyek esetében a HS saját maga alakít ki és működtet rendszereket, amelyek fontosnak látszanak a hazafias nevelés szempontjából:

- „... kialakítja a honvédelmi sportok szervezésében a Honvédelmi Sportszövetségben tagként résztvevő szervezetek országos, területi és helyi hálózatát, szélesíti a honvédelmi nevelés tömegbázisát,
- jogszabályban meghatározott keretek között kialakítja és működteti a katonai szolgálat vállalásához kötött gépjárművezető-képzés gyakorlati megvalósítását
- kialakítja és működteti az információs és továbbképzési rendszerét, segíti a tagok korszerű szakmai munkájához szükséges ismeretek széles körben történő terjesztését, azok alkalmazását, biztosítja a tagok közötti szakmai feladatok összehangolt ellátását.”

Ezek szerint a HS kialakít és működtet egy hálózatot a tagjaiból, akik ebben a hálózatban egymással is együttműködnek a honvédelmi nevelés tömegbázisának megteremtése érdekében. A nyilvános adatokból nem világos, hogy ez milyen konkrét tevékenységet jelent, de ha a tagszervezetek összes tagját meg tudja mozdítani valamilyen cél érdekében, vagy akár csak közvetlen elérése van minden egyes tagszervezet minden egyes tagjához, akkor az igen komoly tömegbázist jelent. Más kérdés, hogy a hatályos adatvédelmi szabályok mellett nem valószínű, hogy egy tagegyesület átadhatná az általa kezelt tagi adatokat a HS-nek. Fontos különbség ugyanakkor a HS és az MHSZ között, hogy a HS tagszervezetei céljuk szerint alapvetően nem hazafias nevelésre szerveződnek, hanem olyan sportszervezetek, amelyeknek a tevékenysége hasznos a honvédelmi nevelés szempontjából, de nem elsődlegesen azt célozza. Még az MHSZ utódszervezetének számító Technikai és Tömegsportklubok Országos Szövetsége sem elsődlegesen honvédelmi előképzést folytat, hanem teljesen civil tevékenysége van. Tehát, míg az MHSZ sorozatos átalakulások után ugyan, de első sorban honvédelmi előképzést folytató szervezetek egyesülése útján jött létre, addig a HS olyan szervezeteket tömörít, amelyek meg is tartották önállóságukat és céljukat tekintve eredetileg sem honvédelemmel, vagy honvédelmi neveléssel foglalkoztak.

A második lényeges pont, hogy a HS gépjárművezető képzést is folytat, illetőleg kialakítja annak gyakorlatát. Hogy ennek pontosan milyen jogszabályi alapja van, arról nincs további nyilvános információ a HS honlapján, azonban ez feltűnően olyan feladatkör, amit az MHSZ is csinált. A gépjárművezető képzés egyébként is sarkalatos terület és sok szempontból problematikus is.

1990 előtt nagy kategóriában (C, D, C+E, D+E) kizárólag az MHSZ-nél lehetett jogosítványt szerezni. Az MHSZ megszűnését követően ezeket a képzéseket az MHSZ-ből kiszervezték egy alapítványba, illetőleg felszabadították a piacot, így ma bárki folytathat ilyen képzéseket. Az MHSZ vagyon felderítésének és visszaszerzésének az egyetlen sikeres eleme volt, hogy a Kulturált Közlekedésért Alapítvány alapítói jogait és ezzel a kimentett vagyonát is sikerült visszaszerezni az állam számára¹⁵⁸.

A képzés mégis neuralgikus pontot jelent a Magyar Honvédségnél. A korábban elemzett strukturált interjúk során több honvédségi vezető elmondta, hogy személyi állomány biztosítása terén az egyik legnagyobb probléma az, hogy a honvédségi járművek túlnyomó többségének vezetéséhez nagy kategóriás jogosítvány szükséges, ami miatt az újoncok jelentős részét szinte azonnal elküldik egy tanfolyamra. Viszont amikor a katona elvégzi a tanfolyamot és a kezében van a „C” kategóriás jogosítvány, azonnal leszerel és elmegy egy fuvarozó céghez dolgozni a katonai illetménye többszöröséért. Ez az információ nyilván a HS alapítóinak és az alapszabály szerzőinek is rendelkezésére állt, ugyanakkor arról szintén nincs nyilvános információ, hogy a HS milyen módon szeretné megoldani ezt a problémát.

A harmadik ilyen tevékenysége az információs és továbbképzési rendszer kialakítása. Véleményem szerint ez talán a legfontosabb tevékenysége. Már a problémafelvetések kapcsán felmerült, hogy az adat mekkora kincs lehet, különösen akkor, ha megfelelően szűrt adatról van szó és pontosan olyan rend szerint áll rendelkezésünkre, ahogy azt használni akarjuk. Ha a HS-nek van felhatalmazása arra, hogy tagjainak és tagjai tagjainak adatait nyilvántartsa és kezelje, úgy lehetséges, hogy olyan adatbázis áll rendelkezésére, amelyben a honvédelmi sportok iránt érdeklődő fiatalok legfontosabb adatai szerepelnek. Ilyen adatbázisa tudomásom szerint az államnak sincs és a HM toborzási feladataihoz igen hasznos lehet egy ilyen szűrhető adatbázis, amelyben akár több százezer fiatal adatai szerepelhetnek.

¹⁵⁸ (Lacsny, Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségének bemutatása egy konkrét példán keresztül, 2013), 104. old.

Ezen felvetések után megkerestem a HS-t, tekintettel arra, hogy a törvény rendelkezései ellenére sem a pénzügyi, sem a szakmai beszámolók nem voltak fenn a honlapján. Kérésemre megküldték e-mailben a 2017-es és a 2018-as pénzügyi beszámolójukat, illetőleg a 2018-as és a 2019-2020-as szakmai beszámolójukat. A következő részben ezeket a dokumentumokat elemzem.

A HS saját 2018. évi beszámolója alapján a tevékenységeit hat fő csoportba sorolja¹⁵⁹:

1. Saját programok
2. Továbbadott támogatások
3. Honvédelmi sportközpontok
4. Kadét program
5. Informatikai fejlesztések
6. Közreműködés a Magyar Honvédség programjaiban

A beszámoló részletezésében kizárólag a „saját programok” szerepelnek, így a többi program vonatkozásában nem tudok elemzést készíteni. A saját programokról a beszámolóból nem derül ki egyértelműen, hogy a HS milyen személyi állománnyal valósította meg a saját programjait. Mivel a személyi állomány fejlesztése egyébként nem szerepel a tervek között, legvalószínűbb, hogy a programokat az egyes tagszervezetek állományával valósította meg. A saját programok két legfontosabb eleme a nyári Erzsébet-táborokban és egyéb napközis táborokban való megjelenés, amely minden turnusban egy-egy tematikus napot jelentett különböző sportfoglalkozásokkal,¹⁶⁰ valamint a „Bátrak Ligája” nevű versenysorozat, amely általános iskolások számára készül¹⁶¹. A szakmai beszámoló szerint a sorozat finanszírozására a HS 120.000.000 Ft-ot szánt a 2017-18-as tanévben. A beszámoló szerint „a versenysorozat kapcsán 22 település 59 köznevelési intézménynek 508 versenyzője közvetlen testközelből tapasztalhatta meg a hazafias honvédelmi nevelés élményét.” Összehasonlításként fontosnak tartom megállapítani, hogy a 2014-es középiskolai honvédelmi versenyek több, mint 1200 diákot mozgattak meg, összesen nem egész 9.100.000 Ft-os költségvetésből, ami a HS által szervezett versenyek költségvetésének 7,5%-a. A beszámolóból sajnos nem derül ki sem az, hogy mi a különbség oka, sem az, hogy a korábban elkezdett középiskolai versenysorozattal mi történt a 2017-18-as tanévben.

¹⁵⁹ (Honvédelmi Sportszövetség, 2019), 20. old

¹⁶⁰ (Honvédelmi Sportszövetség, 2018), 3. old.

¹⁶¹ Uo. 4. old.

A többi saját rendezvény a beszámoló leírása alapján valamely tagszervezettel, vagy együttműködő szervezettel közösen került megrendezésre, ahol a technikát az együttműködő szervezet biztosította és a HS a saját megjelenésével, gyakorlatilag M63-as rajskátrákban történt kitelepüléssel vette ki részét az eseményből. A beszámoló fényképeket nem tartalmazott, de leírta az egyes rendezvényeken megjelent résztvevők számát, amely eseményenként 450 és 1300 között volt. A beszámoló szerint az egyetlen valóban nagy érdeklődésre számot tartó program az Erzsébet Táborkba történt kitelepülés volt, amely kb. 25.000 gyerekhez juttatta el a HS üzenetét. Sajnos ennek a rendezvénynek a pontos leírása és fényképei is hiányoznak a beszámolóból, pedig ennek a részletei épp a résztvevők nagy száma miatt érdekesek lehetnének.

A HS gazdálkodásáról elmondható a beszámoló alapján, hogy bevételét szinte kizárólag a Központi Költségvetésből kapott támogatás jelenti. A tevékenysége és a beszámoló alapján arra lehet következtetni, hogy saját rendezvényeit a tagszervezetek és a Magyar Honvédség személyi állományának közreműködésével rendezi meg és ezt a tagszervezetei irányába a nekik nyújtott támogatásokkal kompenzálja. Ezzel a költségvetése jól tervezhető és biztosítható, hogy a tevékenység nem lesz deficités.

A HS beszámolója szerint a tevékenységek közé tartozik a „Tananyagfejlesztés a sportágak élményszerű megismertetéséhez, illetve a honvédelmi nevelés szellemi és egyéb, nem sportos részeihez kapcsolódva szakemberképzéssel”¹⁶² Ez a tevékenysége a tagjainak sportágfejlesztési stratégiai tevékenységével függhet össze, mert a Nemzeti Alaptanterv fejlesztése során a HS az EMMI irányába nem fejtett ki szakmai álláspontot a hazafias nevelés, vagy a honvédelmi szempontból értelmezhető sportok tanítása szempontjából. A testnevelés kerettantervben ennek utóbb meglett a helye, mert annak összeállításában éppen ezen szempontok miatt az a Csákvári László vett részt, aki a következő fejezetben található esettanulmány megírásában a segítségemre volt.

A HS 2018-as beszámolójának elején a honvédelmi sportközpontok, bizonyos informatikai fejlesztések és a Honvéd Kadét Program is fel van sorolva, azonban ezekről a jelentésben nem olvashatunk. Ez annál is inkább érdekes, mert a Honvéd Kadét Programnak ugye van „jogelődje” a Katonasuli program „személyében”¹⁶³, tehát működő programról van szó, aminek a HS megalapításával új lendületet kellett volna kapnia. A honlapról az

¹⁶² 8. old.

¹⁶³ A Kadét Program honlapja és a Katonasuli honlapja azonos, ebből másra nem tudtam következtetni

megállapítható, hogy a programban részt vevő középiskolák száma nem bővült szignifikánsan.¹⁶⁴

A honvédelmi sportközpontok létesítése tárgyában több kormányhatározat született¹⁶⁵, de egy dolgot nem láttam az ezzel kapcsolatos kommunikációban: Hogyan és milyen pénzből fogja ezeket a sportközpontokat bárki üzemeltetni? A történelmi előzmények között bemutattam, hogy a Levente mozgalom „üzemeltetése során is a legnagyobb probléma a pénz, első sorban a kiképzők pénze volt. Ott azt is leírtam, hogy csak az akkor biztosított lőszer mai biztosítása is meghaladja a HS mai teljes költségvetését. A Honvédelmi Sportközpontok terveit ma nem számítanak nyilvános anyagnak, így nincs hozzáférésem hozzájuk, de a korábbi kommunikáció¹⁶⁶ szerint minimálisan 100m hosszú, nagy kaliberrel löhető lőterekről van szó, ami feltételezi, hogy ott ilyen fegyverek is lesznek. Ezzel kapcsolatban több kérdés is felmerül:

- Ki és milyen pénzből szerzi be ezeket a fegyvereket?
- Honnan lesz hozzájuk lőszer?¹⁶⁷
- A Honvédelmi Sportközpontok általában nyitott lőtereket is magukban foglalnak, amelyeken nagy kaliberű fegyverekkel is lőnek, ami zajos. Ezért – ahogy a kormányhatározatok egy részében is le van írva – a központok vidéki városok külterületein, vagy külvárosnak számító belterületein fognak megvalósulni. A HS fókuszcsoportha pedig a középiskolás ifjúság. A kérdés pedig az, hogy ezek a fiatalok hogyan fognak a képzésekre odajutni és ennek költségét ki szeretné vállalni?
- Kik és pontosan mire fogják a sportközpontokban oktatni a fiatalokat?

¹⁶⁴ A honlap szerint jelenleg 63 középiskolában érhető el a program: <https://www.kadetprogram.hu/> - letöltve 2020. 08. 02.

¹⁶⁵ (1611/2017. (IX. 5.) Korm. Határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges feltételek biztosításáról), valamint az 1767/2019 (XII. 23.) Korm. hat., 1768/2019 (XII. 23.) Korm. hat., 1769/2019 (XII. 23.) Korm. hat., 1770/2019 (XII. 23.) Korm. hat., és 1778/2019 (XII. 23.) Korm. hat. az első öt sportközpont felállításáról.

¹⁶⁶ (Pintér, 2017) – ez egy konferenciáról készült híradás, amely konferencián a híradás tanúsága szerint is volt szerencsém részt venni. A lőterek fejlesztéséről már itt is volt szó és itt a Magyar Honvédségnél is rendszeresített nagy kaliberű fegyverekkel is használható lőterekről volt szó. Az angol előadó meg is említett két dolgot: az egyik, hogy ez a nulláról indulva ambiciózus terv, a másik pedig, hogy az angol kadétek is lőnek a rendszeresített fegyverek polgári változataival, de egy dologgal nem lőnek soha: pisztollyal. Ugyanis azzal könnyű kifordulni a lőállásból és rendkívül balesetveszélyes. Ezeket ő is megfontolásra javasolta, mint (önkéntes) kadét őrnagy és nyugállományú ezredes.

¹⁶⁷ Tudomásom szerint ma (2021-ben) a Magyar Honvédség alapkiképzésén a honvédek fejenként 9 db lőszer kapnak a lökiképzés teljesítésére. Összehasonlításként: sportlövőként egy átlagos edzés 100 lövés alatt a szituációs kategóriákban (amire a katonákat véleményem szerint képezni kellene) nem képzelhető el. Egy átlagos verseny karabély kategóriában minimálisan 80 lövés, pisztoly kategóriában minimálisan 120 lövés. A „minimális” kategória a szituációs lövészetben azt jelenti, hogy a minimális lövésszám meg van határozva, hiszen minden célt meg kell támadni legalább két lövéssel, vagyis többet löni lehet, de célonként csak a két legjobb találatot értékeli a bírók.

- Ki fogja fedezni az oktatások költségeit?

Látni kell, hogy az 1920-as és '30-as években a Levente szolgálat kötelező volt, ennek ellenére nem sikerült mindenkit bevonni és komoly probléma volt azzal, hogy hogyan biztosítsák a kiképzőket¹⁶⁸. 1990 előtt diktatúra volt és sorkötelezettség, amelynek az MHSZ egy nagyon jól finanszírozott eszköze volt, ami nemcsak az előképzést, hanem a diktatúra propagandáját is szolgálta. Ma ez a szolgálat, vagy képzés nem kötelező, hanem népszerűsíteni kell. Az ki kell jelentenem, hogy a fejezet elején leírt elemzések és az ottani – többek közt a versenyrendszer fejlesztésére tett – javaslatok a HS megalapításakor az alapítók rendelkezésére álltak, hiszen azok nyersanyagait az összefoglaló jelentéssel együtt átadtam az eljáró miniszteri biztosnak. A HS mai tevékenységéből látszik, hogy a javaslatokból szinte semmi nem került át a későbbi gyakorlatba.

Az általam végzett mélyinterjú felmérés elemzésénél felmerült, hogy a hadkiegészítés legjobb módja a Magyar Honvédség marketingjének fejlesztése. Ehhez képest merül fel a kérdés, hogy ez a rendszer át van-e gondolva akárki által is? Természetesen lehetséges, hogy valaki átgondolta a rendszert, de amennyiben ez így van, úgy annak a kommunikációja nem feltétlenül hatékony. Az is lehetséges, hogy így kell egy ilyen rendszert felépíteni, csak én nem találtam erre megfelelő precedenst, de azt ki kell jelentenem, hogy a következőkben egy olyan írásom egy részét teszem bele ebbe a dolgozatba, amelyet a megjelenése óta senki nem vitatott.

Ennek a disszertációnak, illetőleg az egész doktori kutatásnak a kezdete, 2013. óta az volt a célja, hogy ez a rendszer átgondoltan kerüljön megvalósításra. Ma is ugyanez a javító szándék a célja.

3.7 A hazafias nevelés céljainak átgondolása

Mi a hazafias nevelés célja? Vajon a hazafias nevelésnek az a célja, hogy a haderő utánpótlását biztosítsa, vagy inkább az, hogy a haza és az egész társadalom utánpótlását biztosítsa? A HM szemszögéből nézve a dolgokat a legfontosabb feladat a személyi állomány utánpótlásának biztosítása. Ha tehát pénzt költök egy gyerek hazafias nevelésére, de abból a gyerekből nem lesz katona, akkor a Személyügyi Csoportfőnökség szempontjából az a pénz kidobott pénz. El kell tehát dönteni, hogy a hazafias nevelés milyen célokat szolgáljon és kinek a feladata. Az államnak jól körülhatárolt célok mentén kell a feladatot meghatározni és a feladatot kiosztani. Ha a HM feladata a haderő utánpótlásának

¹⁶⁸ (Gergely & Kiss, Horthy Leventéi, 1976) 44. és következő oldalak

biztosítása, akkor arra kell neki egyértelműen feladatot szabni és meg kell mondani, hogy minden más viszont nem a HM feladata, hanem valamilyen más szervezeté, pl. az oktatásügyért felelős tárcáé. Ebben az esetben minden olyan fillér, amit HM költ az iskolás gyerekek hazafias nevelésére, valóban kidobott pénz, hiszen nem arra költ, ami a feladata. Ebben az esetben viszont a oktatásügyért felelős tárcá(ka)t számon kell kérni, ha a hazafias nevelés nem megfelelően illeszkedik az oktatási rendszerbe. A kulcs tehát az, hogy a feladatokat meghatározott rendben kell kiosztani és számon kérni és a feladatokhoz jól meghatározott teljesítmény mutatókat kell rendelni, hogy egyértelműen meg lehessen állapítani, hogy a feladat végrehajtása rendben halad-e.

3.8 Egy hazafias neveléssel foglalkozó szervezet létrehozásának fontossága

Tegyük tehát fel, hogy létezik ilyen állami feladat és az állam saját szervezetet akar létrehozni a kérdéses feladat végrehajtására. Ebben az esetben a szervezet felállításának átgondolt szempontok szerint kell történnie, amely szempontokat a következőkben röviden összefoglalom. A civil-katonai kapcsolatok hármasság alapján folytatva az elemzést, áttekintem egy honvédelmi nevelést központi állami akarat alapján megvalósító szervezet fejlesztésének szempontjait. Ennek megfelelően vizsgálom a demokratikus civil kontroll érvényesülését, a hatékonyságot a célok vonatkozásában, valamint a költséghatékony működés biztosítékait.

3.8.1. A létrehozandó szervezet céljai:

A honvédelmi nevelés körében a köznevelésben a hazafias identitás és integritás megteremtése a diákokban, valamint olyan alapvető igények és készségek elültetése, mint a sport és egészséges életmód szükséglete, vagy az alapvető önvédelmi képességek. Ezt követően minden, honvédelmi szempontból értékes tudás átadása a gépjármű-vezetéstől az infókommunikáción keresztül egészen a lövészség fejlesztéséig. Össztársadalmi szempontból a rendszer akkor működik jól, ha minél nagyobb számú fiatal tud vonzani, de egyértelmű, hogy a létszámoptimális esetben százezres nagyságrendű lesz és a szervezet jogi státuszát is ehhez kell tervezni. A tervezés során tehát meg kell határozni a sarokszámokat, adatokat.

- Mit akar csinálni a szervezet? Csak lövészet oktatásával foglalkozik, vagy más tevékenységeket is akar folytatni? Ha igen, melyek ezek a tevékenységek? Tereptan?, Elsősegély? Gépjárművezető-képzés? Ejtőernyőzés? Technikai sportok?

- Hány ember számára akar szolgáltatásokat nyújtani? Ezeknek az embereknek tagoknak kell lenni? Ha igen, akkor a tagság milyen kötelezettségekkel jár?
- Mennyi idő alatt kell felállítani? Mi az a reális időtáv, amin belül (a tervezett tevékenységekre is figyelemmel) teljes létszámmal tud üzemelni a szervezet?

Ezekre a kérdésekre (és még egy sor további kérdésre) a válaszokat egy megvalósíthatósági tanulmányban kell összegezni, amely tanulmány a megvalósítás alternatíváit is tartalmazza azzal, hogy mennyi a létrehozatal és a fenntartás becsült költsége.

Van még egy dolog, amit el kell mondani a létrehozandó szervezetről. Egy szervezet, amely honvédelmi (elő)képzést folytat, az a honvédelem rendszerének része. A szervezet tevékenységének keretei közt emberek a haza védelmére készülnek fel és különböző eszközök használatát sajátítják el ennek érdekében. Ezekkel az eszközökkel éppen úgy lehet a hazának, vagy embertársainknak is kárt okozni, ahogy az ellenségnek. Ennek megfelelően az ilyen szervezetek vezetésére, irányítására és kontrolljára a honvédelmi rendszerek és a fegyveres testületek irányítására vonatkozó szabályokat igenis alkalmazni kell akkor is, ha esetleg az alapítását civil szervezet(ek) kezdeményezik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden polgári löegylet mellé nemzetbiztonsági átvilágítást kell rendelni, azonban azt látni kell, hogy hol van a határ. Van ugyanis egy határ az egyszeri löegylet és az országos szinten honvédelmi felkészítést végző szervezet közt. Előbbi csak egy löegylet, utóbbi viszont egy olyan szervezet, amely megfelelő vezetés mellett fegyverek nélkül is alkalmas arra, hogy politikai hatalomra törjön és azt át is vegye.

3.8.2. A demokratikus civil kontroll szempontjai:

Egy ilyen méretű szervezet kontrollja komoly feladat, hiszen ezzel a létszámmal nagyobb lenne, mint az összes fegyveres testület együttvéve, ami értő kezekben rövid időn belül kormányt tud buktatni akár fegyverek nélkül is. Gondoljunk csak az 1990-es taxisblokádra¹⁶⁹, majd gondoljuk végig, hogy mit tudna kezdeni az országgal 100.000 olyan ember, akiket évek óta tanítanak lőni, vagy gépjárművet vezetni, vagy éppen infokommunikációs rendszereket kezelni (és ezáltal rombolni is), és egyébként a legmagasabb szinten mindezeket tudományosan is megalapozni, vagyis ezekre stratégiát építeni. Függetlenül attól, hogy a taxisblokádnak egy politikailag is értelmezhető és a mai napig politikai vitákat is generáló esemény volt, az minden kétséget kizáróan igaz, hogy az ország

¹⁶⁹ (Múlt Kor, MTI, 2016)

biztonságának szempontjából minden politikától függetlenül értékelendő és releváns esemény volt.

Mindezek alapján a kontroll elsődleges szempontja az, hogy egy ilyen szervezet a demokratikusan megválasztott kormányzat kontrollja alatt legyen ugyanúgy, mint minden más fegyveres erő. Ezen túlmenően az objektív civil kontroll¹⁷⁰ jegyében a szervezet irányításában részt vevőknek profiknak kell lenniük abban az értelemben, hogy a professzionális haderőhöz kell tartozniuk. Ez eddig két dolgot jelent: az első, hogy a Kormánynak minden körülmények között kontrollálnia kell a szervezetet, a második pedig az, hogy az irányítást alá-főlérendeltségi, valamint függelmi viszonyok szerint kell szervezni. Tudomásul kell venni, hogy a honvédelem – bár nemzeti ügy – nem valamiféle civil szervezetre tartozik, hiszen komoly erők és eszközök összehangolt mozgásáról szól.

Mit is jelent ez a magyar jogrendszerbe ágyazva? A kiindulást nyilvánvalóan az Alaptörvény jelenti, amely meghatározza a haderő alkalmazásának alapvető szabályait, amelyet azután az erről szóló sarkalatos törvény részletez. Ha ilyen szervezetet hozunk létre, akkor annak illeszkedni kell a meglévő irányítási rendbe, azaz a feladatrendszert végső soron az Országgyűlésnek kell meghatároznia és a Kormánynak kell operatív kontrollt gyakorolni a fölötte. Tekintettel arra, hogy különleges jogrendi helyzetben a szervezeten belül érintettek tartalékos katonának fognak minősülni, a honvédelmi tanács és a köztársasági elnök feladatrendszerét ez nem érinti. Ami viszont biztos, az az, hogy egy ilyen szervezet vezetését demokratikusan választott politikai vezetőnek kell ellátnia, vagyis szervezeti értelemben az a szerencsés, ha az elnököt, vagy a bármi másnak nevezett vezetőt a miniszterelnök nevezi ki és menti fel. Ebben az esetben nem elegendő, hogy a szervezet költségvetését a kormány biztosítja, mert ugye egy taxisblokádhöz hasonló összehangolt akció végrehajtása napok alatt meg tud történni, míg a költségvetési forrásokat évente biztosítja az állam.

Az “objektív civil kontroll” elmélete szerint ehhez a kontrollhoz az is hozzá tartozik, hogy az állomány professzionális irányítás alatt látja el feladatait. Ez azt is jelenti, hogy a szervezet vezetői nem politikai ambíció alapján, hanem hivatásszerűen végzik feladataikat és teljes mértékben alávetik magukat a fent részletezett civil politikai irányításnak. Ez ugye akkor működik, ha a szervezetnek legalább a sarkalatos pozícióiban olyan személyek ülnek, akik függelmi viszonyban vannak saját vezetőikkel. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szervezet megyei szintű vezetői katonák. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy egy ilyen szervezet szükségszerűen alakulat kell legyen. Számos nemzetközi példa létezik arra, hogy

¹⁷⁰ (Huntington S. P., 1985) 83. Old.

hogyan lehet ilyen szervezetet létrehozni úgy, hogy az kötődik a haderőhöz, de nem szerves része annak. Ilyenek pl. az USA nemzeti gárdái, amelyek végső soron a tagállamok milícia jellegű szervezeteiből nőttek ki és ma kettős jogi státuszuk van.¹⁷¹

A dilemma tehát adott: van egy szervezet, amely civilekből áll, vagy legalábbis civilek tevékenységét szervezi. Nem lehet civil szervezet, hiszen a tevékenysége honvédelmi jellegű és a haza fegyveres védelme (mint minden más legitim erőszak alkalmazása) az állam monopóliuma. Bár az lehetséges, hogy első sorban katonák tevékenykednek benne, nem lehet katonai szervezet sem, hiszen civilek számára nyújt képzést, de nem a sorkötelezettség keretei között. Ebben a összefüggésben tehát érdemes lehet megfontolni a speciális jogi státuszt, amelyet az ilyen szervezetek számos külföldi államban élveznek és nem a hazai jogrendszerben kialakult sztereotípiákra hagyatkozni.¹⁷² A sztereotípiáktól való elszakadás itt azt jelenti, hogy egy ilyen szervezetet nem lehet a kialakult jogi kategóriák és fogalmak mentén besorolni, hanem dolgozni kell az új jogi státusz kimunkálásán, vagyis a rossz hír az, hogy a munkát nem lehet megspórolni. Ezzel párhuzamosan a jó hír viszont az, hogy számos demokratikus berendezkedésű államban működnek ilyen szervezetek, amelyek jogi szabályozása nyilvános, tehát mintákat lehet gyűjteni.

A törvény értelmében a HS köztestületi formában működik. A magam részéről ezt a működési formát és a konkrét szabályozást a fent kifejtettek alapján elhibázottnak tartom. A probléma a jogi szabályozással az, hogy teljesen önálló jogalanyt hoz létre, ami le van választva az államháztartás, és ezáltal a honvédelem gazdálkodási rendszeréről. A HS költségvetésének a gerincét a központi költségvetésből kapott támogatás adja, ám az nem világos, hogy ennek tervezése hogy zajlik. Ennek megfelelően nem lehet tudni, hogy milyen összegű költségvetési forrást igényel a rendszer fenntartása. A polgári jogban a nem természetes személy jogalanyok szabályozása éppen abból a megfontolásból alakult ki, hogy a deklarált célok finanszírozását az adott jogrendszer keretei közt optimalizálni tudják.

A szervezet jogalanyisága tehát nem feltétlenül kulcskérdés, azonban abból a szempontból meghatározó, hogy milyen szabályokat kell alkotni a működtetés érdekében. A Trianoni békét követő Magyarországon számos olyan "civil" szervezet létezett, amelynek feladata katonai kiképzés volt úgy, hogy azt sport, vagy egyéb polgári tevékenységeknek álcázták.

¹⁷¹ (Huntington S. P., 1985) (Bruneau, 2013), 172. Old.

¹⁷² A Honvédelmi Sportszövetség köztestület. Mivel a köztestületnek nincs általános érvényű, sarkalatos törvény szintjén, vagy kódex jelleggel lefektetett definíciója, ez gyakorlatilag bármit jelenthet, amit a róla szóló törvény kimond. Ennek megfelelően az irányítási és felügyeleti jogköröket is telepítheti tetszőleges szervhez, így a Kormányhoz is.

Ha ezt tekintjük, akkor a létrehozandó szervezet lehet teljesen civil de azt nem gondolhatjuk, hogy pusztán a véletlen műve, hogy Trianon után az összes ilyen szervezet élére valami miatt mindig a szakterülettel foglalkozó katona került. Más kérdés, hogy az ilyen típusú irányítás mennyire fér bele a demokratikus civil kontroll fogalomrendszerébe.

3.8.3. Hatékonyság a feladatok végrehajtásában:

Az objektív civil kontroll kapcsán már megjegyeztem, hogy lényeges, hogy a szervezet szakmai irányító feladatait hivatásosok lássák el. Ez nem feltétlenül jelent hivatásos katonákat, azonban figyelemmel arra, hogy a célrendszer mégiscsak a haza védelmére való felkészítés, ezeknek a személyeknek valamely (akár külön erre a célra létrehozott) fegyveres testület hivatásos állományú tagjainak kell lenni. A hatékonyság szempontjából fontos a kapcsolatrendszer, ami alatt itt a többi fegyveres testülethez fűződő hivatalos kapcsolatot értem, hiszen ez az, ami jogszabályban lefektethető. A hatékonyság feltétele, hogy az adott szervezetnek a feladatai végrehajtásához megfelelő szabályrendszere, cselekvési tervei, megfelelően szabályozott folyamatai, valamint ezek végrehajtásához szükséges erőforrásai állnak rendelkezésre.¹⁷³ Ebben az értelemben tehát feltétel, hogy a kérdéses szervezet jogszabályban szabályozott módon szervezze kapcsolatait minimálisan a haderő, valamint az oktatás irányításáért felelős kormányzati szervvel, jelen esetben a Honvédelmi Minisztériummal és az Emberi Erőforrások Minisztériumával. Ennek nem az az egyetlen módja, ha a létrehozandó szervezet is a közigazgatás irányítási rendszerébe illeszkedik, de kétségtelenül ez a legegyszerűbb és leghatékonyabb.

A hatékonyság elemzése során a továbbiakban érdemes végig gondolni a létrehozandó szervezet feladatrendszerét és annak kötődését az állam által működtetett többi alrendszerhez. Ennek a hatékonyságon túl a civil kontroll szempontjából is értelmezhető garanciális szempontjai is vannak.¹⁷⁴ A feladatrendszer azonban a kontrolltól függetlenül is igényel némi figyelmet abban a vonatkozásban, hogy itt szakértelemre is szükség van. Felmerül a kérdés, hogy pontosan milyen szakértelemre?¹⁷⁵ Nos, ezt ugye a politikának kell megszabnia: milyen képességű (tartalékos) katonákat akarunk képezni? Tágabb értelemben: Mire akarjuk őket használni? Ha területvédelemre, akkor ugye a terület ismerete az egyik

¹⁷³ (Bruneau, 2013), 156. old.

¹⁷⁴ Pl. ha egy ilyen szervezet megjelenik az általános iskolákban, akkor szükséges azt garantálni, hogy a tevékenysége semmiképp nem veszélyezteti a gyerekeket és semmi esetre sem irányulhat jogellenes célra. Ezt pedig ugye úgy lehet garantálni, ha az irányítás végső soron ugyanabban a kézben van, mint a közoktatás (köznevelés) irányítása. Vö.: Alaptv. B. cikk.

¹⁷⁵ (Huntington S. P., 1985), 83. old.

legfontosabb tudás számukra. Kérdés, hogy ez hogyan jelenik meg a felkészítésükben? Hogyan jelenik meg a felkészítésükre vonatkozó szabályzatokban, doktrínákban?

Tekintsük át, hogy milyen feladatai lehetnek egy olyan országos szervezetnek, amelynek az ifjúság hazafias nevelésével és honvédelmi képzésével (előképzésével) foglalkozik. Alapvetően olyan képességeket, kompetenciákat oktat, amelyek honvédelmi szempontból hasznosíthatóak az állam számára. Nem kell szépíteni: katonákat képez. Csak az a kérdés, hogy a határt hol húzza meg, ha egyáltalán meghúzza. Olyan országokban, ahol békeidőben is van sorkötelezettség, ezt előképzésnek és a sorkatonák kiképzésének, majd a későbbiekben szinten tartó, illetőleg a tudás frissítését célzó gyakorlatoknak hívják. Magyarországon az európai politikai korrektség jegyében semmit nem lehet a nevének nevezni, ezért eufemisztikus kifejezésekkel próbálunk utalni arra, hogy mit is kellene csináljon egy ilyen szervezet, de én most nevének fogom nevezni a dolgokat.

Ez a szervezet katonákat képez a haza számára, akik közül sokan nem katonaként fogják a hazát szolgálni. Ezt a képzést természetesen ezerféleképpen meg lehet szervezni és a katonák ezerféleképpen tudják szolgálni a hazát. Ugyanakkor a haderőnek is pont ugyanilyen diverzifikált tudásra van szüksége, mégis vannak dolgok, amelyek közösek és amelyeket katonai erényeknek nevezünk. Ezek a közös erények azonban nem sorolhatók be a magyar iskolákban jelenleg oktatott tantárgyak tananyagai alá. Hogy ezzel ne veszítsem el jelen írás fókuszát, legyen elég itt annyi, hogy a szét kell választani azokat a tárgyköröket, amelyeket minden gyereknek meg kell tanítani, illetőleg minden gyereket rá kell nevelni és azokat, amelyek vonatkozásában egyértelműen az önkéntes honvédelmi képzés jelenti a hozzáadott értéket. Ezzel együtt van néhány tényező amit biztosra vehetünk. Az első az, hogy a jelenlegi magyar köznevelési rendszerben biztosak lehetünk abban, hogy az a rész létezik, vagyis igenis van olyan hozzáadott érték, amelyet egy ilyen szervezet hozzá tud tenni a köznevelési rendszer által teremtett értékhez.

Mindezek alapján egyértelmű, hogy a létrehozni kívánt szervezet abban az értelemben a honvédelem rendszerének része, hogy a biztonsági kockázatokat és a szervezet kontrollját így kell kezelni. Ugyanakkor nem elegendő kijelenteni, hogy ez egy honvédelmi szervezet, hiszen több tekintetben az állampolgárok motivációjára és elkötelezettségére épít. Ennek alapján a végrehajtás során egyértelműen támaszkodni kell a civil elkötelezettségre, amely vonatkozás a végrehajtás hatékonysága tekintetében igencsak jelentős lehet. Kicsit hasonlít ez ahhoz, amikor civilekből kell partizánokat, vagy szabadcsapatokat szervezni, ugyanakkor kontrollálni is kell ezeket.

A hatékony működés három alapkérdése:

- Vannak-e megfelelő szabályok a működésre vonatkozólag?
- Vannak-e struktúrák a szabályzatok kialakítására és implementálására?
- Vannak-e megfelelő erőforrások a működésre (és az első kettő támogatására)?

Az előző részben már említetteken túl a hatékony működésnek is fontos feltétele a szabályozott működés. Ha már tudjuk, hogy mi a létrehozandó szervezet célja, akkor lehet tudni, hogy milyen tevékenységeket fog ellátni, így lehet tudni, hogy mire vonatkozólag kell szabályokat alkotni. Akármilyen szervezetet akarunk tehát létrehozni, jogi formától függetlenül tudni kell, hogy hogyan fog működni és a működésére vonatkozó szabályokat nem árt már a megalapításkor lefektetni. Különösen igaz ez akkor, ha olyan emberek kezébe akarjuk adni a működtetést, akik kívül esnek a haderő függelmi viszonyain. Amennyiben az irányítás jogi értelemben nem a honvédelem rendszerének része, úgy szükséges annak doktrína szintű szabályozása, hogy az egyes honvédségi szervezetek hogyan viszonyuljanak a kérdéses szervezethez. Ez kicsit hasonló egy CIMIC doktrínához¹⁷⁶, amely egy konkrét szervezetre van (lesz) kidolgozva.

A hatékony működés következő feltétele, hogy legyenek megfelelő struktúrák, amelyek létre tudják hozni és alkalmazni is tudják a fenti bekezdésben foglalt szabályzatokat. Ez már szervezetfejlesztési kérdés. Milyen struktúrákat kell létrehozni egy ilyen szervezetben annak érdekében, hogy a célokat meg lehessen valósítani. A főbb célkitűzések ismertek, még ha azok nincsenek is részletesen kidolgozva. Ezek ismeretében mindenképpen szükséges, hogy a létrejövő szervezet irányítási rendje valahol kötődjön a honvédelem rendszeréhez a fent részletezettek szerint. Ugyanakkor szükséges az is, hogy meglegyen a beágyazottsága a civil társadalomba is, hiszen éppen az a cél, hogy a civil társadalom kicsit közelebb kerüljön a honvédelem ügyéhez mind hozzáállását, mind felkészültségét tekintve. Ezen kívül gyakorlati haszna is van a civil jogalanyiságnak: nem vonatkoznak rá azok a szigorú szabályok, amelyek a katonai alakulatokra vonatkoznak pl. a beszerzések tekintetében. Egy civil szervezetnél nem kell pl. „rendszeresíteni” az eszközöket ahhoz, hogy be lehessen szerezni őket. Ennek megfelelően lehet pl. gépjárművet, vagy lőfegyvert is beszerezni a polgári célú beszerzésekre vonatkozó szabályok alapján. Ha a szervezetet hatékonyan akarjuk működtetni, akkor pl. oktató-gépjárművek (akár légi járművek), táborozási eszközök, vagy polgári célú lőfegyverek beszerzését így lehet kivitelezni. Ez persze nem

¹⁷⁶ (NATO, 2003)

zárja ki, hogy ezek a beszerzések olyan eszközökre irányuljanak, amelyek történetesen rendszeresítve is vannak a haderőnél.

Mindezek alapján az tűnik a legfontosabbnak, hogy a honvédelem és a civil társadalom között egyensúlyozó szervezet struktúráját úgy alakítsuk ki, hogy jól átgondolt módon legyen egyensúlyban a honvédségi és a civil társadalmi rész. Összefoglalva: lehet jó és átgondolt struktúrát alkotni és annak tág határai vannak. Mivel azonban igen bonyolult és atipikus struktúráról van szó, ha átgondolatlan módon kezdünk bele a struktúrák kialakításába, akkor igen nagy a kudarc valószínűsége. Ennek megfelelően a szervezet megalapításakor már világos tervekkel kell rendelkezni a szervezeti felépítés és az irányítás vonatkozásában. Egyszerűbben fogalmazva: a szervezet működésének megkezdése előtt alapító okirat, szervezeti ábra, szabályzat, doktrína szintjéig minden tervnek és szabályzatnak rendelkezésre kell állnia és a személyi állomány minden tagjának tisztában kell lennie a saját feladatával és felelősségi körével.

Az előzőekben megtárgyaltuk a szabályokat és a struktúrákat, vagyis – nagyon leegyszerűsítve – tudjuk hogy mit akarunk csinálni, de azt nem, hogy miből. Tekintettel arra, hogy a magyar haderőre fordított költségvetési források folyamatosan szűkültek az elmúlt 26 évben¹⁷⁷, azt mondhatnánk, hogy ez a legnehezebb része a dolognak. Ezzel szemben azt állítom, hogy ha a célzott tevékenységek megvannak és megvan az is, hogy hogyan akarjuk kivitelezni, akkor elég pontosan meg lehet mondani, hogy mennyi erőforrásra is van szükségünk. A haderőben erre ráadásul megvannak a tervezési szintek (stratégiai, műveleti, taktikai). Úgy is fogalmazhatok, hogy a katonáknál senki nem tudja jobban, hogy ez mit jelent. Életeket, háborút, országot.

Mennyibe kerül egy honvédelmi verseny? Mennyibe kerül egy *országos* honvédelmi verseny? Amikor az „egységes tematika szerinti országos honvédelmi versenyrendszer” szóösszetételt először kimondtam a HM-ben, akkor az első tippek nagyságrendileg 100 millió Ft körül voltak a kollegák részéről. Ehhez képest nem egész 9,1 millió Ft-ból sikerült a 20 megyei versenyt megrendezni úgy, hogy ebben a diákok aznapi étkeztetése is benne volt. Ebből számomra az a tanulság, hogy ha megvannak a stratégiai tervek és azok végrehajtására vonatkozó szabályok (doktrínák), akkor nem a költségvetés alakulása a kritikus pont.

¹⁷⁷ (Szenes, 2012), 9. old.

Az állam ügy iránti elkötelezettségét jól mutatja az ügy mellé rendelt költségvetés, azonban ehhez hozzá kell tenni, hogy a tervezők elkötelezettségét pedig az mutatja, ha a költségvetést olyan gonddal tervezik meg, hogy azt követően az állami döntéshozóknak egyértelmű legyen, hogy mire fogják a pénzt felhasználni. Ehhez szükség van arra, hogy szervezetenként és egységenként konkrét forintokra lebontott „üzleti tervvel” rendelkezzen. Meg legyen tervezve a beindítás és az éves működtetés költsége és lehessen látni, ha valamilyen tevékenységből bevételt tud termelni. A pénz, mint erőforrás vonatkozásában elmondható, hogy egy ilyen szervezet nyilvánvalóan nem a saját bevételeiből tartja el magát, hiszen azok nagyságrendje sem áll arányban a költségek nagyságrendjével. A pénz ugyanakkor nem az egyetlen, még csak nem is a legnehezebben pótolható erőforrás.

Szükség esetén pénzt lehet az ügy mellé rendelni akár percek alatt is. Ennél sokkal kritikusabb a humán erőforrás, amelynek kiképzését nem lehet megspórolni. Ez különösen igaz egy olyan területen, ahol új, speciális képességekre van szükség. Jelen esetben az a helyzet, hogy olyan képességekről van szó, amelyek egy részről Magyarországon rég feledésbe mentek, más részről maga . A létrehozandó szervezet legfontosabb tudása ugyanis az, hogy civileket kell motiválni arra, hogy elköteleződjenek a honvédelem ügye mellett.

Ezen a ponton hosszasan lehetne elemezni, hogy ilyen tudásra mikor volt utoljára szükség Magyarországon és mikor volt utoljára olyan helyzet, hogy ezt a magyarok professzionálisan üzték. Ennek az elemzésnek a lehetőségét én meghagynám a történészeknek. Ezzel együtt talán kijelenthetjük, hogy jelenleg több különböző tudományág (hadtudomány, pedagógia, marketing, kommunikáció) területén kell ezt a tudást újratereíteni és azt gondolom, hogy itt egyértelmű: eredmények kellene, a puding próbája pedig az evés. Ennek megfelelően azokat az embereket kell megtalálni a feladatra, akik a gyakorlati életben bizonyították, hogy el tudják látni azt.

3.8.4. Költséghatékony működés:

Az állami szervezetek költséghatékony működése oximoronnak tűnik, azonban egy életképes elméleten nyugszik.¹⁷⁸ Az elmélet szerint racionális politikai döntéshozók által irányított demokratikusan működő államban a szavazatok maximalizálására törekvő döntéshozók úgy gondolkodnak, hogy az adófizetők pénzét olyan dolgokra kell költeni, amelyek jól látható eredményeket produkálnak, és amelyek alapján a döntéshozókat újra fogják választani.¹⁷⁹ Ennek természetesen alapfeltétele az, hogy a költségvetési kiadások

¹⁷⁸ (Bruneau, 2013), 68. old.

¹⁷⁹ (Bihari & Pokol, 1996), 171. old.

tervezésének és végrehajtásának független és nyilvános kontrollrendszere van, amit ma Magyarországon az Állami Számvevőszék (ÁSZ) biztosít. Az ÁSZ által biztosított kontroll azonban első sorban költségvetési szervek körében bizonyulhat hatékonynak a működési logikából fakadóan.

A költséghatékonyságnak van egy sajátos, magyarokra jellemző része, ami azzal függ össze, hogy mindig megpróbáljuk megoldani a problémát, még ha „sufni” módszerekkel is. Ebben az esetben csak arra hívom fel a figyelmet, hogy a speciális jogalanyiség az alkotmányjogászok számára fércelt megoldásnak tűnhet, ami nem feltétlenül elegáns, azonban ha megnézzük a fenti néhány példát, akkor látható, hogy az elegancia félretételét nem a lustaság indokolja, hanem az, hogy a speciális jogalanyiség kökeményen forintosítható lehetőségeket rejt magában.

Az elemzés tehát megvan arra az esetre, *HA* az állam akar olyan szervezetet létrehozni, amely a feladatot végre tudja hajtani. Magyarországon is van erre több történelmi példa, ilyen a Levente Mozgalom és az MHSZ. Ezek felélesztésére több próbálkozás is volt a közelmúltban. Lehet arról vitatkozni, hogy ezek miért nem voltak sikeresek, de az látható, hogy az itt részletezett szempontrendszert egyik kísérletnél sem tartották szem előtt. A Honvédelmi Sportszövetség létrehozatalánál szintén nem ezek a szempontok érvényesültek, azonban ettől még nem mondhatjuk, hogy ez a kísérlet kudarccal zárult, hiszen a kísérlet még folyik és minden lehetőség megvan arra, hogy a működtetés során az ebben a fejezetben vázolt szempontrendszert a döntéshozók a jövőben érvényesítsék.

3.9 Részösszegzés a 3. fejezethez

A fejezetben bemutattam a HM és az MH olyan jellegű kapcsolatait, amelyekkel a hazafias nevelésben vesz részt. A bemutatásból egyértelműen kiderül, hogy ezek a kapcsolatok eseti jellegűek, pl. a honvédelmi versenyek szervezésével összefüggésben, azonban nincsenek rendszeres és országos szinten szervezett kapcsolatok a köznevelés intézményeinek széles körével. A Katonasuli Program, vagy az utódját képező Honvéd Kadét program a köznevelési intézmények elenyésző részében érhető el és a versenyrendszer járási szintre való fejlesztése sem valósult meg annak ellenére, hogy a módszertan 2014 óta a HM rendelkezésére állt.

A katonai vezetőkkel készített interjú sorozat eredményei között bemutattam, hogy a honvédség vezetői rendkívül elhivatottak saját feladataik végrehajtása területén és első sorban erre koncentrálnak. Ezzel együtt kizárólag a rendszerben szabályosan kiadott

feladatszabást tudnak értelmezni és a HM szervezeti kultúrájára jellemző, hogy csak olyan területeken értelmez saját maga számára feladatot, amely területeket teljes mértékben a magáénak tud és a végrehajtás során szigorú függelmi viszonyok között mozog. Ennek megfelelően a társadalmi szervezetekkel való együttműködés nem, vagy csak nagyon szűk keretek között fér bele a HM jelenlegi szervezeti kultúrájába.

A fejezetben leírtakkal tehát igazoltam, hogy az országos honvédelmi versenyrendszer megvalósítható és leírtam a megvalósítás módszertanát. Bebizonyítottam továbbá, hogy a régi MHSZ-hez hasonló, honvédelmi előképzéssel foglalkozó és szakágakat fenntartó tömegszervezet létrehozása csak átfogó strukturális reformokkal és nagyon komoly költségekkel lehetséges.

A HS bemutatása során kiemeltem, hogy a HS köztestület, vagyis nem a HM - MH függelmi rendszerén belül működik, ami a fentiek miatt problematikus lehet. Ezzel együtt a HS létrehozatala hatalmas eredmény abban az esetben, ha az a politikai szándék, hogy állami működtetésű és finanszírozású szervezet végezzen hazafias nevelést. A HS működése ezzel együtt nem felel meg a fejezetben bemutatott és nemzetközileg is elismert szempontrendszernek.

A fejezet tehát igazolta, hogy a honvédelem rendszerén belül is létre lehet hozni a hazafias nevelés végrehajtására szolgáló szervezetet. Bemutattam azokat a szakmai és szervezeti alapokat, amelyekre támaszkodva ilyen szervezet létrehozatala elképzelhető, valamint bemutattam a fejlesztés lehetséges irányait és az ott követendő szakmai szempontokat.

4 A magyar oktatási rendszer áttekintése a hazafias nevelés szempontjából

*„Ha 1 évre tervezel, ültess rizst,
ha 10 évre tervezel, ültess fát,
ha 100 évre tervezel, taníts gyerekeket.”¹⁸⁰”*
Konfuciusz

Az előző fejezetben bemutatam, hogy a hazafias nevelés területén a honvédelem rendszere, mint állami alrendszer milyen eszközökkel rendelkezik és ezek közül melyeket és hogyan használ a hazafias nevelési célok elérése érdekében. Mivel azonban az ifjúság nevelése, mint állami feladat első sorban a köznevelés alrendszerének feladata¹⁸¹, ezért a hazafias nevelés eszközrendszerének vizsgálata nem lehet teljes a köznevelés alrendszerének bemutatása nélkül. Ennek megfelelően ebben a fejezetben be fogom mutatni a köznevelés alrendszerét. Mivel hadtudományi disszertációt írok és reményeim szerint annak eredményeit a honvédelem alrendszerén belül lehet majd hasznosítani, ezért indokoltnak tartom, hogy rövidem bemutassam a köznevelés intézményrendszerét és jogi hátterét annak érdekében, hogy a későbbiekben következő tudományos megállapításaimat a hadtudomány területén tevékenykedő olvasók is megfelelő összefüggésben tudják értelmezni. Ezt követően térek rá a fejezet tudományos eredményeire, megállapításaira.

A fejezet megállapításai a következők:

A magyar köznevelés rendszerében ma már szakpolitikai célként megfogalmazódik a nevelés, azonban a rendszer a gyakorlatban még inkább az ismeretek és információk átadására fókuszál a nevelési cél helyett. Ennél fogva az érzelmi kötődés kialakítása inkább látens célként jelenik meg az ismeretek átadása mellett. A jelenlegi oktatási rendszer alapvetően a gyerekek individuális fejlesztésére alapít, ami nem támogatja azt a nevelési célt, hogy a gyerekekből közösségeket kell képezni. Az oktatási rendszernek jelen pillanatban nem célja, hogy együttműködő közösségeket hozzon létre, ezért nem szabad meglepődni azon, hogy ezek az együttműködő közösségek nem is jönnek létre, így a nevelés eszközeként sem használhatók. A tantervek, tananyagok megfogalmazásából is látszik, hogy

¹⁸⁰ (Konfuciusz, 2017)

¹⁸¹ Id. még: (Kun Szabó, 2018), 181. old

azok kidolgozása során a cél az volt, hogy egy bizonyos oktatást minden gyerek, akár külön-külön is megkapjon, vagyis egyértelműen individuális fejlesztésre törekszik.

A fejezetben egy konkrét eseten keresztül bemutatom a magyar köznevelési rendszerben eszközölhető reformok végrehajtásának lehetséges módját, bemutatva ezen keresztül a rendszerben rejlő problémákat és akadályokat is. Mivel a köznevelési rendszer reformjai rendszerint felmenő rendszerben valósulnak meg, bármilyen változtatás hatása csak nagyon hosszú távon figyelhető meg. A konkrét példán keresztül bemutatom, hogy viszonylag kis változtatások is milyen komoly előkészületeket igényelnek.

A fejezet további részében egy kérdőíves felmérés tudományos eredményeinek bemutatásán keresztül elemzem a magyar köznevelés intézményrendszerének a hazafias neveléshez fűződő viszonyát. A felmérés eredményeként igazolom, hogy a jelenlegi oktatási rendszer teljesen esetleges módon foglalkozik a hazafias és honvédelmi neveléssel, mint céllal. Horizontális célként szerepel a tantervekben, azonban a gyakorlati szempontok vonatkozásában nincs képzés, vagy tananyag a tanárok módszertani képzésében, és a köznevelés szakpolitikai céljai között még mindig túlsúlyban van az ismeretek átadására való törekvés az érzelmi kötődés kialakításával szemben.

Az oktatási rendszerben két olyan pont van, amelyeknél fogva az állam hatékonyan be tud avatkozni a hazafias nevelés rendszerébe: az egyik a Nemzeti Alaptanterv, a másik pedig a tanárképzés rendszere. A kettőnek együtt kell történnie, különben az egyik kioltja a másik által előidézett pozitív hatást. Tudni kell, hogy ezeket a hatásokat 15-20 éves időtávon lehet egyáltalán mérni, így tervezésüknek is ennek figyelembevételével kell történnie. A tanárképzés kérdése viszont alapvetően a képzők képzésének kérdése, tehát felsőoktatási problémáról is van szó.

4.1 A köznevelés rendszerének jogi háttere

A magyar oktatási rendszer ma két részre oszlik jogi és igazgatási értelemben: köznevelésre és felsőoktatásra, amely rendszerek jogi legitimációjukat – minden más ágazathoz hasonlóan – az Alaptörvényből származtatják. A szóhasználat nyilvánvalóan nem véletlen, hiszen korábban a köznevelésért felelős területet közoktatásnak hívták. A honvédelem szempontjából is jelentős kormányváltás 2010-ben ebben a rendszerben is igyekezett komoly változásokat elérni és ezt rögtön a szóhasználat és az ehhez kapcsolódó törvény módosításával érzékeltetni akarta. Ennek megfelelően a jelenleg hatályos ágazati törvény a Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény. Természetesen a szóhasználat

megváltoztatásától az egész rendszer nem változik meg, de a politikai szándék nyilvánvalóan látszik és irányt mutat. Más kérdés, hogy a rendszer elemei mennyire képesek, vagy mennyire szándékuak a politikai iránymutatásnak megfelelni. A lényeg, hogy ma nem *közoktatásról*, hanem *köznevelésről* beszélünk és a kettő közötti különbség nem közömbös a hazafias nevelés szempontjából. Rendkívül fontosnak tartom, hogy az állam felvállalja-e, hogy gyermekeit, fiatal állampolgárait nevelni akarja és nem csak oktatni. Már problémafelvetés során felmerült, hogy bármilyen hozzá érkező információhoz az ember érzelmi viszonyt is képez¹⁸², ami miatt nagyon fontos, hogy a köznevelési rendszer tekintettel legyen erre és maga próbálja meg ezt a viszonyulást pozitívan kialakítani. A hazához fűződő pozitív érzelmi viszony kialakítása kulcskérdés, amelynek fontosságát már az I. fejezetben beláttuk.

A Knt-nek természetesen van számos végrehajtási rendelete kormány- és miniszteri szinten, amelyek a finanszírozásról, intézmények alapításáról, vagy a hatósági irányításról szólnak és amelyek jelen disszertáció szempontjából nem relevánsak. Van azonban egy, amelyik jogszabályként is külön figyelmet érdemel, ez pedig a Nemzeti Alaptanterv illetőleg a hozzá tartozó kerettantervi rendelet. „Az iskolai nevelés-oktatás tartalmi egységét, az iskolák közötti átjárhatóságot a Nat biztosítja, amely meghatározza az elsajátítandó műveltség tartalmát, valamint kötelező rendelkezéseket állapít meg az oktatásszervezés körében, így különösen a tanulók heti és napi terhelésének korlátozására. A Nat-ban foglaltak érvényesülését a kerettantervek biztosítják. Az egyes iskolatípusokban és oktatási szakaszokban a kerettantervek tartalmazzák a nevelés és oktatás céljait, a tantárgyi rendszert, az egyes tantárgyak témaköreit, tartalmát, a tantárgyak egy vagy két évfolyamra vonatkozó követelményeit, továbbá a tantárgyközi tudás- és képességterületek fejlesztésének feladatait, és meghatározzák a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre álló kötelező, valamint az ajánlott időkeretet.”¹⁸³. Jogi formáját tekintve a Nat. egy kormányrendelet¹⁸⁴, míg a kerettantervi rendelet egy miniszteri rendelet¹⁸⁵. Mind 2011-2012-ben, mint 2018-2019-ben szakmai feladataim közé tartozott a Nat megalkotásában közreműködni. Általánosságban elmondható, hogy minden ágazati jogszabály úgy születik, hogy az ágazatban dolgozó szakemberek megpróbálják az ágazat életviszonyait, a szereplő normál, üzemszerű működését szabályzatokba foglalni. Ez igaz a gépjárművezető képzésekre, az erdészetre, vagy a környezetvédelemre is. Azonban ezek a jogszabályok általában hivatalokban

¹⁸² (Faragó, 2005), 165. old.

¹⁸³ (2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti köznevelésről) – (Knt). 5. § (4) és (5) bek.

¹⁸⁴ 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

¹⁸⁵ (51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről)

születnek és módosulnak. A Nat. viszont egy olyan jogszabály, aminek – jogászként mondom – nem lenne szabad jogszabálynak lennie. Ami miatt kénytelen az lenni, az a problémafelvetések között elemzett nemzeti értékvesztés, ami a tanárokat is érinti és ami miatt nem lehet ellenőrizetlenül és szabályozatlanul hagyni az oktatási tartalmakat.

Tudni kell, hogy a Knt. előírja, hogy ötévente felül kell vizsgálni a Nat, mint jogszabály működését¹⁸⁶. Ezt a politikai vezetés általában úgy tekintette, hogy ötévente új Nat-ra van szükség, hiszen azt politikai kérdésnek tekintették, hogy az öt évvel korábbi ágazati vezetés alkalmas volt-e a feladatára és tudott-e jól működő alaptantervet írni. A problémafelvetésben vázoltak alapján ez egyébként alkalmas lenne arra, hogy a Nat. lépést tartson az információs társadalom jelentette kihívásokkal. Ehhez arra van szükség, hogy a korábbi működést valóban szakmai alapokon vizsgálja felül az, aki erre hivatott és ne politikai presztízskérdés legyen a Nat. felülvizsgálatának kérdése.

Mivel az oktatásügy olyan terület, amelyet minden politikai erő a saját céljaira akar felhasználni, ám ezt senki nem akarja bevallani, ezért az a rendszer alakult ki, hogy az előkészítést egy magas színvonalon dolgozó szakmai csapat végezte, majd a végleges szövegből éppen a legfontosabb újítások estek a később lefolytatott politikai viták áldozatául. Sajnos az alapvetések jelentős része végül kimaradt a Nat.-ból, mert a vita koordinációját végző minisztériumi szervezet úgy ítélte meg, hogy a kérdéses részek idegenek a Nat. műfajától.

4.2. A köznevelés szervezeti háttere

4.2.1. Központi szint

A jogi háttér mellett a rendszer megértéséhez ismerni kell a köznevelés szervezeti hátterét is. A köznevelésben az ágazati irányítás valójában két ágazathoz, két minisztériumhoz tartozik. A köznevelés általában és az OH irányítása az EMMI, míg a szakképzés, ezáltal a szakiskolák és szakgimnáziumok irányítása az ITM feladata. A kettősség oka elsősorban talán nem nyilvánvaló. Arról van szó, hogy a szakképzés tekintetében az ITM, mint kvázi megrendelő irányítja az ágazatot abban az értelemben, hogy a szakképzésből kijövőket, mint a munkaerőpiacra belépő emberek az ITM által irányított szakpolitikák mentén fognak munkát találni. Ennek megfelelően logikus, hogy azt a képzési rendszert, amely ilyen módon „termel” a munkaerőpiacra, az ITM által megfogalmazott szakpolitikák mentén az ITM

¹⁸⁶ Knt. 77. § (2) Az oktatásért felelős miniszter ... rendszeresen, de legalább ötévenként értékeli - az általa létrehozott tanács közreműködésével - ... a Nat bevezetésével és alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatokat, szükség esetén kezdeményezi a Kormánytól a szükséges módosítást,

irányítsa. Ehhez képest az EMMI által irányított köznevelési rendszer csak „indirekt módon termel a piacra”, hiszen az ezekből a rendszerekből kijövő diákok nagyon kevés kivétellel éppen egy olyan rendszer bemenetét adják, amelyet az ITM irányít: szakképzését, vagy felsőoktatását.

A minisztériumokban az ágazati jogalkotás előkészítése és felügyelete zajlik. Ezen kívül a minisztériumoknál vannak az állami fenntartású oktatási intézmények alapítói jogai is, amely jogokat középírányító szervezetek útján gyakorolják. A két minisztérium tehát első sorban ágazati stratégiaalkotással és jogalkotással foglalkozik. Az egész oktatási ágazat hatósági feladatait az OH látja el. A hivatal az EMMI irányítása alá tartozik. Az OH feladata ezen kívül a hatósági adatbázisok üzemeltetése. Ez gyakorlatilag két nagyobb adatbázist jelent, amelyek persze több kisebb funkcionális egységre tagozódnak:

- A KIR, vagyis a Köznevelési Információs Rendszer tartalmazza a köznevelés rendszer adatait. Ezek első sorban a hatósági eljáráshoz szükséges adatok, amelyekből pl. a gyerek tankötelezettségének kezdete és vége megállapítható, vagy az iskolák hatósági adatai (pl. címe, intézményvezető elérhetősége). Ez az adatbázis viszont nem tartalmaz pl. tanulmányi eredményeket, mert azok nem relevánsak egy hatósági eljárás szempontjából
- A FIR, vagyis a Felsőoktatási Információs Rendszer pedig ugyanezeket az adatokat tartalmazza a felsőoktatás vonatkozásában.

Ezek a szinteken tehát első sorban szabályozási, stratégiaalkotási és hatósági feladatok vannak, amelyek az egész oktatási rendszert érintik ideértve az alapítványi, vagy egyházi fenntartásban levő intézményeket is. A köztudatban az van, hogy ezek általános iskolák, gimnáziumok, szakközépiskolák és szakmunkásképző iskolák, azonban hogy ez valójában hányféle intézmény, az a Knt-ben található felsorolásból derül ki, ami szerint köznevelés intézmény:

- a) az óvoda,
- b) az általános iskola,
- c) a gimnázium,
- d) a szakgimnázium,
- e) a szakiskola,
- f) a készségfejlesztő iskola,
- g) az alapfokú művészeti iskola,
- h) a kiegészítő nemzetiségi nyelvoktató iskola,

- i) a gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény,
- j) a kollégium,
- k) a pedagógiai szakszolgálati intézmény és
- l) a pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmény.¹⁸⁷

A kutatás fókuszában nyilvánvalóan a korábban felsorolt négy intézménytípus áll, hiszen ezekből van a legtöbb és ezekben tanul a legtöbb diák, azonban azt is látni kell, hogy a köznevelési rendszer komplexitását többek között az adja, hogy ennyi intézménytípust kell egyszerre szabályozni és a köztük levő potenciális átmenetekre is gondolni kell. Az OH ezeken kívül felelős az összes hivatalos oktatási adatbázis vezetéséért és a felsőoktatás hatósági felügyeletéért is.

A központi szinten lényeges még, hogy a két minisztériumban történik a teljes ágazat állami költségvetésének tervezése, vagyis a két minisztérium költségvetési fejezetében van az összes ide szánt állami forrás. Ezek nagyságrendjének érzékeltetésére a 2019-es költségvetési törvény¹⁸⁸ alapján készítettem egy grafikont arról, hogy az oktatási rendszerek éves költségvetése hogy aránylik a HS költségvetéséhez, illetőleg a teljes HM fejezetéhez:

5. ábra A 2019-es költségvetés releváns előirányzatainak összehasonlítása – saját szerkesztés

¹⁸⁷ Knt. 7. § (1) bek.

¹⁸⁸ (2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről)

Bár a költségvetés nem az egyetlen mérőszáma annak, hogy egy szervezet mekkora, mégis mutatja az arányokat. Természetesen ezek a számok békeidőre vonatkoznak, de valamilyen szinten megmutatják a rendszerben rejlő lehetőségeket is. Az oktatási rendszerben megfelelő mennyiségű ember és pénz van ahhoz, hogy a hazafias nevelési feladatokat megfelelően végrehajtsa. Bár a pedagógusok száma folyamatosan csökken, ez a demográfiai adatokkal is magyarázható, hiszen a gyerekek száma is folyamatosan csökken. Ugyanakkor az oktatási rendszer még mindig több személyi tartalékkal rendelkezik, mint a honvédelem, vagyis érdemesnek látszik inkább ehhez a rendszerhez fordulni, ha új feladat végrehajtását akarjuk megszervezni.

4.2.2 Középirányítási szint

A középirányítási szint azért érdekes, mert sok esetben elkerüli a figyelmünket, pedig a szakmai és szervezési kérdések első sorban itt dőlnek el. Mindkét felelős minisztérium rendelkezik egy-egy középirányító szervvel: az ITM háttérintézménye a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal, míg az EMMI háttérintézménye a Klebelsberg Központ. Ezek alatt helyezkednek el a szakképzési központok, valamint a tankerületek.

A középirányítási szint tevékenysége gyakorlatilag azonos a két minisztérium alá tartozó szervezet tekintetében. A különbség mindössze annyi, hogy az ágazati szakpolitikák különbözők, de itt is, ott is iskolák vannak, tanárok vannak, diákok vannak és oktatást kell szervezni. Emiatt a szint bemutatásánál a KK működésére fogok fókuszálni¹⁸⁹.

A Klebelsberg Központ (a továbbiakban: Központ) az oktatásért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) irányítása alá tartozó, központi hivatalként működő központi költségvetési szerv.¹⁹⁰

A központ működését az állami köznevelési közfeladat ellátásban fenntartóként részt vevő szervekről, valamint a Klebelsberg Központról szóló 134/2016. (VI. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Rendelet) szabályozza. A Rendelet szerint¹⁹¹ a Központ felügyeletet gyakorol a tankerületi központok vezetőinek tevékenysége felett, amellyel összefüggésben intézkedéseket ad ki, beszámolási kötelezettséget ír elő.

¹⁸⁹ Az itt közölt adatok mindegyikének forrása maga a KK

¹⁹⁰ Knt. 94.§ (4) bek. n) pont, és 134/2016. (VI. 10.) Korm. r. 4.§

¹⁹¹ 5. § (1) bekezdés

A Központ a 60 tankerületi központ fenntartói tevékenységét illetően biztosítja a központi, ágazati oktatáspolitikai szakmai iránymutatások tankerületi központokban történő egységes érvényesülését. Ezen túlmenően a KK biztosítja a tankerületek működésének informatikai hátterét is. A Központ által üzemeltetett Elektronikus Köznevelési Regisztrációs és Tanulmányi Alaprendszer (eKRÉTA) működtetése és a tankerületek informatikai hátterének biztosítása központilag történik, ahogy a tankerületek SAP rendszerének üzemeltetése is. Ez komoly központi logisztikát igényel, de hatalmas újítás volt a Központ életében, amikor 2018-ban bevezetésre került.

A KK által üzemeltetett szervereken található adatbázisban az összes általános- és középiskolás gyerek összes tanulmányi adata rendelkezésre áll. Ideértve a testnevelés érdemjegyeket és NETFIT¹⁹² felmérési adatokat. A rendszert az NSZFH és az egyházi iskolák számára is a KK üzemelteti szerződés alapján. Ebben a rendszerben tehát van adat arra nézve, hogy hány 16-18 éves iskolás gyerek lehet alkalmas katonai szolgálatra. Más kérdés, hogy az adatbázisra a GDPR rendelkezései irányadók, tehát nem lehet személyes adatot kinyerni belőle még a Központ munkatársainak sem, de lényeg, hogy az adatbázis létezik és statisztikai adatok nyerésére alkalmas és használják is.

4.2.3. Országos statisztikai adatok a KRÉTA rendszer tükrében:

1. Intézmények száma

2 200 intézmény, 4 701 feladatellátási hely

2. Aktív pedagógusok létszáma

Teljes munkaidős	Részmunkaidős	Óraadó	Összesen
68 275 fő	7 723 fő	8 128 fő	84 126 fő

6. ábra Aktív pedagógusok létszáma – Forrás: KK

Pedagógiai szakszolgálatokban dolgozó pedagógusok létszáma a KIR-STAT¹⁹³ alapján: 5 352 fő

3. Osztályok, csoportok száma

¹⁹² Nemzeti Egységes Tanulói Fittségi Teszt – forrás: (Magyar Diáksport Szövetség, dátum nélk.) - letöltve 2020.05.29

¹⁹³ Köznevelési Információs Rendszer, Statisztikai modul – ezt a rendszert az OH üzemelteti

Ellátott feladat	Osztályok száma (db)	Csoportok száma (db)
Általános iskola, Általános iskola (gyógypedagógia), Kiegészítő nemzetiségi nyelvoktatás	28 876	244 684
Gimnázium	3 656	44 501
Művészeti szakgimnázium, Szakgimnázium, Szakgimnázium (művészeti), Szakiskola, Szakközépiskola	547	6 541
Végösszeg	33 079	295 726
Alapfokú művészetoktatás	13 501	101 762

7. ábra Osztályok, csoportok száma – Forrás: KK

4. Tanulói létszám

Ellátott feladat	Tanulók száma (fő)	Megoszlás (%)
Általános iskola, Általános iskola (gyógypedagógia), Kiegészítő nemzetiségi nyelvoktatás	576 797	71,92
Gimnázium	109 775	13,69
Művészeti szakgimnázium, Szakgimnázium, Szakgimnázium (művészeti), Szakiskola, Szakközépiskola	7 549	0,94
Végösszeg	694 121	86,55
Alapfokú művészetoktatás	107 869	13,45

8. ábra Tanulói létszám – Forrás: KK

5. 2019/2020. tanévi naplózási adatok (2020. május 20-ig)

Naplózást végző feladatellátási területek	Tantárgyfelosztás óratömege (heti óraszám)	Beírt tanórák száma	Értékelések száma	Házi feladatok száma
Általános iskola	1 322 358	42 399 934	79 253 541	7 738 096
Középiskola	232 770	7 210 831	15 799 720	971 638
Alapfokú Művészeti Iskola	110 683	5 648 801	3 018 332	939 181

9. ábra 2019/2020. tanévi naplózási adatok – Forrás: KK

A statisztikai adatokból látható, hogy csak a KK mekkora szervezet és milyen típusú logisztikát igényel a zavartalan működtetése.

A középírányítási szinthez tartoznak a tankerületek. Az ország területe 60 db tankerületi központra van felosztva, amit egy térképen a későbbiekben bemutatok.¹⁹⁴ A tankerületek önálló jogi személyek, amivel el lehet kerülni azt, hogy minden beszerzésüket egymással egybe kelljen számítani. A tankerületek szintjén történik a tanárok személyügyi ügyintézése és minden, ami a tankerülethez tartozó iskolák vonatkozásában HR, vagyongazdálkodás, közbeszerzés, pénzügy és üzemeltetés. Egy tankerület általában 2-4 járás területét fedi le, tehát ha iskolai kapcsolatot, vagy rendezvényt (pl. honvédelmi versenyt) akarna valaki szervezni, akkor a megyei, vagy járási szintnek a tankerületi szint lenne a partnere. Ennek megfelelően bármilyen honvédelmi neveléssel kapcsolatos program szervezése során ezek a partnerségek azok, amelyek valódi tartalommal tudják megtölteni a magas szinten megkötött megállapodásokat.

4.2.4. A helyi szint

Ez gyakorlatilag az általános- és középiskolákat jelenti, amelyek igazgatását a KK és a tankerületek végzik. Ez a „terep”, ahol valójában eldőlnek a dolgok és ahol az egyszeri tanár teszi a dolgát. Minden efölött levő szinten azért kell dolgozni, hogy a tanár megfelelően tudjon foglalkozni a gyerekekkel. Az oktatási kormányzatnak valójában arról kell képet és víziót alkotni saját maga számára, hogy ennek szintnek, az iskolának, azon belül is a kis falusi, vagy vidéki iskolának hogyan kellene kinéznie. Ezen a ponton érdemes lenne Gr. Klebelsberg Kunó intézkedéseit¹⁹⁵ alapul venni, aki erre a nagyon egyszerű kérdésre adott választ. A vidéki általános iskoláról alkotott határozott elképzelés és vízió köré lehet az egész állami oktatáspolitikát felépíteni, aminek része az iskolák megszervezése (hány tanár, hány diák, milyen tantárgyak), a pedagógusképzés és továbbképzés rendszere, a pedagógus életpálya, és a nemzeti alaptanterv is.

4.3. A Nemzeti Alaptanterv

A Nat. megalkotásának folyamatát már a jogi háttér kapcsán bemutattam. A következőkben megkísérlem bemutatni a tartalmát és a műfaját annak érdekében, hogy látni lehessen, hogy mire jó és mire nem jó, vagyis hogy a hazafias nevelésnek hogyan lehet a hasznára egy jól felépített Nat. Nézzük tehát részekre bontva, hogy mi is a Nemzeti alaptanterv. Igyekszem elosztatni néhány közkeletű és a napi sajtóban megjelenő feltételezést a Nat. Kapcsán, hogy

¹⁹⁴ Ld. 6. és 7. ábra a 135. oldalon

¹⁹⁵ (T. Molnár, 2008), 3-10. old.

a továbbiakban érdemben lehessen az ezzel kapcsolatos hiányosságokról és lehetőségekről beszélni.

4.3.1. Nemzeti

Vagyis az egész nemzet számára készül és egységes nemzeti tartalmakat szabályoz. A nemzeti köznevelés egységességét hivatott biztosítani. Amellett, hogy tényleg nemzetinek kell lennie, nem csak országosnak, a lényege az, hogy az ország összes iskolájának megadja a zsinórmértéket a köznevelésben. Vannak az országban olyan iskolák, amelyek más módszer szerint oktatnak (pl. Waldorf) és minden iskolában eltérőek a gyerekek képességei, ami miatt nincs két egyforma iskola, azonban az Nat tematikája összefogja ezeket, hogy minden szinten többé-kevésbé azonos legyen a kimeneti követelmény annak érdekében, hogy a következő szint bemeneti követelményét mérni lehessen. Ez fontos része az oktatáshoz való jognak.

Ha van egy minimális követelményrendszer, amelyet a 8. osztály elvégzéséhez teljesíteni kell, és amely elegendő ahhoz, hogy a középiskola fölvegye a gyereket, akkor lehet biztosítani az oktatáshoz való jog érvényesülését. Ez az állam feladata egy szabad, de az állampolgár (gyerek) érdekében szabályozott oktatási rendszerben. Nem több, nem kevesebb.

Például ebből a szempontból is fontos, hogy a Nat. Az egész országban egységesen szabályozzon. Nemzetinek kell lennie abban az értelemben is, hogy a hazafias nevelést támogassa. Ebben az értelemben nem csak országos, hanem nemzeti is. Természetesen, mivel tanterv, nem hitvallás, nem lehet tőle elvárni, hogy önmagában lelkiületet közvetítsen, azonban az fontos, hogy a hazafias nevelés keretei között (vagy akár azon kívül), a Nat-nak figyelemmel kell lennie arra, hogy az iskola egyik elsődleges feladata az, hogy a lehető legfiatalabb korban kialakítsa a hazához való érzelmi kötődést. Ez persze nem kizárólag a Nat. feladata, de megvan benne a szerepe. A Nat-nak tartalmaznia kell azt a tematikát, amely mentén a pedagógus ki tudja alakítani a kérdéses érzelmi kötődést, ezáltal eszközt adva a kezébe. Érteni kell, hogy a Nat. Nem fogja kiképezni a tanárt, viszont meghatározza, hogy mit kell tanítani. Ha az irodalom órán a Harry Potteren tanulnak meg olvasni a gyerekek, akkor meg fognak tanulni olvasni. Ha ugyanezt az Egri Csillagokon, vagy Mátyás királyról szóló meséken tanulják meg, akkor a témáról beszélgetve viszonyulni fognak a történethez és ezáltal a hazájukhoz is. Nem akarok irodalomkritikai szempontokat behozni és lehet, hogy a gyerekek számára a Harry Potter könnyebben olvasható, mint az Egri Csillagok, azonban ez is marketing kérdése, ami viszont tanárképzés kérdése és nemzeti marketing kérdése. Azt látni kell, hogy – a fenti példánál maradva – ugyanannyi időt fordított a tanár a mű

elemzésére, megbeszélésére és a gyerekek olvasási, szövegértési képességei fejlődtek, amivel az oktatási célt elértük, azonban ha magyar tartalmat kap a gyerek, annak megbeszélése során a hazához való érzelmi viszonyulása is ki tud alakulni. Mivel gyerekeink egyébként is – ahogy a problémafelvetésben láttuk – túl vannak terhelve információval és az iskolával szembeni egyik legfontosabb kritika az, hogy túlterheli a gyerekeket, fontos, hogy a tantervek olyan tartalmakat írjanak elő, amelyekkel a bennük foglalt célok komplex módon érhetőek el, vagyis egy tartalommal több célt el lehessen érni.

4.3.2. Alap

Hogy a nemzeti *alaptan*terv, annak a lényege az, hogy alapvetéseket tartalmaz. Nemzeti minimumot az oktatás területén. Ez persze rögtön indokolja is a körülötte kialakuló politikai vitákat. Nagyon fontos a nemzeti egységhez és az egészséges nemzettudathoz, hogy legyen valami olyan alap, amihez vissza lehet nyúlni. Amit mindenki tanult az iskolában. A Himnusz, s Szózat, a Nemzeti dal, az Egri csillagok vagy az Ember tragédiája ilyen nemzeti alapok. Közös nyelvet teremtenek a magyar iskolát végzett emberek között. Ez akkor is így van, ha ezeknek az embereknek rossz emlékeik vannak az ominózus leckékről. Az alap azt jelenti, hogy a magyar ember az iskolás éveiben ezeket az alapokat teszi magáévá és olyan alapokkal indul el az oktatási rendszer további elemei felé, amelyek biztosítják azt, hogy ezek az alapok nemzeti alapok legyenek. Ennek a ténynek számos leágazása lehetséges a hazafiság szempontjából is. Ha ezek jelentősége a kérdés, akkor ne úgy gondoljunk rájuk, hogy ezek szerintünk mennyire képezték fontos részét a saját neveltetésünknek. Gondoljunk rájuk úgy, hogy elképzeljük, hogy a saját gyerekeink soha nem hallanak róluk! Nagyon fontos, hogy a hazához való pozitív érzelmi viszonyulás a tanterv alapját kell, hogy képezze.

Az alap jelenti azt is, hogy ez határozza meg az egye iskolai végzettségek minimális kimeneti szintjét. Alapvetéseket ad meg és nagyjából meghatározza azt is, hogy ezeket az alapvetéseket milyen óraszámokban lehet megtanítani a gyerekeknek. Természetesen itt az óraszámok meghatározása tapasztalati tényeken alapul. Az előkészítés során a szakértők megnézik, hogy az átlagos magyar iskolában az adott szintre mennyi idő alatt lehet eljuttatni a gyerekeket és ennek alapján határozzák meg, hogy mennyi az adott óraszám és abban mennyi idő alatt meddig kell eljutni. Ez önmagában meghatározza a fejlődés lehetséges ütemét. Ha nulláról kezdjük felépíteni a köznevelés rendszerét, akkor a lehetséges haladási tempóra vonatkozó tapasztalatot is kidobjuk a szemétkébe. Márpedig ezt a tapasztalatot kár lenne kidobni a szemétkébe. Alapot jelent tehát, amelynek segítségével megteremtjük az

egységes követelményrendszert és egységes színvonalat adunk az egyes iskolai végzettségi szintekhez.

4.3.3. Tanterv

A műfaja tanterv. Benne lesz, hogy az órán miről kell beszélni, az viszont nem lesz benne, hogy hogyan, ahogy az sem, hogy pontosan mit kell róla mondani. Benne lesz, hogy a szorzótáblát, vagy 1965-öt meg kell tanítani, az viszont nem lesz benne, hogy $2 \times 2 = 4$, ahogy az sem, hogy a kommunizmus vagy a náciizmus rossz. Utóbbi tételek kinyilvánítása nem a tanterv feladata. Az a matematika tanár, aki nem azt tanítja, hogy $2 \times 2 = 4$, nem alkalmas a feladata ellátására. Ugyanez igaz a történelemtanárra, aki azt tanítja, hogy a kommunizmus vagy a náciizmus jó. A Nat. Ebből a szempontból arra alkalmas, hogy előírja, hogy bizonyos témákat az órán érinteni kell, de nem alkalmas arra, hogy előírja, hogy mit kell róla mondani. Erre vannak tananyagok, amelyeket az órán lehet használni és amelyek a Nat. És a hozzá tartozó kerettantervek alapján készültek, majd átmentek egy komoly akkreditációs folyamaton. Éppen ezért a Nat-on számon kérni, hogy benne van-e hazafiságról alkotott elképzelésünk: botorság. A Nat-ban nem az elképzelés, hanem a hazafiság, mint beszélgetési téma lesz benne. Az elképzelés, az üzenet az egész rendszer üzenete lesz, amelyben komoly szerepe van a tananyagnak és tanár felkészítésének is, hogy csak a két legfontosabb rendszerelemet említsem.

A tanterv lényege tehát az, hogy megtervezi és előírja az iskola számára, hogy milyen tematikát érintve kell eljuttatni a diákot az elvárt kimeneti szintig. Ha a tanterv olyan tudományos igényvel készül, ahogy a Nat. 2017-ben elhatározott felülvizsgálata készült, annak számos előnye van. A gyerekek ugyanis fejlődésük során eltérő mértékben fogékonyak bizonyos dolgokra és életkortól függ, hogy mikor mire érdemes tanítani őket. A legtriviálisabb példa az, hogy a történelem oktatása a mai napig lineárisan történik, vagyis az őskortól kezdődően halad az ókoron át a jelenkor felé úgy, hogy a gyerekek évszámokat is tanulnak közben. Ez azt jelenti, hogy történelemből korábban találkoznak a negatív számokkal (Kr. e. 4200 korábban volt, mint Kr. e. 490.), mint matematikából és elvárjuk, hogy ezt megértsék. Ha a tantervek ilyen irányú tervezését tudományosan megalapozzuk, akkor a hatékonyságot úgy lehet növelni, hogy a gyerekek terhelését közben nem növeljük. Ez persze nem egyszerű munka, hiszen először is tudni kell, hogy a gyerek – úgy általában – mely életkorában mely impulzusokra a legérzékenyebb. Ezek után tudni kell, hogy hogyan lehet a gyerekre úgy hatni – életkorától függően – hogy a hatásokból pozitív érzelmi kötődés és tanulási folyamat is keletkezzen. Ezek után mindezt – tantárgyak rendszerébe foglalva –

össze kell rakni egy nevelési programba úgy, hogy meg kell adni a megfelelő mozgásteret a pedagógusnak, hiszen neki kell a gyerek egyéni sajátosságaihoz, fejlettségéhez és képességeihez alakítani a tanítást, nevelést. Tegyük fel, hogy a pedagógus ki van képezve egy ilyen feladat végrehajtására. Ha így is van, a tanterv fejlesztése igen komplex és tudományos értelemben is kihívást jelentő folyamat, amely nem mérhető ahhoz, ahogyan egy ágazati jogszabályt a hivatalban előkészítenek. Ennek megfelelően nem lehet a rendszer egyik elemét világszínvonalra fejleszteni úgy, hogy a többi eleme megmarad az évtizedekkel ezelőtti szinten. Ez ugyanolyan lenne, mintha a T55-re kiképzett harckocsizó parancsnokot személyzetestül, átképzés nélkül ültetnénk át a Leopard II A4-be és elvárnánk tőle, hogy úgy teljesítsen, mint a német személyzet.

Mivel azonban a 2017-ben elhatározott fejlesztés rávilágított arra, hogy van optimális kimenet és megfelelő – bár időigényes – fejlesztéssel el lehet oda jutni, ezért egyértelmű, hogy a fejlesztést nem szabad abbahagyni, hanem a tudományos kutatás folytatásával és annak gyakorlati alkalmazásával fejleszteni kell a rendszer összes elemét és ezzel folyamatosan lehet fejleszteni az egész köznevelési rendszert. A korábban tehernek tekintett ötévenkénti kötelező felülvizsgálatot ebben az értelemben akár lehetőségként is fel lehet fogni, hiszen ezáltal az említett tudományos kutatás eredményeit ötévente a gyakorlatba is át lehet ültetni.

4.3.4. Mit várunk egy jó Nemzeti alaptantervtől?

Azon túlmenően, hogy a Nat betölti a fenti definíció szerinti alapfeladatát, nagyon lényeges, hogy a Nat. Az egész oktatási rendszert orientálja. A Nat. Módosítása magával hozza a kerettantervek módosítását is, ami magával hozza a tananyagok módosítását is. Ez viszont hozza magával a tanárképzés módosítását is, hiszen a tanárokat arra kell kiképezni, hogy egy meghatározott tananyagot tanítsanak meg. Természetesen ez mondjuk egy történelem, vagy földrajz vonatkozásában annyira lényeges, hogy a tanár által az egyetemen egyébként is megtanult anyagból bizonyos témák tekintetében többet, vagy kevesebbet kell oktatni. Vannak azonban olyan területek, ahol ez nem ennyire egyértelmű. Konkrét példaként lehet említeni a testnevelés oktatását.

A testnevelés egyébként is egy olyan terület, amely nemcsak a vizsgálódásunk szempontjából rendkívül fontos. Magyarországon 2012. szeptember 1-jétől minden

köznevelési intézményben felmenő rendszerben be kellett vezetni a mindennapos testnevelést.¹⁹⁶

Ez a rendelkezés alapjaiban változtatta meg a magyar köznevelési rendszert és a testnevelés javára meg is billentette az egyes tanulási területek egymáshoz viszonyított arányát. Ezzel kapcsolatosan több probléma és kérdés merült fel:

- a. A törvényi rendelkezés végrehajtásához milyen infrastrukturális háttér szükséges? Valóban szükséges, hogy legyen megfelelő mennyiségű tanár és tornaterem, azonban ennek hiányában szerte az országban számos kreatív megoldás született a rendelkezés végrehajtására. Erre csak egy példa, hogy a tájékoztató futás, mint sportág népszerűsítésére kiváló lehetőséget teremtett az, hogy ennek a sportágnak a gyakorlásához éppen nem szükséges tornaterem, hanem igazából bárhol lehet gyakorolni, ugyanakkor változatos és élvezhető elfoglaltság a gyerekek számára is.
- b. A testnevelő tanárok képzését mennyire kell átalakítani? Magyarországon az iskolai testnevelés a következő pilléreken nyugszik: torna, atlétika, labdajáték és ügyességi játékok. Ezek azok a súlypontok, amelyek a testnevelő tanárok képzésének a gerincét adják. Ezzel önmagában nem volna probléma addig, ameddig erre úgy tekintünk, mint iskolai testnevelésre, amihez adott az infrastruktúra. Ugyanakkor azt már fent beláttuk, hogy az infrastruktúra csak nagyon kevés helyen van meg 100%-ban ahhoz, hogy minden gyerek minden nap gyakorolni tudja ezeket a sportágakat. A torna, ha minden szert biztosítani akarunk, az egyik leginkább infrastruktúra-igényes sportág. Ugyanez igaz számos labdajátékra, amelyekhez pályát kell biztosítani. A másik érdekesség, hogy a felsőoktatási intézményekben nincs napi testnevelés óra olyan módos szervezve, ahogy a köznevelésben. Ezzel együtt 2017-ben bekerültek a felsőoktatásba az első olyan diákok, akik már a mindennapos testnevelés áldásos működése körében nőttek fel és jártak középiskolába. Ezeknek a gyerekeknek szerencsére nagyobb a sport és mozgás iránti igénye, mint az előttük járóknak. Az iskolai testnevelés ugyanakkor nagyon kevés konkrét sportágot ismertetett meg velük, hiszen a fentiek alapján a tanár képzése azon a néhány sportági pilléren nyugodott. Ennek megfelelően lehetne javaslatot tenni a tanárképzés átalakítására annak érdekében, hogy az iskolai testnevelés több sportágot ismertessen meg a diákokkal és olyan sportágakra is fókuszálni, amelynek infrastruktúra igénye kisebb, mint pl. a tornáé.

¹⁹⁶ Knt. 27. és 97. §§

A jó nemzeti alaptanterv tehát előremutató fejlesztéseket tartalmaz, de figyelembe veszi a rendszer sajátosságait, adottságait. Fontos, hogy – ahogy a fentiekben már bemutattam – hatalmas rendszerről van szó, amely akkor is nehezen mozdul meg, vagy alakul át, ha erre általános, a rendszeren belüli akarat mutatkozik. Kb. 150.000 pedagógus dolgozik benne, akik jelentős részben a saját tapasztalataikra építik munkájukat, vagyis idén is úgy tanítanak, ahogy tavaly, és jövőre is úgy fognak tanítani. Azt is látni kell, hogy egy reform eredményeit akkor fogjuk tapasztalni, amikor az első reformmal érintett gyerekek elvégzik az adott iskolát, vagyis legkorábban 8-10 év múlva.

Persze vannak kivételek és néha látszanak bizonyos hatások, azonban azokat meg sok esetben nem tudjuk értelmezni. Jó példa erre a PISA¹⁹⁷ tesztek eredménye. 2012 után a PISA tesztek eredményei romlani kezdtek, ami miatt az oktatási rendszer színvonalának romlását okolták¹⁹⁸, holott ezt ilyen rövid idő alatt lehetetlen lett volna kimutatni. A 2010/11-es tanév kezdetén hatályba lépett szabályok szerint, amikor egy diák igazolatlan óráinak száma elérte a tízet, akkor az igazgató jelzése alapján a gyámhatóság figyelmeztette a szülőt a várható következményekre, az ötvenedik igazolatlan óra után pedig három hónapra felfüggesztette a családi pótlék folyósítását. Ha a későbbiekben nem gyűjtött további igazolatlan órákat, akkor a visszatartott családi pótlékot utólag folyósították. A 2012/13-as tanévre módosult a szabályozás, ezután a megvont családi pótlékot később sem folyósították. A szabályozás kiterjedt a tankötelezettségi korhatárt elérő, a közoktatásban tanuló diákokra is. Ennek hatására nagyon rövid idő alatt rengeteg hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű tanuló tért vissza az iskolába, akik mind meg is írták azokat a PISA teszteket, amelyeket korábban azért nem írtak meg, mert ott sem voltak az iskolában. Nyilván ezek a tanulók nagyságrendekkel rosszabb eredményeket értek el a teszten, mint azok, akik korábban megírták azokat, ami egyértelműen rontotta az országos átlagot és azon belül is azon régiók átlagát, amelyekben sok volt a halmozottan hátrányos helyzetű tanuló. Ezek után kérdés, hogy ezzel romlott, vagy javult a köznevelési rendszer teljesítménye?

4.4. Esettanulmány: Az oktatási reformok tervezése és hatásai

Hogy az egész köznevelési rendszert érintő reformok tervezésénél milyen tényezőket kell figyelembe venni, azt egy konkrét példán, esettanulmányon keresztül mutatom be. A

¹⁹⁷ Bővebben a PISA tesztekéről: <https://www.oecd.org/pisa/test/> - letöltve 2020. 08. 05. (OECD, 2000)

¹⁹⁸ Lásd pl.: (Kolozsi, 2019) - Letöltve 2020. 08. 06.

feladatot 2016 nyarán¹⁹⁹ kaptam Dr. Palkovics László akkori oktatásért felelős államtitkártól, hogy dolgozzak ki olyan előterjesztést, amely az iskolai küzdősport és lövészet oktatásának bevezetését és fejlesztését célozza. A munkában segítségemre volt Dr. Németh Endre²⁰⁰ és Csákvári László, a Testnevelési Egyetem Küzdősportok Tanszékének munkatársai, valamint Dr. Boros György a Magyar Sportlövők Szövetségének alelnöke.

Az esettanulmány célja és ezzel helye az értekezésben az, hogy bemutassa: a köznevelés alrendszere pusztán a mérete okán is különleges figyelmet érdemel. Ahhoz, hogy egy apróságot, mint amilyen a küzdősportok oktatásának bevezetése, megváltoztassunk a rendszerben, rendkívül sok tényezőt kell figyelembe venni. Ráadásul a témában érdekelt minisztériumi struktúra csak a doktori kutatás megkezdése – 2013. – óta államtitkársági szinten legalább öt átalakításon ment keresztül. Ha ezt tekintjük, a politikai egyeztetések folyamata és gyakorlata, illetőleg a honvédelmi érdekek érvényesítésének módszerei igenis a disszertáció tárgyához tartoznak annál is inkább, mert Clausewitz²⁰¹ óta tudjuk, hogy a hadtudomány valójában a politikatudomány része. Az esettanulmány szerkezete ennek megfelelően igazodik a kormányelőterjesztés szerkezetéhez. Célja tehát nem a kormányelőterjesztés tartalmának bemutatása, hanem annak érzékeltetése, hogy az oktatási rendszerbe milyen összefüggések vannak tantervek, tanárképzés, oktatásszervezés és oktatási logisztika között, ami miatt az oktatási rendszerben a honvédelmi szempontok révénre juttatása nagyon fontos, de nagyon hosszú munka, amire a honvédelem alrendszerében folyamatosan szükséges lenne humán erőforrást fenntartani.

4.3.5. A szabályozási koncepció szakmai alapvetése:

Az emberi társadalmak alapvető szükséglete az önvédelem, amelynek módja mindig is a testedzés és a küzdelemre való felkészülés volt. Ennek megfelelően alakultak ki a történelem során a küzdősportok és a játékok szabályai is. Ezek a játékok tehát az emberi ösztönben gyökereznek és kialakulásuk párhuzamos az emberiség történelmével. Ennek megfelelően az ilyen játékok iskolai oktatásának kialakítása, fejlesztése nem csupán innováció vagy tananyagfejlesztés, hanem biológiai és egyben történelmi szükségszerűség is.

Dr. Németh Endre a következőképpen fogalmaz: „A küzdősportok történetével, differenciálódásával, az emberi testre és lélekre gyakorolt hatásaival könyvtárnyi irodalom

¹⁹⁹ Az esettanulmányban található adatok ennek megfelelően 2016-17-es adatok. Ahol a tanulmányban jelen időt használok, az azt jelenti, hogy a megállapítások 2020-ban is érvényesek.

²⁰⁰ Dr. Németh Endre a Testnevelési Egyetem Küzdősportok Tanszékének vezetője volt az együttműködés idején

²⁰¹ (Clausewitz, 2014), 54. old

foglalkozik [...] különböző nemzetek szerzőinek tollából született munkákban [...] a macskaügyesség, az erő, a kígyóhajlékonyság, a szívósság, a halált megvető bátorság és az arányosan formált test dicsérete szólal meg.”²⁰²

4.3.6. A testnevelés kerettanterv fő tartalmi elemei

A köznevelésben a testnevelés kerettanterv jelenleg három fő pillérre épül: atlétika, torna és labdajátékok. Ezek mellett a kerettanterv tartalmaz számos egyéb elemet is, azonban a testnevelés órák alapjait ezek adják. A testnevelő tanárok képzésének is az atlétika, a torna és a labdajátékok jelentik az alapját, és ennek megfelelően vannak az egyes iskolák is felszerelve eszközökkel.

A testnevelés kerettantervei²⁰³ jelenleg is tartalmazzák a küzdősportok és küzdőjátékok oktatásának alapjait többféle iskolai gyakorlatban történő alkalmazást lehetővé téve A mindennapos testnevelésnek már most is szerves része a küzdősport emellett rendelkezésre áll a heti háromórás kerettanterv, amelyhez az iskolák a további két tanóra terhére tervezhetnek szabadon bármilyen testnevelés tárgyába tartozó foglalkozást. Ennek támogatására több sportág kerettantervének kidolgozása már megtörtént, például a labdarúgás, a szivacsabda, s a küzdősportok közül a karate. Ezek közé a kerettantervek közé jelenleg is felvehető az összes olyan sportág és speciális kerettanterv, amelyek jelen dolgozat szempontjából érdekesek lehetnek.

4.3.7. A köznevelési intézmények testnevelés-infrastruktúrája

A 2015/2016-os tanévre az ország összes (2 334 db) általános iskolájában vezették be a mindennapos testnevelést, amelyből 2 193 intézmény rendelkezett sportolásra alkalmas helyiséggel (tornaterem, tornaszoba). A felmenő rendszerben történő bevezetés eredményeként ma már minden köznevelési intézményben kötelező a heti öt testnevelés órát megtartani.

Intézmények	Tornateremmel, tornaszobával rendelkező intézmények	Tornateremmel, tornaszobával nem rendelkező intézmények
Általános iskola összesen országos szinten	2 193	141

²⁰² (Németh E. , 2005), 301. old.

²⁰³ (51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről)7. számú melléklet

<i>Állami fenntartású (KK) általános iskola összesen</i>	1 731	67
<i>Állami szervezet (BM, HM, NGM, FM, SZGYF) által fenntartott általános iskola összesen</i>	11	4

táblázat 1 - forrás: OH

Ugyanebben azaz a 2015/2016-os tanévben középiskolai szinten 1 058 intézményben tanítottak testnevelést, amelyek közül 673-ban létezett sportolásra alkalmas helyiség (tornaterem, tornaszoba).

Intézmények	Tornateremmel, tornaszobával rendelkező intézmények	Tornateremmel, tornaszobával nem rendelkező intézmények
Középfokú iskola összesen országos szinten	673	385
<i>Állami fenntartású (KK) középfokú iskola összesen</i>	265	112
<i>Állami szervezet (BM, HM, NGM, FM, SZGYF) által fenntartott középiskola összesen</i>	101	10

táblázat 2 - forrás: OH

A kormány 2014-ben döntött a *Nemzeti Köznevelési Infrastruktúra Fejlesztési Program* (a továbbiakban: Program) elindításáról. A Program célja, hogy olyan európai színvonalú tornatermek, tantermek és tanuszodák épüljenek, amelyek hosszú távon szolgálják a fiatalok fejlődését, elősegítve így az adott település köznevelési feladatainak ellátását.

A *Nemzeti Köznevelési Infrastruktúra Fejlesztési Program végrehajtásával kapcsolatos feladatokról* szóló 1523/2015. (VII.31.) számú Korm. határozat a Program végrehajtásáért felelős Nemzeti Fejlesztési Minisztérium háttérintézményét, a Nemzeti Sportközpontokat építettként jelöli ki és egyben rögzíti, hogy a Program keretében megvalósítandó egyes tanterem, tornaterem és tanuszoda beruházások teljes egészében központi költségvetési forrásból valósuljanak meg.

A tornaterem-építési program költségvetési forrását az alábbi táblázat mutatja:

Év	2014. év	2015. év	2016. év	2017. év
Forrás összege	3 000 M Ft	3 000 M Ft	2 970 M Ft	2 970 M Ft

táblázat 3 - forrás: EMMI

A Program során az alábbi típusú létesítmények kerülnek megvalósításra²⁰⁴:

- *Tornaszoba*: 12x24 méteres küzdőtérrel rendelkező – elsődleges átmozgatási, testnevelési funkcióval. 220 fő gyereklétszám alatti iskolák számára jelenthet megoldást a mindennapos testnevelésre.
- *A típusú tornaterem*: 18x30 méteres pályával rendelkező tornaterem – alkalmas már kosárlabdára, röplabdára és teremfocira.
- *B típusú tornaterem*: 25x30 méteres pályával rendelkező tornaterem – az előzőn felül alkalmas a kézilabdán kívül minden sportágra, emellett párhuzamosan két osztály számára lehet a teremben testnevelés órát tartani.
- *C típusú tornaterem*: 25x45 méteres pályával rendelkező tornaterem – fentiek felül szabványos kézilabda- és futballpályával. Egy időben három osztály párhuzamos testnevelés órájának megtartására alkalmas.

Az országban 197 járás van, amely beosztás olyan területi közigazgatási egységeket eredményez, amelyekben belül a diákok számára a központok relatíve egyszerűen megközelíthetők. Az ország állami fenntartású köznevelési intézményeinek igazgatását a Klebelsberg Központ 59²⁰⁵ tankerületen keresztül végezte, amely tankerületi központok alkalmasak arra, hogy járásonként küzdősport módszertani központokat működtessenek az ott található, általuk fenntartott iskolákban. A Klebelsberg Központ felmérése alapján minden járásban létezik legalább egy olyan iskola, amely alkalmas a küzdősportok oktatására, és ahol a felmérés készítésekor is és jelenleg is zajlanak ilyen jellegű edzések.

4.3.8. A testnevelő tanárok számának alakulása

Magyarországon jelenleg hat felsőoktatási intézmény folytat testnevelőtanár-képzést:

- Testnevelési Egyetem	Budapest
- Eötvös Loránd Tudományegyetem	Szombathely
- Eszterházy Károly Egyetem	Eger
- Nyíregyházi Egyetem	Nyíregyháza
- Pécsi Tudományegyetem	Pécs
- Szegedi Tudományegyetem	Szeged

Fentiek túl a Debreceni Egyetem folytat olyan sportszakember képzéseket, amelyek indokolják, hogy a fejlesztésekbe bevonásra kerüljön.

²⁰⁴ A Köznevelési Infrastruktúra Fejlesztési Program alapján

²⁰⁵ Az esettanulmány készítésének idején még csak 59 tankerület volt az országban.

A 2016. október 15-i statisztikai adatok alapján a felsőoktatásban (osztatlan képzésben és mesterképzésben összesen) testnevelőtanár-képzésben 1 808 hallgató vesz részt, amely a 2015. október 15-i statisztikában megjelenő 1 458 főhöz viszonyítva 25%-os növekedés.

A testnevelést oktatók száma a 2015/2016-os tanév 2015. október 1-jei állapota szerinti köznevelés-statisztikai adatgyűjtés alapján a következő:

Feladat-ellátási hely, típus	Testnevelést oktató fő munkaviszonyú pedagógusok
Általános iskola	7 281
Gimnázium	1 584
Szakközépiskola	1 308
Szakiskola	519
Speciális szakiskola	113
Fejlesztő nevelés-oktatás	3

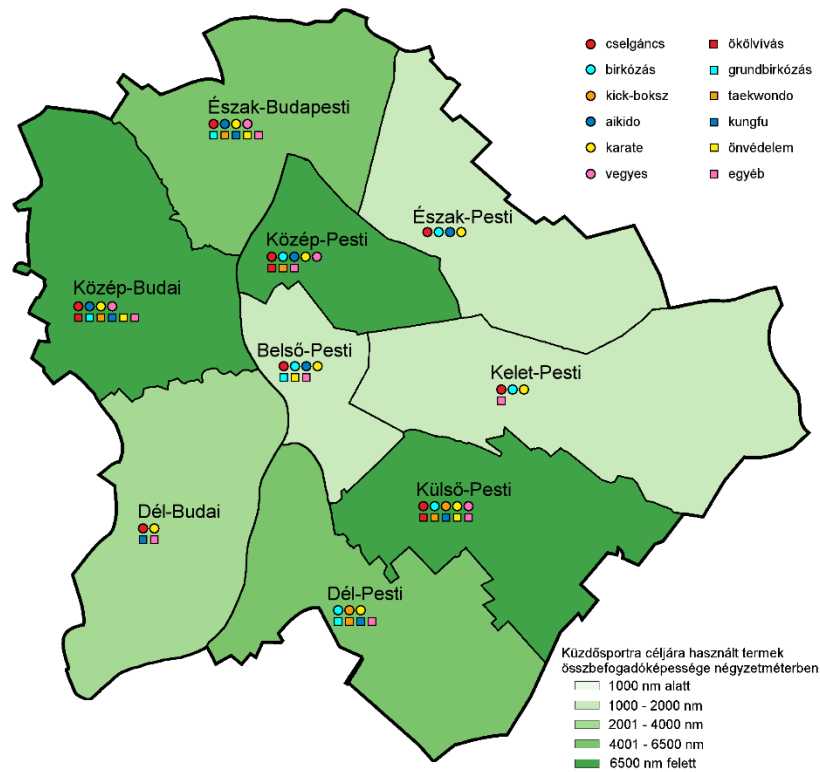
táblázat 4 - forrás: OH

Testnevelőtanár-hallgatónak 2015-ben 1 458 főt vettek fel a felsőoktatási intézmények – amely jelentősen több az előző években tapasztaltnál –, de a nyugdíjba vonuló testnevelő tanárok száma 2021-ig 200 főre tehető, 2022-től azonban ennek több mint kétszeresére, 500-600 főre lehet számítani. A testnevelő tanárok iránti kereslet tartósan fennmarad a mindennapos testnevelés teljes körűvé vált oktatása miatt. Ebből következik, hogy valahogy meg kell oldani a testnevelő tanárok utánpótlását. A jelen dolgozat első részében tett észrevételek, amelyek szerint a testnevelő szakos tanárokat a honvédelem alrendszerének valamilyen formában segíteni, vagy mentorálni kellene, itt találkoznak számszerűsített indoklással.

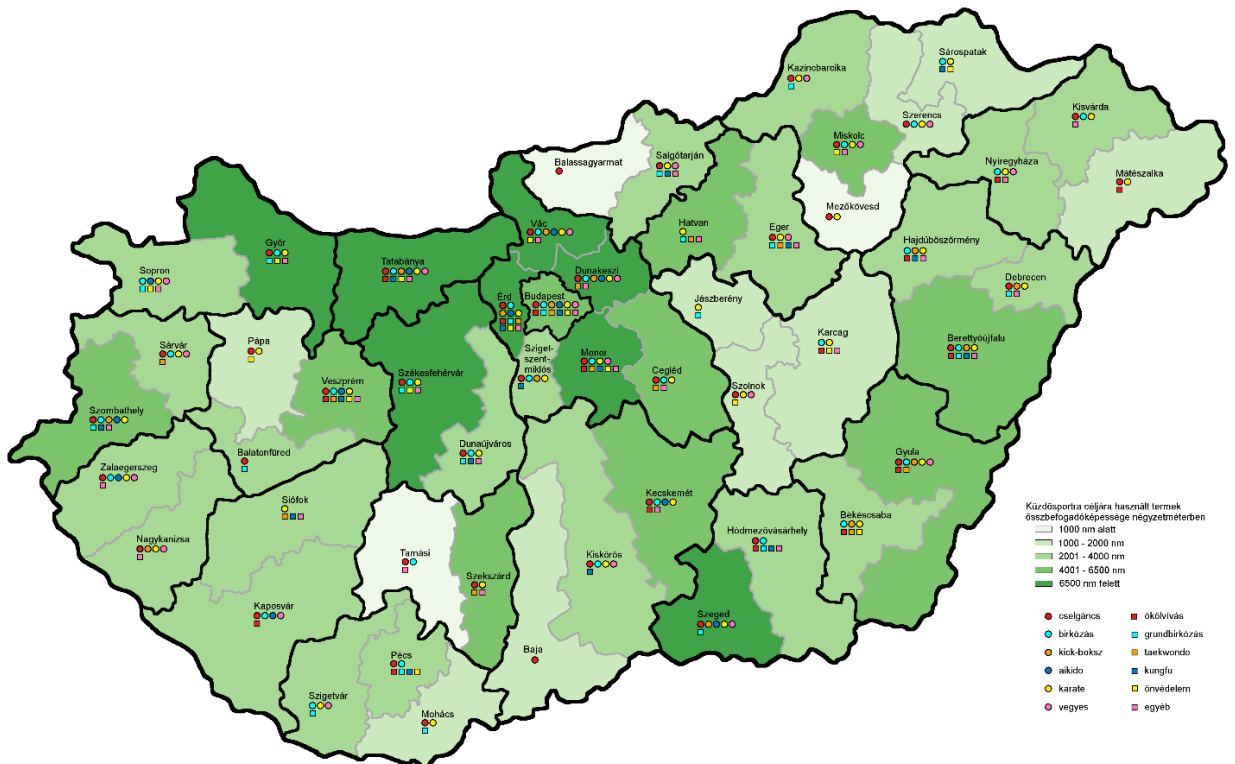
4.3.9. Küzdősportok oktatása a KK intézményeiben a 2016-'17 es tanévben

Az előkészítés során a KK munkatársai felmérték, hogy a tankerületi fenntartású iskolák közül melyekben van küzdősport oktatás. A felmérés eredményét küzdősportonkénti bontásban a következő ábrák²⁰⁶ mutatják be:

²⁰⁶ Forrás: KK

10. ábra KK kimutatás küzdősportonként – Budapest – Forrás: KK

11. ábra KK kimutatás küzdősportonként – Magyarország – Forrás: KK

4.3.10. Szakmai alapvetések

A küzdősportok mozgásanyagának gyakorlásához egyaránt és egyenlő mértékben szükség van az alapvető kondicionális képességek úgymint erő, gyorsaság, állóképesség fejlesztéséhez, a küzdősportok különböző gyakorlatain keresztül. Két egyenlő technikai tudású, egyenlő stratégiai érzékű küzdő esetén az a fél győz, aki erősebben, gyorsabban hajtja végre a technikát és folyamatosan tovább bírja.

Bármely küzdősportot vizsgáljuk, az edzés során a technikai végrehajtásra jellemzőek az explozív gyorsaság paraméterek, azaz a lehető legrövidebb idő alatt a legnagyobb maximális erő elérése. Minél nagyobb és gyorsabb az erő kifejtés, annál gyorsabban következik be a relaxáció és annál gyorsabban hajtható végre a következő akció. Azonban, hogy az előbb említett erő kifejtésnek a maximuma minél nagyobb legyen, több hangsúlyos maximális erőből végrehajtható technikát vonultatnak fel az egyébként gyors technikák mellett. E gyakorlatok segítségével, mind a gyorsaság, mind a maximális erő fejleszhető egy egészséges, kiegyensúlyozott és természetes módon. Ugyanakkor a küzdősportok gyakorlása közben jellemző a nagy ismétlésszám, mely az állóképességi jelleget erősíti.

A koordinációs képességek szerepe a sportteljesítményben legalább olyan fontosságú, mint a kondicionális képességeké. Ugyanakkor izoláltan nem mérhetők, hiszen kondicionális képességekhez kapcsolódva fejtik ki hatásukat.

A koordinációs képességek fő csoportjai:

- mozgásszabályozó képességek;
- mozgásalkalmazkodó és átállító képességek;
- mozgástanulási képességek.

A küzdősportokban leginkább használt koordinációs képességek:

- mozgástanulási képesség;
- mozgásszabályozási képesség;
- hallási és látási ingerekre reagálási képesség;
- ritmusképesség;
- téri tájékozódási képesség;
- egyensúlyozási képesség;
- reakcióképesség.

Ebből a felsorolásból látható, hogy a küzdősportok oktatása gyakorlatilag ugyanazokat a mozgáskoordinációs készségeket fejlesztik, amelyek a honvédelmi képzések során preferált

készségek. Nem meglepő, hogy az esettanulmány fő következtetése az, hogy ezen készségek fejlesztése az iskolarendszerben nagy tömegben és mértékben javítja a katonai szolgálatra alkalmas fiatalok arányát a népesség körében.

A visszajelzések²⁰⁷ azt mutatják, hogy a szülők is felismerték, hogy a különböző küzdősport edzéseken az átlagosnál jobban fejlődik a gyermeki személyiség, kitartás, önfegyelem, figyelem, koncentráció, monotónia tűrés. Javulnak a társas kapcsolatok, a stresszkezelés, megtanulnak nyerni és veszíteni, tisztelni a társukat és a kemény munkát, melyet a siker érdekében kell befektetni.²⁰⁸ A mindennapos testnevelés bevezetésével a testnevelés órák száma megnőtt, amely lehetőséget teremtett minél több sportág megismertetésére, bevezetésére a testnevelés órák keretében.

A köznevelési törvény által meghatározott, a mindennapos testnevelés megvalósulásához rendelt órakereteken belül a küzdősportok magasabb óraszámában történő oktatása, valamint a szélesebbkörű, egész országra kiterjedő lehetőség megteremtésével a tanuló a kondicionális és koordinációs képességek fejlesztésén túl, megismeri önmagát, teljesítőképességének határait, megtanulja tisztelni a tudatos, folyamatos kitartó munkát, önmagát és a másik tanulót. Képes lesz siker és kudarc feldolgozására, az élet és az egészség tiszteletére. Végül, de nem utolsó sorban megtanulja a határozott és tudatos viselkedést agresszió esetén, alkalmazni tudja az elkerülő magatartást, de ha szükség van rá, képes lesz megvédeni önmagát, vagy gyengébb társait oly módon, hogy ne kerüljön az áldozat szerepébe.

Külön ki kell térni a sportlövészetre a fenti szempontok vizsgálatánál. Habár első tekintetre nem nyilvánvaló, de minden fenn tárgyalt koordinációs készség nagyon tisztán és hangsúlyosan jelenik meg a sportlövészet tanulásánál.

Kevés a látható mozgás sportlövészet közben, illetve kifejezetten kívánatos a legkisebb mértékre korlátozni azt²⁰⁹. Pont ez az igény követel nagyon magas rendű koordinációs képességet. Külön szót érdemel, hogy milyen nagymértékben fejleszti ez a sport az izomérzékelést és ehhez kapcsolódóan a reális testkép kialakulását, (fizikai önmegismerést).

A mozgás tanulása a sportlövészet esetében a tartáshelyzet kialakítását és stabil megőrzését illetve annak tanulási folyamatát jelenti. A célzás és annak a fegyver elsütésével való

²⁰⁷ A Testnevelési Egyetemen folyó tanár-továbbképzések, valamint a Judo- és Karate Szövetség által gyűjtött visszajelzések.

²⁰⁸ (Németh E. , 2005), 302. old

²⁰⁹ Ez alól kivételek a szituációs számok, amelyeknek azonban szintén a klasszikus lövész számok az alapjai, így a követelmények ott is ugyanezek.

összehangolása komoly térbeli tájékozódási feladat. Nem beszélve a rendkívül kiélezett döntési helyzetről. A reális önértékelés és a bátor kockázatvállalás szintén sajátja e sportnak.

4.3.11. Az egészséges életre nevelés

Az egyénre gyakorolt pozitív testi és szellemi hatásokon túl a küzdősportok gyakorlása az állam szempontjából is hordoz pozitív hatásokat. Az olyan társadalomban, ahol a polgárok nagy száma gyakorol valamilyen küzdősportot, számolni lehet azzal, hogy az egyénre gyakorolt pozitív hatások többszöröződnek és belátható időn belül a társadalom általános állapotán is meglátszik a pozitív hatás²¹⁰. Ezen túlmenően a küzdősportok gyakorlása a társadalom önvédelmi képességét is jelentős mértékben emeli és a honvédelem rendszerére is pozitív hatással van, hiszen a küzdősportok gyakorlása a katonai kiképzési rendszerek egyik alapeleme. Ez az iskolai testnevelés keretei közt – az adott intézmény szabad választása alapján – ki tud egészülni a sportlövészettel, amely a lökészség mellett fejleszti a felelősségteljes eszközhasználatot, a koncentrációt és a biztonság szem előtt tartását is.

4.3.12. Célrendszer

A Konceptió célja 2017-ben az volt, hogy 2020-ra minden tanköteles tanulónak legyen lehetősége a pusztakezes és az eszközös küzdősportok, valamint a sportlövészet mint sport gyakorlására az iskolai testnevelés órák vagy délutáni, tanórán kívüli foglalkozások keretei között. A célok elérését a következő sportágak gyakorlása teszi lehetővé:

- pusztakezes küzdősport rövid idejű kontakttal (karate);
- pusztakezes küzdősport hosszú idejű kontakttal (judo, grundbirkózás);
- küzdőjátékok, küzdőfeladatok, önvédelem;
- légfegyveres, lézeres lövészet.

A Konceptió feladata volt meghatározni, hogy milyen intézkedések, illetőleg milyen személyi és tárgyi feltételek szükségesek ahhoz, hogy a Konceptió országosan megvalósuljon az általános és középiskolák bázisán. Ez az ütemezés tekintetében azt jelentette, hogy

- 2017 szeptemberében a Testnevelési Egyetem, 2018 szeptemberében pedig a többi testnevelő tanárok képzésével foglalkozó egyetem is meghirdeti a koncepció szerinti tanár-továbbképzési programokat,

²¹⁰ (Németh E. , 2005), 301. old

- 2017 év végéig minden járásban kijelölésre kerül a küzdősport módszertani központként funkcionáló iskola,
- 2018 márciusáig ki kell dolgozni és el kell fogadni a Judo (1-12 évfolyam), komplex küzdőspot alapozó (1-4. évfolyam) és sportlövészet (7-12. évfolyam) kerettanterveket,
- 2018 szeptemberéig végre kell hajtani az esetleg szükséges eszközbeszerzéseket,
- 2018 szeptemberében minden küzdősport módszertani központban legalább egy osztályban (évfolyamonként egy osztály esetén csoportbontásban legalább egy csoportban) be kell vezetni a 3+2 órás rendszerben 2 órában a küzdősportok oktatását.
- 2020 szeptemberéig minden módszertani központnak rendelkeznie kell olyan felkészült pedagógusokkal, amely rendelkezik a koncepció megvalósításához szükséges összes (4db) képesítéssel,

A Koncepció további feladata volt kialakítani azokat a módszertani központokat, ahol a küzdősportok mellett a sportlövészet gyakorlására is lehetőség nyílik a középiskolai tanulók számára. Tekintettel arra, hogy itt kizárólag szabadon birtokolható eszközök használatáról van szó, a feltételek kialakítása sincs engedélyhez kötve és gyakorlatilag bármilyen arra alkalmas helyszínen megvalósítható. A mai napra látható, hogy a fenti ütemezés nem valósult meg az eredeti tervek szerint, azonban elmondható, hogy a kerettantervek fejlesztése és az azóta hatályba lépett új Nat.-hoz igazítása folyamatban van és egyes iskolákban elkezdték kipróbálni az új rendszert.²¹¹

A küzdősportok alapelemeit jelenleg is tanítani kell éves szinten mintegy 10-20 órában²¹², de sok esetben nehézségbe ütközik a kivitelezése elsősorban a személyi feltételek hiányossága miatt: a tanítók és a testnevelő tanárok túlnyomó része nem kapta meg a megfelelő képzést a felsőoktatási tanulmányaik során erre vonatkozóan.

A célok megvalósításához a következő területeken szükséges beavatkozás:

- szabályozás;
- humánerőforrás fejlesztése és képzése;

²¹¹ Egy ilyen pilotról szól a következő tudósítás egy része: <https://www.gyulatelevizio.hu/2020/07/03/karate-kepzesen-vettek-reszt-a-tankerulet-testneveles-tanarai/?fbclid=IwAR3oFDv2knOvnc69wUyC1WGm3pnZYfwg4MTzGnMg311YglWYKHZG4ctZmJQ> - letöltés ideje 2020.07.15.

²¹² Átlagban 32,5 órában a 9-12., 5-12. és 7-12. évfolyamos gimnáziumok kerettantervei alapján [51/2012. (XII.21.) sz. EMMI rendelet 1., 2., 3., 4., 5. melléklete].

- mentorhálózat kialakítása és/vagy szaktanácsadás biztosítása;
- tananyagfejlesztés;
- infrastruktúrafejlesztés és eszközbeszerzés;
- módszertani központok kialakítása.

A Konceptió szervesen kapcsolódik minden olyan programhoz, amely a köznevelés megújításával, az egészséges életmódra neveléssel, illetőleg a hazafias és honvédelmi neveléssel foglalkozik. Ilyen például:

- az új Nemzeti alaptanterv – azóta lezárult – fejlesztése;
- a heti három tanórás testneveléshez kapcsolódó alternatív kerettantervek fejlesztése a mindennapos testnevelés magvalósítása érdekében;
- az iskolai témahetek (tematikus napok) megszervezése;
- a Nemzeti Táborozási Program előkészítése és pilot megvalósítása;
- az Erzsébet Program keretében zajló táborok szervezése.

Ezen programok holisztikus szemlélete és olyan átfogó megközelítése, amely az összes programot az állam és a gyerek érdeke szempontjából közelíti meg, alkalmat teremthet arra, hogy egymással kölcsönhatásban vizsgáljuk a programokat és – akár személyre szabottan – minden gyerek vagy közösség számára a nekik legmegfelelőbbet kínálja az állam.

4.3.13. Szabályozás

A Konceptió végrehajtása érdekében a következő jogszabályok módosítása és megalkotása szükséges.

4.3.13.1. Törvényi szint

A Konceptió küzdősport részének a végrehajtását a jelenleg hatályos törvények nem akadályozzák. Ugyanakkor a köznevelési intézményekben zajló sportlövészetre vonatkozó jogi szabályozás feltételeit fel kell tárnunk:

- a sportlövészetre vonatkozó korhatárok áttekintése nemzetközi összefüggésben;
- a sportlövészet oktatására, valamint a lőfegyverekre és lőszerre vonatkozó törvényi szabályozás tanulmányozása²¹³.

²¹³ A koncepció keretében mindenképpen javasolnám a szabályozás áttekintését, már csak az ország versenyképessége szempontjából is. Csehországban pl. igazolt sportlövő 15 éves korától tarthat „B” kategóriás lőfegyvert sport célra. Magyarországon ez a korhatár 18 év. Ez azt jelenti, hogy pl. az olimpiai skeet és trap számok edzéseit egy magyar gyerek három évvel később kezdheti el, mint egy cseh. (ld.

4.3.13.2. Kormányrendeleti szint

A Nat. folyamatban lévő felülvizsgálata során figyelemmel kell lenni a Konceptióban megfogalmazott célokra. Fontos kiemelni, hogy a hatályos Nat. is lehetővé teszi a küzdősport oktatását, azonban ez a gyakorlatban nem megfelelő hangsúllyal érvényesül. A Nat. szintjén való szabályozás tehát nem a koncepció legfontosabb eleme, azonban a megvalósítás során erre is figyelemmel kell lenni.

A Nemzeti alaptanterv *Testnevelés és sport műveltségterület* tartalmi követelményeiben, a természetes mozgásformák alkalmazása és gyakorlása terén az 1–4. és 5–8. évfolyamokon is ki kell emelni a sportágspecifikumok megjelölése mellett az önvédelmi és küzdő jellegű feladatokon keresztüli motoros készségfejlesztést és mozgástanulást. A természetes mozgásformák alkalmazásának és gyakorlásának – a motoros készségfejlesztés és mozgástanulás során – a 9–12. évfolyamok vonatkozásában sportág-specifikus jelleggel kell megtörténnie egyénileg, párban vagy csoportban végzett sportágak technikai és taktikai elemeinek az alkalmazásával.

4.3.13.3. Miniszteri rendeleti szint

- EMMI rendelet a felsőoktatási szakok képzési és kimeneti követelményeiről

A testnevelőtanár-képzésben hangsúlyosabbá kell tenni a küzdősportokat annak érdekében, hogy a végzett testnevelők alkalmasak legyenek azok oktatására. Ezt a módosulást meg kell jeleníteni a testnevelő tanári szakok képzési és kimeneti követelményeinek rendszerében és el kell érni, hogy a testnevelők képzésével foglalkozó felsőoktatási intézmények ezeket a módosításokat a tantárgyfelosztásban és a képzési tematikában is megjelenítsék.

Jelenleg a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet szabályozza az egyes tanárszakok, közte az általános iskolai és a középiskolai testnevelő tanári szakok képzési és kimeneti követelményeit, amelyről elmondható, hogy egyrészt a Nemzeti alaptantervre épülően lett meghatározva, másrészt a kéttípusú testnevelőtanár-képzésnek van egy közös képzési szakasza. A közös képzési szakaszon a szakmai törzsanyag ismeretkörei (56–62 kredit) tartalmazzák felsorolással a sporttudományos ismereteket, a sportmozgásos ismereteket, de például az egyéni sportágak alapjait is, kiemelve több sportág – atlétika,

<https://www.mvcr.cz/mvcren/article/firearms-and-ammunition-legal-framework.aspx> 19. § - letöltve 2020. 08. 06.)

torna, úszás és uszodai sportok, tenisz – mellett a küzdősportokat is. Ezt a logikát követve, a küzdősportoknak ugyanakkora hangsúllyal kell megjelennie a tanárképzésben, mint az alapsportágaknak.

A KKK rendeletben szabályozott tanító alapképzési szak képzési és kimeneti követelménye szándékosan nem bontja ki az egyes műveltségi területekhez kapcsolódó szakismereti tartalmakat, hanem a köznevelési szabályozók általi tartalmakra utalva kiemeli, hogy a végzett pedagógus *„Biztos szakmai ismeretekkel rendelkezik az 1–4. évfolyamon valamennyi, továbbá az 1–6. évfolyamon egy műveltségi területen (vagy a nemzetiségi nevelés szaktudományos és tantárgy-pedagógiai megalapozása terén)”*.

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. számú törvény 15. §-a szerint *„a képzési program részeként a tantervet felsőoktatási szakképzésben, alap- és mesterképzésben a miniszter által kiadott képzési és kimeneti követelmények alapján, szakirányú továbbképzésben szabadon készíti el a felsőoktatási intézmény”*. A tanító- és tanárképző intézmények a fentiek alapján létrehozott képzési programokon keresztül folytatnak testnevelő tanárképzést. Az egyes tárgyra vonatkozó óraszámoknak, valamint elméleti és gyakorlati követelménynek tükröznie kell a képzési és kimeneti követelményekben megfogalmazott képzési arányokat. Elvileg nem fordulhatna elő olyan helyzet – mely jelen pillanatban fennáll – hogy bár a képzési és kimeneti követelményekben ugyanakkora hangsúllyal jelenik meg a küzdősport, a felsőoktatási intézmény tantárgystruktúrájában és órászámaiban a többi sportághoz viszonyítva elenyészően kevés órászámban kerül oktatásra.

A Fokozatváltás a felsőoktatásban²¹⁴ felülvizsgált legutóbbi verziói szerint a 4.5. „Pedagógusképzés”²¹⁵ cím alatt akcióként került feltüntetésre: *„az osztatlan tanárképzés felfutását követően a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság közreműködésével párhuzamos akkreditáció kezdeményezése”*.

- A kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről szóló 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet

A küzdőjátékok, küzdőfeladatok és a grundbirkózás az alsó tagozatban segíti a helyes ítéletalkotást, helyzetmegítélést, az önismeret kialakítását és a helyes döntés kialakítását. Sokrétű képességfejlesztő hatásán túl fejleszti a teljes személyiséget is. Az esések elsajátítása komplex módon növeli a gyerekek cselekvésbiztonságát. A felső tagozaton folytatott sportági képzéssel (judo, karate) egy sportszerű, sikerorientált személyiségű új

²¹⁴ (EMMI, 2014)

²¹⁵ (EMMI, 2014) 76. old.

nemzedék kialakítása a cél. E sportágak a kondicionális és koordinációs alapképességeket ugyanolyan jól fejlesztik, mint az alapsportágak, de újszerűségüknél fogva méltán számíthatnak a fiatalok érdeklődésére. Ugyanakkor a képességfejlesztő hatásokon túl a pszichés képességek és a jellem fejlesztésének világszerte elismert eszközei, melyek fizikai szinten kezdődnek és fokozatosan mélyülnek el egy olyan átfogó életfilozófiává, mely az emberi személyiség fejlődésére rendkívül pozitív hatással van²¹⁶. A középiskolai tanulmányok során az előbbieken kívül a helyes önvédelmi magatartás kialakítása a cél, a tudásfejlesztésen túl a személyiségfejlesztés érdekében.

A központi kerettantervben többnyire a következő részletességgel jelenik meg a küzdősportok követelménye:

- 1–4. évfolyamon a „*Természetes mozgásformák az önvédelmi és a küzdő jellegű feladatmegoldásokban*” tematikai egység/fejlesztési cél órakerete 29 óra;
- 5–8. évfolyamon az „*Önvédelmi és küzdő jellegű feladatok*” tematikai egység/fejlesztési cél órakerete 84 óra;
- 9–12. évfolyamon az „*Önvédelmi és küzdő jellegű feladatok*” tematikai egység/fejlesztési cél órakerete 50 óra.

Az új Nat hatályba lépésével egyidejűleg megújítandó testnevelés kerettanterv kidolgozása során szükségessé válik az általános testnevelés kerettanterv módosítása is azzal a kitételrel, hogy nem fog óraszám-növekedést eredményezni. Cél az, hogy az atlétika, a labdajáték, a torna mellett a küzdősport legyen az iskolai testnevelés negyedik pillére [alap judo, karate (hosszú/rövid kontakt), illetőleg küzdőjátékok, grundbirkózás, önvédelmi gyakorlatok].

Addig szükséges a judo, komplex küzdősport alapozó és sportlövészet választható kerettantervek kidolgozása és engedélyeztetése annak érdekében, hogy magasabb szinten lehessen oktatni a jelzett sportágakat olyan iskolákban, ahol erre igény és lehetőség van. A karate kerettantervének engedélyezése már megtörtént, míg a judo kerettanterve (1-4. évfolyam számára) előkészületben van. A sportlövészetre vonatkozó kerettanterv elkészítésére szükséges a megfelelő vezetői egyeztetések lefolytatása és a megfelelő szakértelemmel rendelkező, a Magyar Sportlövők Szövetsége által delegált/elfogadott személy(ek) kiválasztása. A kerettantervek kidolgozását követően szükséges, hogy a kijelölt módszertani központokban bevezetésre kerüljenek úgy, hogy legalább egy-egy osztályban,

²¹⁶ (Vertonghen & Theeboom, 2010), 528 – 537. old.

vagy csoportban (csoportbontás esetén) választani lehessen azokat az iskola diákjainak, és legyen alkalmas edző megfelelő délutáni foglalkozások vezetésére (a járás területén található egyéb iskolák diákjainak is.)

Szükséges, hogy a jövőben a testnevelőket ellenőrző szakfelügyeleti rendszer a küzdősportok iskolai oktatására fokozottabban fókuszáljon, ehhez szükség van a küzdősportok oktatásában járatos mesterpedagógusok képzésére, majd szaktanácsadóként történő alkalmazásukra.

4.3.14. Humánerőforrás szükséglet

- A tananyagok fejlesztői

A Testnevelési Egyetem Küzdősport Tanszékének munkatársai valamint gyakorló pedagógusok, tananyag fejlesztési szakértők alkalmasak a különböző tananyagok kifejlesztésére a következő szinteken:

- a) kerettanterv, tanmenet, kézikönyv, jógyakorlat gyűjtemény;
 - b) OKJ képzés;
 - c) testnevelő tanárok és tanítók továbbképzései;
 - d) pedagógus-szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzés testnevelő tanárok részére;
 - e) testnevelő tanári alap- és mesterszakok tananyagai és tanári kézikönyvek a testnevelők számára;
- a mentorhálózat működtetése és/vagy szaktanácsadók biztosítása.

A fejlesztendő tananyagok a későbbiekben felhasználhatók lennének a szakedzői képzéseken is. A sportlövészet vonatkozásában a TE mellett a Magyar Sportlövők Szövetsége – mint a sportlövészetért felelős, sportágában kizárólagos jelleggel feladatokat ellátó, különleges jogosítványokat gyakorló szakszövetség – megkeresése is szükséges. Lehetséges továbbá a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium bevonása is a tananyagok fejlesztésébe, mivel ezeken a helyeken rendelkezésre áll a sportlövészet kiképzési tematikája, ami alkalmas lehet a tananyagfejlesztés elindítására.

- Felsőoktatásban oktató szakemberek

A testnevelő tanárok képzése során már a megújult KKK rendelet szerint hangsúlyosabban kell szerepeltetni a küzdősportokat. Ehhez minden képző intézményben szükséges minimálisan két fő, akik teljes státuszban folytatják a képzéseket. Ezeknek a kollegáknak

testnevelő tanári és szakedzői végzettséggel kell rendelkezni és alkalmasnak kell lenni arra, hogy szaktárgyukat és annak oktatását tanár szakos hallgatók részére oktassák.

A TE jelenleg is felkészült arra, hogy judo és karate szakedzőket képezzen. A grundbirkózás és a küzdőjáték nem önálló sportágak, így azokból nem is lehetne szakedzőt képezni, viszont a judo vagy karate szakedzők, vagy bármilyen más küzdősport szakedzői, illetőleg testnevelő tanárok is kiképezhetők a jelzett képzések és továbbképzések megtartására²¹⁷.

A fejlesztendő tananyagok a későbbiekben felhasználhatók a szakedzői képzéseken is. A TE a 2017-18-as akadémiai évben újra indít sportlövő szakedzői képzést. Ezzel együtt a koncepció kidolgozása során szükséges annak a magas szintű szakmai megalapozása, hogy a sportlövészet területén egészen pontosan mely kompetenciák fejlesztésére lenne szükség különös tekintettel arra, hogy a koncepció célja nem elsősorban a sportági utánpótlás biztosítása, hanem a tömegsport pozitív társadalmi hatásainak erősítése és olyan kompetenciák fejlesztése, amelyek egy esetleges sürgősségi helyzet esetén a gyakorlatban is alkalmazhatók. Ennek megfelelően szükséges annak vizsgálata is, hogy a képzők képzése során az olimpiai számok mellett mely egyéb lehetőségeket kell számításba venni.

- Testnevelő tanárok és tanítók továbbképzése

Jelenleg a testnevelő tanárok és tanítók számára is kötelező 7 évente 120 órányi továbbképzés, azonban a testnevelés témájú, szakmódszertani továbbképzések száma csekély. A küzdősportok oktatásának kiszélesítése a választható kerettantervek kidolgozása, valamint a járásoként létrehozandó küzdősport-centrumok által a továbbképzések iránti érdeklődés növekedésével jár.

A fejlesztéshez minimálisan négy továbbképzés meghirdetése látszik szükségesnek az alábbi tárgykörök szerint:

- judo,
- grundbirkózás, küzdőjátékok, küzdőfeladatok (botvívás szivacsos bottal),
- önvédelem, karate,
- sportlövészet.

²¹⁷ Az esettanulmány elkészülése óta elkezdődtek a vonatkozó továbbképzések. Ezek egyikéről egy beszámoló itt található: <https://www.gyulatelevizio.hu/2020/07/03/karate-kepzesen-vettek-reszt-a-tankerulet-testneveles-tanarai/?fbclid=IwAR3oFDv2knOvnc69wUyC1WGm3pnZYfwg4MTzGnMg311YglWYKHZG4ctZmJQ> - letöltés ideje 2020.07.15.

A továbbképzések a tervek szerint egyenként 30-30 órássak. A továbbképzésre jelentkező pedagógusok motiválása érdekében számukra ingyenessé kell tenni az említett testnevelés-továbbképzéseket, vagyis gondolni kell a finanszírozásra, illetőleg annak forrására is. A kérdéses továbbképzéseket a testnevelő tanárok képzésével foglalkozó felsőoktatási intézményeknek kell megszervezni a TE által kidolgozott tematika és tananyag felhasználásával. Természetesen a tananyagfejlesztés során a TE be tudja vonni a többi intézmény szakembereit is. A tananyagfejlesztés forrásait ennek megfelelően a TE-hez kell csoportosítani, míg a tanárok továbbképzésének költségeit a tankerületi központokhoz, ahol döntés születhet arról, hogy a módszertani központok kialakítása során a tanárokat melyik felsőoktatási intézménybe küldik továbbképzésre.

Ki kell emelni, hogy a kialakításra kerülő módszertani központok csak olyan vezető tanárt alkalmazhatnak, aki sikeresen elvégezte a négy továbbképzést vagy a Konceptióban jelzett szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzést.

A továbbképzésen túl szükséges a Konceptió elemeit beépíteni a testnevelő tanári alap- és mesterszakok képzési programjába is. Ehhez a fent leírt kapacitások mellett szükséges a kérdéses szakok tantárgyfelosztásának módosítása is, így az ilyen tematika szerint végző testnevelők számára már magasabb szinten is lehet továbbképzéseket szervezni. Ennek megfelelően a Konceptió végrehajtása során fel kell készülni arra is, hogy a fent részletezett négy tematikán túl olyan továbbképzési tematika és tananyag is álljon rendelkezésre, amely azoknak szól, akik már egyetemi éveik alatt megkapták a Konceptió által érintett alapismereteket.

- Külsős sportszakemberek bevonása

A Knt. 3. számú melléklete alapján az általános iskola alsó tagozatán a testnevelés tantárgyat tanítói végzettséggel, továbbá testnevelő tanári szakképzettséggel lehet tanítani. Az általános iskola 5–6. évfolyamán a testnevelő tanáron kívül szintén taníthat a testnevelés műveltségterületi tanító. Minden más évfolyamon csakis testnevelő-tanári szakképzettséggel lehet testnevelést tanítani.

A Konceptió végrehajtása nem képzelhető el az országos sportági szakszövetségek szakembereinek bevonása nélkül. Szükséges, hogy minden érintett sportág szakemberei részt vegyenek a tanárképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézmények munkájában, mivel a testnevelő tanárok részére a szaktárgyakat szakedzői végzettséggel rendelkező személyeknek kell oktatni. Ezen túlmenően a végrehajtás kezdeti szakaszában szakképzett testnevelő hiányában az általános- és középiskolák is csak úgy tudják végrehajtani a

feladatot, ha van felkészült oktató, aki a testnevelő tanár pedagógiai szempontú felügyelete mellett tudja az órák keretei közt oktatni a stratégiával érintett szakanyagot.

A köznevelési törvény egyetlen kivételt tesz: a mindennapos testnevelés kiváltására alkalmas sportkörü foglalkozásokat szakedző vagy a sport területén képesítéshez kötött tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítések jegyzékéről szóló, külön jogszabályban meghatározott végzettségű sportszakember is, azaz OKJ-s végzettségű sportoktató vagy sportedző is megtarthatja, amennyiben elvégez egy 120 órás pedagógiai továbbképzést.

A köznevelési törvény 98. § (16) bekezdése alapján pedig a 2019/2020-as tanév kezdetéig amennyiben az iskola megfelelő végzettségű és szakképzettségű pedagógussal nem tudja megszervezni a mindennapos testnevelést, akkor alkalmazhat olyan személyt, aki testnevelő-edzői szakképzettséggel vagy felsőfokú végzettséggel és sportoktatói vagy sportedzői szakképesítéssel rendelkezik.

Egyes iskolákban jelenleg is létező gyakorlat, hogy a pedagógiai végzettséggel nem rendelkező edző pedagógus asszisztensként tartja meg a testnevelés órát, amit hivatalosan továbbra is a testnevelő vezet és dokumentál. Ilyen típusú együttműködéshez az iskolák, illetőleg fenntartóik megállapodása szükséges akár közvetlenül az edzővel, akár az őt alkalmazó sportszervezettel.

A Konceptió megvalósításának első lépései között szükséges annak felmérése, hogy a sportági szakszövetségek látókörében hány olyan edző van, akiket a végrehajtásba valamilyen formában be lehet vonni.

4.3.15. Tananyagfejlesztés

A tantervi és rendeleti szabályozáson túl szükséges a képzők képzése és az ehhez szükséges tanmenetek, kézikönyvek fejlesztése, jógyakorlatok összegyűjtése is. A tananyagokat sportáganként és szintenként kell meghatározni és fejleszteni annak megfelelően, ahogy az egyes szinteken képzéseket indítunk. A tananyagok központi elemei ugyanazok, azonban azokat differenciálni kell a kurzus szintjének megfelelően.

A szabályozás és a tananyagok fejlesztése pusztakezes küzdősportok, valamint a küzdőjáték vonatkozásában nagyjából fél év alatt kivitelezhető²¹⁸. A sportlövészet vonatkozásában a helyzet bonyolultabb abban az értelemben, hogy jelenleg Magyarországon nincs szakedző képzés, így a legmagasabb szint szinte teljes egészében hiányzik. Ennek megfelelően a fent

²¹⁸ A TE Küzdősportok Tanszékének álláspontja volt az előkészítés során.

írtak szerint meg kell találni a kiindulási pontot, amely a Magyar Sportlövők Szövetsége lehet. Ezen túlmenően akár nemzetközi gyakorlatok vizsgálata által tudományosan is meg kell alapozni az egyetemi képzést.

4.3.16. Infrastruktúra, eszközigény

a. A járási módszertani központok eszközigénye

A sportlövészet a többi olimpiai sportághoz hasonlóan egy biztonságos sportág, amelynek biztonsági feltételeit a balesetek elkerülése végett meg kell teremteni az iskolai körülmények között. A koncepció megvalósításához a létrehozásra kerülő küzdősport és sportlövészet módszertani központokat fel kell szerelni a következők szerint.

5. *Megfelelő tornaterem, vagy tornaszoba.*

- Küzdősport edzés lebonyolításához elegendő a Nemzeti Köznevelési Infrastruktúra Fejlesztési Program szerinti legkisebb létesítmény, a tornaszoba. Ugyanakkor szükséges, hogy az tényleg a küzdősport oktatásának céljait szolgálja, tehát a módszertani központtá kijelölt iskolának a meglévő tornaterem mellett kell minimálisan még egy ilyenrel rendelkeznie. A Klebelsberg Központ felmérése alapján minden járásban található legalább egy olyan intézmény, amely rendelkezik olyan tornateremmel, amely felszerelésében is alkalmas a küzdősportok oktatására és amelyben jelenleg is folyik ilyen oktatás. A módszertani központ kialakítása tehát a legtöbb helyen mindössze annyit jelent, hogy megtörténik az amúgy is oktatott tárgyak oktatásának országos szintű koordinációja, tantervi szintű támogatása és a hozzájuk tartozó továbbképzési rendszer kialakítása.
- Sportlövészet: A légfegyveres lövészet gyakorlásához a centrumnak rendelkeznie kell alkalmas teremmel vagy udvarral a lögyakorlatok végrehajtásához. Az ilyen terület oldalról lehatárolható (kordonnal, vagy fallal) minimálisan 15 méter hosszú és 10 méter széles (5 db 10 méteres lőpálya esetén) és az egyik végén szilárd anyagból készült fal vagy golyófogó van. Légfegyver esetén engedélyezésre nincs szükség és a golyófogó lehet teljesen átlagos téglafal vagy földsánc is. A sportlövészet iskolai oktatása során hangsúlyozottan csak olyan eszközök kerülhetnek beszerzésre, amelyek birtoklásához semmiféle engedély nem szükséges. Emiatt a gyakorlás feltételeinek kialakítása során is összesen annyi szempontot kell figyelembe venni, amennyi bármelyik más sportfoglalkozás során is szükséges. Ezen biztonsági szempontok oktatása a testnevelő tanárok megfelelő továbbképzésével maradéktalanul megoldható. Ilyen továbbképzéseket a Magyar Sportlövők Szövetsége jelenleg is folytat.

6. *A létesítménybe eszközöket kell beszerezni a következők alapján:*

- A hosszú kontaktos pusztá kezes küzdősportok (judo, birkózás, stb.) gyakorlásához kérdéses terem padlóját tatamival, vagy birkózószőnyeggel kell borítani minimálisan 100m² felületen. Ezen kívül előny, ha a terem falának egy részét bordásfalak borítják.
- A rövid kontaktos küzdősportok (karate, bokszt, stb.) gyakorlásához szükséges ütőpajzsok beszerzése, ezen kívül a küzdősport teremben szükséges néhány (álló, vagy függő) bokszsák.
- Az eszközös küzdőjátékok oktatásához szükséges, hogy az iskola rendelkezzen olyan eszközökkel, amelyek az oktatáshoz szükségesek (pl. szivaccsal borított botok).
- A sportlövészet oktatásához szükségesek megfelelő, nem engedélyköteles légfegyverek (biztonsági szempontok miatt első sorban légpuskák, mivel azzal a hossza miatt jóval nehezebb kifordulni a lőállásból), megfelelő célsúly (lőlapok, golyófogó, bukócélok), valamint határoló anyagok (amennyiben a terület fallal történő lehatárolása nem megoldott).

A módszertani központok kijelölése és kialakítása során előnyben kell részesíteni azokat az iskolákat, ahol az infrastruktúra vagy a kiképzett tanárok egésze, illetve egy része rendelkezésre áll.

b. *A Tanárképzés eszközigénye*

A tanárképzéssel foglalkozó intézményeknek szükségük van küzdősport centrumra, valamint az iskolák számára beszerzendő eszközöket be kell szerezni az érintett felsőoktatási intézmények számára is. A TE új campusán minden feltétel adott lesz, míg a többi intézmény vonatkozásában a fejlesztések az intézményi költségvetés terhére megoldhatók, így többletforrást nem igényelnek.

A sportlövészettel kapcsolatos képzések vonatkozásában szükséges, hogy a képzési helyeken legyen alkalmas lőtér és sportszakember (lőkiképző, lövészetvezető). A Kormány 2016. december 14-i ülésén elfogadta a honvédelmi miniszter előterjesztését a HS működéséhez és az általa megvalósítandó Országos Lőtérfejlesztési Programhoz szükséges költségvetési eszközök biztosításáról. Az előterjesztés szerint 2017. december 31-ig az osztatlan testnevelő tanári szakokat indító intézmények képzési helyein lőterek is fognak épülni²¹⁹. Az így megépülő lőterek és az ott dolgozó kiképzők, illetőleg lövészetvezetők alkalmasak lesznek arra, hogy a testnevelő tanárok képzését végrehajtsák. Tekintettel arra, hogy az előterjesztés, illetőleg „A területvédelmi elven működő önkéntes tartalékos rendszer kialakításáról, valamint a honvédség és társadalom kapcsolata fejlesztésének tervéről szóló”

²¹⁹ Tudomásom szerint ezek a lőterek azóta nem épültek meg.

Kormányhatározat szerint ezen lőterek bázisán a Honvédelmi Sportszövetség támogatott lövészeteket és képzéseket tervez végrehajtani²²⁰, ezért ebben a körben elegendő a Honvédelmi Minisztérium intézkedése²²¹ annak érdekében, hogy az intézmények által képzett testnevelők a megfelelő képzésben részesülhessenek. Ehhez a megállapításhoz hozzá kell tenni, hogy a Honvédelmi Sportszövetség által felügyelt lőtérfejlesztési koncepció keretei között még nem került sor új lőtér átadására.

4.4.13. Összefoglalás

Az itt bemutatott esettanulmányból látszik, hogy a köznevelés rendszerében bevezetendő relatíve kis változtatás milyen típusú tervezési és szervezési munkát igényel. Ennek ismeretében nem lepődhetünk meg azon, hogy egyátfogó oktatási reform kidolgozása a napi – politikai támadások kereszttüzeiben folytatott – működés megszervezése mellett meghaladja az apparátus kapacitásait. Ezzel együtt elmondható, hogy a kisebb változtatások útján egy folyamat mentén végrehajtott fejlesztések lehetségesek. Az információs társadalom által jelentett kihívások több ponton igényelnek fejlesztést, de a tantervek fejlesztése a rendszer többi eleméhez képest jelenleg előrehaladott állapotban van. Fontos szempont ezen túlmenően az is, hogy az oktatási rendszert már csak a mérete miatt sem lehet egy-egy aktussal radikálisan megreformálni, mindig figyelemmel kell lenni a kiindulási helyzetre és arra, hogy a reformokat jellemzően felmenő rendszerben szokás bevezetni. Amennyiben a következőkben bemutatandó, a pedagógusképzés területén esedékes fejlesztések meg tudnak valósulni, úgy az egész rendszernek van esélye arra, hogy bármelyik, a világ élvonalába tartozó oktatási rendszerrel versenyképes tudjon maradni.

4.5. Felmérés a magyarországi középiskolák körében a hazafias és honvédelmi nevelés tárgyában

A köznevelés rendszerének bemutatása körében fontosnak tartottam, hogy olyan felmérést is végezzek, amely bemutatja a hazafias és honvédelmi nevelés területén alkalmazott gyakorlatot a hazai iskolarendszerben. Ennek érdekében kérdőíves felmérést végeztem a hazai iskolákban a helyzet felmérésére, amelynek eredményét a következőkben mutatom be.

4.5.1. A módszer:

A magyar honvédelem rendszerére jellemző, hogy a benne való aktív részvétel az állampolgár számára békeidőben fakultatív. Mivel az állampolgár a honvédelem

²²⁰ Tudomásom szerint ilyen 2020-ig nem történt.

²²¹ Nem tudok ilyen intézkedésről 2020. júliusáig

rendszerével ennek megfelelően csak saját döntése alapján kerül kapcsolatba, nagyon fontosak a potenciális kapcsolódási felületek és azok marketingje, népszerűsítése. Azt már korábban beláttuk hogy a kommunikáció célcsoportjának meghatározása és az elérés módszereinek kidolgozása akkor a leghatékonyabb, ha ahhoz felhasználjuk a szociológia által kínált megközelítési módot, tudáselemeket, kutatási (adatgyűjtési és elemzési-értékelési) módszereket. A Honvédelmi Kötelék program tervezése során a Honvédelmi Minisztériumban felmértük, hogy korábban készült-e hasonló felmérés, de sem korábbi felmérési eredmények, sem a kutatáshoz használható, kapcsolódó szakirodalom nem állt rendelkezésre a 2004 utáni időszakból.

4.5.2. A web-survey célcsoportja és a célcsoport elérésének technikája

A hazafias és honvédelmi nevelés programjának elsődleges célcsoportját az iskolás korú gyerekek jelentik és elérésük egyik legegyszerűbb csatornája az iskola. Az iskolákban folyó oktatási, nevelési tevékenységre azonban a Honvédelmi Minisztérium jelenleg nem rendelkezik közvetlen rálátással, így befolyással sem.

A kérdőív kitöltését tehát magyarországi középiskolák intézményvezetőitől/igazgatóitól várjuk. Ennek megfelelően célszerű olyan csatornát választani a kiküldéshez, amelyen hatékonyan jut el a kérdőív a címzettekhez. A leghatékonyabb csatornának az OH által üzemeltetett zárt láncú adatforgalmi rendszer az ADAFOR tűnt, mert az OH, mint hatóság kapcsolatban áll az iskolákkal. Mivel a kutatás végrehajtása a magyar állam érdekeit szolgálja mind az oktatás, mind a honvédelem szempontjából ezért a felmérés végrehajtásához államtitkári jóváhagyással igénybe vettem az ADAFOR rendszer által kínált lehetőséget.

A vizsgálatot technikai értelemben úgy lehet kivitelezni, hogy a Honvédelmi Minisztériumon keresztül kell az iskolák állami felügyelő szervét, az OH-t megkeresni azzal, hogy zárt láncú hálózatán keresztül kérje az intézményvezetőket a kérdőív kitöltésére. A hivatalos csatornák igénybevétele okán figyelemmel kell lenni a Minisztériumok által megfogalmazott szempontokra is, így a felmérés szükségességének indokolását és a kérdőív összeállítását követően még a HM által megfogalmazott szempontokat és kérdéseket is meg kellett jeleníteni a kérdőívben. Az egyes kérdések elemzése során ki fogok térni arra, hogy melyek azok a kérdések, amelyek szerepeltetését a HM kezdeményezte.

A kérdőív előkészítése során fontos szempont volt, hogy néhány perc alatt kitölthető legyen. Ezen kívül fontos volt az is, hogy lehetőség szerint olyan válaszok szülessenek, amelyekből

lehet alapsori adatokat tartalmazó statisztikai áttekintést készíteni egyszerű informatikai eszközökkel (pl. MS Excel). Ennek megfelelően a lényegi kérdések feleletválasztós rendszerben készültek el. A kérdőív végén ugyanakkor hagytam egy olyan mezőt, amiben a megkérdezettek lehetőségei kaptak arra, hogy a témával kapcsolatban felmerült ötleteiket, javaslataikat, vagy véleményüket megosszák a kérdezővel.

Maga a kérdőív elektronikusan szerkesztett és a következő linken érhető el: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdynlwqUcOPObmPldemkNmNEIe2OMrdCAfJXGLya40VHBfHOQ/viewform?usp=send_form

4.5.3. A vizsgálat kérdéskörei

A vizsgálat első szakasza három kérdéskört érint. Az első csoport olyan ún. „kemény változókra” kérdez rá, amelyek mentén a megkérdezett sokaságot egyértelműen alcsoportokra lehet bontani és ennek mentén lehet vizsgálni az egyes alcsoportok egymáshoz való viszonyát. A második csoport az intézményvezetők hozzáállását és tájékozottságát vizsgálja, míg a harmadik kérdéscsoport magukra az intézményekre és az intézményekben irányadó gyakorlatra, illetőleg az érvényes gyakorlattal kapcsolatosan felmerülő további lehetőségekre kérdez rá. Ebből látható, hogy a kutatás szempontjából a legfontosabb érdemi információkat az egyes intézmények vonatkozásában a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok hordozzák. Az első csoport szerepe kifejezetten a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítése, majd azok összehasonlító elemzésének lehetővé tétele. Ahogy arról korábban már szó volt, a kérdőív egyes kérdései eredetileg nem szerepeltek a kutatás tervében, azok beillesztését a lebonyolításra vonatkozó egyeztetések során a HM kezdeményezte. Ez a csoport a második kérdéscsoport, amely személy szerint az intézményvezető hozzáállását és tájékozottságát hivatott mérni.

4.5.4. Hipotézisek:

Minden empirikus vizsgálat alapja legalább egy olyan hipotézis, amely szerint bizonyos vizsgálható tények között van összefüggés. Ilyen hipotézisek nélkül nem lehetne tudományos igénnyel megindokolni, hogy egy kérdőívben miért éppen azok a kérdések szerepelnek, amelyeket a szerkesztő szerepeltet bennük. A kérdőív szerkesztésekor tehát először is feltételezzük, hogy bizonyos jelenségek (vizsgálható tények, adatok) között összefüggés van, amelyet a vizsgálat eredménye be fog igazolni, vagy meg fog cáfolni. Ezek a hipotézisek természetesen nem olyan átfogóak, mint egy teljes kutatás, vagy disszertáció hipotézisei, hiszen csak a kérdőív összeállításához szolgálnak alapul, azonban ahhoz szükségesek, hogy az egyes kérdések feltevését meg lehessen indokolni.

A vizsgálat legfontosabb elméleti hipotézise hogy maga a vizsgálat elvégezhető és az eredményekből érdemi következtetés vonható a vizsgálat tárgyára vonatkozólag. Az elvégezhetőség abból a szempontból lényeges, hogy az egyes kérdésekre érdemi és koherens válaszok születnek és azokból a további hipotézisek vonatkozásában érdemi következtetés vonható, vagyis a felmérés alkalmas arra, hogy betöltse feladatát. A kérdőív központi kiküldése miatt lehetett arra számítani, hogy a középiskolák jelentős része ki fogja tölteni a kérdőívet. További hipotézis, hogy az első és a harmadik kérdéscsoportra adott válaszok közt látható összefüggés lesz tapasztalható. Ennek igazolása nyilvánvalóan csak az eredmények részletes elemzésével végezhető el. Előjáróban azt a hipotézist lehet megfogalmazni, hogy az egyes iskolák vonatkozásában kemény változókként vizsgált társadalmi indikátorok és a hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos intézményi gyakorlatokra vonatkozó adatok közt összefüggést lehet majd találni.

Az egyes kérdések és válaszok vonatkozásában további hipotéziseket is fel lehet állítani. Ilyen feltételezés például, hogy az iskolák jelentős részének – képzési szerkezettől függetlenül – semmiféle kapcsolata nincs a Magyar Honvédséggel. Ez alól azok az iskolák lesznek a kivételek, amelyek valamely nagyobb alakulat székhelyén találhatóak (pl. Szolnok, Tata, Debrecen, Székesfehérvár). Számítottam ezen kívül arra is, hogy azokon a területeken, régiókban, ahol a felmérést megelőző időben (pl. a tömeges bevándorlási válsághelyzet okán) erősödött a honvédségi jelenlét, nagyobb lesz az érdeklődés a kérdőív iránt, illetőleg nagyobb igényeket fogalmaznak majd meg az iskolák.

4.5.5. A kérdések:

Az első kérdéscsoport a társadalmi indikátorok közül az olyan ún. „kemény változókra” kérdez rá, amelyek abban segítenek, hogy az országos átlagoknál mélyebb összefüggéseket is fel lehessen tárni a földrajzi egységek (megyék, régiók) szintjén, vagy rámutassanak a településszerkezetre, iskolatípusra jellemző különbségekre. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok tehát nem önmagukban jelentenek addicionális információt, hanem az őket követő kérdéscsoportokra kapott válaszokkal való összefüggésükben. Az első kérdéscsoport tehát egyértelműen a vizsgálati alminták egymástól való elkülönítését szolgálja a későbbi összehasonlíthatóság érdekében.

1. „Melyik megyében található az Önök iskolája?”

A kérdés nyilvánvaló és az is, hogy a választható válaszok közül csak egyet lehet megjelölni.

2. Milyen jellegű településen található az iskola?

A kérdésre négy lehetséges válasz volt: főváros, megyei jogú város, város, község. Ebből következtetés vonható arra, hogy milyen igények és hozzáállás jellemző a különböző méretű településekre. Pl. lehetséges, hogy a kisebb településeken más jellegű foglalkozásokra van igény, mint a nagyobb városokban.

3. Milyen jellegű az iskolájuk képzési rendszere? A lehetséges válaszok: gimnázium, szakközépiskola, többcélú, egyéb.

4. Milyen irányultságú a képzés az Önök iskolájában? A lehetséges válaszok: humán, reál, általános.

A 3. és 4. kérdés az iskola képzési rendszerére és a képzés irányultságára kérdez rá. A válaszokból következtetés vonható arra vonatkozólag, hogy milyen képzési szerkezet esetén látszik több és jobb lehetőség a honvédelmi jellegű ismeretek oktatására, illetőleg mely tantárgyak azok, amelyekben az egyes képzési szerkezetek esetén könnyebb a honvédelmi szempontból hasznos ismeretek szerepeltetése.

A következő kérdéscsoport négy kérdésének feltételét a HM kezdeményezte. Közös jellemzőjük továbbá, hogy az iskolaigazgató véleményére, hozzáállására kérdeznék a Magyar Honvédséget és a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját illetően. A válaszok nyilvánvalóan hordoznak információt arra vonatkozólag, hogy a kérdéses iskola (illetőleg annak igazgatója) mennyire érzi át a honvédelem, ezen KatonaSuli program fontosságát, vagy milyen módon és mértékben motiválható annak érdekében, hogy önkéntes alapon részt vegyen bármely, a Magyar Honvédség által szervezett programban.

5. Mennyire érzi magát tájékozottnak a Magyar Honvédséget érintő kérdésekben? A válaszokat öt fokozatú skálán kell megadni az „egyáltalán nem” és a „teljes mértékben” között.

6. Változott-e a véleménye és milyen irányba a Magyar Honvédségről az elmúlt egy év során? A lehetséges válaszok:

- Igen, pozitív irányba
- Igen, negatív irányba
- Nem változott

A kérdőív közzététele 2015. decemberében történt, vagyis szinte közvetlenül migrációs válság tetőzése és a szerb és horvát határszakasz lezárása után. Ebből következően az itt élőknek vélhetően változott a biztonságpercepciója és egy ideje több közvetlen kapcsolatuk

volt a Magyar Honvédséggel. Előzetes feltételezésem volt, hogy ennek nyoma lesz a kérdésekre adott válaszokban is. Ennek segítségével lehet továbbá a válaszokat régiók szerint is bontani, ami az egyes régiók fejlettségével és az adott biztonsági helyzetben (pl. migránsok átvonulásával, stb.) való érintettségével is összevethető.

7. Ön szerint ma mennyire lenne szüksége a fiataloknak a hazafias nevelésre? A válaszokat öt fokozatú skálán kell megadni.

8. Ön szerint melyik időszak, milyen mértékben lenne alkalmas a fiatalok honvédelmi nevelésére?

A 8. kérdésre az alábbi táblázat szerint mátrix rendszerben lehetett a válaszokat megadni. A válaszok elemzése a táblázat sorai szerint haladva végezhető el a legegyszerűbben.

	nem alkalmas	kis mértékben alkalmas	alkalmas	nagy mértékben alkalmas
óvodai nevelés	☐	☐	☐	☐
1-4 évfolyam	☐	☐	☐	☐
5-8 évfolyam	☐	☐	☐	☐
9-10 évfolyam	☐	☐	☐	☐
11-12 évfolyam	☐	☐	☐	☐
12-14 évfolyam	☐	☐	☐	☐

A továbbiakban olyan kérdések következnek, amelyekkel arra kívánunk információt szerezni, hogy a hazafias és honvédelmi nevelést a magyarországi középiskolák hogy értelmezik. Ezek a válaszok képezik a megszerezni kívánt információk lényegi részét, mivel ezek alapján lehet eldönteni, hogy az iskolákba hogyan és milyen tematika erősítésével lehet úgy bevinni a hazafias és honvédelmi nevelést, hogy az az iskolák számára kezelhető legyen. Ezek a kérdések születtek meg legelőször a kérdőív tervezése során.

A többi kérdés abban nyújt segítséget, hogy bizonyos szempontok alapján tovább lehessen bontani az ezekre a kérdésekre adott válaszok sokaságát. Tekintettel arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelésnek nincs hivatalosan elfogadott, jogszabályba foglalt definíciója, fogalom értelmezése erősen iskola- és tanárfüggő. Erre a problémára már korábban is igyekeztem felhívni a döntéshozók figyelmét, ugyanis egy általánosan elfogadott értelmezés hiányában nehezen várhatjuk el azt, hogy az iskola valamilyen szemléletet, vagy értékrendet közvetítsen a diákok felé.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy Magyarországon a honvédelem rendszerében való részvétel békeidőben önkéntes, ezért kiemelten fontos, hogy azok a személyek, akiket be akarunk vonni a rendszerbe, maguk is kellőképpen motiváltak legyenek. Az iskolarendszer esetében a helyzet annyiban más, hogy az iskola a gyerekek számára kötelező és a tantervek központilag előírhatók. Ugyanakkor látni kell, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés kulcsfontja nem a lexikális tudás átadása, hanem a szemlélet közvetítése²²². Ennek megfelelően szinte mindegy, hogy mi van a tantervben, vagy a tankönyvben, ha a szemléletet az iskola, vagy az ott dolgozó tanár nem akarja közvetíteni, mivel a tanár személyisége, hozzáállása indirekt módon sokkal inkább hat a diákra, mint a tankönyvben olvasott szöveg²²³. Különösen igaz ez olyan tantárgyak esetében, mint pl. a történelem, ahol a tanár igen gyakran fűz kommentárt a tankönyvi anyaghoz²²⁴. Ennek megfelelően a rendszer egyik kulcseleme olyan módszerek és csatornák kidolgozása, amelyek az iskolát és a tanárt motiválják abban, hogy tegye meg, ami telik tőle a honvédelem ügyének népszerűsítése érdekében. Ezen az úton a nulladik lépés, hogy felmérjük: **mit akar az iskola, mivel lehet motiválni az iskolát?** Ezt követheti annak felmérése, hogy **mivel lehet a tanárokat motiválni** arra, hogy a megfelelő szemléletet közvetítsék diákjaik felé. Az iskolák vonatkozásában tehát első körben két dologra lehet alapozni a fejlesztéseket: A meglévő kapcsolatokra és azokra a területekre, amelyekre a felmérés szerint az iskolák nyitottak és igénylik a honvédségi közreműködést. Ennek megfelelően a kérdéscsoport kérdései arra kérdeznek rá, hogy jelenleg milyen kapcsolódási pontok vannak kiépítve (meglévő honvédségi kapcsolatok, meglévő tantárgyi tematikák, gyakorlatok), valamint arra, hogy az iskoláknak mire volna igénye:

²²² (Hoffmann, 2012), 3. old.

²²³ (Bábosik, 1998), 44. old.

²²⁴ A 2012-ben hatályba lépett Nemzeti Alaptanterv bevezetése és alkalmazása során szerzett tapasztalatok azt igazolták, hogy önmagában az alaptanterv és a kerettantervek módosítása a pedagógusképzés átfogó reformja nélkül alkalmatlan arra, hogy a hazai köznevelést a szükséges mértékben megreformálja. Ennek nyomán indult meg az EMMI Oktatásért Felelős Államtitkárságán a pedagógusképzés átfogó reformjának tervezése, aminek eredményeit egyelőre nem ismerjük.

9. Milyen keretek között foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával?

A kérdés arra vonatkozik, hogy jelenleg mely tantárgyak tananyagában szerepelnek olyan témák, amelyeket az igazgató közel érez a hazafias és honvédelmi nevelés témájához. Mivel az előzőek szerint nem tudunk általánosan elfogadott definícióra hivatkozni, így nyilvánvaló, hogy a válaszadó személyes értelmezése befolyásolta az eredményt is.²²⁵ Mint utóbb kiderült, nemcsak a tantárgyak szintjén van létjogosultsága a kérdésnek.²²⁶ Ennek megfelelően az alábbi válaszokat lehetett választani a kérdésre:

- külön tantárgy keretben oktatjuk
- történelemóra keretében oktatjuk
- testnevelés óra keretében oktatjuk
- osztályfőnöki órán szóba kerül
- más tantárgy keretében szóba kerül
- szakkör / délutáni fakultatív foglalkozás keretei közt foglalkozunk vele
- nem oktatjuk / nem foglalkozunk vele

A konkrét kérdésem túl a válaszok arra nézve is hordoznak információt, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját a válaszadó a szellemi, vagy a fizikai jellegű ismeretekhez érzi közelebb (történelem/testnevelés), illetve hogy a hazafiasság érzelmi töltetét mennyire tekinti fontosnak.²²⁷ Az az információ, hogy az egyes iskolák mely tantárgyak keretei közt foglalkoznak a témával, hasznos lehet abból a szempontból is, hogy mely tantárgyak tematikáját kell fejleszteni annak érdekében, hogy a diákok megfelelő tudást és nevelést kapjanak. Nekem az a véleményem, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés tematikáját minden tantárgy anyagába be lehet illeszteni, mivel az első sorban nem lexikális tananyag, hanem szemlélet, amit minden tanár a saját példájával és hozzáállásával ad át a diákjainak²²⁸. Ezzel együtt a jelenlegi helyzetben nem várhatjuk, hogy minden iskola összes tanára azonnal

²²⁵ pl. egy hazafias érzületű, földrajz szakos igazgató felismerheti, hogy a tereptan oktatása földrajz órán, majd ennek a gyakorlati bemutatása szakkör, vagy osztálykirándulás keretei között bele tartozik a honvédelmi nevelés/oktatás tematikájába, azonban ez nem szükségszerű, hanem az illető igazgató hozzáállásának függvénye.

²²⁶ Volt olyan válaszadó, aki a kérdőív végén kifejtett véleményében kifogásolta, hogy a kérdőív összemosza a hazafiság és a honvédelem kérdéskörét, holott a kettőnek a válaszadó szerint kevés köze van egymáshoz.

²²⁷ Az érzelmi töltetű kérdéseket, illetőleg az osztályközösségre vonatkozó dolgokat általában osztályfőnöki órán beszélnek meg. Ennek megfelelően, ha a válaszok közül az osztályfőnöki óra meg van jelölve, akkor logikus, hogy a foglalkozás alapvetően a hazafiság érzelmi töltetének átbeszélését jelenti. Annak is van információ-tartalma, ha kizárólag az osztályfőnöki óra van megjelölve, mivel ott számos más téma is szóba kerül. Ha így van, akkor az érzelmi töltet mellett az is információ, hogy az iskola tantestülete az igazgató információi szerint elegendőnek tartja a téma ilyen szintű tárgyalását.

²²⁸ (Bábosik, 1998), 44. old.

magáévá teszi azt a szemléletet, amelynek közvetítésével bármely tantárgy tanítása során beépül az anyagba a hazafiasság. Ahol külön tantárgy keretében foglalkoznak a tematikával, ott valószínűleg a Katonasuli programban részt vevő iskolák jelennek meg, ahol szinte nem is kérdés, hogy megfelelő-e a tematika oktatásának színvonala. Ezek az iskolák leginkább egyfajta kontroll csoportként szerepelnek a felmérésben. Jelen írásban sokkal inkább a többi iskolának a Katonasuli tematikájához való viszonyát vizsgáljuk, nem pedig a programban²²⁹ oktatottakat.

A következő kérdés az iskola jelenleg meglévő honvédségi kapcsolataira kérdez rá. Fontos, hogy az iskolák, tanárok és az igazgató honnan szerzik ismereteiket a Magyar Honvédségről és eközben milyen konkrét kapcsolatokat ápolnak vele. A válaszadó a felsorolt válaszok közül többet is megjelölhetett és ezeket az utolsó kérdésre adott válasszal kiegészíthette.

10. Milyen kapcsolatuk van a Magyar Honvédséggel?

- hivatalos kapcsolat a hozzánk közeli alakulattal
- hivatalos kapcsolat a helyi / megyei védelmi bizottsággal
- hivatalos kapcsolat a HKNYP²³⁰ megyei irodájával
- van honvédelmi tárgyú szakkör
- van kapcsolatunk honvédelmi célú / katonai hagyományőrző civil szervezettel
- Iskolánk csapata rendszeresen részt vesz honvédelmi versenyeken
- Egyéb, éspedig:

Az iskola honvédségi kapcsolatai fogják a kiindulópontot jelenteni, amikor a honvédelmi nevelés tekintetében az iskolák felé el kell indulni. Ennek megfelelően mindazon iskolákban, ahol nincs semmiféle honvédségi kapcsolat, elsődleges feladat annak kiépítése. Különösen igaz ez azokra az iskolákra, amelyek a korábbiakban olyan válaszokat adtak, hogy képzési szerkezetük miatt a Magyar Honvédség potenciális rekrutációs bázisát jelenthetik.

A honvédelmi versenyek szervezésekor igen fontos kérdés volt, hogy az egyes iskolák hogyan szereznek tudomást a versenyekről, illetve mi lehet annak az oka, hogy a nyilvánosan meghirdetett versenyre is általában csak olyan iskolák csapatai neveztek, ahol egyébként is van valamilyen kötődés a honvédséghez. A tapasztalat szerint minden alakulat parancsnoka törekszik a környéken található iskolákkal megfelelő kapcsolatot kiépíteni, azonban ez

²²⁹ (Czank & H. Varga, 2012.)

²³⁰ A felmérés elkészítésének idején még ez volt a Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság hivatalos neve.

visszafele nem biztos, hogy így van. Egy-egy parancsnok számára az kevés aktív iskola mellett az összes többi gyakorlatilag láthatatlan tud maradni. Nem beszélve arról, hogy az alakulatok parancsnokainak nem elsődleges feladatuk a társadalmi kapcsolatok ápolása, így nem meglepő, hogy még a nagyobb létszámú alakulatoknál sincs feltétlenül kapacitás az iskolákkal való kapcsolattartásra. Mindezek alapján lényeges információ, hogy az egyes iskoláknak milyen jellegű kapcsolata van a honvédséggel és milyen honvédségi szervezeten keresztül. A kérdés és a lehetséges válaszok megfogalmazásakor felmerült, hogy a válaszok között szerepeltessünk informálisabb csatornákat (pl. van a szülők közt katona). Ez azért került elvetésre, mert a rossz üzenete lett volna, ha a kérdéssel arra biztatjuk az igazgatókat, hogy kezdjenek a diákok szülei után kérdezősködni. Ott, ahol ennek valódi relevanciája van, az igazgató az „egyéb, éspedig...” válasz kiegészítésével erre is adhatott megfelelő választ.

A következő kérdés az iskolák részéről felmerülő és a honvédség (katonák) által potenciálisan kielégíthető igényeket méri fel. Aki a magyar köznevelés jelenkori problémáival valamelyest tisztába igyekszik kerülni, annak nem újdonság, hogy az egyik legnagyobb probléma, hogy a tantervszerű, lexikális tudást közvetíteni hivatott oktatás és az annak alapjául szolgáló tantervek milyen mértékben túlterhelik mind a tanárokat, mind a diákokat. Ez az egyik mozgatója a napjainkban a tanárok részéről tapasztalható tiltakozásoknak is²³¹. Mivel gyakorlatilag a rendszer összes szereplőjének ez az egyik legnagyobb problémája, ezért nyilvánvalóan kontraproduktív minden olyan próbálkozás, amelyik további elsajátítandó ismereteket és tanórák keretei közt oktatandó anyagot ad át az iskolák, vagy a tanárok részére. Azon iskolák számára, amelyek külön tantárgyat, vagy tananyagot szeretnének, ott a Katonasuli Program és a Katonai Alapismeretek c. tankönyv anyaga, amely egyébként elérhető azok számára is, akik nem kívánják külön tantárgyként bevezetni.

11. Milyen jellegű (katonák által szervezett) foglalkozásokra lenne igényük?

- tematikus honvédelmi tárgyú szakkörre / délutáni fakultatív foglalkozásra
- honvédelmi versenyre
- honvédelmi versenyre való (fakultatív) felkészítő oktatásra
- elméleti honvédelmi oktatásra
- gyakorlati honvédelmi oktatásra (pl. alaki foglalkozás, tájékozódás, tereptan, elsősegély, katonai sportok)
- délutáni sportfoglalkozásra

²³¹ (A Pedagógusok Sztrájkbizottsága követelése, letöltve 2016. 03. 28.)

- hétvégi foglalkozásra
- nyári táborra
- egyéb, éspedig:

A kérdésre adható lehetséges válaszok megkísérik lefedni azokat az iskolai tevékenységeket, amelyek nem az iskolai törzsidőben, vagyis a 8.00 és 14.00 közt tartandó tanórák keretei közt történnek, hiszen ezeket – ahogy korábban beláthattuk – a köznevelés rendszere egyébként is túlterheli. A honvédelmi szempontból hasznos ismeretek jelentős részét középiskolai szinten olyan foglalkozások keretei közt a legegyszerűbb oktatni, amelyek elsősorban nem tantermi környezetet igényelnek, hiszen ellentétben pl. a történelemmel, vagy a szerves kémiával, ezeket a képességeket első sorban cselekedve, gyakorolva lehet megtanulni. Ezzel máris komoly szinergiát tudunk teremteni, hiszen az iskolák számára az önmagában is motiváció, ha nem a túlterhelt iskolai törzsidőre koncentrálunk. Ehhez jönnek további lehetőségek, amelyek a köznevelés szerkezetéből²³² és néhány programból²³³ adódnak, amelyeknek a tartalommal való megtöltése bizonyos helyeken nehézséget okozhat²³⁴. Erre a kérdésre adott válaszok tehát rendkívül sok segítséget tudnak nyújtani ahhoz, hogy milyennek kell lenni a hozzáállásnak, közelítésnek a honvédség részéről ahhoz, hogy az iskolában szívesen fogadjanak egy ilyen programot.

A kérdéscsoport utolsó kérdése a tantárgyi tematikáktól függetlenül rákérdez arra, hogy az iskolában a kérdező által legfontosabbnak minősített néhány kompetencia közül melyek azok, amelyekkel jelenleg is foglalkoznak az iskolában függetlenül attól, hogy annak van-e hazafias, vagy honvédelmi jellegű színezete. Ismét olyan jellegű kompetenciákról és tananyagokról van szó, amelyek jelentős részben eltérnek az iskolai törzsanyagtól abban az értelemben, hogy általában nem egy elméleti jellegű lexikális tudás átadását célozzák, hanem olyan gyakorlati ismereteket, amelyeknek bizonyos mértékű elsajátítását a gyerek azonnal hasznosnak értékelheti, ami által a tudás megszerzése élménnyé válik. Pl. a tájékozódásból, vagy önvédelemből szerzett ismeretet a diák már aznap, az iskolából hazafele hasznosnak fogja találni, míg pl. a kovalens kötésről szerzett tudását lehet, hogy soha az életben nem fogja használni a gyakorlatban. A kérdésre gyakorlatilag csak pozitív válasz adható, a megkérdezettek meg tudják mutatni: „Lám, így is mennyi hasznos dolgot oktatunk mi itt a

²³² A köznevelési intézményekben biztosítani kell a tanulók egész napos felügyeletét, azonban a délutáni időszakra sok esetben nincs olyan foglalkozás, amellyel ki lehet tölteni az időt.

²³³ A mindennapos testnevelés igen sikeres program, azonban számos iskolában gondot okoz, hogy tornaterem-kapacitás híján milyen foglalkozással töltsék ki a heti 5x45 percet

²³⁴ (2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti köznevelésről) 27. § (11). bek. és 97. § (6). bek.

gyerekeknek.” A válasz ismeretében aztán meg lehet keresni a válaszadó iskolákat és el lehet ismerni az iskola érdemeit a kérdéses kompetenciák oktatása terén. Ezt követően fel lehet ajánlani, hogy ezen kompetenciák mérésének igen jó fóruma lehet egy honvédelmi vetélkedő, míg az arra való felkészülés (az abban nyújtott katonai segítség) esetleg növelheti a kérdéses kompetencia oktatásának színvonalát.

12. Jelenleg milyen tematikát vagy kompetenciát oktatnak iskolájukban az alábbiak közül?

- tájékozódás
- önvédelem
- elsősegély
- bűnmegelőzés
- információbiztonság
- közlekedésbiztonság
- állampolgári ismeretek
- egészséges életmód

A 13., egyben utolsó feleletválasztós kérdés ismét egy kemény változóra kérdez rá oly módon, hogy a programban részt nem vevő iskolák esetében egyúttal felméri, hogy milyen hajlandóság van a Katonasuli programhoz való csatlakozásra. Hasznos visszajelzés a szervezők számára, hogy a programban jelenleg részt nem vevő iskolák mekkora része az, amely csatlakozni kívánna a programhoz és mekkora azon iskolák aránya, ahol még csak nem is hallottak róla.

13. Iskolájuk részt vesz a Katonasuli programban?

- igen
- nem
- jelenleg nem, de szeretnénk csatlakozni hozzá
- nem hallottunk a programról

A kérdőív utolsó kérdése arról szól, hogy amennyiben a megkérdezettnek van mondanivalója a kérdőívről, vagy az egész rendszerről, úgy azt megoszthassa a kérdezővel. A válaszra itt egy nagyobb területet hagytunk, amelyen a válaszadó saját szavaival kifejthette véleményét. Mint később kiderült itt is igen hasznos információkat sikerült összegyűjteni, amelyek elemzése a rendszer finomhangolásánál fontos lehet.

Az eredmények elemzése és az azóta szerzett személyes tapasztalataim is megerősítettek abban, hogy magát a hazafias és honvédelmi nevelés fogalmát is igen heterogén módon értelmezik különböző körökben. A mai közgondolkodásra jellemző, hogy a hazafiságot nem kötik össze a nemzet biztonságának és az ország megvédésének ügyével: „A közel negyvenéves irodalmi alkotásokban, de még a legutóbbi időben megjelent művekben sem tükröződik koherensen e kérdéskör. Azaz nincs szerves kapcsolat a hazaszeretet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és honvédelme között”²³⁵

4.5.6. Az eredmények bemutatása:

A kérdőív 2015. december 5. napjától volt elérhető az interneten, ám az iskolaigazgatók részére a tájékoztatás csak december 15-én került kiküldésre az ADAFOR rendszeren keresztül. A kérdőívre érkezett válaszokat 2016. április 2. napján töltöttem le egységesen, így az ezt követően beérkező válaszok már nem részei a felmérésnek. A kérdéses időintervallum alatt Magyarország 1443 db²³⁶ középiskolájából összesen 842-ből érkezett válasz. A beérkezett válaszok 100%-a érdemi és értékelhető volt, egy választ sem kellett önellentmondás, vagy nyilvánvaló komolytalanság (pl. a válaszadó minden kérdésre minden választ bejelöl, vagy üresen küldi be a kérdőívet) miatt kirekeszteni az elemzésből.

Az első néhány grafikonon az egyes kérdésekre érkezett válaszokat mutatom be országosan. Ezt követően az egyes kemény változók szerinti bontásban bemutatok néhány olyan eredményt, amelyek vonatkozásában következtetést lehet levonni, vagy amelyre vonatkozólag érdemes tovább folytatni a kutatást. Az egyes válaszok értékelésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy a válaszokat középiskolák igazgatói adták a 2016. év elején. Feltételezzük, hogy a válaszadáskor is jelen voltak olyan általános befolyásoló tényezők, sztereotípiák, amelyektől a válaszadók sem függetleníthették magukat. Ilyen sztereotípiák például a tanárok és a diákok túlterheltsége, túl nagy méretű tananyagok, vagy a globalizáció és a politikai közbeszéd egyéb sztereotípiái. Ezek közül kiemelendő a tanárok leterheltsége és alulfizetettsége, mivel ezekben minden iskolaigazgató érintettnek érzi magát és napi szintű megerősítést is kap kollegáitól ezek tekintetében. Ennek megfelelően figyelni kell arra, hogy az iskolák, illetőleg a tanárok körében milyen javaslatok találhatnak értő

²³⁵ (Fürstné Kólyi, 1998), 96. old.

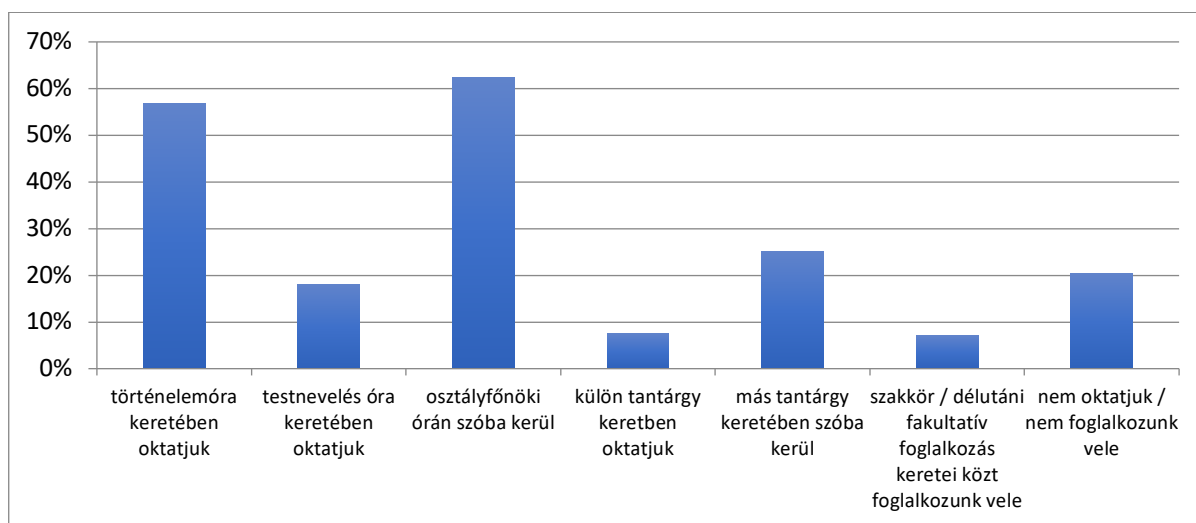
²³⁶ Forrás: Oktatási Hivatal.

fülekre és melyek azok, amelyek eleve kudarcra vannak ítélve, ha a tanárookra bízunk a megvalósítást.

Nézzük tehát kérdésenként haladva az országos átlagokat és a belőlük levonható következtetéseket!

Az első érdemi kérdés:

Milyen keretek között foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával?

12. ábra Első érdemi kérdés – válaszok – saját szerkesztés

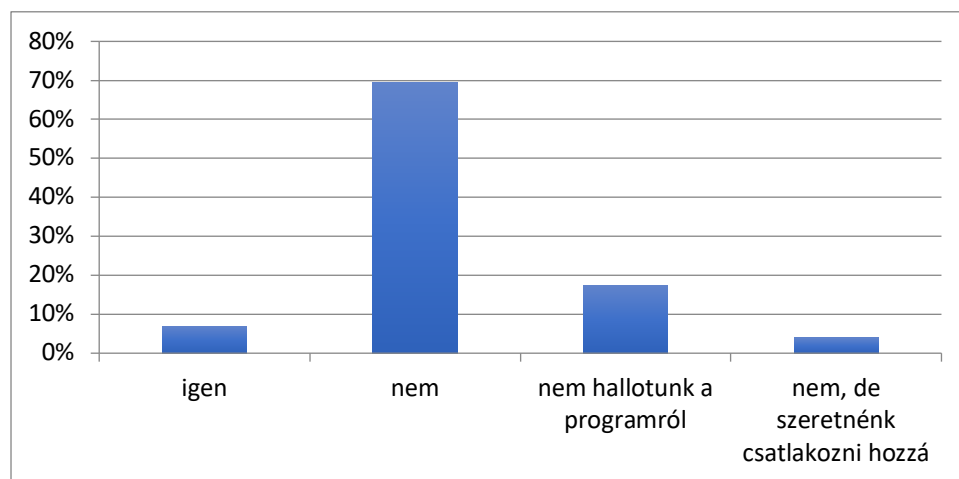
A 9. Ábrán látható, hogy a feleletválasztós kérdésre az egyes iskolákból milyen válaszok érkeztek. Látható, hogy az iskolák túlnyomó többségében történelem, vagy osztályfőnöki óra keretében beszélnek a hazafias és honvédelmi témájú kérdésekről. Ezen belül is az osztályfőnöki óra a legmagasabb arányú, 62%-os. Az osztályfőnöki óra a legalacsonyabb óraszámú óra (jellemzően mindenütt hetente egy óra), amelyen általában az osztályközösséget érintő kérdéseken túl olyan témák kerülnek elő, amelyekre más óra keretei közt nem jut idő, vagy nem részei a tanterveknek. Ebből arra kell következtessünk, hogy azokon a helyeken, ahol kizárólag (az összes válaszadó 10%-a) ezt a választ jelölték meg, az igazgató ebbe a körbe tartozónak véli a hazafias és honvédelmi nevelést. Természetesen ez csak egy logikusnak látszó következtetés, amely hipotézisként használható és további vizsgálat tárgyát képezheti, azonban mindenképp olyan adat, ami nem adhat okot túl sok optimizmusra.

A második a sorban a történelem, amely tantárgy kereti közt ilyen témákat érintenek. A történelem kerettantervnek része a hazafias nevelés, illetőleg ilyen tematika (hadtörténelem) oktatása, így a válasz nem meglepő. Inkább az a meglepő, hogy csak a válaszadók 57%-a jelölte meg a választ. Más kérdés, hogy a történelem tantárgy oktatása során a hazafias nevelés elemei szóba kerülhetnek, de mivel túlnyomó részt tantermi foglalkozásokról beszélünk egy olyan tantárgy vonatkozásában, amely kötelező érettségi tárgy és amelynek anyaga igen sok lexikális tananyagot, adatot (pl. dátumok, nevek, fogalmak, térképek) tartalmaz, valószínű, hogy az iskolák jelentős részében nem jut idő ennél bővebb ismeretek átadására. Ennek megfelelően a tantárgy – megfelelő tankönyvek, tantervek és persze jó tanárok mellett – alkalmas a diákok szemléletének formálására, azonban jellemzően a tananyag nem tartalmaz a gyakorlatban hasznosítható ismereteket.

Itt egy nagyobb ugrás következik a válaszok gyakoriságában és a következő válaszok a “más tantárgy keretében szóba kerül”, illetőleg a “testnevelés óra keretében foglalkoznak vele” 25, illetőleg 18%-os gyakorisággal. Ezek a válaszok azért érdekesek, mert szinte soha nem egyedülként adták meg őket, tehát örvendetes módon az ezeket megjelölő iskolákban legalább két tantárgy keretei közt foglalkoznak a tematikával, illetőleg a testnevelés óra azt jelenti, hogy gyakorlati ismereteket is elsajátítanak a diákok, hiszen ezen óra keretei közt a legritkább esetben van elméleti oktatás.

A további értékek is érdekesek sok tekintetben. A Külön tantárgy nyilvánvalóan a Katonai alapismereteket jelöli, ami a Katonasuli program eleme, tehát ezek nyilvánvalóan a programban részt vevő iskolák. A szakkör azért érdekes, mert a bár jelen pillanatban nincs frappáns és általánosan elfogadott definíció a hazafias és honvédelmi nevelésre, az nyilvánvaló, hogy újabb tematikát olyan foglalkozások bázisán lehet bevinni az iskolába, amelyek nem részei szigorú értelemben a tanterveknek. Ezek ugye logikusan a szakkörök, délutáni foglalkozások, délutáni edzések, vagy hétvégi foglalkozások, esetleg nyári (vagy nem csak nyári) táborok. Ebben az értelemben tehát fontos azt tudni, hogy mely iskolákban vannak már jelenleg is olyan tanterven kívüli (extrakurrikuláris) foglalkozások, amelyek a honvédelmi nevelés témájához kötődnek. Az ilyen foglalkozások támogatásával lehet ugyanis olyan programot indítani, amelyben önkéntes a diákok részvétele, ugyanakkor mégis kötődik az iskolához és ez által ellenőrizhető az oktatott tematika és a színvonal is. Ezek a foglalkozások állnak a különböző programok fókuszában, mivel ezek megvalósítása a legegyszerűbb. Ennek megfelelően lényeges információ, hogy ma mindössze a középiskolák 7%-a kínál ilyen típusú programokat.

Az eddigieknél többet mond, hogy az iskolák 20%-a azt jelezte vissza, hogy egyáltalán nem foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával. Nyilván a definíció hiánya nem segíti a kommunikációt, de ezzel együtt azért maga a megnevezés is orientálhatja a megfelelően művelt és képzett²³⁷ válaszadót. Ennek fényében legalábbis érdekes olyan válaszokat olvasni, mint: *“Zavaró a kérdőívben a hazafias nevelés és a honvédelemmel kapcsolatos feladatok összekapcsolása. Ez nehezíti a válaszadást, hiszen amíg a hazafias nevelés természetes feladata minden iskolának, addig a honvédelmi oktatást nem tekintjük a közoktatás szerves részének. (A levante és az úttörőmozgalom alaki és honvédelmi gyakorlatai nem hiányoznak.)”*²³⁸ A jelenlegi állapotokat jelzi egy további kérdés, amely a Katonasuli programra vonatkozik (Iskolájuk részt vesz a Katonasuli programban?) és a következő grafikon jelzi az érkezett válaszokat:

13. ábra Katonasuli program – saját szerkesztés

Az utóbbi kérdés, illetőleg a rá adott válaszok elemzése inkább ide illik, mint a kérdések normál sorrendjébe, mert itt látható olyan összefüggés, amely releváns lehet. Tekintettel arra, hogy a kutatás alapvetően hadtudományi tárgyú, a célja is ilyen. A kutatás eredeti célja olyan intézkedések tervezése és javaslatok kidolgozása, amelyekkel elérhető a honvédelem ügyének népszerűsítése és a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájának fejlesztése,

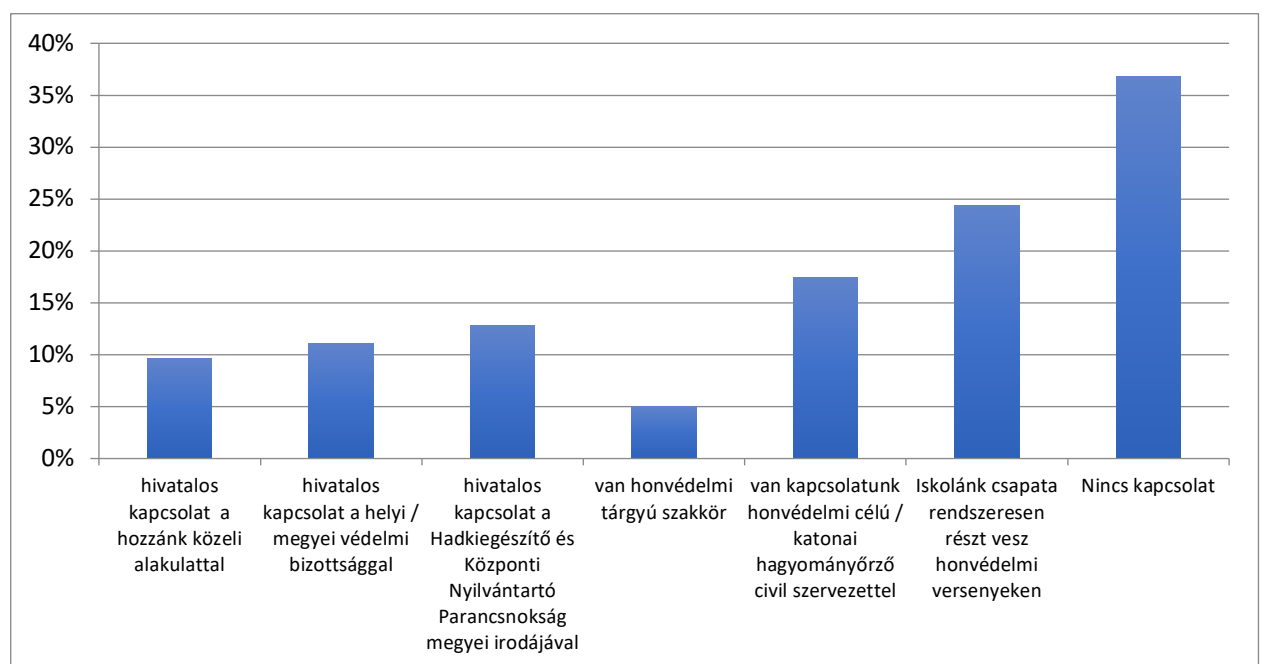
²³⁷ Az intézményvezetővel szemben támasztott követelmények:

- Egyetem, egyetemi szintű végzettség és tanári szakképzettség vagy a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 98. § (8) bekezdésben meghatározott végzettség és szakképzettség,
- cselekvőképesség
- büntetlen előélet, és annak igazolása, hogy nem áll a foglalkoztatástól való eltiltás hatálya alatt pedagógus munkakörben szerzett legalább 5 éves szakmai gyakorlat
- pedagógus-szakvizsga keretében szerzett intézményvezetői szakképzettség
- megbízást az kaphat, aki a munkáltatóval közalkalmazotti jogviszonyban áll, vagy a megbízással egyidejűleg közalkalmazotti munkakörbe kinevezhető

²³⁸ A kérdőív utolsó kérdésére (Köszönjük, hogy kitöltötte a kérdőívet! Amennyiben a témával összefüggésben véleménye, javaslata van, kérjük, hogy ossza meg velünk!) adott egyik válasz.

valamint minél szélesebb körű elterjesztése. Ennek megfelelően az a jelzés, hogy a válaszadók hány százaléka nem foglalkozik a tematikával és nem is hallott a programról, jelzi azt, hogy annak, aki ilyen programot akar indítani, komoly hangsúlyt kell fektetnie a kommunikációra. Az eredmény tehát tanulságos és véleményem szerint használni is kell a program tematikájának²³⁹ fejlesztése, valamint a kommunikáció terén is. Ennek körében javaslatot lehet kidolgozni a Katonaszuli program kommunikációjának (népszerűsítésének) fejlesztésére, valamint a hazafias és honvédelmi nevelés ügyének hatékony, több minisztériumot is érintő kommunikációjának megalapozására is.

A következő kérdés: Milyen kapcsolatuk van a Magyar Honvédséggel?

14. ábra Magyar Honvédség – kapcsolatfelmérés – saját szerkesztés

A kérdés az iskola honvédségi kapcsolataira kérdez rá függetlenül attól, hogy azoknak milyen tartalma van. Arról van tehát szó, hogy amennyiben az alakulatokat, vagy a Magyar Honvédség egészét kell ösztönözni arra, hogy bővítse társadalmi kapcsolatait, akkor mely irányok lehetnek a leghatékonyabbak. A válaszokból ismét az tűnik ki, hogy a legnagyobb arányban a “nincs kapcsolat” jelenik meg, ugyanakkor ez “csak” 37%. Ez azt jelenti, hogy a maradék 63%-ot valamilyen kapcsolatútján közvetlenül el lehet érni. Ennek nyomán a feladat kettős:

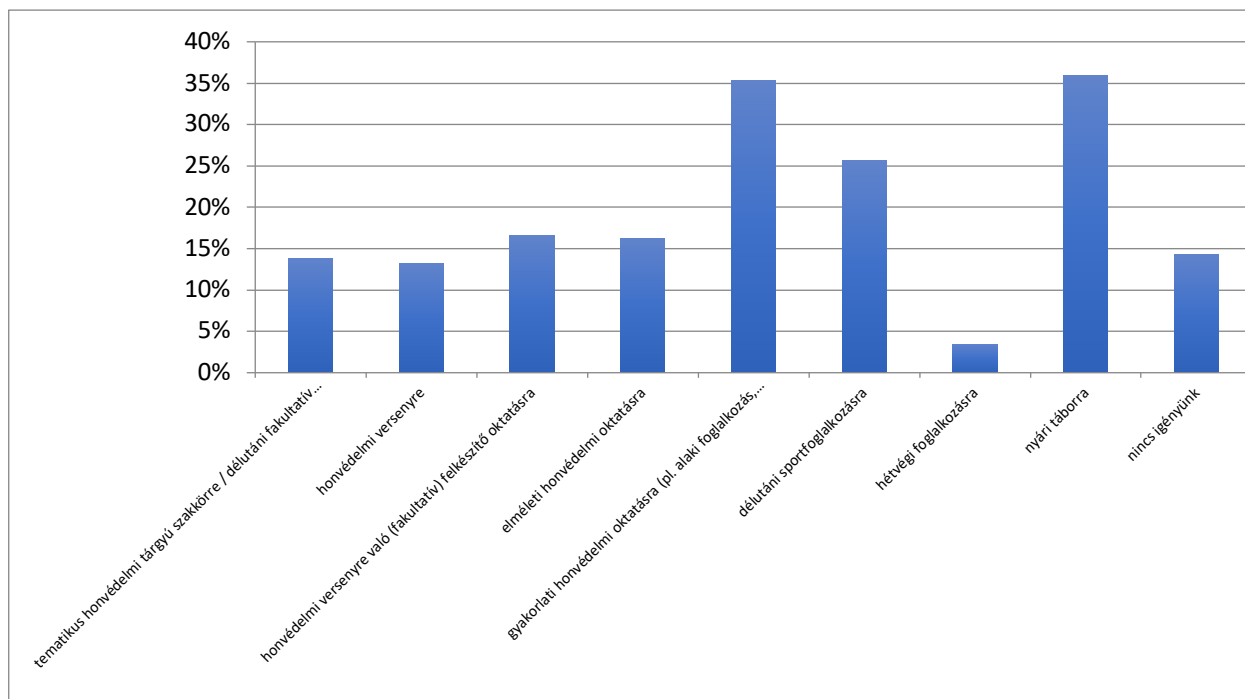
- Valahogy el kell érni azt a 37%-ot amelyeknek jelenleg nincs honvédségi kapcsolata.

²³⁹ (Czank & H. Varga, 2012.), 170. old.

- Azon 63% tekintetében, ahol megvan a kapcsolat, fenn kell tartani és élővé, aktívvá kell tenni a kapcsolatot.

A válaszokból az is látszik, hogy a honvédelmi versenyek, illetőleg a rajtuk való rendszeres részvétel jelenti a legnagyobb arányú honvédségi kapcsolatot a középiskolák körében. Mivel a honvédelmi versenyek általában rövid ideig tartanak (általában egy-egy napot hagynak ki a résztvevők), ezért az iskolának nem nagy teherterhelés, a felkészülés viszont általában tanítási időn kívül van. Ehhez képest a továbblépés iránya lehet, hogy a rendszeres résztvevők körében a honvédség olyan programokat kínál, amelyek célzottan, vagy indirekt módon segítik a diákok felkészülését. Ezeket lehet szakkör, vagy egyéb délutáni/hétfői foglalkozás keretei közt kínálni. Hasonló programot tudnának kínálni azok a civil szervezetek, amelyeknek egyébként is van kapcsolata az iskolákkal. Ezen szervezetek jelentős része egyébként is részesül központi költségvetési támogatásban, így nyilvánvalóan motiválhatók az ilyen jellegű kapcsolataik erősítésére. Ilyen motivációs rendszer kidolgozására egyébiránt már korábban is tettem javaslatot.

A következő kérdés azt méri fel, hogy az egyes középiskoláknak milyen típusú foglalkozásokra lenne igényük azok közül, amelyeket a katonák tipikusan nyújtani tudnak. Ez persze nem jelenti azt, hogy a Magyar Honvédségnek minden iskola székhelyén megvan a képessége arra, hogy ilyen szolgáltatásokat nyújtson, azonban amennyiben cél az iskolák honvédségi kapcsolatainak fejlesztése, akkor ez a felmérés segítség lehet a fejlesztés irányainak meghatározása során.

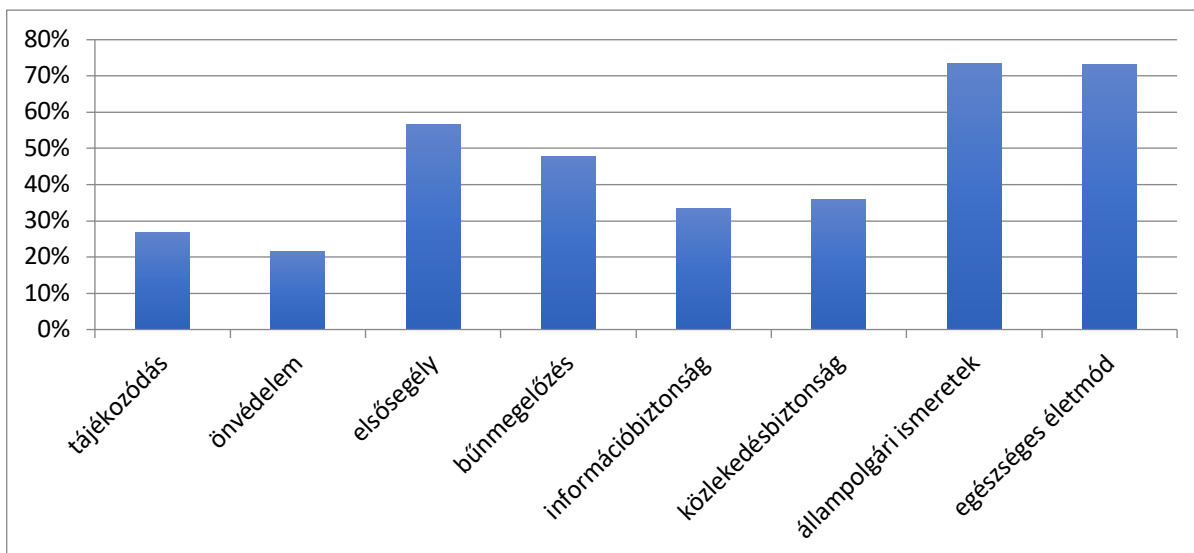
15. ábra Középiskolák igényei foglalkozásokra vonatkozóan – saját szerkesztés

A válaszok közül kiemelkedik három válasz, a gyakorlati oktatás, délutáni sportfoglalkozás és a nyári tábor. Látható, hogy ezek azok, amelyekre a középiskolákban a legkisebb a kapacitás. Logikus lenne azt feltételezni, hogy az iskolaigazgató úgy gondolkodik, hogy arra van igénye, amelyik a lehető legnagyobb mértékben tehermentesíti őt és kollegáit. Ezek közül némiképp kilóg a gyakorlati honvédelmi oktatás. Tudva levő, hogy a mai magyar iskolarendszer nem támogatja túl nagy mértékben a gyakorlati jellegű oktatást. Ennek sokféle oka lehet, azonban az biztos, hogy az iskolai oktatás túlnyomó része tanteremben tartott tanórákból áll, ahol elméleti tananyag frontális oktatása, illetőleg a tananyag (dolgozat, vagy felelés formájában történő) számonkérése folyik. A hazafias és honvédelmi nevelés tematikája azonban csak igen kis részben, a hazafiság, mint értékrend és érzelmi viszonyulás részében adható át egy tantermi, elméleti óra keretei közt. A gyakorlati ismeretek átadása tehát láthatóan – az igazgatók véleménye szerint sem – nem első sorban az iskolában történik. Természetesen kérdés, hogy ezen kell-e változtatni? Szükséges-e, hogy az iskolában olyan ismereteket szerezzenek a diákok, amelyeket azonnal, a napi gyakorlat során tudnak hasznosítani? Természetesen a kérdés nem így merül fel, hiszen így mindenképp igen a válasz. Úgy viszont, hogy a kérdéses gyakorlati tudás elsajátítását mely elméleti anyag rovására tegyék meg, sokkal nehezebb a válasz. Az minden esetre tisztán látszik, hogy az igazgatók látják annak lehetőségét, hogy a tanórák keretein kívül a hazafias és honvédelmi nevelés bizonyos gyakorlati elemei megjelenjenek az iskolákban.

A válaszok közül kiemelném a nyári táborokra való igényt két dolog miatt. Az első, hogy a nyáron is dolgozó szülőknek is van igényük arra, hogy gyermekeik nyáron értelmesen töltsék az időt, azonban sok esetben anyagilag nem engedhetik meg maguknak a gyerekek táboroztatását. Ezt az igényt az iskolák és a szakminisztérium is felismerték és számos programot dolgoztak ki a probléma megoldására. Ilyen a 2010-ben indított Erzsébet Program (Az Erzsébet Program bemutatása), de a jelenleg az Emberi Erőforrások Minisztériumában előkészületben levő Nemzeti Táboroztatási Koncepció is, amely tematikus táborokat kínál majd iskoláskorú gyermekek számára. A második dolog, ami miatt érdemes ezt a területet kiemelni, az az, hogy több honvédségi szervezet már jelenleg is foglalkozik azzal, hogy nyári táborokat szervez iskoláskorú gyerekek számára (honvedelem.hu). A jelenlegi feladat tehát már nem az egész koncepció kidolgozása, hanem csak a szinergiák megtalálása és kiemelése.

További érdekes adalék a kérdésre adott válaszokhoz, hogy egyetlen foglalkozástípusra sincs nagyobb igény, mint az összes iskola 36%-a. Az iskolák aránya, amelyeknek egyáltalán nincs ilyen típusú igényük, 14% körüli. Ez azt jelenti, hogy az iskolák kb. 86%-ának van valamilyen típusú elképzelése arról, hogy milyen foglalkozásokat vezetne be és miben kérné a Magyar Honvédség segítségét.

A következő kérdés arra vonatkozik, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés alap kompetenciái közül melyek azok, amelyeket az egyes iskolák jelenleg is oktatnak akár a tantervek keretei közt, akár azokon kívüli foglalkozások formájában. Ez azért lehet lényeges, mert ha valamilyen típusú tudás átadását jelenleg is lényegesnek tartják, akkor az olyan alapot jelenthet, amelyre lehet építeni. A hazafias és honvédelmi nevelés ugyanis – mint az a fenti definícióból is tisztán látható – korántsem arról szól, hogy katonai kiképzést nyújtson, vagy katonákat neveljen. Olyan képességekről és tudásról szól, amit minden állampolgárnak el kellene sajátítani valamilyen szinten. A következő kérdés szerinti tudás tehát – amennyiben azt jelenleg is oktatják – olyan alapot képezhet, amely alkalmas arra, hogy kellő tudatosítással a diákok számára is megfelelő alap a hazafias és honvédelmi nevelés céljainak eléréséhez.

16. ábra Tanítandó tematikák – saját szerkesztés

A kérdésre adott válaszok önmagukban is érdekesek. A lehetséges válaszok szándékosan olyan “hívószavak”, amelyek a médiában rendszeresen megjelennek, mint tanítandó tematikák, illetőleg olyan témák, amelyek tudatosítása nemcsak az iskolai foglalkozásoknak kell, hogy része legyen. Ugyanakkor ezek a hívószavak nem jelentenek önálló tantárgyat, illetőleg nem képezik részét a tantárgyi törzsanyagoknak. Ezek a válaszok ebben a formában és országos átlagban szemlélve leginkább arra alkalmasak, hogy a kutatás további irányainak kijelöléséhez segítséget nyújtsanak. Minden ilyen hívószó esetében fel lehet ugyanis tenni a kérdést, hogy az igazgatók mit értenek alatta és milyen tematikát oktatnak ezekkel a címszavakkal.

Még érdekesebb a kérdés, ha mélyebb összefüggéseket nézünk. A válaszadók közt pl. 79 db olyan iskola van, ahol saját bevallásuk szerint tanítanak állampolgári ismereteket, ugyanakkor nem foglalkoznak a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájával. Az ilyen esetekben felmerül a kérdés, hogy vajon állampolgári ismeretek címszó alatt foglalkoznak-e a sorkötelezettség kérdésével, vagy más módon haza fegyveres védelmével (az ország szuverenitásának, a polgárok élet- és vagyónbiztonságának kérdésével). Amennyiben a válasz nem, akkor még hangsúlyosabban merül fel a kérdés: Mit oktatnak állampolgári ismeretek címen? A kérdést persze úgy is fel lehetne tenni, hogy vajon az igazgatók tisztában vannak azzal, hogy ezek a kompetenciák mind részei a hazafias és honvédelmi nevelés tematikájának? Érdekes példaként említenék egy válaszadót, aki az alábbi válaszokat adta :

- *“Milyen kapcsolatuk van a Magyar Honvédséggel?”*
- *semmilyen. És ez így van jól. Amíg én leszek az igazgató, így is marad*
- *Milyen jellegű (katonák által szervezett) foglalkozásokra lenne igényük?*

- Köszönjük, semmilyenre
- *Jelenleg milyen tematikát, vagy kompetenciát oktatnak iskolájukban az alábbiak közül?*
- elsősegély, bűnmegelőzés, információbiztonság, állampolgári ismeretek, egészséges életmód
- *Köszönjük, hogy kitöltötte a kérdőívet! Amennyiben a témával összefüggésben véleménye, javaslata van, kérjük, hogy ossza meg velünk!*
- Voltam - egyetemista előfelvételiként - katoná. 11 hónap - feleslegesen hosszú. Van értelme, 6 hétnek, míg az ifjak megtanulják a technikát használni. Ha igazán szükség lesz rá - reméljük sosem - úgyis kiderül, ki az igazán alkalmas. De katonásdit játszani közép-, pláne általános iskolásokkal, veszélyes, hiábavaló és nagyon meggondolatlan. Kérem, hagyják, hogy az iskolák az eredeti funkciójuknak megfelelő tevékenységet folytathassanak!"

Az idézett válaszból látszik, de az összesített válaszokból is lehet erre következtetni, hogy a válaszadók egy részének nincsenek egyértelmű fogalmai a hazafias és honvédelmi nevelésről. Egy kellő mélységben kidolgozott definíció valószínűleg közelebb vinne a megoldáshoz, azonban a jelenség fő oka valószínűleg az, hogy a sorkötelezettség felfüggesztésével a társadalom számára megszűnt minden kapcsolat a honvédséggel. A felmérés egyik nem titkolt célja az volt, hogy látni lehessen, hogy ez a szakadék jelenleg mekkora és milyen intézkedések szükségesek az áthidalására.

4.5.7. Összefoglalva:

A felmérés igazolta a legfontosabb hipotézist, amely szerint egy ilyen felmérés végrehajtható és érdemi eredményt fog hozni. Az eredményekről általánosságban elmondható, hogy azok beigazolták azt a feltételezést, hogy a magyarországi középiskolák honvédséggel való kapcsolata igen heterogén. Nagyon kevés középiskola van, akiknek folyamatos és élő kapcsolata van a honvédség valamely szervezetével. Ezek főleg azok az iskolák, amelyek részt vesznek a Katonasuli programban. Az iskolák túlnyomó többségében az igazgató felismeri azt, hogy a hazafias és honvédelmi nevelésnek van valamennyi jelentősége, azonban nincs teljesen tisztában azzal, hogy mit és hogyan kellene tennie annak érdekében, hogy az ügyet előmozdítsa. Ennek megfelelően ezen iskolák honvédséggel való kapcsolata esetleges, de fejleszhető. Van ezen kívül egy olyan rétege az iskoláknak, ahol az igazgató és a tantestület valószínűleg egyáltalán nem partner a honvédséggel való együttműködésre.

El kell mondani azt is, hogy az iskolák általában véve nem tekintik elsődleges feladatuknak, hogy diákjaik számára a honvédelem ügyét megjelenítsék. Ezt egyébiránt igazolja a katonai alapismereteket választó diákok száma is.²⁴⁰ Összességében a felmérés eredménye sok tekintetben segít a beavatkozási pontok meghatározásában.

4.6. Az egyes iskolarendszerek összehasonlítása és a jól teljesítő iskolák kritériumai

Miért teljesítenek bizonyos iskolarendszerek sokkal jobban, mint mások? Minek köszönhető bizonyos oktatási reformok látványos sikere? - áll a McKinsey jelentés középpontjában, mely a McKinsey & Company által 2006 májusa és 2007 márciusa között lebonyolított kutatás eredményeit foglalja össze és 25 ország iskolarendszerét elemzi.²⁴¹

4.5.8. A tanárképzés jelentősége

Jó iskola márpedig csak ott van, ahol jó tanár is van és ahol jó tanár van, ott bizony jó az iskola is. Érzelmi viszonyulást képezni. Ez a kulcskérdése ennek a disszertációnak és általában a hazafias nevelésnek. Mindenkinek van emléke az iskoláról, vagy egyik-másik tanárról. Olyan emléke is van mindenkinek, hogy egyik vagy másik tantárgyat szerette, vagy utálta. Éppen ez az érzelmi viszonyulás, amit pozitív értelemben kell befolyásolnia a tanárnak annak érdekében, hogy a diákban pozitív érzelmi reakciót váltson ki a tantárggyal kapcsolatban. És ha a tantárggyal kapcsolatban ki tudja váltani, akkor ki tudja váltani a hazával kapcsolatban is. Ez lenne a mi szempontunkból a tanárképzés lényege. Ehhez persze a tanárnak hitelesnek kell lennie, amit valójában akkor tud elérni, ha jól érzi magát a bőrében.

A tanárképzés egyik érdekes kérdése, hogy mi a képzés központi gondolata. Ahogy majd a cserkészlet bemutatásánál és hazai megtelepedésének elemzésénél látni fogjuk, a XX. szd. elején Magyarországon komoly tanár- és tanítóképző műhelyek működtek, amelyek központi vezérlő elve és gondolata a „haza és haladás” gondolata volt. Ezek a műhelyek szinte kivétel nélkül magukban hordozták 1848-49 szellemiségét és gyakorlatilag mind valamely vallási felekezet keretei közt tevékenykedtek és valláserkölcsök alapokra helyezték az oktatást és azon keresztül a tanárok, tanítók képzését. Egyértelmű volt tehát, hogy az alapértékek az Isten, Haza, Család hármában fogalmazódtak meg.

Érdekes ma látni azt, hogy ez akkor kérdésként sem merült fel az oktatási rendszerben. Más kérdés, hogy az oktatási rendszeren kívül már számos olyan politikai vita folyt az országban,

²⁴⁰ (Stummer, 2017), 481. old.

²⁴¹ (McKinsey & Co., 2007), 5. old.

amely ezeket megkérdőjelezte. Csak utalnék az ún. népi-urbánus vitára, ami a mai napig tananyag a középiskolai irodalomban. Illetve ezen a ponton visszautalnék arra az alapvetésre, miszerint Magyarország kétségtelenül a nyugati civilizáció része és része volt akkor is. Egy olyan időszakról beszélünk, amikor Románia épp csak 20 éve nyerte el független államiságát és Magyarországon több román iskola működött, mint Romániában²⁴².

A városi és a falusi népesség aránya, 1900–1990 (%)²⁴³

Év	Budapest	Vidéki városok	Községek
1900	11,6	14,6	73,8
1930	16,6	19,6	63,8
1941	18,4	20,2	61,4
1949	17,3	19,5	63,2
1960	18,1	21,6	60,3
1970	18,8	26,4	54,8
1980	19,2	34,4	46,4
1990	19,4	42,4	38,2

A fenti táblázatból látszik, hogy az ország népességének egyre kisebb része él falvakban. Olyan falvakban, ahol a XX. szd. elején még faluközösségekben éltek az emberek. Olyan közösségekben, amelyekben kölcsönösen segítették egymást és ahol az emberi kapcsolatok és a hitelesség létkérdés volt mindenki számára. Ennek megfelelő volt az ember hitelessége egy adott közösségen belül. Éppen ezért az oktatási rendszer is erre épült: úgy nevelték a gyereket, hogy megértse, hogy ahogy viselkedik a közösségben, úgy fogják őt is kezelni. Ezért voltak működő közösségek az országban és ennek nyomán próbálta a városi (városba költöző) polgárság „mesterségesen” pótolni a kieső faluközösséget saját maga, a városi polgárság számára. A tanárképzés is erre az evidens, mindenki számára magától értetődő

²⁴² (Rónai)

²⁴³ (Kollega Tarsoly, 2000), 152. old..

alapra épült: a tanár feladata, hogy közösséget teremtsen a rábízott gyerekekből és arra nevelje őket, hogy közösségként létezzenek, tanuljanak és segítsék egymást. A valláserkölcsei nevelés mellett automatikusan szempontként tette a tanárok elé, hogy a diákok lehetőség szerint jó célok érdekében segítsék egymást. A tanárnak feladata persze az is, hogy egyenként sok mindent megtanuljanak, de ez tanítási és nem nevelési feladat és a mostani elemzés szempontjából periférikus.

A kommunizmus ebben a kérdésben radikális változást hozott. A kommunizmus ugyanis soha nem volt legitim Magyarországon, mivel soha egyetlen szabad választáson se kommunista, se nemzetiszocialista párt Magyarországon többséget nem szerzett. Ezt a kommunisták is tudták. Ahogy tudták azt is, hogy a faluközösségek és a városi civil szerveződések jelentik a legnagyobb veszélyt a kommunista hatalomra. 1948 és '56 között ezeket erőszakosan próbálták felszámolni, aminek az oktatás szempontjából maximum annyi a jelentősége, hogy ekkor bebörtönözték, vagy megölték az összes olyan tanárt, aki nyilvánosan „hirdette az ígét”. A tanárképzés szempontjából viszont 1956, illetve az azt követő kommunista politika meghatározó volt abban az értelemben, hogy mindent megtettek annak érdekében, hogy 1956 ne ismétlődhessen meg. Ennek érdekében az állambiztonságtól az oktatáspolitikáig minden rendszert átalakítottak és ezen cél szolgálatába állítottak²⁴⁴. Erről persze kevés kézzel fogható információ áll rendelkezésre²⁴⁵, azonban saját piarista és ismerőseim bencés tanárainak elmondásából tudom, hogy ők az állami egyetemeken konkrétan el voltak tiltva a pedagógiai módszertani órák látogatásától.

Ezekből a rövid és kiragadott példákból is egyértelmű, hogy a kommunista rendszer tudatosan és szisztematikusan alakította úgy egész rendszerét és ezen belül a tanárképzés rendszerét is, hogy lehetőség szerint az iskolai nevelés minél kevésbé képezzen közösségeket, vagyis minél inkább individualista legyen. Természetesen közösségeknek lennie kell, viszont ezeket csak olyan helyeken tették lehetővé, ahol azokat ellenőrizni tudták és minden lehetséges ponton bomlasztották, ahol nem tudták ellenőrizni. Ezt a rendszert kaptuk örökül a rendszerváltoztatáskor és ezzel futottunk neki a globalizáció és a vele együtt jövő emberi elidegenedés kihívásainak, amelyek által az egyén mindig előtérbe kerül a közösséggel szemben. Valójában tehát az oktatási rendszerünk az egyént fejleszti és nem a közösséget. Ez ugyan a kommunista tanárképzés terméke volt, de ma már ezt észre sem vesszük és olyan, mintha mindig így lett volna.

²⁴⁴ Az MSZMP oktatáspolitikájáról bővebben: (Bolvári-Takács, 2011), 279-299. old.

²⁴⁵ (Virág, 2013), 88. old.

A felsőoktatásban ráadásul a Bologna folyamat ezt a folyamatot erősítette a teljes kreditrendszer bevezetésével²⁴⁶. Korábban az egyetemeken tanulócsoporthoz voltak, amiket ma gyakorlatilag lehetetlen összehozni a kreditrendszerrel, tehát maguk az egyetemisták sem csoportokban tanulnak. Ráadásul a tanárképzés színvonala a Bologna-folyamat miatt csúszik le²⁴⁷, amely folyamatban a természettudományi tárgyak tanárképzése különösen rossz helyzetben van.²⁴⁸ Ezzel ellentétben milyen általános intézkedés van a felsőoktatásban, vagy akár speciálisan a tanárképzésben a közösségre nevelés elősegítésére? Semmi. Levonható tehát a következtetés, hogy bár az oktatás változatlanul osztályokban zajlik, semmit nem teszünk annak érdekében, hogy ezek az osztályok valódi közösségekké formálódjanak. Jellemző, hogy a közösségépítésről szóló szocialista szakirodalom is elismeri, hogy a szocialista iskolamodellben mennyire nem működött a közösségépítés²⁴⁹, mégsem láttunk a rendszerváltozás óta egyetlen olyan oktatási reformot sem, ami erre fókuszált volna.

Ahogy az itt levezetett érvelésből is látni lehet, kulcsfontosságú, hogy a gyerekeinkben pozitív érzelmi viszonyulás alakuljon ki a közösségük irányába. Persze ez bizonyos közösségekben magától is kialakul, csak az nem mindegy, hogy az illető közösség mit képvisel. Kulcsfontosságú tehát, hogy a pozitív érzelmi viszonyulás a társadalmi értelemben pozitív közösség irányába alakuljon ki. A haza fogalmát egy bizonyos kor alatt a gyerek nem érti, ami miatt szűkebb közösségeket kell számára meghatározni, amelyekhez kötődni tud annak érdekében, hogy mire a hazáját értelmezni tudja, abba az irányba is ki lehessen alakítani a kötődését. Nem beszélve ezen a ponton arról, hogy a megfelelő kötődések megakadályozzák, hogy később a gyerek negatív, esetleg deviáns közösségekhez csatlakozzon, ami ugye a magyar ifjúság egyik legnagyobb problémája és a problémafelvetésben tárgyalt értékvesztés egyik legnagyobb veszélye.

4.7. Részösszegzés a 4. fejezethez

Az áttekintett jogszabályokból és a politikai láthattuk, hogy a magyar köznevelés rendszerében ma már szakpolitikai célként megfogalmazódik a nevelés. mivel azonban a rendszer a fejezetben bemutatottak szerint igen nehezen mozdul, nagy változásokat és a köznevelés fókuszának megváltoztatását csak nagyon hosszú idő alatt lehet elérni. Jól mutatja ezt a fejezetben található esettanulmány és az abból levonható következtetések.

²⁴⁶ (Szolár, 2009) 149. old.

²⁴⁷ (Kozma, 2009) 277. old

²⁴⁸ (Tél, 2010), 100. old.

²⁴⁹ (Gergencsik, 1987) 28. old.

A Nat elemzése bebizonyította, hogy a jelenlegi oktatási rendszer alapvetően a gyerekek individuális fejlesztésére alapít, ami nem támogatja azt a nevelési célt, hogy a gyerekekből közösségeket kell képezni. Az oktatási rendszernek jelen pillanatban nem célja, hogy együttműködő közösségeket hozzon létre, amit a Nat. cél- és eszközrendszere is mutat. A tantervek, tananyagok megfogalmazásából is látszik, hogy azok kidolgozása során a cél az volt, hogy egy bizonyos oktatást minden gyerek, akár külön-külön is megkapjon, vagyis egyértelműen individuális fejlesztésre törekszik.

A fejezet további részében a kérdőíves felmérés tudományos eredményeinek bemutatásán keresztül elemeztem a magyar köznevelés intézményrendszerének a hazafias neveléshez fűződő viszonyát. Igazoltam, hogy a jelenlegi oktatási rendszer teljesen esetleges módon foglalkozik a hazafias és honvédelmi neveléssel, mint céllal. A köznevelés szakpolitikai céljai között túlsúlyban van az ismeretek átadására való törekvés az érzelmi kötődés kialakításával szemben.

5. *A cserkészzet*

„Igyekeztek ezt a világot egy kicsit jobb állapotban magatok mögött hagyni, mint ahogy találtátok!”²⁵⁰”

Robert Baden Powell

A cserkészetről, azon belül is a magyar cserkészetről szóló fejezet legfontosabb megállapítása, hogy a magyar cserkészzet célrendszerét és eszközrendszerét tekintve is a hazafias nevelés egyik eszköze. Ez volt magyarországi meghonosítóinak és a magyar mozgalom alapítóinak célja és jelenleg is betölt ilyen szerepet. A fejezetben bemutatom a cserkészzet lényegét és magyarországi történetét röviden, kiemelve azokat a szempontokat, amelyek a hipotézist alátámasztják, vagy a disszertáció egyéb fejezetei szempontjából relevánsak. A fejezet megírása során számos segédanyagot vettem igénybe, azonban mindenekelőtt saját harminc évnyi cserkész tapasztalatomra támaszkodtam, amely során számos dolgot, információt megtanultam társaimtól, vezetőimtől úgy, hogy annak forrását nem jelölték meg.

Tekintettel arra, hogy a magyar cserkészzet, mint a hazafias nevelés eszköze korábban hadtudományi munkában nem került bemutatásra, a fejezetben arra törekszem, hogy a cserkészzet eszközrendszerét a lehető legegyszerűbben leírjam és bemutassam. Hangsúlyozom, hogy a rendszer éppen az egyszerűsége miatt rendkívül hatékony és éppen emiatt adaptálható gyakorlatilag a világ bármely részén. Ennek okán maguk a leírások is egyszerűek és a gyakorlatban is alkalmazhatók.

A fejezet megállapításai a következők:

A magyar cserkészzet képzési és próbarendszere minden olyan célt teljesít, amelyet a hazafias és honvédelmi nevelési célok között a korábbi fejezetekben megfogalmaztunk és amelyeket ilyen célként az állam deklarált.

Ennek megfelelően a magyar cserkészzet kifejezetten alkalmas arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelési célokat megvalósítsa.

²⁵⁰ (Baden Powell, BP utolsó üzenete a cserkészekhez, 1929)

A cserkészlet ifjúságnevelő, nem pedig ifjúsági szervezet. Ennek megfelelően tevékenységében – bár a fiatal vezetők kulcsszerepet játszanak – a felnőtt vezetőknek kell a stratégiai nevelési irányokat meghatározni.

A cserkészlet a kis közösségekre alapítja pedagógiai módszerét, így erre kell alapítani a foglalkozásokat, a képzéseket és a próbák rendszerét is. Az egyéni kiválóság jó dolog ugyan, de a cserkész pedagógiának nem egyéni kiválóságok kinevelése a célja, hanem a kicsi, együttműködni képes csapatok képzése és a csapat, amelyben a vezetők példája nyomán a gyerekekben kialakul az önnevelésre való képesség és készség.

A cserkészlet önkéntes szervezet és ebben rejlik hatékonysága is. Ennek megfelelően a nagy arányú közvetlen anyagi támogatás csak ront a hatékonyságon, azonban lehet találni olyan módszereket, amelyekkel a cserkészmozgalom indirekt támogatása útján a nevelés hatékonysága tovább javítható.

5.1. Az alapítóról

*„Ez az ember, akiről mindenki tudja, hogy angol,
És mégis a francia fiú franciának,
A magyar magyarnak, a hindu hindunak érzi,
Mert mindegyikükkel a maga nyelvén beszél: a fiúk nyelvén”²⁵¹*

A mozgalom alapítója Lord Robert Stephenson Smith Baden Powell of Gilwell, egy brit gyarmati katonatiszt volt. Érdeemes az alapítóról megemlékezni, hogy a mozgalom lényegét meg lehessen érteni.

Robert Baden Powell (a cserkészeknek és a továbbiakban ebben a dolgozatban is csak BP, vagy magyarul kiírva Bi-Pi) 1857-ben született Londonban. Édesapja anglikán tiszteletes volt, aki az Oxfordi Egyetemen tanított. Gyerekként sokat kirándult és barátaival felfedezte lakóhelyének környezetét és a part menti vizeket is. Az iskolában tehetséges előadó és színész volt.

A fiatal Robert 1876-ban csatlakozott öfelseje 13. sz. huszárezredéhez.²⁵² Új alakulatánál előljárói hamar felfigyeltek jó megfigyelőképességére és színészi képességeire, amik miatt az ezred parancsnoka, Baker Russel ezredes a hírszerző csoport vezetésével bízta meg.²⁵³ Az

²⁵¹ Jamboree, Magyar Cserkész, 1933. augusztus (Páva, 1995) 2.

²⁵² (Páva, 1995) 44. old.

²⁵³ (Páva, 1995) 56. old

ezred 1884-től Afrikában teljesített szolgálatot²⁵⁴, ahol BP a zuluk elleni harcok során többször adott okot az elismerésre. Felderítő egységeket vezetve, hatalmas, a britek által addig ismeretlen területeket feltérképezve tanulta meg a zulu túlélési technikákat, amelyek segítségével immár saját emberei is fel tudták venni a versenyt a zulu felderítőkkal. Találékonyságára jellemző, hogy máltai szolgálata során parancsnoka lepkegyűjteményét rendezgetve rájött, hogy lepkéket rajzolva a szárnyuk mintázatán kitűnően el lehet rejteni az ellenséges állásokról készült rajzokat.

1896-ban tért vissza Afrikába a második Matabele háborúba, hogy a Brit Dél Afrika Társaság ostrom alatt tartott alakulatait felmentsék Bulawayonál. Az itteni műveletek során egy felderítő alakulatot vezetett, amellyel ennek megfelelő feladatot látott el a Matobo hegyvidéken. Itt kötött barátságot Frederick Russell Burnhammel, egy amerikai származású felderítővel, aki abban az időben a Brit Dél Afrika Társaság zsoldjában állt. Burnham Minnesotában született egy sziú indián rezervátumban és fiatal korában az ott élő indiánoktól tanulta el bozótműves praktikáikat és a vadonban élés tudományát.

BP 1897-ben már ezredesként irányítja őfelsége 5. dragonyos ezredét Indiában. Ebben az időszakban írt egy kis útmutatót *Aids to Scouting* címmel, amelyben feldolgozta a Burnham mellett szerzett tapasztalatait és amelyet segédanyagként szánt újonc felderítők kiképzéséhez.

1899-ben egy dél afrikai kisváros, Mafeking (ma Mahikeng, Dél-afrikai Köztársaság) védelmét irányította a 217 napig tartó búr ostrom alatt²⁵⁵. Az ostromlott városban a britek kadéttal, katonaköteles kort még el nem ért gyerekekkel tehermentesítették a harcokba részt vevő katonákat. Ezek a kadét gyerekek gyakran láttak el futár- és egészségügyi szolgálatot, vagy más olyan feladatokat, amelyeket életkoruknak megfelelően ők is jól el tudtak látni. Nincs adatunk arról, hogy BP az ostrom alatt kifejezetten cserkész képzést adott volna nekik, de saját bevallása szerint itt figyelte fel arra, hogy a fiatal fiúk nagyon gyorsan tanulnak, ezért sok fontos feladat ellátására képesek lehetnek. A gyerekek vágytak arra, hogy felelősségteljes feladatot kapjanak és tisztában voltak annak fontosságával. Mafeking sikeres védelmét követően valóságos nemzeti hősként és vezérőrnaggyá előléptetve tért vissza Angliába. 1910-ben altábornagyi rangban végleg nyugállományba vonult a haderőből.

Amikor 1903-ban BP visszatért Angliába, meglepetéssel tapasztalta, hogy az *Aids to Scouting* című könyve mennyire népszerű. Ráadásul a könyvet nem is első sorban katonák

²⁵⁴ (Páva, 1995) 67. old

²⁵⁵ (Páva, 1995) 85. old.

használták, hanem tanárok, akik iskolás fiúknak tanították a természetben való lét alapelemeit a könyv segítségével. BP maga is részt vett a Boys' Brigade mozgalom²⁵⁶²⁵⁷ alapításában, így jó kapcsolatban volt az alapító Sir William Alexander Smith-tel, illetőleg számos más olyan emberrel, akik ebben az időszakban ifjúsági szervezeteket alapítottak Nagy Britanniában és Észak-Amerikában. BP elhatározta, hogy újírja az Aids to Scoutingot annak érdekében, hogy fiatalabb fiúk számára is olvasható és használható legyen. 1907 augusztusában módszerének kipróbálása érdekében elvitt egy kisebb csapat fiút Brownsea szigetére táborozni. A kísérlet annyira jól sikerült, hogy az egész világon ezt a tábort tartják a cserkészlet születésének. Egy évvel később megjelent a Scouting for Boys,²⁵⁸ ami a mai napig a cserkészlet alapműve és ami azóta több, mint 150 millió példányban kelt el.

5.2. A cserkészlet meghatározása

A cserkészlet **önkéntes, politikamentes, vallásos ifjúságnevelő mozgalom**, amely definíciót a következőkben fejték ki:

5.2.1. Önkéntes:

A cserkészlet nem kötelező. Olyan ifjúságnevelő mozgalom, amelybe azért jönnek a gyerekek, mert részt akarnak venni annak munkájában: a cserkészlet elköteleződést igényel a benne résztvevőktől. A cserkészletben munka folyik és arra el kell köteleződni. Ez azt is jelenti, hogy nem lesz mindenki cserkész. Cél az, hogy minden magyar gyerek *találkozhasson* a cserkészlettel²⁵⁹, de nem cél, hogy minden magyar gyerek cserkész is legyen. Olyan emberekre van szükségük, akik vállalják a cserkészéletet, képesek értékeinket magukénak érezni, és a cserkészlet törvény szerint élni. A magyar cserkészlet számára fontos, hogy olyan értékeket képviseljen, amelyek az egész nemzet számára fontosak és arra nevelje tagjait. Ebből a szempontból abszolút nemzeti, de – ahogy azt látni fogjuk – nemzetközi is.

5.2.2. Politikamentes:

A cserkészlet és annak szervezetei nem vesznek részt a napi politikában és sem a mozgalom, sem annak bármely szervezete nem köteleződik el egyetlen politikai párt, vagy erő mellett. Ugyanakkor a cserkészlet igenis elköteleződik bizonyos értékek mellett, amelyek egyébként

²⁵⁶ A Boys' Brigade a mai napig is létező ökumenikus keresztény ifjúságnevelő mozgalom, amelyik első sorban az Egyesült Királyságban működik. – ld. (Páva, 1995) 97. old.

²⁵⁷ Bővebben ld: <https://boys-brigade.org.uk/who-we-are/> - letöltve 2020.12.30.

²⁵⁸ (Páva, 1995) 101. old

²⁵⁹ Az Összmagyar Cserkész Stratégia (2011) mottója (kiemelés tőlem)

lehetnek olyan értékek, amelyek közösek bizonyos politikai erőkkel, illetőleg olyanok is, amelyek pedig kifejezetten ellentétesek bizonyos politikai erők céljaival. További kérdés, hogy a politika a köz ügyeiben való részvételt jelenti. A cserkész nevelésnek része a közügyek iránti érdeklődés kialakítása és a köz ügyeiben való részvétel. Ennek szellemében a cserkészlet egészséges és kulturált politikai vitára neveli és hívja tagjait.

5.2.3. Vallásos:

Egy következő fejezetben még szó lesz a magyar cserkészlet történetéről és arról, hogy ez mennyiben specialitása a magyar cserkészletnek. Ezen a helyen elegendő annyit látni, hogy a cserkészlet vallásos mozgalom. Ez a BP által lefektetett alapokban is benne volt²⁶⁰. Ne feledjük, hogy az egyik alap a Boys' Brigade volt, ami kifejezetten vallás-erkölcsi és ökumenikus keresztény alapra épül. A cserkészletből senki nincs kizárva, aki korábban nem volt vallásos, vagy nem kapott vallásos nevelést. Ugyanakkor a vezetőktől a cserkészmozgalom elvárja, hogy példával járjanak elől vallásuk gyakorlása terén. Magyarországon jelenleg minden cserkészcsapat valamely keresztény valláshoz köthető, de a világ számos országában vannak muzulmán, buddhista, vagy zsidó cserkészek. Vannak ezen kívül olyan országok is, ahol a szövetség nem követeli meg a vallás gyakorlását, csak az Istenbe vetett hitet. Ebből a szempontból a világszervezet eléggé sokszínű.

5.2.4. Ifjúságnevelő:

Fontos ez a kifejezés, mert a cserkészlet nem ifjúsági mozgalom, hanem ifjúságnevelő. Maga BP is 50 éves múlt, amikor az első cserkészletet megszervezte. Nem mondhatjuk tehát, hogy a cserkészlet csak a gyerekek, fiatalok dolga. A nevelésnek a cserkészletben a legfontosabb része az, hogy a cserkész saját magát neveli, de ugyanakkor látni kell, hogy az egész módszer lényege a nevelés. A cserkészpedagógia központi eleme az önnevelésre való készség és képesség kialakítása. Mindezek alapján nem mondhatjuk, hogy a cserkészletben a fiatalok nevelik saját magukat, sokkal inkább arról van szó, hogy a cserkészlet egy olyan mozgalom, amelyben az idősebbek az általuk megszerzett és kipróbált tudás és bölcsességet adják át az arra jelentkező fiataloknak, ami által az egész társadalom számára termelnek felelősen gondolkodó állampolgárokat.

Sík Sándor ez így fogalmazta meg: „*A cserkészlet lényege: Egy fiútípust akar kialakítani, amely egészségesebb, erősebb, életrevalóbb, gazdagabb és nemesebb a jelen egyoldalú, vérszegény és félszeg típusainál. Célja – az alapító szerint – a cserkészeket komoly*

²⁶⁰ (Baden Powell, Scouting for Boys - Cserkészlet fiúknak, 2016), 295. old.

jellemnevelés, egészséges testedzés és gyakorlati ügyességfejlesztés által a cserkész törvény és a fogadalom által jó honpolgárokká nevelni. Ez is mutatja, hogy elemeiben voltaképp nem tartalmaz újat. A keresztény etika, a lovagias leventeszellem, a friss természetszeretet, a praktikus ismeretek és ügyességek, amelyek tartalmát teszik mind kipróbált, régi értékek. Ami új a cserkészletben, az ezeknek az elemeknek a zseniális pedagógiai érzékkel való összeolvasztása, szerves élő egységbe foglalása, amely bámulatos intuícióval a serdülő fiú tökéletes ismeretén épül, mindenestül kielégíti annak mindenirányú igényeit és így megnyeri a fiút, hogy önként adja át magát a cserkésznevelőnek, harmonikus, erőteljes férfivá nevelésre.”²⁶¹

A magyar cserkészlet társadalmi jövőképe az MCSSZ Egységes Ifjúságnevelési Kézikönyve (EINK) szerint:

„A cserkészlet céljai nem csak az egyénre irányulnak, tágabb környezetét, a társadalmat is érintik. Eszményünk szerint a társadalmat olyan életrevaló, elkötelezett, felelős, egészséges polgárok alkotják, akiknek fontos, hogy önmaguk folyamatos nevelése által Isten felé növekedjenek.

5.3. A magyar cserkészlet küldetése

A magyar cserkészlet önkéntes tagjai által ifjúságnevelést végez, illetve életmodellt nyújt az általános iskola első osztályától mindenkinek, aki nyitott az alapelvekre, és közössége életében tevékenyen részt vállal. Mindezt a saját nem-formális nevelési módszereivel, a helyi közösségekkel együttműködve végzi.”²⁶²

5.4. A cserkészlet módszere

A cserkészlet módszere alapvető elemei a fogadalom, a cserkészlet törvény, az őrsi rendszer és a cselekedve tanulás. Hozzá kell ehhez tenni, hogy vannak országok, ahol ez kiegészül. Pl. Kanada cserkészlete alapelemnek tartja a szimbolikát és a felnőtt részvételt is²⁶³. A magyar cserkészlet kifejezetten törekszik arra, hogy BP eredeti elvei alapján éppen a gyerekekre helyezett felelősség, a magukért és vezetettjeikért vállalt felelősség a legkomolyabb nevelő erő a cserkészletben, ami a vezetőképzésben meg is mutatkozik.

²⁶¹ (Sík, Magyar cserkészvezetők könyve, 1925), 9.. old.

²⁶² (MCSSZ, 2015), 2. old.

²⁶³ <https://www.scouts.ca/about/values.html> - letöltve 2020. 05. 26.

5.5. A fogadalom és a cserkésztörvény

A cserkészfogadalom:

„Én, ... (teljes név) fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, melyekkel Istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítek. Ismerem a cserkésztörvényt, és azt mindenkor megtartom.”

A cserkésztishti fogadalom:

„Én, ... (teljes név) becsületemre fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, amelyekkel Istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítek. Ismerem a cserkésztörvényt és azt mindenkor megtartom. A rám bízott cserkészeket legjobb tehetségem szerint nevelem, és mindenben jó példával járok előttük. Példámmal és munkámmal arra törekszem, hogy a társadalom, a család és az egyes emberek életében a cserkésztörvény szelleme minél jobban megvalósuljon. Semmiféle vallás-, vagy magyarellenés társulatnak tagja nem vagyok, és nem leszek.”

A fogadalom szövegéből is látszik és minden cserkész tisztában van vele, hogy komoly, életre szóló elköteleződést jelent, hogy fogadalmat tesz. A foglalkozásokon is számtalanszor elhangzik, hogy a cserkészfogadalom életre szól. A fogadalom letételére a cserkésznek fel kell készülnie és az újoncpróbán meg kell felelnie.

A cserkésztörvény:

- *A cserkész egyenes lelkű, és feltétlenül igazat mond.*
- *A cserkész híven teljesíti kötelességeit, melyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik.*
- *A cserkész ahol tud, segít.*
- *A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.*
- *A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú.*
- *A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.*
- *A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.*
- *A cserkész vidám és meggondolt.*
- *A cserkész takarékos.*
- *A cserkész testben és lélekben tiszta.*

A cserkésztörvény aktív, napi szintű megélése a cserkész elsődleges feladata. Ha a cserkésztörvény szövegét összehasonlítjuk a tízparancsolattal, látni fogjuk az elsőre

nyilvánvaló különbséget. A bibliai parancsolatok többsége azt írja elő, hogy mit NE tegyünk. A cserkésztörvény azt írja elő, hogy mit tegyünk. Nagyon fontos különbség. A cserkésztörvény aktív részvételre és folyamatos munkára hívja és buzdítja a cserkészt.

5.6. Őrsi rendszer

A cserkészetben 8-12 gyerek alkot egy őrset. BP szerint „Minden őr választ egy fiút vezetőjéül. Ezt úgy hívják, hogy őrsvezető. A csapatvezető sokat vár az őrsvezetőtől és szabad kezet ad neki, miként végezze a munkáját az őrben. Az őrsvezető kiválaszt egy másik fiút, helyettesének. Ezt úgy hívjuk, hogy segédőrsvezető. Az őrsvezető felelős az őrse zavartalan munkájáért és megjelenéséért. Az őr tagjai engedelmeskednek parancsának, de nem azért, mert félnek a büntetéstől (mint az gyakran megesik a katonai fegyelmezésnél), hanem mert olyan csapatot alkotnak, amelyik együtt játszik és támogatja vezetőjét abban, hogy az őr megbecsülést szerezzen és sikereket érjen el.”²⁶⁴

A lényeg, hogy a cserkészmunka, ide értve szinte minden foglalkozást, őrsi keretben történik. Az őr tagjai – általában – heti rendszerességgel összegyűlnek a cserkésztalálkozónban (ami akár egy délutánra kölcsönként iskolai osztályterem is lehet), és tematikus őrsi foglalkozást tartanak az őrsvezető vezetésével. Ebben van kifejezett képzés (pl. csomózás, elsősegély, stb.) elmélet, beszélgetés pl. a cserkésztörvényről, mindez játékok közé ágyazottan, szigorú munkaterv szerint. A lényeg, hogy az őr és annak vezetője felelős azért, hogy ott mi történik. Vannak persze olyan összejövetelek is, amelyek tágabb körben zajlanak és vannak olyanok, amelyeken az egész csapat, vagy akár több csapat vesz részt. Jellemzően a csapatkarácsony és néhány közös ünnep, pl. csapatmisék, vagy a farsangi bál csapatkeretben történnek. A mi csapatunk a 412. Kalazanti Szt. József Cserkészcsoport például minden év április 12-én tábornokrendezést rendez a mátyásföldi közösségi ház udvarán. Ez egy csapatszintű hagyomány, amelyen a csapat tagjai vesznek részt.

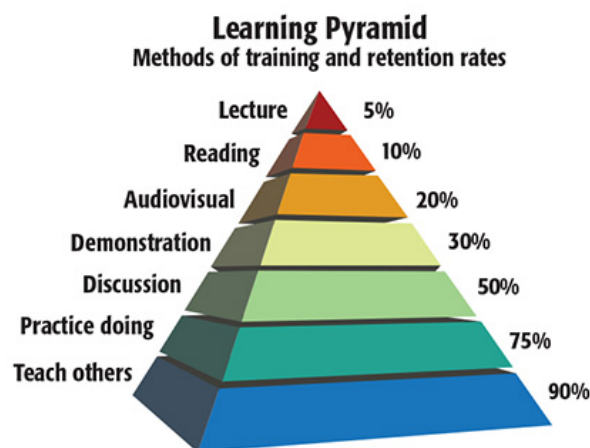
Az őrsi rendszer lényege tehát, hogy a cserkész nevelési feladatokat az őr saját maga szervezi az őrsvezető vezetésével. Ez nem azt jelenti, hogy az őrsvezető egy tanárhoz hasonlóan kiáll az őr elé és „leadja az anyagot”. Persze a legtöbb esetben az őrsvezető tanít valamit az őrseknél, de jellemzően együtt csinálnak mindent és mindenki tanul mindenkitől. Ez nagyon komoly falkaszellemet tud teremteni, ha jól csinálják és persze ha az őrsvezető a másik oldalon megkapja a nála idősebbektől, így elsősorban a csapatparancsnoktól azt a segítséget, hogy jól vezethesse a foglalkozásokat. Ilyenek pl. azok a segédanyagok, ötletek,

²⁶⁴ (Baden Powell, Scouting for Boys - Cserkészet fiúknak, 2016) 44. old.

amiket akár csapat, akár még magasabb szinten állítanak össze a csapatparancsnok által összeállított éves munkaterv alapján. Az egész éves cserkészmunka során az őrökben kialakul az az érzelmi kötődés és csapatkohézió, ami raj, vagy szakasz szinten a katonai kiképzés és közös szolgálat során is kialakul megfelelő vezetés mellett²⁶⁵.

5.7. Cselekedve tanulás

A cserkész módszer következő lényeges eleme a cselekedve tanulás. Tudjuk, hogy a tanulás hatékonysága nagyban függ attól, hogy érzelmileg miként viszonyulunk a tanultakhoz és attól is, hogy milyen módszerrel tanuljuk azt, amit tanulunk. Az érzelmi viszonyulás viszont attól függ nagyban, mennyire találjuk hasznosnak a tanultakat saját magunk számára. A cserkész módszerben alkalmazott cselekedve tanulás ezt a három megközelítést egyesíti magában. A tanulási módszer hatékonyságát a következő ábra szemlélteti, amelyet egyébként – bár nem cserkész termék – minden cserkész vezetőképzőn megmutatnak.

17. ábra Tanulási piramis - Forrás: National Training Laboratories, Bethel, ME

Az ábrán látszik, hogy a tanulás akkor a leghatékonyabb, ha közben valaki mást próbálunk megtanítani egy adott dologra és csak nagyon kevéssel kevésbé hatékony akkor, amikor saját magunk próbáljuk megcsinálni az adott dolgot. Nos, éppen így vannak a cserkészek pl. a tűzgyújtással és a főzéssel. Ráadásul mindig meg is eszik, amit főztek, hiszen más nincs. Ez önmagában ad egy olyan érzelmi kötődést, ami abból ered, hogy tanulás közben jó volt a hangulat. A harmadik, legalább annyira fontos szempont, mint az első kettő: ezt a tudás a gyerekek akár másnap, vagy a foglalkozásról hazamenet tudja használni. A próbarendszer tárgyalásánál látni lehet majd, hogy melyek azok az ismeretek, amiket itt elsajátít a gyerek.

²⁶⁵ (Szelei, A mindennapok pedagógiája a parancsnoki, vezetői munkában, 2012), 57. old.

Most példaként a tűzgyújtást, csomózást, vagy a tájékozódást említem, amelyek olyan hasznos ismeretek, amelyek lekötik egy fiatal fiú figyelmét és már másnap használni akarja őket az udvaron.

5.8. Korosztályok²⁶⁶

A cserkészlet módszerei és alapelvei mentén minden csapat korosztályok szerint épül fel. Az őrsi rendszer lényege, hogy egy őrsben azonos korú cserkészek vannak. Az őrs tagjai minden cserkészfoglalkozáson őrsi közösségben vannak. Együtt tanulnak, együtt játszanak, együtt sírnak, együtt nevetnek. A táborokban, túrákon is őrsi körletben vannak elszállásolva. Az őrs vezetője általában – jellemzően a cserkész korosztályban – néhány évvel idősebb, mint a többiek. A többiek elfogadják vezetőnek és erre ki is van képezve. Saját tapasztalatból mondom, hogy a két év korkülönbség 18-20 éves korukra már szinte eltűnik. Nem vezetők és vezetettek lesznek, hanem legjobb barátok. Nézzük tehát, hogy milyen korosztályok vannak a mai magyar cserkészletben:

Kiscserkészek (6-10): Más néven farkaskölyöknek is hívják őket. Ők még csak készülnek a cserkészletre. A cél esetükben az, hogy megtanuljanak közösségben létezni. A foglalkozások alapvetően játékkal telnek és a legfontosabb hogy a játék során közösséggé kovácsolódjanak. A kiscserkészeknek csak két törvényük van: 1. A kiscserkész vezetőjére hallgat. 2. a kiscserkész uralkodik önmagán. A dolgozat szempontjából itt inkább a vezetőkre irányítanám a fókuszot. A kiscserkészek vezetői olyan 14-18 közötti cserkészek, akik tudnak bánni a kicsikkel és elég érettek és felelősségteljesek ahhoz, hogy ilyen korú gyerekeket vezessenek.²⁶⁷ A megfelelően kiválasztott kiscserkész vezetők számára ez az időszak legalább akkora iskola, mint a kiscserkészek számára. Az itt beváló vezetők közül sokan választják a pedagógusi pályát.

Cserkészek (10-14): A cserkészek esetében is a csapatmunka van a középpontban, de itt már egyértelmű és a gyerekek számára is tudatosuló nevelési célok és a cserkészlet törvény határozza meg a kereteket. A foglalkozásokon mindig van komoly beszélgetés és törvényt magyarázat is és a gyerekek tudatosan készülnek a komoly életre.

Kózsák (14-17): Ők azok a fiatalok, akik már kezdenek a felnőttkor felé fordulni. Az érdeklődésük már túl van a gyerekkoron, de valójában még keresik az útjukat. Feszegetik

²⁶⁶ Forrás: www.cserkesz.hu – letöltve 2020. 05. 27.

²⁶⁷ (Turner, 1996), 4. old.

korlátaikat és saját maguk ezt nem mindig ismerik fel, de ebben a korban nagy szükségük van az útmutatásra és a jó példára.

Vándorok (17-22): A kószák, akik egyre messzebbre kószálnak el és, a "boldogulás ösvényét"²⁶⁸ keresik. Egyre inkább a saját útjukat járják, a csapattól tanácsokat, ötleteket kapnak. A közösségekben való létezésről egyre inkább a közösségért való létezés felé terelődik a hangsúly. Megtanulják, hogy hogyan tudják a saját hozzájárulásukkal építeni a közösséget.

Felnőttek:

Telepesek vagy fészekrakók (22-házasságkötésig): A fiatal felnőttek korosztálya, akiknél a családalapítás van a fókuszban. Emiatt általában kevésbé vesznek részt a csapat életében. Fontos, hogy a cserkészlet értékeit a magánéletükben és a párválasztás, családalapítás során a saját életükre tudják alkalmazni.

Mesterek (házasságkötéstől - nyugdíjig): A saját családjukban, gyerekeiket a cserkészlet felé irányítva és tapasztalatukat átadva segítik a csapatot. Ez a korosztály kulcsfontosságú, mert ebben a korban van az embernek annyi élettapasztalata, amivel már lehet vezetőket képezni és országos szintű vezetővé válni. A családalapítás után, saját életük és családjuk példájával tudnak mintát adni a fiatal vezetőknek.

Bölcsek (nyugdíj (65)-): Az ő esetükben élettapasztalataik és emlékeik azok, amikkel hozzájárulnak a közösség életéhez. A mesterek, az aktív vezetők még mindig tudnak meríteni a bölcsek tudásából, de a bölcsek már inkább csak tanácsaikkal segítik az aktív vezetőket. Az ő szerepük a hagyomány és az eredeti értékrend fenntartásában és a bölcsességük átadásában igen fontos.

5.9. Hogy néz ki ez a gyakorlatban?

Láttuk az elméletet, láttuk a szabályokat, láttuk, hogy melyek az elvi alapok. Na de mi fog történni a gyerekekkel, ha cserkésznek adom?

A cserkészcsapatok mind maguk intézik a toborzást. Általában minden cserkészcsapat kötődik egy szervezethez, aminek az az oka, hogy az 1988-as újjáalakulásakor úgynevezett „fenntartó szervezetek” voltak a szövetség tagjai, amelyek csapatokat tartottak fenn. Ezek lehetek iskolák, katolikus plébániák, református gyülekezetek, de akár alapítványok, vagy gazdasági társaságok is. A lényeg az volt, hogy legyen néhány felnőtt, aki felelősséget vállal a csapat működéséért. Nálunk ez a mátyásfüldei katolikus plébánia volt. Ennek megfelelően

²⁶⁸ (Baden Powell, A boldogulás ösvényén, 2004), 10. old.

a toborzás általában úgy történik, hogy a pap a misén hirdeti, hogy a csapat felvételt hirdet, itt és itt lehet jelentkezni. Ezen kívül a cserkészvezetők ellátogatnak a környék általános iskoláiba és beszélnek az igazgatóval, hogy kitehetnek-e egy plakátot, vagy bemehetnek-e egy-egy osztályfőnöki órára. Ez általában a cserkészév elején történik, ami kicsivel a tanévkezdés előtt, a táborozási időszak végeztével van. Jellemzően a nyári cserkész táborok és túrák nálunk augusztus 20. előtt véget érnek.

A toborzás általában a 6-10 éves gyerekeket célozza. Ahogy fent láthattuk, a 6 éves gyerek inkább kiscserkész, a 10 éves inkább cserkész korosztály. A jelentkezőknek ezek után a vezetők foglalkozásokat szerveznek. Ezek általában először játékkal telnek és hetente, vagy kéthetente tartják őket. A példa kedvéért feltételezzük, hogy van egy csapat, ahol van 24 fiú jelentkező, akik mind első, vagy második osztályosok. Az ő foglalkozásaik játékkal, első sorban sok mozgással járó ügyességi, illetőleg figyelmet, koncentrációt vizsgáló játékkal telnek, ahol a vezetők (akik itt a nagyobb egység vezetői és jellemzően a vezetőjük felnőtt, míg az őrsvezető jelöltek 14-16 évesek) figyelik a gyerekeket és a példánál maradva 3 db 8 fős őrbe sorolják a gyerekeket. Ezzel az első fél év (kb. 10-12 alkalom) el is ment. Ezek után a gyerekek őrökben, a vezetőikkel folytatják a foglalkozásokat, ahova a csapat vezetői a korábbi foglalkozásokon megfigyeltek alapján sorolják be őket.

Ez a rengeteg játék mellett elegendő ahhoz, hogy a kiscserkészek kellő felügyelet mellett 6-7 éves korukban rész tudjanak venni egy nyári „tanyázáson”, ami általában a tábor kicsiben, nyilván az életkori sajátosságoknak megfelelően.

Ugyanez a cserkész korosztályban nyilván egy nagyságrenddel komolyabb. Az őrökbe sorolás itt is hasonlóan történik, ha újoncok vannak. Ha a gyerekek már voltak kiscserkészek, akkor nyilván egyszerűbb. A cserkészek vezetői jellemzően életkorban közelebb állnak a vezetettjeikhez és az őrsi feladatok is komolyabbak. Itt a cél az, hogy a gyerek cserkész lehessen, vagyis fel tudjon készülni az újoncpróbara és a nyári táborban fogadalmat tehessen. Ez heti rendszeres foglalkozásokon történő felkészülést jelent, amit úgy kell elképzelni, mint egy délutáni szakkört, kivéve, hogy a gyerek sugárzó arccal jön haza utána és inkább az ott tanultakkal foglalkozna, mint az iskolai leckével.

Az egész éves cserkész munka jutalma pedig a nyári tábor, amelynek tematikájával – jelentősége és a magyar szövetségekben kialakult nemzeti karaktere miatt – külön fogok foglalkozni. Az ezen túlmenő tematika jelen disszertáció szempontjából nem igényel külön elemzést. Ahol az életkori sajátosságoknak, vagy a nevelési tematikának külön jelentősége van, ott ezt külön ki fogom emelni.

5.10. A cserkész tábor

Van egy olyan része a cserkészletnek, amiről mindenki tud: ez a cserkész tábor. Mindenki tudja, vagy legalábbis tudni véli, hogy mi az, de a cserkészeken kívül csak igen kevesen ismerik. A köztudatban az terjedt el, hogy a cserkész tábor az a hely, ahova a család a szünidőben elküldi a gyereket, aki aztán majd jó élményekkel tér haza, és minden folyik tovább, mint az iskolában. A valóság ettől nem is lehetne távolabb. A cserkész táborba nem lehet előkészület nélkül elmenni. Oda csak az a cserkész juthat el, aki részt vett a csapata egész éves munkájában és felkészült arra, hogy részt vegyen a csapatának táborában.

A cserkész tábornak rengeteg fajtája van. Most a legfontosabbat, a nyári csapattábor fogom több-kevesebb részletességgel bemutatni.

A tábor, illetve a rá való felkészülés valójában az előző tábor végével kezdődik. A tábor ugyanis az egész éves cserkész munka koronája: itt tudják megmutatni a gyerekek, hogy mennyit tanultak, fejlődtek az előző évi tábor óta. A cserkészlet célja ugyan nem a tábor, de a táborban minden olyan dolog meg tud történni, ami közelebb viszi a gyerekeket a cserkészlet céljához. Ez tehát a legfontosabb eszköz. A cserkész táborban a gyerekek kint vannak a természetben, ahol a saját erejükből felépítenek maguknak egy kis világot és megtanulnak benne élni. Ebben rengeteg játék és szórakozás van, de a legfontosabb az, hogy a gyerek magának csinál meg mindent, maga építi a világát olyanra, amilyenre ő akarja. Persze minden segítséget megkap hozzá, de akkor is a saját munkáját fogja benne látni. A játékkal kikapcsolódik egy kicsit, de az élmény és a nevelés része a dolognak éppen a munkában van. Sok esetben a gyerekek azért várják a játék végét, hogy a munkához vissza tudjanak térni, mert egy-egy tábori építmény befejezése, vagy valamely munka elvégzése tölti el őket büszkeséggel.

A táborozás tekintetében minden csapatnak megvannak a maga hagyományai, de vannak közös szabályok és vannak alapelvek, amelyek mentén a szervezés nagyjából egységes. Ezek közös tartalma szabályzatban is le van fektetve.²⁶⁹ A csapatok jelentős része éves keretmesével, vagy célrendszerrel dolgozik. Ez annyit jelent, hogy a cserkész év elején meghatároznak egy keretmesét aminek mentén a foglalkozásaikat és a táborukat szervezni fogják. A keretmese a magyar, vagy az egyetemes történelem egy korszaka, vagy egy jelentős esemény időbeli környezete. Ez lehet a római kor, amerikai indián történet, vagy Eger, esetleg Nándorfehérvár ostroma, vagy Indiana Jones és Attila kardja. Az indián

²⁶⁹ (Magyar Cserkészszövetség, 2018)

táborok már az amerikai cserkészlet születése óta népszerű keretmesék és számos helyen alkalmazták, illetve maga BP is hivatkozott rájuk mintaként. Tekinthejtük a legrégibb cserkész tábori keretmesének. Bár nincs magyar történelmi vonatkozása, de ebből az okból mégis népszerű nálunk is. A keretmese nagyon hasznos, mert köré lehet szervezni a tábor és az előkészületek eseményeit és az adott korszak eseményeinek újra játszásával a gyerekek élményszerűen átélnek és ezáltal az iskolai anyagnál jóval mélyebben megtanulják az adott korszak, vagy keretmese történetét. Ha az egész cserkészév a keretmese jegyében telik, akkor a csapat tagjai egész évben azon dolgoznak, hogy a korszak történelmét feldolgozzák. Korabelihez hasonló ruhákat készítenek maguknak, meglátogatják a valós történelmi események magyarországi helyszíneit és általában ebben a szellemben készülnek a táborra. A keretmesével kapcsolatosan szabály, hogy valódi történelmi vonatkozásúnak kell lennie és szükséges, hogy legyen valamiféle tanulsága, amit a gyerek a tábor végén haza tud vinni. Eger, vagy Nándorfehérvár keretmeséjének, vagy a Honfoglalás, esetleg 1848-'49 történetének egyértelműen hazafias tanulsága van. Ismerek olyan próbálkozásokat is, amelyek Harry Potterből, Star Warsból, vagy a Gyűrűk urából akartak cserkész tábori keretmesét csinálni, de ezek több okból alkalmatlanok arra, hogy keretmeseként szolgáljanak. Először is hiányzik a történelmi tanulságuk, még ha egyébként erkölcsi tanulság lenne is bennük. Másodszor a cserkész nevelési célokat is kevésbé szolgálják.

A tábor vezetése – minden más nyári táborhoz hasonlóan előre megtervezi a tábori programokat, menüt, bejárja helyszínt, megszerzi a szükséges engedélyeket, stb. és szigorú munkaterv szerint megkezdik a felkészülést.

Az ideális táborhely egy olyan hely az erdő közepén, ami autóval megközelíthető egy erdészeti úton, távol esik a forgalmas turistautaktól, van a közelben egy falu és néhány perces sétatávolságra van egy iható vízű forrás, vagy más egészséges vízvételi lehetőség. Ideális esetben a tábor területén nincs semmiféle épület, vagy építmény.

A táborba szállás két ütemben történik. Először a parancsnokság, a GH és a törzs felszerelését viszi le egy kisebb csoport autóval a táborhelyre. Itt ez a csoport 2-3 nap alatt felállítja a tábor központját és ellenőrzi, hogy a csapat táborhelye megfelelő állapotban van. A törzs körlete és a GH jellemzően arra alkalmas, hogy fogadni tudja a beérkező csapatot. A gyakorlatban a GH általában 2-3 63M rajsátorból szokott állni. Szükséges egy az élelmiszer és egy a szerszámok tárolására. Természetes, hogy a nagyobb létszámú tábor nagyobb GH-t, nagyobb logisztikát igényel.

A cserkésztáborban vendégek vagyunk, általában valamelyik erdészet vendégei. Ennek megfelelően a tábor minden nyomát kötelesek vagyunk eltüntetni és az erdészetet, vagy a birtok tulajdonosát kár nem érheti, sőt jól kell tennünk vele, hogy örüljön annak, hogy ott táboroztunk. Az alapvetés, hogy a táborhely környékére gondot fordítunk: a mások által otthagyt szemetet is elszállítjuk, vagy a régen elhanyagolt forrást kitakarítjuk. Ezen túlmenően is elképzelhető, hogy a csapat el tud végezni a tábor területén, vagy annak közelében olyan munkát, ami hasznos a terület gazdájának és megfelelően meg tudjuk hálálni neki a vendéglátást.

A cserkészletben a tábor helyén élő fát nem vágunk ki. Persze több okból sem tesszük, de a próbarendszer környezetvédelemről szóló részénél más szemszögből megemlítem, hogy egyébként mások tudatosan csinálják és ez se nem véletlen, se nem haszontalan. Mivel élő fát nem vágunk ki, ezért a logisztika nagyon fontos része az, hogy legyen alapanyag a tábori építmények felépítéséhez. Ehhez általában széldezkát és esetenként rönkfát (kb. 10 cm átmérőjű a legjobb) szoktunk rendelni. Ennek a tábor kezdetére a helyszínen kell lennie. A táborba érkezés napján tehát egy cserkész őr, amely 10-15 éves gyerekekből áll, azt fogja találni, hogy

- van hely, ahova felverheti a sátrát,
- van hely, ahol kialakíthatja a saját életterét (tudja, hogy hol lesz az őrsi körlete)
- van szerszám (balta, ásó, csákány, stb.),
- van deszka, rönkfa, cukorspárga, ponyva, amiből közösségi tereket építhet magának
- van mit enni (általában a táborba szállás napjára kell hideg élelmet hozni, de többet tilos), de csak az alapanyagok állnak rendelkezésre, nekik kell őrsi keretben elkészíteni a saját ételüket,
- tudja, hogy honnan tud (kannában) vizet hozni,
- vannak idősebbek, akiktől segítséget tud kérni, ha valami nem megy neki,
- de mindent neki kell megcsinálnia őrsi körben.

Mivel egész évben erre készültek, mindenki tudja, hogy mit kell csinálnia, de itt van az alkalom, hogy a gyakorlatban is kipróbálja²⁷⁰. A tapasztalat azt mutatja, hogy az egész éves felkészülés után a gyerekek annyira lelkesek tudnak lenni, hogy néhány óra alatt az őrsi körletekben a sátrak állnak, van tűzhely és készülnek az alapvető tábori építmények, mint pl. egy esőtől ponyvával védett asztal, amit az őr körbe tud ülni. A hazafias nevelés tudományos megközelítése szempontjából nem maga a történet, vagy a tábor leírása a

²⁷⁰ (Hervay F., 1997) – 9. old.

lényeges, hanem az, hogy mi lehet az a dolog, ami ilyen teljesítményt hoz ki 10 év körüli gyerekekből. Ez pedig a lelkiület és az egész évi munkájuk. Nincs értelme egész évben arra készülni, hogy elmegyek egy táborba, ahol valaki mindent megcsinál helyettem. A gyerekeknek a kihívás kell és az az élmény, hogy elbír velem. Egy cserkésztáborban a gyerekeknek ideális esetben folyamatosan flow²⁷¹ élménye van.

5.11. Hogyan került a cserkészlet Magyarországra?

Sík Sándor „gyötrődve kereste a módot, hogyan lehet testben-lélekben egészségesebben nevelni az ifjúságot.”²⁷²

A fenti idézetből látszik, hogy Magyarországon már a XX. szd. legelején volt egy viszonylag népesebb – első sorban vallásos nevelőkből álló – mozgalom, amely felfedezte, hogy a magyar – első sorban városi – ifjúság vészesen elkallódott és a problémafelvetésben írtakhoz hasonlóan az értékvesztés állapotába került. Ennek megfelelően keresték azt az értékrendjükhöz társítható módszert, amellyel a városi ifjúság nevelését át lehetne strukturálni.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy ez nem a Trianon utáni revízió egyik hatása volt. Amikor ez a folyamat elkezdődött, akkor még ki sem tört az első világháború. Magát a mozgalmat első sorban Sík Sándor és Karácsony Sándor neve fémjelzi, azonban ők csak az utóbb lekiemelkedőbbnek bizonyult tagjai egy olyan mozgalomnak és kezdeményezésnek, amely később a cserkészlet magyarországi meghonosításával vált teljessé.

A történet a Piarista Rend magyarországi megtelepedésével kezdődött²⁷³. „A magyar piarista rendtartomány a Poprád völgyében fekvő Podolint tekintette bölcsőjének, bár 1642-ben, amikor ott az első piarista megjelent, a városka a Zsigmond idejében elzálogosított szepesi városokkal együtt Lengyelországhoz tartozott. Ez az iskola volt mintegy a jeladás és az indítás a további magyar alapításokhoz. A podolini kollégium kezdetben a német rendtartományhoz tartozott. A szatmári béke (1711) után következő nyugalmasabb korszak a rend magyarországi elterjedését is meggyorsította. 1717-ben a város vezetőségének hívására Pesten telepedtek meg a piaristák. Az 1715. évi országgyűlés törvényesen befogadta, meghonosította, a rend generálisa pedig a német rendtartománytól független, önálló magyar rendtartománnyá tette, amelynek első tartományfőnöke Zajkányi Lénárd lett 1721-ben. ... A rend tagjainak a(z 1848-49-es) szabadságharc alatt tanúsított magatartása az

²⁷¹ (Csíkszentmihályi, 2019)

²⁷² (Sík, Emberebb ember, 1935), 141. old.

²⁷³ (Piarista Rend, dátum nélk.)

államhatalom részéről megtorló intézkedésekhez vezetett. Többen szenvedtek hosszabb-rövidebb ideig tartó szabadságvesztést, sőt magát a rendet is fenyegette a megszüntetés veszélye, de azután megelégedtek a novíciusok felvételének egy időre való eltiltásával. ... A Thun-féle németesítő rendszerrel szemben a maga lehetőségei szerint küzdött a nemzeti eszme ébrentartásáért és a magyar nyelv jogosultságáért. Ennek bukása után a piaristák tevékenyen részt vettek az új terv előkészítésében, és alkalmas rendtagjaik, egyetemi tanáraik révén az új tanári nemzedék nevelésében.”

Nagyon röviden így alakult ki az a műhely a magyar oktatási rendszeren és a katolikus egyházon belül, amely utána képes volt egy új, katolikus értékrend és hazafiasság jegyében felnövő tanári nemzedék kinevelésére, amely egészében képviselte azt, amit fent Sík Sándortól idéztem. Ennek eredménye a XX. Szd elejére egy olyan tanárképző és ifjúságnevelő iskola volt, amely képes volt pl. a Regnum Marianumot is alapító atyákat és tanárokat kitermelni. „A Regnum Marianum kifejezés jelentése: Mária Országa.

A XIX. század végén Budapesten 9 katolikus pap-hittanár közösségi életet kezdett a fiúifjúság nevelésére. Szerzethez hasonló, de fogadalom nélküli közösségben éltek. Vezetőjük a választott házfőnök. Céljuk az volt, hogy hazánk – Szent István királyunk szándéka szerint – valóban Mária országa legyen. Az alapítók lelki mentora és támasza Prohászka Ottokár esztergomi spirituális, később püspök, a híres szónok és író volt.

A mozgalom 1898-ban Mária Kongregációként indult.²⁷⁴ Röviddel a cserkészmozgalom magyarországi elterjedése után a Közösség alapító tagja lett a Magyar Cserkészszövetségnek, 3. sz. Regnum Marianum Cserkészcsapatok néven. A kétféle gyermeknevelő irányzat értékeit egyetlen életstílusba ötvözték, melynek jelmondata: „Gratia supponit naturam” (A kegyelem a természetre épül).²⁷⁵

A Regnum Marianum tehát egyfajta metszethalmaz lett az egyház és a cserkészlet között. Érdekessége, hogy a mai napig töretlenül létezik és tagjai változatlanul számos esetben cserkészek is.

A protestáns egyházakban hasonló elkötelezettséggel folyt ugyanaz az ifjúságnevelő és útkereső munka, amelyet az imént a katolikus egyház vonatkozásában bemutatam. Ezen a területen a már említett Karácsony Sándor neve a legismertebb, de neki is volt előélete szervezeti szinten is. Már a budapesti Tavaszmező Utcai Gimnázium tanáraként, a

²⁷⁴ (Emődi, 2016)

²⁷⁵ Forrás: www.regnum.hu – letöltés 2020. 05. 28.

Megyercsy Béla által vezetett protestáns Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) keretei között találkozott a cserkészzel. Karácsony Sándor később nyolc éven keresztül volt a Magyar Cserkészsövetség elnöke.

Ezek tehát a hazai előzményei annak, hogy 1908-ban Angliában megjelent a Scouting for Boys. A könyv nagyon gyorsan eljutott Magyarországra. A Nagybecskereki Piarista Gimnázium egy tanára, Králik László fordította le és az iskolai értesítőben közölte folytatásokban már 1910-ben. Még ebben az évben létrejött néhány cserkészcsoport, elsőként a Budapesti Katholikus Főgimnáziumban, a kor legfontosabb elitképző középiskolájában. 1912. december 28-án pedig megalakult a Magyar Cserkészsövetség.

Ennyit mindenképpen érdemes tudni a cserkészlet Magyarországra érkezéséről ahhoz, hogy a magyar cserkészlet speciális karakterét megértsük. Itthon ugyanis nem lemásolták az angol cserkészletet, hanem várták a céloknak megfelelő eszközt, amit ezeknek megfelelően ültettek át, s amit teljesen magyarrá tettek. Látva a magyar cserkészletet és az 1933-as gödöllői dzsemborit, ezt maga BP is elismerte. Ismét hangsúlyozom: 1910-et írtunk. Magyarország még egészben volt és béke volt.

5.12. A magyar cserkészlet története

1914-ben a cserkészlet 3000 tagot számlált országszerte. A világháború alatt a cserkészmunka megnehezült: a vezetők nagy része bevonult, sokan elesettek vagy hadifogságot szenvedtek. A fiúk önkéntes munkával – sebesültszállítással, szociális gondozással stb. – igyekeztek kivenni a részüket az ország erőfeszítéseiből. A Tanácsköztársaság betiltotta a cserkészletet, de bukása után, 1919 szeptemberében újjáalakult a szövetség.

5.12.1. Az I. világháború után

Az 1920-as és 1930-as években a magyar cserkészlet hatalmas ütemben növekedett. A mozgalom jelentőségét mutatja, hogy 1922-ben gróf Teleki Pál korábbi miniszterelnök lett a főcserkész, akinek széles körű tudományos és társadalmi elismertsége értelemszerűen kihatott a cserkészletre is. 1926-ban 8000 cserkész volt Magyarországon. Magyarország alapító tagja volt a Cserkészmozgalom Világszervezete (International Scout Bureau-nak ma WOSM – World Organization of the Scout Movement).

A magyar cserkészek először az 1924-es koppenhágai dzsemborin vettek részt, ahol a versenyeken a harmadik helyet szerezték meg a britek és az amerikaiak mögött.

A magyar cserkészzet kapcsán az irredentizmus a leggyakoribb, sokszor a mai napig felmerülő negatív felhangú sztereotípiája, de az 1920-as és 30-as években ez az általános nemzeti hozzáállás volt, aminek nyilván a magyar cserkészzet is része volt. Azt viszont el kell mondani, hogy a magyar cserkészzet ezen a téren is ragaszkodott komoly értékkelvő elkötelezettségéhez és nem voltak hívei a magyarkodó melldöngetésnek: „Az egész magyarságnak, határokon innen, határokon túl, végzetesen árt az a dörgedelmes álhazafiság, amely vezércikkekben, országzászló ünnepélyeken, felvonulásokon és propagandakönyvecskékben éli ki magát. ... Egyetlen centiméterrel sem közeledünk a régi határokhoz azért, hogy magunkat, magyarokat igyekszünk meggyőzni napról napra arról, hogy a revízió szükséges.”²⁷⁶ „Hogyan fest nálunk az irredenta mozgalom? Néhány méregdrága propagandakiadványon kívül egypár Végvári-vers az olvasókönyvekben, ünnepélyek sok szavalással, szónoklattal, a Magyar Hiszekegy gépies recitálása, szentimentális nóták, itt-ott egy-egy kopott Nem! Nem! Soha! Plakát és sok-sok becsületes lelkesedés. Az irredenta veszedelmes, mert hangos, hangosságával kihívó, elszakított testvéreinek sorsát nehezíti, bennünket pedig a maga kábító zajával a teljesített kötelességek illúziójába ringat. ... Veszedelmes, mert álmodozó, fantasztikus, délibábos.”²⁷⁸

Az idézetből látszik, hogy a cserkészeten belül is voltak viták, politikai kérdésekben is. Az idézet nyilván nem született volna meg, ha a cserkészeten belül nem lett volna ezzel ellentétes vélemény. Az irredentizmus tehát semmivel nem volt inkább része a cserkészetnek, mint általában a magyar közéletnek. Azt persze látni kell, hogy ma, illetőleg az 1990-es években az összes környező országban, ahol jelentős magyar kisebbség él, újjáalakult a magyar cserkészzet. Természetes, hogy ezeknek a szövetségeknek van kapcsolata az anyaországi cserkészettel, ami miatt a cserkészek úgy általában több ismerettel, tapasztalattal rendelkeznek a határon túli magyar léttel kapcsolatban és természetesen érzelmileg sem közömbösebbek a kisebbségben rekedt magyarokkal kapcsolatban.

A dán dzsembori sikere országshíressé tette a cserkészetet. Hozzájárult ehhez az is, hogy a hazatérő csapatot a kormányzó magánkihallgatáson fogadta, aminek komoly sajtóvisszhangja is volt. Az első dzsembori alkalmával BP kezdeményezte, hogy a cserkészek vessék össze testi, szellemi erejüket és cserkész tudásukat, ami azt eredményezte, hogy a dzsembori szerves részét képezték a különböző sportversenyek, vetélkedők és bemutatók. Amikor magyarok először vettek részt ilyeneken, igen szép eredményt értek el,

²⁷⁶ Fiala Magyarországa – V. 1935. 114. old.

²⁷⁷ Forrás: (Bakay, 1989), 41. old.

²⁷⁸ Fiala Magyarországa – VI. 1936 27-28. old. – Forrás: (Bakay, 1989)

amit a megyeri nagytáborban megismételtek. Ugyanakkor a cserkészet szellemisége nehezen egyeztethető össze az öncélú versengéssel, amire Magyarországon Sík Sándor is felhívta a figyelmet. Ennek megfelelően a későbbi világtalálkozók szakítottak a versenyszellemmel és valódi találkozók lettek.

Mivel ezzel a cserkészet társadalmi elismertsége is rendkívüli mértékben javult, az egész magyar közvéleményben pozitív jelzők társultak a cserkészethez, ami miatt diplomáciaiszerepe és nemzetközi megítélése is javult. Ennek megfelelően fel is merült az igény egy valódi országos cserkész seregszemlére, amire az 1926-os nemzeti nagytáborban került sor. A szervezők deklarált célja volt, hogy a nagytáborban résztvevő magyar cserkészek általános felkészültségét a rendkívül sikeres koppenhágai dzsembori csapat szintjére hozzák fel, illetőleg ezt a szintet felmérjék és bemutassák. Tisztában voltak vele, hogy az egész nemzetre nagy hatással lehet, ha az ország minden tájáról érkező cserkészek egységesen, fegyelmezetten és cserkész tudásban is magas szinten tud bemutatkozni. Nem szabad elfelejteni, hogy csupán 6 évvel vagyunk a trianoni béke után és a nemzeti nagytáborba a határokon túlról is nagy számban érkeztek magyar cserkészek. Tekintettel a cserkészet katonai gyökereire, Magyarországon is volt ebben az időben érdeklődés a haderő részéről a cserkészet, mint katonai előképző szervezet iránt.²⁷⁹ Ugyanakkor a korabeli katonai folyóiratok szerzői között is volt olyan, aki a cserkészet militarizálása ellen foglalt állást.²⁸⁰

Az előkészítő bizottságot Sík Sándor irányította, míg a táborparancsnok Schelken Oszkár volt. A tábor műszaki előkészítése már majdnem teljesen készen volt, amikor az áradó Duna által megemelt talajvíz elárasztotta a tábor Népszigetre tervezett helyszínét, ami miatt felmerült, hogy el kell halasztani a tábor, vagy új helyszínt kell találni neki. Gróf Teleki Pál javaslatára a tábor helyszínét áthelyezték a homokos megyeri dombokra, amelyet rohamunkával 10 nap alatt alkalmassá tettek a tábor megtartására, ami profiktól is figyelemreméltó teljesítmény lett volna. Összehasonlításképpen a 2013-ban tartott centenáriumi nemzeti nagytábor a hasonló adottságú, Ócsa mellett található honvédségi területen rendezték meg és a Magyar Honvédség hathatós segítségével is hónapokig tartott az előkészítése.

„A parancsnokság július 6-án szállt táborba. Ettől kezdve egy hétig szakadatlanul épült a 10 000 főt befogadó sátorváros. ... Különösen a közlekedési és vízellátási kérdések okoztak

²⁷⁹ (Bodrossy, A cserkészmozgalom nemzeti jelentősége, 1931), 234-237. old.

²⁸⁰ (Szurmay, 1933), 62. old.

gondot. A parancsnokság a tábor mozgalmas életének központja külön területet foglalt el. Ennek közelében volt a tábor főtere. Középpontjában hatalmas árbocon lengő magyar zászló alatt a táborban résztvevő nemzetek lobogóját fújta a szél. Itt állították fel a tábor hatalmas óráját és gyönyörűen szóló harangjait is.”²⁸¹

A történetből látható, hogy a magyar cserkészlet erre az időre felnőtt ahhoz a feladathoz, hogy valódi országos szervezet legyen és a maga erejéből olyan rendezvényeket tudjon tartani, amelyek a cserkészleten kívül az egész társadalom ingerküszöbét elérik. Természetesen ebben sok tényező játszott szerepet, de az is kétségtelen, hogy a mozgalom alapítói úgy képzeltek el a mozgalmat, hogy az képes legyen ilyesmire. Tudtak rendszerben gondolkodni és a cserkészlettel együtt járó katonás fegyelemnek, amely alkalmassá teszi a rendszert arra, hogy harminc fős csapaton túl, több ezer embert megmozgató rendezvényt tudjon szervezni. Ehhez parancsnoki láncra van szükség és engedelmességre, illetve katonai jellegű rendre és szervezettségre. Egy 30 fős tábor, vagy rendezvény esetén a parancsnoki lánc hiányát szinte észre sem lehet venni, mert *egy* valódi vezető is el tudja irányítani. Egy 10.000 fős nagytábor szervezése valódi hierarchiát igényel, törzset törzsfőnökkel és logisztikai támogatást, hogy csak néhány dolgot említsek. Ez kétségtelenül olyan dolog, amit a cserkészek megtanultak és egyértelműen a katonai gyökerekre vezethető vissza.

1927-ben létrehozták a szövetség cserkészparkját a Hárshegyen, amely többek között a vezetőképzést szolgálta. Emellett a szövetség tulajdonában volt az országos központ épülete, egy dunai vízcserkész telep, valamint egy országos cserkészbolt hálózat. A „hársleveles” vezetőképzés tematikája a mai napig élő dolog azzal együtt, hogy a vezetőképzés rendszere sokszor változott sok irányba.

A 4. Cserkész Világdzsemporit Gödöllőn rendezték 1933-ban, 51 nemzet 26 000 cserkészeinek részvételével, gróf Teleki Pál táborparancsnoksága alatt. A gödöllői találkozó leírását és néhány ceremónia ismertetését Bakay Kornél írása alapján teszem meg²⁸²:

„Az összesen 800 holdnyi területen a szűkebben vett tábor 281 holdat foglalt el, ezen állt az 5363 db sátor. Naponta 80 tonna élelmiszerről, 922 ezer liter vízről kellett gondoskodni. A cserkészek mozgósításának gyakorlására ekkor rendelték el első ízben Magyarországon az országos cserkészriadót, mégpedig a budapesti rádió leadott központi jellel. A 18 ezer fiú fegyelmezettsége imponáló volt. Később kiépült a cserkészek riadólánca is, de ez valójában már háborús célokat szolgált. A riadólánc viszont később is megmaradt és igazából csak a

²⁸¹ Forrás: www.cserkesz.hu – letöltve 2020. 05. 31.

²⁸² (Bakay, 1989), 136 - 143. old.

mobiltelefonok széles körű elterjedése tette elavulttá, már ha elavultnak lehet tekinteni egy olyan képességet, amely a mobiltelefon szolgáltatás megszűnése esetén is működik. Gödöllőn 15 ezer cserkész és 3 ezer öregcserkész mellett 54 országból további 8 ezer vendég táborozott.

Az 1933. július 22-től augusztus 15-ig tartó gödöllői dzsembori-n nemcsak a forró nyári nap teremtett szaharai hőséget. A tábornak volt repülőtere, voltak sportpályái, volt tábori rendőrsége, tűzoltósága, tolmácscsapata. Szomorú, napjainknak is keserű fájdalmai már akkor kezdődtek: a vendégek közé szorult romániai magyar cserkészeknek nem volt szabad magyarul beszélniük. A hazai cserkészeknek ellenben nagyon is kellett volna angolul társalogniuk. Sokan igyekeztek is hasznosítani az 1931-től ingyenes angol nyelvtanfolyamokon tanultakat, mert átérezték Teleki Pál szavait: *"Mindenkinek, aki a Dzsembori sikerét előmozdítja, nemzetének, az ország egész népének és ezen belül barátainak, hozzátartozóinak és nem utolsósorban önmagának tesz nagy szolgálatokat. Önmagának is, mert nyelveket és készségeket tanul... látóköre tágulni fog."*

A gödöllői világtalálkozó leglátványosabb műsora az augusztus 2-án megtartott felvonulási parádé volt, ahol a felsorakozott cserkészcsapatok előtt ellovagolt Horthy Miklós kormányzó és Baden-Powell főcserkész. A kormányzó angol és magyar nyelvű köszöntése után kétszáz fehér békegalambot bocsátott szabadon. A díszmenet legelején vitték a Magyar Cserkészszövetség zászlaját, a levegőben vitorlás és motoros cserkészrepülők köröztek.

BP ekkor, 1933-ban nem először volt Magyarországon: 1928. május 3-án tett már egy rövid látogatást; mindkét alkalommal igen nagy szeretettel fogadták. Búcsúztatásán, 1933. augusztus 8-án tízezer tarka, léggömb szállt a magasba, majd a világcserkész nagy Öregje leemelte a nyakáról a legmagasabb cserkészkitüntést, az Ezüsfarkas rendet és átnyújtotta Teleki Pálnak.

A IV. dzsembori előtt és alatt számos kiadvány jelent meg. A Magyar Cserkész különszámai szolgáltatották a friss híreket, angolul és németül is, de volt dzsembori-külo nszáma is: a Magyarorszag c. lap különkiadása, az Igric. A cserkészek és a cserkészlet nagy grafikus, Márton Lajos a korábbi albumai után megjelentette a "Dzsembori-Gödöllő", a "Budapest-Hungaria 1933" c. albumokat, valamint számtalan szép rajzos képeslapot.

A gödöllői világtalálkozó nyugtalan nemzetközi helyzetben zajlott le, hiszen 1933-ban került hatalomra Adolf Hitler, aki hamarosan feloszlatta a német cserkészmozgalmat. 1934 júniusában Kanderstegben mégis úgy határozott a Cserkészek Nemzetközi Bizottsága, hogy

világ dzsembori-kat ezután is kell tartani, mert azok elősegítik a nemzetközi barátkozást, növelik a cserkészlet jó hírét és szemléltetik a részt vevő nemzetek különféle cserkészmozgásait. Úgy döntöttek, hogy továbbra is négyévenként rendeznek dzsemborit és ezek két héttel tartanak.”²⁸³

A dolgozat szempontjából a fenti leírás jelentősége a logisztikai feladat méretének érzékeltetése, amit egy ilyen rendezvény megszervezése jelent. A leírásból kitűnik, hogy a szervezés és végrehajtás során számos olyan feladat is adódott, amely honvédelmi szempontból is hasznos tudást követel és ennek a szervezők nagyon is tudatában voltak²⁸⁴. Bár a fejezetnek ezen része a magyar cserkészlet történetével foglalkozik, azt ezen a ponton ki kell emelni, hogy a cserkész képzésben az ilyen feladatok végrehajtásához szükséges elemek a mai napig változatlanul szerepelnek és egy-egy nagyobb esemény megszervezéséhez változatlanul szükségesek.

A gödöllői dzsembori hatalmas lökést adott a magyar cserkészmozgásnak, hiszen ez olyan esemény volt, ahol az egész társadalom megismerhette a cserkészletet és a magyar cserkészek nagyon jól teljesítettek és jó képet mutattak magukról a társadalom felé. Nem csoda, hogy a létszám 1933 után meredeken emelkedni kezdett és ezáltal javulni kezdett a cserkészlet társadalmi beágyazottsága is. Ugyanakkor a létszám emelkedése valamelyest együtt járt a színvonal romlásával is, ahogy az általában lenni szokott.

A második világháború a cserkészletet sem hagyta érintetlenül. Teleki haláláig (1941. április 3.) a cserkészlet viszonylag zavartalanul működhetett, jóllehet az országgyűlésben és a sajtóban is érték támadások nemzetközi jellege és zsidó tagjai miatt. A főcserkész 1940. november 22-én országgyűlési beszédben állt ki a cserkészlet mellett. Az Oktatásügyi Minisztérium – a cserkészlet felügyeleti szerve – azonban először megtiltotta újabb zsidó cserkészcsapatok alapítását, majd elrendelte a meglévők feloszlását. Teleki kiállítására jellemző, hogy amikor a fentiek jegyében a negyedik cserkészlet törvény szövegét (A cserkész minden cserkésztestvérének tekint) meg akarták változtatni, csak annyit mondott: „Én maradok a régi törvénynél.”

Teleki halála után Horthy Kisbarnaki Farkas Ferencet nevezte ki Magyarország főcserkészévé. Vezetése alatt a cserkészlet katonai irányba tolódott el és deklarált célja lett a honvédelmi előképzés, amivel vetélytársa lett a Levente mozgalomnak. Kisbarnaki Farkas Ferenc századosként Szombathelyen volt cserkészparancsnok, 1933-ban a gödöllői

²⁸³ (Bakay, 1989) 134-147. old

²⁸⁴ (Vitéz Kisbarnaki Farkas, 1933), 228-233. old.

dzsembori alatt Teleki Pál táborparancsnok törzsfőnöke volt. 1942. április 1-től pedig országos főcserkész (ezzel párhuzamosan honvéd vezérőrnagy és a Ludovika parancsnoka is). A valósághoz hozzá tartozik, hogy Kisbarnaki főcserkészként tartotta magát Teleki ábrahámhegyi pedagógiai elveihez és szándéka szerint nem akarta teljes egészében militarizálni a cserkészetet. Azt is érdemes megemlíteni, hogy az a tény, hogy a Ludovika parancsnoka fontosnak tartja a főcserkészti tisztségét, önmagában mutatja a cserkészet társadalmi beágyazottságát és a honvédelmi nevelésben játszott szerepét.

A cserkészet katonai gyökereit nincs értelme tagadni. Ugyanakkor ez a körülmény már az 1920-as és 30-as években is számos vita forrása volt. A katonaihoz hasonló fegyelemnek, az egyenruhának és általában a seregből hozott elemeknek a cserkészetben saját szerepük van. Ez persze nem jelenti azt, hogy a cserkészet és a haderő egy egészséges és demokratikus állami berendezkedés mellett ne lennének természetes szövetségesek. Ugyanakkor a cserkészmozgalomnak folyamatosan vigyáznia kell a függetlenségére egy ilyen helyzetben és nem kerülhet a haderő alárendeltségébe. Teleki Pál már a Cserkésznaptanács alakuló ülésén, 1924-ben tiltakozott az ellen, hogy a cserkészmozgalmat bárki közvetlen katonai szerveződésnek tekintse.²⁸⁵ Egy nyugtalan, háborúval fenyegető időszakban ez Magyarországon valódi kockázat volt, amit a cserkészet nem tudott kivédeni. Ugyanakkor a Leventemozgalommal való összeolvadást sikerült elkerülni és a forrásokból látszik, hogy folyamatos volt az egyeztetés annak érdekében, hogy a cserkészet ne veszélyeztesse a Leventemozgalom létszámmal kapcsolatos elvárásait.²⁸⁶

Később a nyilasok is be akarták olvasztani a cserkészetet az általuk létrehozott Magyar Őrszem Mozgalomba, de ezt a tervüket idő hiányában szerencsére nem tudták végrehajtani. Ebből az időből számos olyan történet maradt fenn, amelyek arról szólnak, hogy a cserkésztestvériség jegyében a keresztény cserkészek hogyan mentették zsidó testvéreiket az elhurcolástól.²⁸⁷ Kár ugyanakkor tagadni, hogy volt ellenpélda is és voltak csapatok, amelyek kizárták zsidó tagjaikat²⁸⁸.

5.12.2. A II. világháború után

A második világháború után a Magyar Kommunista Párt igyekezett meggyengíteni és betiltani a cserkészetet, és annak formáit kisajátítani saját céljai számára. 1946 nyarán a Szövetséges Ellenőrző Bizottság alelnöke, Vlagyimir Szviridov altábornagy levélben

²⁸⁵ (Gergely, A magyar cserkészet története 1910-1948, 1989), 131. old.

²⁸⁶ (Gergely, A magyar cserkészet története 1910-1948, 1989), 135. old.

²⁸⁷ (Gergely, A magyar cserkészet története 1910-1948, 1989), 341. old.

²⁸⁸ (Gergely, A magyar cserkészet története 1910-1948, 1989), 342. old.

követelte Nagy Ferenc miniszterelnöktől a „fasisztabarát” ifjúsági egyesületek (köztük a Magyar Cserkészszövetség) betiltását. Ez július 20-án meg is történt, majd két nappal később megalakult az új (a kommunisták számára kedvezőbb) vezetésű Magyar Cserkészfiúk Szövetsége.

Az új szövetség vezetését a párt tartotta kézben, többek között Surányi László – a későbbiek folyamán számos országos jelentőségű kirakatper bírójaként elhíresült – Olti Vilmos, valamint Szabolcsi Miklós segítségével. Karácsony Sándort és Jánosi Sándor országos vezetőt 1948 tavaszán eltávolították, és június 27-én Surányi lett a Szövetség elnöke. Még a nyár folyamán, az „Úttörővasút” első szakaszának avatásán végül hivatalosan egyesítették a Magyar Cserkészfiúk Szövetségét az 1946-ban alakult Magyar Úttörők Szövetséggel. Hivatalosan persze a két szövetség mondta ki, hogy egyesülni akarnak. A cserkészszövetség vagyonát is államosították. A rendszerváltás előtt úttörővasútnak ismertük ezt a vasutat²⁸⁹, holott az első tervei még úgy szóltak, hogy Csillebércre tervezett állandó cserkész tábor városi összeköttetését hivatott biztosítani. Aztán 1946-tól már az úttörők és a cserkészek közös nagy nemzeti táborhelyére vezetett, majd 1948-ban az első ilyen tábor eszközeit a cserkészek még felvitték a táborba, de már az úttörők vitték haza. Így volt ez számos eszközzel, ingatlannal, amelyeket később a rendszerváltoztatáskor különböző társadalmi szervezetek kaptak meg és amelyek korábbi cserkész mivoltát ma már szinte senki nem ismeri.²⁹⁰ Lassan már azt is kevesen, hogy a kommunizmus alatt valahogy vagy az Úttörő Szövetséghez (mint pl. Csillebérc), vagy az MHSZ-hez (mint pl. a Hármashatárhegyi Repülőtér) kerültek.

A cserkészlet ettől kezdve hivatalosan nem működött tovább Magyarországon, de a korábbi cserkészek közül többen tovább vitték a mozgalom szellemiségét, és illegalitásban gyerekprogramokat szerveztek többé-kevésbé a cserkész módszer alapján. A magyar cserkészlet a külföldi emigrációban, a Külföldi Magyar Cserkészszövetség keretei között is tovább élt.

5.12.3. Az újjáalakulás

A rendszerváltás után mind Magyarországon, mind a szomszédos országokban újjáalakult a magyar cserkészlet. 1988. május 27-én Szegeden megnyílt a korábbi évek során összegyűjtött emlékekből álló első cserkész kiállítás, amelynek sok ezer tételre bővült anyagát 1988. október 22-én a Kőszegi Vármúzeumban láthatta a nagyközönség. 1988. október 12-én a

²⁸⁹ Mai hivatalos neve: MÁV Zrt. Széchenyi-hegyi Gyermekvasút

²⁹⁰ (Horváth, 2013), 23-43. old.

budapesti Múzeum Kávézóban összegyűltek elhatározták a Magyar Cserkészszövetség újjáalakulását. November 6-án Szentendrén szerveztek cserkésztalálkozót, majd november 12-én a budapesti Jurta Színházban volt országos gyűlés, amely eseményekről már az akkori országos sajtó is hírt adott. A Magyar Cserkészszövetséget 1989. február 11-én, mint a legelsőként megalakuló társadalmi szervezetet vette nyilvántartásba a Fővárosi Bíróság.

5.13. Az MCSSZ szervezetének bemutatása²⁹¹

A magyar cserkészszövetség jelenleg civil szervezeti formában működik, vagyis egy olyan egyesület, amelynek minden cserkész a tagja. A jelenlegi Magyarország területét 1989-ben eredetileg 10 kerületre osztották, amelyek határai egybeestek az 1945 előtti katonai mozgósítási körzetek határaival. Pillanatnyilag az MCSSZ-nek 9 db kerülete fedi le Magyarország területét. A központi döntéshozatal az Országos Küldöttgyűlés feladata, amely a kerületek által delegált küldöttekből áll össze. A kerületi küldöttgyűlések pedig a cserkészcsapatok küldötteiből állnak. A szervezetet három tagú elnökség irányítja. Két küldöttgyűlés között (amelyeket általában évente kétszer tartanak) a kerületek küldötteiből álló országos tanács hoz stratégiai döntéseket. Az Országos Tanács jogosult az alapszabályon kívüli szabályzatok (pl. ruházati szabályzat, fegyelmi szabályzat, stb.) elfogadására is. A törvénynek megfelelően a szövetségnek van felügyelő bizottsága és fegyelmi bizottsága is. Természetesen vannak egyéb testületei is, amelyek első sorban a külkapcsolatokkal és a vezetőképzéssel foglalkoznak. A vezetőképzés területénél erre ki fogok térni.

5.14. A Magyar Cserkészszövetségek Fóruma – magyar cserkészeti világszerte

Mivel az MCSSZ Trianon előtt alakult, értelemszerű, hogy voltak olyan szervezetei, olyan cserkészcsapatok, amelyek a határokon kívülre szorultak. Ezek a cserkészek a második világháborúig többé-kevésbé szabadon tudtak tevékenykedni az utódállamokban, már ami a cserkész tevékenységüket illeti. Természetes, hogy az utódállamok megpróbálták őket saját mozgalmukba beolvasztani, illetőleg inkább a cserkésztevékenységet, mint a magyarságot igyekeztek előtérbe helyezni, ami nyilvánvalóan nehézségekbe ütközött, hiszen a magyar cserkésztevékenység alapja a magyarság volt. A dolgozat szempontjából nem lényeges arra kitérni, hogy a környező országok magyar cserkészeit az utódállamok hogyan lehetetlenítették el. Elegendő annyit elmondani, hogy a környező országok kommunista diktatúrái gyakorlatilag az összes

²⁹¹ Részletesen ld. Az MCSSZ alapszabályát: (MCSSZ, dátum nélkül.), a működésre vonatkozó gyakorlati tapasztalatok a saját tapasztalataim a felügyelő bizottság elnökeként.

utódállamban betiltották a cserkészzetet, benne a magyar cserkészzetet is, amely ezek után gyakorlatilag csak a nyugati emigrációban létezhetett.

A Magyar Cserkészszövetségek fórumának jelenleg hét aktív tagja van:

1. Magyar Cserkészszövetség
2. Horvátországi Magyar Cserkészszövetség
3. Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség
4. Külföldi Magyar Cserkészszövetség
5. Romániai Magyar Cserkészszövetség
6. Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség
7. Vajdasági Magyar Cserkészszövetség

A Külföldi Magyar Cserkészszövetség fogja össze az 1948 után szórványba menekült magyar cserkészeket, így a trianoni utódállamok közül Ausztriában ők működnek, míg Szlovéniában nincs magyar cserkészzet. Ezek a szövetségek mind a saját államukban bejegyzett önálló társadalmi szervezetek, míg az MCSSZF-nek egyelőre nincs jogi személyisége. 1948 és 1990 között a folytonosságot a Külföldi Magyar Cserkészszövetség biztosította azáltal, hogy első sorban Amerikai és Németországi (német nyelvterületi) bázissal fenntartotta a magyar cserkészzet vezetőképzési rendszerét. Ez a folyamatosság tette lehetővé azt, hogy 1990 után nem a nulláról kellett felépíteni a magyar cserkészzetet, hanem az újjáalakulás után az alakuló szövetségek rögtön tudtak vezető-jelölteket küldeni a folyamatosan működő képzésekre. Ez a szórványban létező szövetségek elévülhetetlen érdeme. Ugyanakkor az is igaz, hogy a magyar cserkészzet célja teljesen más a trianoni határokon belül, mint azokon kívül és a szórványban.

A határokon kívül a cserkészek magyarságuk megmaradásának zálogaként tekintenek a cserkészetre és ez nem véletlen. Magyarországon nem erőfeszítés magyarnak lenni, külföldön viszont az. A cserkészzet egy olyan valami, ami képes rendszerbe foglalni ezt az erőfeszítést és segíteni a magyarság megmaradásában. Mivel a cserkészzet alapja a kisközösségi lét, ezért képes a magyar közösségek rendszerét összefogni a szórványban. Egy kicsit más a helyzet a trianoni utódállamokkal. Ott a magyar cserkészzetet nem közvetlenül diktátum aláírása után tiltották be, de mindenütt betiltották. A kommunizmus bukása után lehetett újra elindítani. Ez azt jelentette, hogy a vezetőképzés ugyanúgy a nyugatra menekültek és szórványban megmaradtak által indult újra, ugyanakkor ma Magyarországon működik a cserkészzet és van lehetősége vezetőket képezni, ami által a fizikai közelség lehetővé teszi, hogy a határon túliak akár az anyaországba is tudnak jelölteket küldeni.

Ugyanakkor minden szövetségnek megvan a maga keresztje, saját helyzete és identitása, ha semmi másért nem, akkor azért, mert különböző államok különböző hivatalaival kell a kapcsolatot tartaniuk. Ez sok különbséget hoz és hordoz, amelyeket nem egyszerű kezelni és központi akarat hiányában az egyes szövetségek egyre inkább eltérő irányba fejlődnek.

5.14. A magyar cserkészlet próbarendszere

A cserkészletre kezdetektől és alapvetően jellemző, hogy különböző próbákat tesznek és egyfajta előmeneteli rendben haladnak a cserkészlet tudás megszerzése terén. Ennek a világ cserkészletében számos egymástól eltérő módja lehet, de mindegyik a BP által kialakított módszertanra épül, amely egyszerre két irányba mutatja az utat a cserkészlet tudásban: a közösségi előrehaladás az általános, mindenki számára fontos cserkészlet tudásban és az egyéni különleges képességek kibontakoztatása az egyes különpróbák által. A próbarendszer jelentősége a dolgozat szempontjából az, hogy ez mutatja be a követelményrendszert a cserkészletben. A próbarendszer jelenti azt, amivel a cserkészlet több, mint egy ifjúsági szervezet, vagy egy gyerekmegőrző. A próbarendszer és hozzá kapcsolódó képzési rendszer adja a cserkészlet honvédelmi szempontból értelmezhető jelentőségét és leírása – tekintettel arra, hogy eddig ilyen leírás hadtudományi szempontok mentén nem született – új tudományos eredménynek tekinthető. A próbarendszer leírása során törekedtem annak bemutatására is, hogy a cserkészletben megszerezhető képzettségek és próbák tematikája gyakorlatilag 100%-ban azonos azokkal az elvárásokkal, amelyeket a Magyar Honvédség vezetői a körükben végzett kérdőíves felmérés során megfogalmaztak.

A magyar cserkészlet próbarendszere az általános cserkészlet tudást helyezi előtérbe, mivel ez olyan felkészülést igényel, amelyben az űrs együtten dolgozik azon, hogy a következő szintre léphessen és mindenki ugyanarra a próbára készül. A gyerekek egymástól tanulnak és segítik azt, aki valamiben gyengébb, hogy ő is fel tudjon zárkózni az űrs többi tagjához. Maga a próbázás egyénileg történik, de a vezetők, akik próbáztatnak, ismerik az űrs minden tagját és tudják, hogy ki miben erős, kinek miben van szüksége segítségre. A próbázás lényege egyébként is az, hogy a gyerek fejlődjön és érezze annak eredményét, ha komoly munkát tett a saját fejlesztésébe.

Van persze a különpróbázásnak is előnye, hiszen számos olyan dolog van, amire nincs mindenkinek szüksége és a saját magunk különleges képességeinek felfedezése és kiaknázása szintén a cserkészletet tartozó kihívás. A különpróbázásnak az USA-ban van igazán nagy hagyománya, ahol a cserkészlet gyűjtögetik a különpróba jelvényeket. Ennek persze speciális oka is van: a BSA különleges tisztelettel bánik az Eagle Scout kategóriát

elnyert cserkészekkel. Az Eagle Scout azt jelenti, hogy az illető cserkész 18 éves kora előtt megszerez 21 különböző különpróba jelvényt az arra irányadó szabályok szerint²⁹². Ez egyébként egy fantasztikus eredmény a cserkész munkában, ha valaki képes rá, ugyanakkor kétségtelenül nem tesz jót az őrsi szellemnek, ha valaki egyénileg megy előre úgy, hogy a társainak a fejlődése nem igazán érdekli. Ezzel együtt a magyar cserkészletben is léteznek különpróbák és valamilyen rendszerbe is vannak foglalva. Személyesen az a véleményem, hogy a rendszer lehetne szofisztikáltabb és összmagyar szinten egységes, valószínűleg nem ez az a probléma, amit a magyar cserkészletben a legsürgetőbb lenne megoldani.

A magyar cserkészek tehát folyamatosan készülnek a soron következő próbájukra és ezt főszabály szerint őrsi közösségben teszik. Tudásukat rendszeresen próbára teszik túrákon, akadályversenyeken, vagy csak úgy a mindennapokban.

A próbarendszer beosztása úgy néz ki, hogy minden szint három tematika köré épül: Isten és ember, ember és ember, valamint ember és környezete. Ezekben belül minden tematikához tartozik egyéni és közösségben végrehajtandó feladat. A három tematikán belül további csoportosítások vannak, ezek határozzák meg az egyes fejlesztendő területeket. Az OECD tematika szerint (ld. A Nat-nál) talán ezek lennének az ún. tanulási területek (learning area), már ha egyáltalán lehet egyértelmű megfeleltetést alkalmazni. A próbarendszerre is igaz, ahogy minden megfelelően megszerkesztett követelményrendszerre, hogy első sorban az általa elérendő célokat határozza meg és a konkrét követelményeket eszközként rendeli a cél mellé. A cserkészletben ez különösen fontos, hiszen minden önkéntes. Ha a gyerek nem akar foglalkozásra menni, akkor nem megy. Ha nem akar próbázni, akkor nem próbázik és ha nem akar cserkész lenni, akkor otthagyja az egészet. Ebből következik, hogy se a célrendszernek, se magának a próbázásnak nem szabad indokolatlan terhet tennie a gyerekekre és neki folyamatosan élveznie kell azt, amit csinál. Aki pedagógus, az pontosan tudja, hogy ez milyen nehéz különös tekintettel arra, hogy a vezetők sem kapnak semmit azért, hogy ők vezetők. Mindenki csak azért van ott, mert szereti az egészet.

A próbarendszer felosztása tehát a következőképpen néz ki:

Az egyes korosztályok szerinti programokban a gyerekek általában korosztályonként 4-4 évet töltenek. Kiscserkészek 6-10, cserkészek 11-15, kósák 16-20 és vándorok 21-25 éves korukig. Nyilván vannak eltérések, ahogy az iskolában is, de ez a kiindulás. Az optimális eset az, ha egy gyerek 6 évesen lesz kiscserkész és így megy végig a képzési folyamaton.

²⁹² [\(BSA, 2019\)](#)

Mivel ez gyakorlatilag soha nem történik meg, ezért a rendszer minden irányban rugalmas. Az a cserkész ugyanis, aki pl. 14 éves koráig minden próbát a maga idejében tesz le és aktív tagja a csapatának, szinte biztos, hogy 15 évesen már inkább vezetőképzőben van, mint a normál programban. Ez azt jelenti, hogy a próbarendszer egy olyan keret, ami a parancsnokot orientálja a csapatának állapotáról és megmutatja azt is, hogy hol kell még fejlődni. Tehát a korosztályi felosztás a gyakorlatban általában „összecsúszik”, ahogy ezt a kézikönyv is mutatja.

Mivel minden korosztály négy évre van felosztva, ezért minden korosztályban négy próba van, amit le lehet tenni. Az egyes próbák tematikája három nagy részre oszlik:

1. Isten és ember
2. Ember és ember
3. Ember és környezete

Minden tematikán belül vannak kategóriák és minden tematika két részre oszlik: elsajátítandó tudásanyag és megszerzendő élmények, amelyeket meg lehet élni egyénileg, vagy közösségben. Mivel a cselekedve tanulás a módszer egyik alapja, ezért a legtöbb esetben az a lényeg, hogy a cserkész kerüljön bele egy adott szituációba, amelyben meg kell tanulnia jól reagálni és a cserkésztvény szerint viselkedni. Ezek közül vannak olyanok, amelyeket ki kell próbálnia (pl. Vegyél részt az ökumenikus imahét valamely rendezvényen!²⁹³) és vannak olyanok, amelyeket készség szinten el kell sajátítania (pl. tűzgyújtás a táborban²⁹⁴). Összesen tehát négy korosztály, korosztályonként négy táblázatba foglalt követelményrendszer, azaz tizenhat táblázat. Minden táblázatban három fő kategória, amely kategóriánként fel van osztva egyéni és közösségi mezőkre. Ha az alkategóriákat nem nézzük, a normál próbarendszer akkor is 96 db egyéni fejlesztési követelményt és területet tartalmaz. A következőkben kísérletet teszek arra, hogy ezeket egy olyan táblázatba foglaljam, amelyben áttekinthető, hogy az egyes nevelési célokhoz milyen próbák és követelmények tartoznak.

Azt fontos megemlíteni, hogy ma a magyar cserkészletben számos különböző próbarendszer létezik. Ezek közül van, amelyiket a szövetség elfogadta és hatályos²⁹⁵, mert egy szabályzatban az akkori Országos Intéző Bizottság kiadta, illetve van olyan is, amit csak használnak²⁹⁶. Ezen kívül – mivel számos magyar cserkészszövetség létezik a határainkon

²⁹³ EINK: Vándor korosztály 2. év.

²⁹⁴ (Külföldi Magyar Cserkészszövetség, 2018) – 40. old.

²⁹⁵ (MCSSZ, 2004)

²⁹⁶ (Külföldi Magyar Cserkészszövetség, 2018), (MCSSZ, 2015), stb.

túl – vannak olyan próbarendszerek, amelyek az MCSSZF valamely tagszervezetének próbarendszerei és egyszer elfogadták, vagy csak egyszerűen alkalmazzák őket. Az átfedés nagyjából 90%, így a kutatás értelmében nyugodtan beszélhetünk egy próbarendszeréről, különös figyelemmel arra a fent említett tényre is, hogy önkéntesek próbáztatnak önkénteseket, tehát nincs hatóság, amely kikényszerítse az alkalmazást. Ugyanakkor ennek a dolgozatnak célja az is, hogy a cserkészlet fejlesztésére tegyen javaslatot, ezért fontos, hogy hogyan születik és hogyan kerül elfogadásra, vagy alkalmazásra egy próbarendszer.

Az MCSSZ hagyományosan és szervezeti értelemben a katonai és a közigazgatási rendszerekben szocializálódott emberekből állt 1948-ig, ami azt jelentette, hogy szabályzatokban gondolkodtak, illetve jogi normákban, amelyeket meg kell alkotni, hogy utána úgy nézzenek ki, mintha kötelezőek lennének és számon kell kérni őket. A kor szellemének megfelelően gondolkodva ez rendben is volt, ugyanakkor ma teljesen más a gondolkodás. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a gondolkodás ugyan a fiatalabb generációkban más, mégis a szervezet még úgy van kialakítva, hogy szabályzatokat alkosson és fogadjon el. Ezzel együtt vannak olyan törekvések, hogy civil szerveződések mintájára ne szabályzatokban gondolkodjon a vezetés, hanem sokkal inkább útmutatókban és kézikönyvekben. Ehhez persze a szervezetet és a képzési rendszert is újra kell gondolni, amire a fejezet végén a konklúziók között tesztek javaslatot.

5.14.1. A korosztály lelki, érzelmi, testi, értelmi, társas nevelési céljai

A korosztály bemeneti elvárásai és kimeneti céljai

A korosztály bemeneti elvárásai az előző korosztály kimeneti céljait jelentik. A próbarendszer ezeket részterületenként végig veszi és kitér a korosztály végére elérendő célokra is. Ez azt jelenti, hogy a korosztályban elvégzendő nevelő munka erre épül. A cserkészlet önkéntes jellegéből fakadóan nem lehet a képzést és a próbáztatást olyan programszerűen szervezni, mint pl. a köznevelés esetében, de a be- és kimeneti szintek meghatározása itt is fontos. Számolni kell azzal is, hogy lesznek gyerekek, akik idősebb korban szeretnének csatlakozni. Őket – ha kevesen vannak – létező őrsökbe lehet besorolni, vagy – ha az adott csapatban vannak legalább hatan – új őrsöt kell belőlük képezni. Mindkét esetben meg kell tenni mindent, hogy az újonnan csatlakozók megfeleljenek a korosztályuknak megfelelő bemeneti feltételeknek. Nálunk ezt úgy érték el a vezetők 1990-ben, hogy az újoncpróbánk sok elemet tartalmazott az első próba anyagából is, tehát gyakorlatilag összevontak két próbát és az elején nagyobb volt a terhelés. A próbarendszer a bemeneti elvárásokat ugyanúgy területenként fogalmazza meg, ahogy a

követelményrendszert. A bemeneti elvárások mellett megfogalmazza az elérendő célt is, amely cél elérésének a próba- és követelményrendszer csak az eszköze. A következőkben bemutatom a kategóriákat, minden kategória esetében példát is hozva. Ezt követően bemutatom a próbarendszer kategóriáit azzal, hogy minden kategória, tanulási terület vonatkozásában kiemelem annak jelentőségét a hazafias nevelés szempontjából.

Lelki jellemzők

A korosztály bemeneti elvárásai:

A korosztály bemeneti elvárásai úgy vannak megfogalmazva, hogy minden keresztény vallási felekezet számára értelmezhetőek legyenek. Ha Magyarországon nem csak keresztény csapatok lennének, akkor ez a feladat szinte lehetetlen lenne, de legalábbis nagyságrenddel több szerkesztő munkát igényelne. Jelenleg a keresztény vallási gyakorlatra utaló elvárások vannak megfogalmazva úgy, hogy az nagyjából összhangban legyen egy vallását aktívan gyakorló és közösségében komolyan részt vállaló keresztény ember fejlődésével és életkori sajátosságaival. A cserkész korosztályban (10 éves korban) a bemeneti szint a következőképpen néz ki:

„Napi lelkiismeretvizsgálatra képes. Hívó közösségben képes kisebb feladatokat ellátni. Szentmisén, istentiszteleten részt vesz, képes visszaidézni az ott hallottakat. Nagyobb egyházi ünnepek lényegét érti. Képes hálát adni Istennek az őt ért örömeikért, melyeket életében megtapasztal.”²⁹⁷

A korosztály végére elérendő cél:

Az elérendő cél a bemeneti követelményekhez hasonlóan van megfogalmazva. A próbarendszerben megfogalmazott cél mindenki számára ismert és a vezető tudatosan igyekszik ebbe az irányba orientálni a cserkészzeit. A próbarendszerben megfogalmazott követelmények úgy vannak kialakítva, hogy azok által a cél elérhető legyen. Mivel a cél elérésének nem a próbarendszer követelményeinek teljesítése az egyetlen módja, a próbázató vezetőnek van szabadság abban, hogy egyes feladatok másokkal való kiváltását engedélyezi-e. A cserkész korosztályban a fent idézett bemenethez a következő kimenet tartozik:

„Aktívan részt vesz a hívó közösség életében. Önálló részt vesz, feladatokat ellát, elvállal a szentmisén, istentiszteleten, érti annak menetét, keretét. Nyitott Isten üzenetére. Rendszeres lelkiismeretvizsgálatot végez.

²⁹⁷ (MCSSZ, 2015), ST kézikönyv 7. old.

Már nemcsak a szülői, vezetői biztatására vesz részt szentmisén, istentiszteleten, hanem önállóan is. Képes arra, hogy ott ne csak passzív résztvevő legyen, hanem önállóan feladatot is ellásson, ezáltal hozzájáruljon a közösség életéhez és istentiszteletéhez. Természetesen ezek a feladatok, korának megfelelőek kell, hogy legyenek, nem hosszú ideig tartók, konkrétak, elvégezhetőek. (Például: zenélés, éneklés, ministrálás, stb.) Isten üzenete után érdeklődő, önállóan is olvassa Isten üzenetét, ennek gyakorlatát kezdi beépíteni mindennapjaiba (például: Biblia-olvasás). Emellett a korosztályának megfelelő vallásos irodalmat is kézbe vesz (pl. Szív újság stb.) Lelkiismeret-vizsgálatot rendszeresen végez, ez mindennapi életének részévé válik. Már nemcsak az őt ért örömeket, bánatokat ismeri fel, hanem képes saját cselekedeteit is értékelni, megítélni.”²⁹⁸

Látható, hogy a bemeneti követelmény és a kimeneti cél szándékosan nagyon hasonlóan van megfogalmazva és elég elvont ahhoz, hogy a célrendszert bárki meg tudja érteni belőle, de ne határolja be túlzottan a vezetőt.

Érzelmi jellemzők

„A cserkész korosztály bemeneti jellemzői: Képes alapvető érzelmeit felismerni, azokat verbálisan kifejezni. Képes arra, hogy ne csak érzelmei irányítsák cselekedeteit.

A cserkész korosztály végére elérendő cél a következő: Felismeri saját érzelmi megnyilvánulásait, azokra képes reagálni. Képes felismerni a környezetében élők alapvető érzelmi megnyilvánulásait és saját érzelmeitől függetleníteni tudja cselekedeteit. Képes az együttérzésre.”

A korábbiaktól eltérően ezen a ponton fontos, hogy az EINK szövegét idézzem egész egyszerűen azért, hogy látható legyen, hogy nem a gyerek érzelmeit akarja fejleszteni, hanem a saját érzelmeihez való viszonyulását. Azt a képességet, hogy felismerje és kifejezésre juttassa érzelmeit. Ezek a képességek nagyon sok esetben egyáltalán nem kerülnek fejlesztésre az iskolában. Ennek nagyon sok oka lehet, de valószínűleg szerepet játszik benne az, hogy az iskolában a tanárok módszertani felkészítése ebből a szempontból hagy kívánnivalót maga után. A másik ok, ami biztos, hogy szerepet játszik ebben, az a közösség hiánya. Egy gyerek akkor tudja szabadon kifejezésre juttatni érzelmeit, ha biztos lehet benne, hogy nem lesz emiatt pl. nevetség tárgya. Ehhez pedig olyan közösség kell, ahol

²⁹⁸ (MCSSZ, 2015) ST kézikönyv 10. old.

a gyerek ebben biztos lehet. A cserkészletben pedig a vezetőnek kötelessége törekedni arra, hogy ilyen közösséget teremtsen és a vezetőképzés keretében meg is van ennek a helye. Jelen esetben a próbarendszer abszolút indirekt eszközöket tartalmaz ennek a képességnek a fejlesztésére és direkt módon inkább a közösségi élményeket helyezi előtérbe. Egy cserkészletben a gyerekek legalább egy hétig, de inkább 9 napig folyamatosan együtt vannak és együtt dolgoznak az otthonitól nagyon is eltérő környezetben. Ilyen helyzetben elkerülhetetlen, hogy valamelyik gyerek nagyon elfáradjon és komoly erőfeszítést jelentsen neki az érzelmein uralkodni. Ezt a gyerekek megélik és mindannyiukkal megélik így megtanulják kezelni magukban és a másokban.

Testi jellemzők

Ebbe a kategóriába tartozik minden, ami az ember saját testével kapcsolatos tulajdonságok tekintetében fejleszhető. Ide tartozik a testedzés, a higiénia, az öltözködés, saját testünk ismerete, vagy a táplálkozás. Talán mondani sem kell, hogy ezeken a területeken mennyi olyan eszköz van, amivel fejleszteni lehet a fiatalokat. Egy cserkészletben minden tekintetben kikerülnek a gyerekek az otthon megszokott környezetükből, ami lehetőséget kínál nekik arra, hogy határaikat ebben az értelemben is feszegessék. Hogy egy tábor fizikai értelemben kihívás, az egyértelmű: Korán kell kelni, késő estig folyamatosan feladatok vannak, néha sokat kell gyalogolni, vizet és fát hordani. Ezek mind igénybe veszik a gyerekek erejét. De ott van a tisztálkodás: van, hogy patakban, vagy hideg forrásban kell megmosdani és a latrinát is magának ássa az ember. Itt tábori körülmények között megtanulhatja, hogy milyen, amikor ez mind kihívást jelent és kilépést a komfortzónából. És aki már ért haza 9 nap táborozás után az tudja értékelni az első meleg zuhanyt is. Ugyanez igaz a táplálkozásra. A táborban is elkészíthető ételek receptjeit a gyerekek már év közben megtanulják és az őrben bátorítják őket arra, hogy próbálják is ki otthon a konyhában. Ez kisebb korban azt is jelenti, hogy a gyerek megtanul eltérni addigi étkezési szokásaitól, mivel kénytelen társaihoz alkalmazkodni. Ráadásul, mivel a táborban őröknként főznek maguknak a gyerekek, ezért azt is megtanulják, hogy hogyan legyenek igényesek ebben az értelemben is. Mert ugye, ha nem mossák el rendesen a bográcsot, akkor gyümölcslevesnek könnyen paprikás krumpli íze lesz. Összefoglalva: a testi fejlesztés területén számos olyan részterület adódik, ahol a kisközösségi tapasztalatok és a cselekedve tanulás nagyságrendekkel javít a tanulás és a fejlődés hatékonyságán az iskolában tanulható elméleti tananyagokhoz képest.

Értelmi jellemzők

Az értelmi jellemzők a jelen dolgozat szempontjából talán legérdekesebb terület abban az értelemben, hogy ezen a területen egyértelműen komoly szerepet játszik az iskola is gyerekek életében. Itt bizony van tananyag és a fejlesztési terület gyakorlatilag 100%-ban metszethalmaz az iskolával. Ráadásul egy sor olyan dolog van, amit a cserkészletben és az iskolában is tanulnak a gyerekek és az is lehet, hogy nem mindig ugyanúgy. Banális példa erre a Himnusz és a Szózat, vagy a nemzeti jelképek ismerete.

Ugyanakkor éppen a cselekedve tanulás, mint pedagógiai módszer az, ami számos előnyt ad a cserkészletnek az iskolával szemben. Az iskolából – ahogy a Nat-tal kapcsolatosan már sok ponton megjegyeztem – hiányzik az, hogy a gyerekek érezzék a megtanult ismeretek hasznosságát. A cserkészletben ez alapvető. Persze a gyerek például a törvények magyarázatánál, vagy a lelkeségnél ezt nem mindig érzi azonnal, de a tanultakat rögtön átülteti a saját életébe. Éppen ez a cél, ezért lényeges, hogy olyan kis közösségben történjen a fejlesztés, ahol minden gyerekre van idő és minden gyerek tud figyelni a másik gyerekre. Nagyon sok ponton ez játékosan történik, pl. a Kim játékkal²⁹⁹: A vezető egy asztalra kitesz 15-20 db különböző tárgyat, pl. bicskát, gyufát, tollat, stb. Az órsnek 2 perce van, hogy megfigyelje a tárgyakat, aztán a vezető letakarja az asztalt. Ezután az órs tagjainak egy-egy papírra minél többet fel kell sorolni a látott tárgyak közül. Aki a legtöbbre emlékszik, az győz. Ha ezt a gyerekek 8-10 éves koruktól játsszák, rendkívül gyorsan hozzászoknak a dolgok gyors és strukturált megfigyeléséhez, ami utóbb rendkívüli hasznukra lesz.

Társas jellemzők

A társas jellemzők talán a legfontosabbak jelen disszertáció szempontjából. A társas jellemzők ugyanis azok, amelyek a szűkebb és tágabb közösség iránti pozitív érzelmi viszonyulás kialakítását célozzák.

A cserkész korosztály bemeneti elvárásai nagyon sok mindent elmondanak a közösségképzésről: „Képes saját közösségét megkülönböztetni egy másik közösségtől. Képes erősíteni közösségének „mi” tudatát. Nyitott közösségének tagjai iránt.” Ez talán a cserkész nevelési módszer kulcsa: kialakítani a gyerek identitását a nyolc gyerekből álló kisközösség, az órs felől indulva egészen addig, hogy a legnagyobb közösségekben, hazában

²⁹⁹ Eredetileg Ruyard Kipling: Kim c. novellájában leírt játék, ami azóta a cserkészlet és BP nyomán számos haderő és titkosszolgálat kiképzési tematikájának is része.

és világcserkészletben tudjon gondolkozni. Ehhez azonban a kisebb közösség felől kell indulnia és nagyon jól kell tudnia, hogy mely közösségéhez kötődik inkább és melyikhez kevésbé. Ennek alapja a kicsi, egymást segítő és szerető tagokból álló baráti közösség, amelynek közös élményei és valamilyen szinten közös szocializációja van. A cserkészlet számos ilyen élmény kínál, amelyek között sok olyan is van, amelyik az adott pillanatban kifejezetten negatív. Pl. fáradt vagyok, rossz a kaja, esik az eső, stb. Ezek olyan élmények, ahol a közösséget nagyon jól meg lehet élni és nagyon jó összekovácsolja a társaságot. A módszer lényegéhez tartozik, hogy a vezető mindig csak olyan mértékben teszi ki a gyerekeket ilyen élményeknek, amilyen mértékben azok el tudják ezt viselni. A kiscserkészek még házban alszanak a nyári tanyázásaikon³⁰⁰ és csak segítenek a főzésben, de folyamatosan látják, hogy mit csinálnak a nagyobbak és maguk is látják a fejlődés ívét, még ha ez nem is egyértelműen tudatos.

A képzési- és próbarendszer be- és kimeneti követelményei tehát egy koherens rendszert alkotnak, amely illeszkedik az adott korosztály lelki, testi és szellemi fejlettségéhez és kellően rugalmas ahhoz, hogy a vezetők személyre tudják szabni szükség esetén.

5.15. A próbarendszer

A próbarendszer a fent megfogalmazott célrendszeren belül meghatározza azt, hogy milyen témákat kell érinteni a foglalkozásokon. A következő táblázat a próbarendszer általános sémája szerint készült és az egyes témák és fejlesztési területek mentén azt mutatja be, hogy ezek hogyan szolgálják a cserkészlet- és hogyan a hazafias nevelés ügyét. Az egyes korosztályokhoz és szintekhez tartozó próbák követelményrendszere a publikus³⁰¹, így a célnak való megfelelést lehet az egyes tételek összehasonlításával ellenőrizni.

Isten és ember	
<i>1.1. Személyes feladatok</i>	A lelki életre vonatkozó személyes feladatok sokszor tudnak erőltetettek lenni egy tizenéves fiúgyerek számára, de egy hiteles vezető nagyon gyorsan és könnyen tudja megértetni a gyerekekkel, hogy ez nem ugyanaz, mint az iskolai hittanóra. A lelki és érzelmi jellemzők nagyon is összefüggenek és az ezekről való

³⁰⁰ Így hívjuk a tábort a kiscserkész korosztályban

³⁰¹ (MCSSZ, 2004)

	beszélgetés csak megengedő, baráti környezetben lehetséges. Az ilyen környezet megteremtésével lesz alkalmas a cserkészlet arra, hogy a gyerek megtanulja megélni a hitét és kifejezni érzelmeit.
1. Vallási ismeretek	A vallási és érték alapú nevelés a cserkészletben azért nagyon fontos, mert az iskola kénytelen ebből a szempontból semlegesen nevelni. A cserkészletben a nevelés vállaltan vallásos, ami miatt meg tudja adni a gyerekek számára azt az értékalapú nevelést, ami keresztény magyar hagyomány megéléséhez szükséges. Ez erkölcsi nevelés nélkül nem működik, illetőleg erőltetett, mert vallás nélkül erkölcsöt tanítani igen nehézkes.
2. Szentírás-ismeret	
3. Lelki olvasmány	
4. Cserkész lelkeség	Ide tartozik pl. a cserkészlet törvény ismerete és magyarázata. Mivel mindenkinek a saját szintjén kell ezt megélnie, ezért az egyes korosztályokban mindenütt van helye ennek a pontnak. Nyilván máshogy kell értelmezni és a saját életünkre átültetni ugyanazt a törvényt 10 éves és 18 éves korban.
5. Napi jótett, önfegyelem	Már a Scouting for Boysban BP leírja a napi jótett fontosságát. A cserkésznek minden nap legalább egy önzetlen jócselekedetet végre kell hajtania. Ezzel is neveli magát a jóra. BP azt mondja, hogy köss csomót a nyakkendő sarkára és csak akkor oldd ki, ha megtetted a napi jótettedet. Az önfegyelem részét talán nem kell részletesebben magyarázni, de az viszont nem véletlen, hogy a próbarendszerben a lelki részhez került. Ez az önfegyelem lelki eredetű és idősebb korban a cserkészek komolyan foglalkoznak azzal, hogy ez nem valamiféle testedzés, hanem az ember lelkére és egészére hatással van. Ebben az értelemben sokkal több annál, mint hogy az ember magától is lefekszik a hideg sárba, ha arra van szükség.

6. Ima	A vallásosság alapja. A cserkészek számos speciális imát használnak táborban, reggel, este, étkezés előtt, után, vagy csak úgy általában. Ugyanakkor az imák szövegének ismerete alap ugyan, de nem a cél. A cél azok lelkületének átvétele és megélése.
1.2. Közösségben megélt feladatok	
1. Hitoktatás / Bibliaóra	A cserkész folyamatosan fejlessze a Szentírással kapcsolatos ismereteit és ebben a formában is vegye ki részét egyházi közösségének életéből.
2. Liturgikus élet	A szentmisén, vagy istentiszteleten való rendszeres részvétel is a lelki élet egy formája. A próbarendszer megköveteli a rendszeres részvételt és példamutatást.
3. Ökumené	Mivel a cserkészletben ma számos keresztény egyházhoz kötődnek cserkészek, ezért fontos az ökumené megélése, hiszen e nélkül a cserkésztestvériséget nehezen lehetne a gyakorlatba ültetni.
4. Cserkész lelkiség	A vallás megélése a cserkészlet specialitásainak tükrében. Pl. a lelkiismeretvizsgálat szempontjai közt megjelenik a cserkészlet törvénye.
5. Közösségi hitélet	A vallás megélése a cserkészleten belüli közösségben. Pl. csapatmisén való részvétel, vagy őrsi körben való részvétel egy lelkigyakorlaton. Ez tehát a vallásos élet és a cserkészlet „metszethalmaza”.
Ember és ember	
2.1. Megismerés	
2.1.1. Társadalmi ismeretek	
1. Közjogi méltóságok, államigazgatás, önkormányzatok, egyházigazgatás	Ez a pont legfontosabb ügyintézési ismereteket takarja, amelyek mind gyakorlati jellegű információk. Nem elvont jogi ismeretekről van szó, hanem olyan gyakorlati tudásról, amely konkrét ügyek elintézését jelenti. Pl. hogy igénylünk útlevelet, hogy kérünk

	támogatást, hogy pályázzunk, hogyan írunk hivatalos levelet, kérelmet.
3. Velemjáró (cserkészfüzet)	A cserekészek hozzá vannak szokva, hogy mindig legyen náluk egy kis jegyzetfüzet, amibe a számukra fontos dolgokat fel tudják jegyezni.
4. Illemszabályok	Az alapvető viselkedési szabályoktól indulva a gyerekek megtanulnak viselkedni. A rendszer a mindennapi protokoll ismeretéig és a felnőtt korosztályig jól működik. Személyes véleményem az, hogy a vezetőképzésben magasabb szintű állami protokollt is jó lenne oktatni, hogy a cserekészlet vezetői tudjanak állami vezetőkkel is úgy tárgyalni, hogy ismerik az ide vonatkozó szabályokat.
5. Szociális érdeklődés	Kis korban ez a kategória arról szól, hogy a gyerek értse, hogy nem mindenkinek olyanok az otthoni körülményei, mint a sajátja. Felnőtt korra el kell érni a cserekészeknél, hogy a szociális problémákra általánosságban érzékenyek legyenek és lehetőségeikhez mérten tegyenek azért, hogy ezeken segíteni tudjanak. Ehhez szükséges a társadalmi problémák ismerete és az, hogy fel tudják mérni, hogy mi jelenti a valódi segítséget bizonyos embereknek. Ehhez szükséges, hogy valóban ismerjék a problémát és ne dőljenek a köré font politikai manipulációnak.
7. Média	A média kapcsán az a cél, hogy megtanítsuk a gyerekeket visszafogott és tudatos médiafogyasztóvá válni. Ebben a kérdésben véleményem szerint van még hova fejlődni a cserekészletnek, így erről a későbbiekben még bővebben fogok értekezni.
8. Levélírás	Ez a feladat egyértelmű. El kell jutni a magánlevelek megírásától a hivatalos beadványok alapszintű megfogalmazásáig.
2.1.2. Hazám és nemzetem	A hazafias nevelés szempontjából alapvető, hogy a próbarendszer ezen tárgykörökben milyen elemeket

	tartalmaz. Fontos, hogy ezek megtanulása során a gyerekek alapvetően jól érezze magát, hogy magukhoz a tanultakhoz pozitív érzelmek társuljanak. Erre a cserkészletben számos módszer és játék áll rendelkezésre.
1. Nemzeti jelképeink	A nemzeti jelképek ismeretét a gyerekek a saját otthonuk jelképeivel kezdik. Fontos megemlíteni, hogy mire addig eljutnak, hogy ezeket megismerjék, addigra saját őrük és csapatuk jelképei már rendelkezésükre állnak és a kisközösségi identitásuk kialakult, tehát nem csak a nemzeti jelképek ismerete, hanem a hozzájuk való kötődés is ki tud alakulni.
2. Népszokások	A népszokások, ünnepek, dalok, táncok és játékok olyan kincset jelentenek, amelyet az egész nemzetnek kötelessége megtartani. Ugyanakkor a cserkészlet, ahogy egyáltalán Magyarországra érkezett, már azzal lefektette ebbéli küldetését. Ma a cserkészletben, azon belül is a regőscserkészletben alapvető, hogy ezek a dolgok vegyék körül az embert és váljanak az életük részévé. Nem arról van tehát szó, hogy sok más mellett még népdalokat is tanulunk. A népdalokat énekeljük krumplipucoláskor és meneteléshez. A buliban van magyar tánc és népi játékokat játszunk és tanítunk a gyerekeknek. A cserkészletben van helyük a népszokásoknak és figyelünk arra, hogy ahol járunk az országban, tanuljunk valamit az ottaniaktól. Ezek mind a hazához való pozitív érzelmi viszonyulás és a nemzeti identitás elemei.
3. Ünnepek	
4. Népdalok	
5. Népmesék, mondák	
6. Néptánc	
7. Népi játékok, gyermekjátékdalok	
8. Nyelvjárások	Magyarország hihetetlenül gazdag nyelvjárásokban és tájszavakban, amelyek ismerete – amellet, hogy a magyarságismeret komoly része – nagyon jó játék is gyerekeknek. Emellet külön élmény, amikor más tájegységen táborozunk és néha kihívás megérteni az ottaniakat, pedig ők is magyarul beszélnek.

<p>12. Határon túli magyarság, nemzetiségeink</p>	<p>Magyarország történelmi értelemben is soknemzetiségű ország. Ezek ismerete és a határon túli magyarság helyzetének ismerete olyan dolog, amit a cserkészeknek személyesen is meg kell tapasztalniuk. Ennek megfelelően bátorítjuk a csapatokat, hogy a határon túli magyar cserkészekkel szervezzenek közös programokat, akár táborokat is. Ezen a téren is van hova fejlődni, így erre később még kitérek. Itt, a próbarendszernél fontos megemlíteni, hogy cél lenne, hogy felnőtt korára minden magyar cserkésznek legyen személyes élménye határon túli magyarokkal, lehetőség szerint magyar cserkészekkel.</p>
<p>13. Rovásírás</p>	<p>Azon túl, hogy a székely rovásírás fontos történeti emlék, nagyon hasznos tud lenni. Viszonylag kevesen tudják olvasni, bicskával is lehet írni. Ezek mind hasznos dolgok. Erdélyi cserkészek titkos iskolai üzengetésre is használják a román iskolákban.</p>
<p>14. A magyarság kiemelkedő alakjai</p>	<p>A magyarság kiemelkedő alakjainak ismerete nyilván nem kerülhető meg, ha a magyar történelemről, nemzeti büszkeségről, vagy hazaszeretetről beszélünk. Ugyanakkor az őrsgyűléseken a gyerek a barátaival beszélget ezekről. Minden nagy ember történelmi hírében van ellentmondás és ezt a gyerekek a megfelelő életkorban tudatosítania kell magában.</p>
<p>2.1.3. Európaiság</p>	
<p>2. Szomszéd országok ismerete</p>	<p>A szomszéd országok ismerete nem képzelhető el a határon túli magyarság ismerete nélkül, hiszen az összes szomszédos országban élnek magyarok. Ugyanakkor tudatosnak kell lenni abban az értelemben is, hogy az adott országhoz és történelméhez hogyan viszonyulunk. Emellett tudni kell viszonyulni a történelmi Magyarországot határoló államokhoz is, hiszen velük is közös történelmi örökségünk van. Ismét fontos hangsúlyozni, hogy más az, amikor erről a gyerek a</p>

	barátaival beszélget, mint amikor történelemórán hall róla.
2.1.4. Műveltség	
1. Retorika és vitakultúra	A retorika és vitakultúra felnőtt korban lesz nagyon fontos, de ha gyerekkorban nem kezdenek vele foglalkozni, akkor később nagyon nehéz elkezdni. Fiatal korban kell ugyanis a gyerekeknek megtanítani, hogy – azzal együtt, hogy egy közösséghez tartoznak – nem lehet mindig, mindenben ugyanaz a véleményük és ezt tudni kell kifejezni. A politikától való távolságtartás kapcsán van erről szó, ahol a kulturált politikai vitához tartozó képzettséget meg kell szerezni, különben a politikai vita nem lesz kulturált. Márpedig a cserkészletben csak kulturált vitának van helye.
8. Kultúra	Ide tartozik minden, ami az eddigiekbe nem fért bele. Nyilván nem kell feltétlenül szeretni a magaskultúra bizonyos elemeit, de tudni kell róla, hogy léteznek. A cserkészlet lehetőségeihez mérten próbálja ezt elősegíteni és a városi fiatalság vonatkozásában ebben igen jól is teljesít.
2.2. Családom	
2.2.1. Családom és barátaim	
1. Segítség otthon	Alapvető a cserkészlet szocializációja szempontjából, hogy megtalálják a helyüket a családban. A mai szülők nagyon sok esetben szinte mindent megcsinálnak a gyerek helyett, akinek így nincs arra lehetősége, hogy a családja hasznos tagjának érezze magát. A cserkészlet ebből a szempontból visszahat a családra és megtanítja a gyerekeknek, hogy hogyan veheti ki a részét a családi feladatokból. Sok olyan példát látni, hogy anyukák hálálkodnak a cserkész parancsnokoknak, mert amióta a gyerek hazajött a táborból, azóta rendet tart maga körül és segít a házimunkában. Egy parancsnoknak ez az egyik legjobb visszajelzés.

3. Családi adatok, ünnepek	Az ünnepek, rituálék fontossága sem szorul különösebb magyarázatra. A cserkészlet arra neveli a gyerekeket, hogy ezeket a családban is tartsák nyilván és vegyenek részt benne. A család adatai pedig hozzá tartoznak a legszűkebb környezetünk történelméhez. Idősebb korban a családfa feltárására is biztatjuk a fiatalokat.
2.2.2. Cserkészközösségem	
1. A cserkészlet története	A cserkészlet történetének legfontosabb eseményeit és fordulópontjait minden cserkésznek nagyjából ismernie kell, természetesen az életkorának megfelelő szinten és mélységben. Ahogy a gyerekek az iskolában történelmet tanulnak, nagyjából abban az ütemben tanulnak a cserkészlet történetéről is.
2. Az MCSSZ és MCSSZF ismerete	A saját szövetségünk és az összmagyar cserkészlet ismerete segíti a gyerekeket a szervezeti működés megértésében a csapat szintje fölött is. A gyerekek egy csapat működése során nem nagyon „látják” feljebb a csapat szintjénél, de már egy kerületi nagytábor esetén jó az, ha tudják, hogy az ő csapatuk is valami nagyobb dolog része.
3. A csapat ismerete, története, csapatnévadó	A saját csapat történetének ismerete nemcsak fontos, hanem alkalom a gyerekeknek arra, hogy ők is alakítsák azt. A csapatok krónikája folyamatosan fejlődik és minden fontos eseményt megörökít. Ebben a folyamatban a gyerekek tevékeny részt vállalnak, ami által átérezhetik azt, hogy a közösségük történetét ők is alakítják.
5. Cserkészinduló, cserkészdalok	A népdalokon kívül vannak saját dalaink is, amelyeket különböző alkalmakkor éneklünk. A legfontosabb a cserkészinduló, amely a zászló fel- és levonások kísérője és menetelés alkalmával is énekelt induló. Ennek ismerete már az újoncpróbán is követelmény, de ezen kívül még számos olyan cserkésznóta van, ami nem fér bele a népdal kategóriába, mégis énekeljük.

6. Egyenruha ismerete ³⁰²	<p>Erre elvileg létezik ruházati szabályzat, amely leírja az egyenruha részeit, de néhány nagyon egyszerű szabályon kívül valójában az határozza meg az egyenruhát, hogy éppen milyen fajtát lehet kapni a cserkészboltokban. Hogy a cserkész mit hordhat az egyenruhán és milyen jelvényeket viselhet rajta, ennek a szabályait kell ismerni. Mivel az egyenruha kifelé is megmutatja a gyerek cserkész mivoltát, ezért a gyerekek szeretik és ismerik az egyenruhájukat. Amerikában ennek talán nagyobb hagyománya van, de a magyar gyerekek is nagyon lelkesen gyűjtögetik a különböző próbákért járó jelvényeket és felvarrókat.</p>
7. Tábortűz	<p>A tábortűz a tábori napi munka lezárása. Lecsengeti a napi tábori eseményeket és játékkal, énekléssel koronázza meg a napot. A tábortűznek számos fajtája létezik, amelyek mindegyikére vannak keretek. Van tematikus, amely valamely történelmi eseményt, kort, vagy témát dolgoz fel, de van teljesen spontán beszélgetős is. Nem mindegy, hogy hányan és milyen korosztályból vesznek rajta részt és mi a szervező szándéka, vagy esetleg egy tágabb összefüggés, keretmese. Fontos, hogy a cserkészek mind vegyék ki részüket a tábortűzből, hogy érezzék azt, hogy a közösség részei. Ehhez szükséges, hogy őrsi szinten ismerjenek olyan játékokat, vagy legyenek annyira összeszokva, hogy egy-egy jelenetet elő tudjanak adni a tűz mellett. Erre természetesen készülni kell. A próba anyaga valójában az, hogy az őrskövetség aktívan kiveszi a részét a tábortűz szervezéséből és a tűznél előad egy számot, vagy játékot vezet.</p>
8. őrskövetség élet	<p>Ahogy az eddigiekből már kiderült, a cserkészlet lényege az őrskövetség rendszer és az őrskövetség tagjainak közösséggé követségolása. Ennek megfelelően az őrskövetség tagjainak</p>

	<p>ismerete, az őrön belüli munkamegosztás, majd idősebb korban a tágabb közösségben, a csapatban a saját szerep megtalálása jelenti azt, hogy valaki ezen a próbán megfelel. A közösség és a falkaszellem kialakításának része a közös identitás kialakítása. Ennek része az őrsi zászló, induló, titkok és egy sor olyan dolog, amivel az őr tagjai megkülönböztetik magukat a többi őrstől. Természetesen nem egymás ellen határozzák meg magukat, de egyértelműen elkülönült közösségeket alkotnak és az egészséges rivalizálás, versengés a színvonal emelkedését is szolgálja.</p>
9. őrsi jótett	<p>Az egyéni napi jótett mellett az őrnek, mint közösségnek is kondicionálnia kell magát a jótettekre. Ennek szellemében az őr éves munkatervében szerepeltetni kell valamilyen szolgálatot, amelyet az őr ebben a keretben hajt végre. Ez lehet a templomkert kitakarításától az öregek, vagy betegek segítségéig bármi, a lényeg, hogy őrsi keretben történjen. Értelemszerűen a gyerekek életkori adottságainak meg kell felelnie.</p>
10. Tábori rend	<p>A tábori rend nagyon sok dolgot foglal magában. A tábor napi rutinjának ismerete elméletben már az újoncpróba előtt tananyag, de valójában a táborban válik a gyerekek vérévé és ezt követően már nem nagyon kell tanulni, csak esetleg később a vezetőképzőben, amikor már nem csak betartani kell, hanem tervezni is.</p>
11. Játék	<p>Mivel gyerekekről van szó, a játék a foglalkozások alapeleme. Ugyanakkor törekedni kell arra, hogy a játékok valamilyen képességet fejlesszenek is. Ennek megfelelően számos olyan játék van a cserkész adatbázisokban³⁰³, amelyek mind fejlesztenek valamilyen képességet. Ahogy a gyerekek fejlődnek</p>

³⁰³ Pl. A www.peldaul.hu egy ilyen adatbázis, ahol számos szempont szerint lehet játékokra keresni

	egy idő után már tanítaniuk és vezetniük is kell ezeket a játékokat.
12. Alaki	Az alaki foglalkozás jelentőségét egy hadtudományi disszertációban talán nem kell részletezni. Ugyanakkor a cserkészek a legtöbb esetben élvezik az alaki foglalkozásokat, hiszen a saját tágabb közösségükben ennek ismerete ebben az életkorban kiemeli őket, egyébként pedig első sorban játékként élük meg az alakiságok megtanulását. Az alaki szabályokra vonatkozólag elmondhatom, hogy a szabályzat elavult és jellemzően a csapatok nem tartják be. Remek terepe lenne a honvédségi együttműködésnek, hogy a cserkész kiképzők katonáktól tudják helyesen megtanulni az alakiságokat és azok vezénylését.
13. Sípjelek, karjelek	A síp- és karjelek az alakiságokhoz hasonlóan a koordinált és vezénylés alapján történő mozgást célozzák. Sípbal, vagy kürttel egy nagyobb területű táborban is lehet gyülekezőt, vagy riadót jelezni. Ennek jelentőségét a cserkészek gyorsan megtanulják a gyakorlatban.
14. Közös jelképeink	Talán nem kell hangsúlyozni, hogy a közös jelképek, rituálék mennyire fontosak a közösségképzés tekintetében.
15. Cserkészkapcsolatok	A cserkésztestvériség megélése. A feladat lényege, hogy találjunk és építsünk kapcsolatot az őrsön, csapaton, kerületen és végső soron országon kívüli cserkészekkel.
16. Cserkészjáték	Vannak kifejezetten a cserkészletben kialakult, kialakított, vagy továbbfejlesztett játékok. Ezek ismerete nemcsak a játék szempontjából érdekes, hanem a hagyomány ápolása szempontjából is. De pl a nyakkendőharc ³⁰⁴ lehet viták eldöntésének eszköze,

³⁰⁴ Két cserkész egymással szemben. Mindketten leveszik a nyakkendőjüket és hátul középen betűrik a derékszíjukba úgy, ha kb. a fele kilógjon. A feladat elvenni a másik nyakkendőjét úgy, hogy a sajátunkat ne veszítsük el. Természetesen lehet csapatban is játszani, illetve számos verziója ismert.

	<p> vagy más játékok része is amellet, hogy fejleszti az ügyességet és biztonságosan játszható „küzdősport”.</p>
17. Krónika	<p>A krónika a gyerekek számára ezen a ponton még nem fontos, viszont 30 év távlatából visszanezni a gyerekkori krónikákra, amik a mai gyerekek számára a történelmi távlatot jelentik, az olyan dolog, amit érdemes erőltetni, mert biztos, hogy egyszer hálásak lesznek érte.</p>
2.2.3. Egyházközségem / Gyülekezetem és lakóhelyem	<p>A lényeg, hogy a cserkész a saját vallási közösségének az életéből is vegye ki a részét, hiszen a cserkészlet nem elszigetelten létezik és feladatunk aktív civileket nevelni, akik hasznos tagjai a társadalomnak és felelősséget viselnek a környezetükért.</p>
3. Közhasznú munkák	<p>A fenti szellemben a csapat tagjai vegyék ki részüket a helyi közösség, önkormányzat, gyülekezet, egyházközség napi feladataiból és ünnepeiből. Pl. szolgálatot adhatnak a nemzeti ünnepek alkalmából rendezett önkormányzati ünnepségeken, vagy egyházi ünnepeken.</p>
4. Helyi ünnepek	
2.2.4. Egészségügy	<p>Alapvetően két részre tagolható ismeretekről beszélünk: veszélyhelyzet elhárítása és az egészségtudatosság a mindennapokban. A veszélyhelyzet elhárítása tekintetében a legfontosabb szempont a pánik elkerülése és a higgadt cselekvés. Ha ezt már az egyszerű horzsolás, vagy szálka esetén kicsi korban megtaníttjuk a gyerekeknek, akkor komolyabb helyzetekben is lehet arra számítani, hogy jobban reagál, mint azok a társai, akik ezt nem tanulták. A tábor kitűnő alkalom erre, hiszen nincs olyan tábor, ahol ne lenne egy horzsolás, vagy egy darázscsípés.</p>
1. Elsősegély	<p>Minden próbának eleme. Ez azért fontos, mert ébren tartja ezt a tudást ellentétben azzal, ha valaki egyszer levizsgázik belőle és utána azt hiszi, hogy tudja egy életre.</p>

2. Mentődoboz	A mentődoboz és a gyógyszerek ismerete a tábori lét egyik alapfeltétele a vezetők számára, de a gyerekeknek is rendszeresen tanítjuk. A dolog onnan indul, hogy ismeretlen gyógyszert nem veszünk be és minden balesetnél fontos elmondani, hogy pontosan mi történt. A felnőtteknek el kell jutni odáig, hogy higgadtan tudjanak elsősegélyt nyújtani potenciálisan életveszélyes helyzetben, illetőleg tudják, hogy mihez kezdjenek magukkal nagyobb baleset esetén és a triázs alapjaival tisztában legyenek.
3. Gyógyszerismeret	
4. Higiéné	Az egészségügy másik területe a mindennapi egészségtudatosság magunkkal és másokkal szemben. Mi maradunk egészségesek és ha valaki más beteg, vagy sérült, akkor segítsünk neki. Ehhez gyakorlat, szokások és tapasztalat kell. A cserkészélet általában aktívabb, mint az átlagos iskolás élete, tehát jó, ha a cserkész tudja, hogyan maradhat egészséges és felkészült. Másik oldalról tudja azt is, hogyan kell egy beteget ápolni úgy, hogy az a betegnek jó legyen, de az ápoló lehetőleg ne legyen tőle beteg. Az alapok a saját test tisztán tartásánál kezdődnek, amit egyébként a táborban az otthonitól eltérő körülmények között kell megoldani és már csak ezért is el kell gondolkodni rajta. Természetesen része van benne a testedzésnek is, de a cserkésznek nem kell feltétlenül élsportolónak lennie.
5. Betegápolás	
6. Egészséges életmód	
Ember és környezete	
3.1. Megismerés	
3.1.1. Természetes környezetünk megismerése	
1. Tájékozódás	A cserkész tud saját környezetében tájékozódni. Ez jelentheti akár a lakókörnyezetét, akár azt, ahol éppen áll egy térképpel a kezében. A lakókörnyezet ismerete már 10 éves korban a próba anyaga, ahogyan turistatérkép alapjainak ismerete is.

2. Térképészet	A próbarendszerben a térkép ismeretétől a térképvázlat rajzolásáig terjed. A tájolást és a térkép síkrajzának ismeretét már egész kicsi korban, a domborzat és szintvonalak ismeretét kicsit később tanítjuk a gyerekeknek. Egy 12-14 éves cserkész gyereket nyugodtan el lehet engedni egyedül egy erdei akadályversenyre, hogy találja meg az ellenőrzőpontokat magától. Ebben a korban az őrsvezető végig tudja vinni az őrset egy tervezett túrán és meg is tudja tervezni a túrát.
3. Földrajzi ismeretek	A térképészettől eltekintve is rendelkeznek földrajzi ismeretekkel, hiszen minden nyáron benne élnek a természetben. Saját lakóhelyét és a táborok helyszíneit már egész fiatalon tudja földrajzi tájegységekhez kötni. Később a terület geomorfológiájának ismerete is elvárható. Ha vezető, akkor pedig tudnia kell mesélni a tájról a saját vezetettjeinek.
4. Időjárás	Tudnia kell megtalálni és értelmezni egy időjárás-jelentést. Már egész kis korban tudnia kell, hogy mit tegyen extrém időjárás esetén. 10-12 évesen tudnia kell, hogy mi a teendő vihar, jégeső, villámlás esetén. Tudnia kell, hogy hogyan készüljön fel arra, ha a táborban ilyen történik. A felhők, frontok, ciklonok ismerete, műhold- és radarképek elemzése felnőtt korban feladat.
6. Növényismeret	Az erőalkotó fák, növények ismerete. Melyik fa mire jó, melyek a jó tűzi- és épületfák, melyek kemények, melyek puhák. Alapszinten 4-5 fa és lágyszárú növény ismerete, magas szinten gyógyteák készítése és a fák és lágyszárúak általános ismerete és meghatározása határozó segítségével.
7. Állatismeret	Állatok megfigyelése, állatnyomok ismerete, állatok élőhelyének ismerete és védelme. Első sorban vadon élő állatokra vonatkozik, de ma már egy városi gyereknek

	a ház körüli állatok ismerete is újdonság lehet. Az emberséges állattartás szabályai is ide tartoznak.
8. Gombaismeret	Jellemzően a veszélyes, mérgező gombák ismerete a fontos, hogy azokat semmiképpen ne szedje le és ne érintse meg. Ez már viszonylag hamar érdekes lehet, mert ugye a 10 év körüli gyerekek előszeretettel szednek le növényeket az erdőben és az nagyon fontos, hogy magától is tudja, hogy a gyilkos galócát megfogni sem szabad.
9. Csillagászat	A táborban tiszta időben éjszaka óhatatlan, hogy a gyerek nézze az eget. A csillagok ismerete tehát kézenfekvő és hasznos is lehet. Néhány csillagképet (pl. Nagy Göncöl, Orion) ezért már kisebb korban megtanítunk a gyerekeknek, hogy ismerjék fel. Használatuk természetesen nagyon fontos pl. a tájékozódásban. Egy 12 éves cserkész iránytű nélkül is kell, hogy tudjon 4-5 olyan módszert, amellyel meg tudja határozni az északi irányt.
10. Ásvány és kőzetismeret	Az ásványok és kőzetek ismerete talán nem jelent akkora gyakorlatban is közvetlenül hasznosítható ismeretet, mint pl a növényeké. Ugyanakkor fontos része a földrajzi ismeretnek, hiszen tudni lehet belőle pl. hogy az adott területen található-e barlangot, víznyelőt, vagy forrást. Nem feltétlenül nevezném alapvetőnek, ugyanakkor remek játék és tanulás a gyerekek számára, ha valaki olyan mesél nekik róla, aki ért hozzá. Egy vezető pedig értsen hozzá! A haza ismeretének része és a barlangászat remek program egy ősnek.
3.1.2. Épített környezetünk megismerése	
1. Becslés és mérés	A becslés és mérés itt szerepel, de a spontán használat fontosságára itt fel kell hívni a figyelmet. Ez nem csak az épített környezetre vonatkoztatva fontos. A cserkész

	<p>meg kell tanítani arra, hogy mindig legyen tisztában a saját testméreteivel. Tudja, hogy hány cm az arasa, a normál lépéshossza, stb. Ezek nagyon hasznosak tudnak lenni és a digitális eszközök korában is jó kontrollként szolgálnak. A ránézésre való távolságbecslés pedig hatalmas rutint eredményez. Hogy ez pl. a lövészetnél mennyire lehet fontos, azt a katonák pontosan tudják.</p>
2. KRESZ, közlekedési ismeretek	<p>A KRESZ és a közlekedés alapvető szabályainak ismerete a mai szülők számára igen fontos ismeret, hiszen ez elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyereket egyedül el merjék engedni otthonról, akár csak a néhány sarokra levő iskolába is.</p>
3. Környékismeret	<p>A cserkész ismerje a lakókörnyezetét és tudja, hogyan és hol tud elintézni a mindennapi életében szokásos dolgokat (pl. posta, bank, orvosi rendelő stb.) Ezt már egész kis korban el lehet kezdeni, hogy a gyerek megszokja, hogy saját maga gondoskodik a dolgairól és ezt biztonságosan végre tudja hajtani.</p>
4. Utazási ismeretek	<p>Hogyan juss el A-ból B-be? Tömegközlekedés, biztonság, közlekedés csoportosan, stb. Az idősebb korban ezek már inkább abba az irányba fejlődnek, hogy hogyan lehet megszervezni egy csapat, vagy nagyobb létszámú gyerek közlekedését, eljutását egy – akár nemzetközi – táborba.</p>
3.2. Tevékenység	
3.2.1. Természetes környezetünkkel kapcsolatos feladatok	
1. Élet a természetben	<p>Hogyan csomagolj? Hogyan öltözz? Hogyan gyűjts tüzet? Mit tegyél, ha eltévedtél? A természetben való élet jellemzően kívül esik az iskolás gyerekek komfortzónáján, de rendkívül izgalmas. Ezeket az</p>

	<p>izgalmakat a cserkészlet már a legkisebb kortól kezdve nyújtja és a fentiekkel összhangban fel is készít rá.</p>
2. Kirándulás	<p>Komplex feladat: a turisztatérkép ismeretétől az öltözködésen át a menetrendig és a rendelkezésre álló vízvételi helyekig nagyon sok mindenre kell figyelni. Lehet tudni, hogy a gyerekek nem fognak tudni elsősre mindenre figyelni, de Magyarországon ezzel együtt sem tudnak olyan helyzetbe kerülni, hogy komoly veszélybe kerüljenek, így inkább csak tanulnak belőle. Ezt jelenti a cselekedve tanulás. És ezt jelenti, hogy felnőtt korukban tudatosul bennük, hogy mekkora szerencsénk van a Kárpát-medencével, mert bizony az ausztrál sivatagban meghalhattak volna.</p>
3. Táborig építmények	<p>A cserkészek minden nyári táborban felépítik maguknak azokat az építményeket, amelyeket a táborban használnak. Ezek közül a saját sátor felállítása csak első 10-15 perc. Ezután jönnek azok az építmények, amelyek az órs komfortját szolgálják és az életét segítik: konyha, mosdó, latrina, stb. Ebben az értelemben a cserkészek rendkívül szofisztikáltak. Az építmények elkészítéséhez négy dolgot használunk: cukorspárgát, széldeszkat, rönkfát és az erőben talált fahulladékot. Hogy ez milyen szinten van, arra jó példa a mellékelt fénykép, amin egy táborkapu látható. Lehet,</p>

	<p>hogyan nehezen hihető, de a rögzítések tényleg kizárólag cukorszáraz felhasználásával történtek.³⁰⁵</p>
<p>5. Természet- és környezetvédelem</p>	<p>A cserkészletben a tudatos környezetvédelem kezdetektől fogva jelen van. A táborhelyeken a tábor vége után a táborkeresztén kívül semmi nem maradhat. Minden szemetet és minden nyomot el kell tüntetni. A cserkészek ennek megfelelően kezdetektől fogva szelektíven gyűjtötték a hulladékot és mindent, amit lehetett újrahasznosítottak. Ez a viselkedés a mindennapokban is megjelenik és tudatosul. A cserkész felnőtt korára tisztában van a környezetvédelem megfelelő eszközeivel és a természeti erőforrások tudatos, visszafogott és ésszerű használatával.</p>
<p>10. Sport, testgyakorlás</p>	<p>A rendszeres sport az egészséges életmódnál már szóba került. Ezen a ponton annyiból érdekes, hogy a próbarendszernek eleme, hogy a cserkész rendszeresen vegyen részt sportversenyeken, rendezvényeken és minél több sportot próbáljon ki.</p>
<p>3.2.2. Épített környezetünkkel kapcsolatos feladatok</p>	
<p>1. Eszközhasználat</p>	<p>A tábori szerszámok biztonságos használatával kezdődik a dolog és egész bonyolult dolgok</p>

	<p>elkészítéséig tarthat. A cserkész korú gyerekeknek a táborban maguknak kell gondoskodniuk a tűzifáról, és az építmények felépítéséről, ami a balta, fűrész, vagy a gyalogsági ásó biztonságos használata nélkül elképzelhetetlen. A konyhai eszközök biztonságos használatát pedig ennél is korábban meg kell tanulniuk.</p>
2. Technikai eszközök	<p>Bár a táborba tilos mobiltelefont, vagy média lejátszót vinni, ettől még ezek otthoni használata fontos, így a tudatos és visszafogott használatot tanítjuk a cserkészeknek.³⁰⁶</p>
3. Kötélmunkák	<p>A tábori építményeknél már érintettem ezt a témát. A kötél a cserkész egyik legjobb barátja. Az újoncpróbán a 10 legfontosabb, táborban használt csomó megkötése a követelmény. A technikát folyamatosan fejleszteni kell. Egy közepesen képzett barlangász minden további nélkül tud egy kézzel a háta mögött, vagy vak sötétben szorító nyolcast kötni egy karabinerre. Ezek remek feladatok akár egy versenyen is.</p>
4. Természetes anyagok megmunkálása	<p>Alapvető kézműves ismeretek, amelyeket a táborban, őrsi, vagy csapatprogramokon lehet fejleszteni. Az alap az, hogy valaki tudjon magának legalább egyféle technológiával nyakkendőgyűrűt készíteni. A regöscserkészek számos népi iparművészeti technikát tanulmányoznak és tanítanak az erről szóló tematikus napokon, ahol a cserkészek meg tudják tanulni a saját használati tárgyaik elkészítését pl. nemezből, bőrből, fából, vagy éppen agyagból.</p>
5. Szabás-varrás	<p>Az alap varrási feladatok, mint a kisebb szakadások javítása, vagy gomb felvarrása már az újoncpróbán követelmények. Az őrsi zászló elkészítéséhez hímezni is kell tudni. Innen indulva a lényeg, hogy minden évben tanuljon a gyerek valami újat ezen a téren is és dokumentálni tudja a saját fejlődését.</p>

6. Fényképezés	A fényképezés ma már az életünk dokumentálásának alapja, ugyanakkor a cserkésznek tudnia kell a rá vonatkozó szabályokat, amelyek nem csak technikaiak, hanem erkölcsiek is. A cserkésztől szóló fotódokumentáció a krónika része, amiből a próbára különböző installációkat kell készíteni (őrsi fal, album, honlap, stb.)
7. Modellezés	Alapismeretekről van szó, amelyek arra, hogy pl. az őrsi körletet modellezzék és ne a táborban kelljen azon gondolkodni, hogy hogyan is fognak kinézni, illetve hova kerülnek az egyes tábori építmények.
9. Számítógépes ismeretek	Nagyon fontos pont, amelynek fejlesztését a későbbiekben javasolni fogom. Jelenleg a próbarendszerben a felelős internethasználat és a fontos alkalmazások ismerete szerepel, de az információs társadalom problémafelvetésben említett kihívásai jelentősen növelik ennek a pontnak a jelentőségét.
12. Sütés, főzés, tartósítás	A tábori életen kívül a cserkésznek otthon is feladata, hogy megtanuljon megfelelő színvonalon főzni. Természetesen itt is a csillagos ég a határ. Az újoncpróbára őrsi körben kell egy kétfogásos menüt elkészíteni és feltálalni.

Az előzőekben összefoglaltam a magyar cserkészlet próbarendszerének a tematikáját azzal, hogy rövid magyarázatot fűztem az egyes témákhoz. Az elemek túlnyomó többsége olyan képességek megszerzéséről és azok ellenőrzéséről szól, amely képességeket a gyerekek máshol, pl. az iskolában is meg tudnak szerezni. A cserkész próbarendszert tehát nem a megszerzhető képességek teszik egyedivé, hanem a korábban elemzett cserkész módszer, amellyel az ismereteket átadják, valamint az, hogy ilyen komplex módon összefoglalva és felépítve ez máshol nem található meg. Tisztán látszik az is, hogy a cserkészletben a gyerekek az egyes képességeket – a cselekedve tanulás nagyságrenddel hatékonyabb módszere miatt – jóval korábban, kisebb korban meg tudják tanulni a vezetőik felügyelete mellett. Az egyes

próbákhoz tartozó követelményeket az EINK³⁰⁷ és az MCSSZ szabályzatai közt található próbarendszer³⁰⁸ is tartalmazza. Ahogy a bevezetőben már hivatkoztam rá, több magyar cserkészszövetség több fajta próbarendszert használ, azonban a kiindulása és a tematikája mindegyiknek az 1910-es és '20-as években kidolgozott próbarendszer volt. A rendszerek egységesítése kívánatos lenne, de a több magyar próbarendszer jelenleg nem különbözik annyira egymástól, hogy érdemben nehezítené az átjárást a csapatok, vagy szövetségek között.

A magyar cserkészeti próbarendszere tehát – hasonlóan a korábbiakban elemzett Nat-hoz – keretbe foglalja az egész cserkészeti által közvetített ismeretanyagot és tapasztalatot és megadja a pedagógiai elveket, amelyek mentén a nevelés történik. Ebben az értelemben komplex összefoglalása a cserkészeti tudásának és a cserkészeti által fontosnak tartott területeknek. A különböző szövetségek próbarendszereinek különbségei jelzik a súlypontok különbözőségét is. Nyilvánvaló, hogy ahol a cserkészeti a magyarság megmaradásának eszköze, ott erre a részre jobban koncentrálnak, mint Magyarországon, ahol ez természetesnek vehető. Az is nyilvánvaló, hogy ennek a fókuszja is máshogy jelenik meg Cleveland-ben, ahol szabad magyarul oktatni, mint Munkácson, ahol pedig nem szabad.

Összefoglalva: a cserkészeti próbarendszere foglalatot ad. Nem tartalmaz olyan dolgokat, amiket máshol ne lehetne megtanulni, de egyedi abban az értelemben, hogy egy nagy létszámú gyereket megmozgatni képes országos és nemzetközi szervezet eszköze, amely az ismeretek és képességek olyan elegyét adja, amely egy irányba mutat: hazáját szerető cselekvőképés és tetterre kész állampolgárokat nevel.

Az iskolából hiányzik a cselekedve tanulás és a kisközösség megteremtésének eszköze. A Regnum Marianum, vagy más egyházi kezdeményezések inkább a lelki töltetre fókuszálnak. A helyben kezdeményezett honvéd táborokból hiányzik a lelki indíttatás és közel sem országos kezdeményezések. A HS-nek nincs saját szervezete és tevékenysége. Bármely más szervezetet is rá lehet tenni erre a mérlegre, de olyan komplexitást és szervezettséget, mint a cserkészeti, egyik sem fog mutatni. Hangsúlyozom: lehet ilyen állami szervezetet létrehozni, ahogy azt a vonatkozó fejezet végén elemeztem. A kérdés az, hogy érdemes-e befektetni a szükséges erőforrásokat.

³⁰⁷ (MCSSZ, 2015)

³⁰⁸ (MCSSZ, 2004)

5.16. A magyar cserkészzet vezetőképzési rendszere

„A vezetés első sorban példa³⁰⁹”. Az idézet Teleki Páltól való, de minimálisnak tartom az esélyét annak, hogy ezt a tényt előtte senki nem ismerte fel. A cserkész vezetőképzőkben gyakorlatilag naponta elhangzik ez a mondat. Önkéntes szervezetben pedig semmi más nincs a vezető kezében, mit a példa. Ez adja a vezető hitelességét. Ha nem hiteles, a gyerekek nem jönnek örsgyűlésre, vagyis a „lábukkal szavaznak” a vezető alkalmasságára. A cserkészzetben a vezetőképzés ráadásul nem valamiféle tanárképzés, hiszen a vezetők is cserkészek. Önkéntesek, akik, ha nem akarnak, nem dolgoznak. A „profli liga” számára ez szokatlan lehet, de bizony itt a rendszer minden szintjén biztosítani kell a motivációt és az sehol nem lehet a pénz. Vannak persze helyek és idők, amikor a szervezet a könnyebb utat követve megpróbál pénzzel, fizetéssel motiválni embereket, de az a tapasztalat, hogy eddig a cserkészzetben ez sehol és semmikor nem ért jó véget.

Tehát: Mitől lesz vezető egy vezető? Attól, hogy kinevezik? Attól, hogy tud vezetni? Vagy attól, hogy elismerik? Vagy esetleg attól, hogy megválasztják? A magyar cserkészzetben is felmerültek ezek a kérdések és sokan, sokféle választ adtak rá. Szerencsére a cserkészzetben megvan az a lelki indíttatás, amit az előző részekben már több helyen hangsúlyoztam. Az alapvetés egyértelmű és ehhez nem kell tudományos magyarázat. Vezető az, akit követnek. A hazafias nevelés és az ország szempontjából viszont nem az a fontos, hogy vezetők legyenek, hanem az, hogy a vezetők jó irányba vezessék a vezetetteket, amihez a vezetőket is jó irányba kell képezni. Ha ennél egy picit tovább megyünk, akkor fontos lesz az is, hogy a vezetők vezetői, konkrétan a parancsnoki lánc tetején levő vezetők is olyanok legyenek, akiknek a példája a megfelelő, eredeti cél szerinti irányt mutatja.

A cserkész vezetőképzésről szóló rész hipotézise az, hogy a cserkészzetben lehetséges olyan vezetőképzési rendszert kialakítani, amely a vezetőket a hazafias nevelés szempontjából a megfelelő irányba állítva képzik ki és ezek a vezetők a későbbiekben akár tanárként, vagy katonatisztként, akár bármely más pozícióban alkalmas vezetők lesznek, hogy – immár nem csak cserkészek számára – olyan példát mutassanak, amely jobb és hazafiasabb irányba tereli az egész magyar társadalmat. Hogy a cserkészzet lelki elköteleződés nélkül nem létezhet, azt már korábban tárgyaltuk. A lelki elköteleződés és az Istenhez, hazához és embertársakhoz való érzelmi viszonyulás kialakítását a próbarendszer vonatkozásában elemeztem. A vezetőképzési rendszer arról szól, hogy olyan vezetőket találjunk és képezzünk, akik képesek ezt a viszonyulást a vezetettjeikben kialakítani. Ha viszont a vezetés kezdete a példa,

³⁰⁹ (Gr. Teleki, 1941) 9. old.

akkor fontos az, hogy a vezető először magában alakítsa ki az elköteleződést. Ezt a próbarendszer biztosítja és biztosítja azt a területet is, ahol a gyerekek közül a vezetők ki tudják választani azokat, akik alkalmasnak tűnnek arra, hogy a lelkiületet vezetőként tovább vigyék. A cserkészletben a vezetővé válásnak három tényezője van: a kiválaszt(ód)ás, a kiképzés és a megbízás.

A kiválasztás arról szól, hogy a gyerekek vezetői minden időben figyelik őket, hogy melyek azok a gyerekek, akik vezetőként, hangadóként, a játékban elől járva, vezetői hatással vannak a falkára. Ez alapvetően a belénk ivódott és tudat alatt létező falkaszellem megnyilvánulása.

A kiképzés egy tudatosabb dolog. A vezetők a kiválasztott gyereket tovább képzik, illetőleg beteszik az erre kialakított rendszerbe. A vezetőképzés rendszerét a szövetség tartja fenn, mivel a csapat szintjén nem is lehet, illetőleg nincs is értelme ilyen rendszert fenntartani. A vezetőképzőt nevezhetjük egy tanfolyamnak is. A köznyelv valószínűleg így hivatkozna rá, azonban a cserkészletnek sokkal több ennél. Mi csak VK-nak hívjuk és mindenki tudja, hogy ez mit rövidít. A cserkész gyerek ezen a ponton kerül ki először a csapatból és nyílik ki a szeme a saját közösségén kívüli világra cserkész értelemben. A dolog „tanfolyam” része is élmény, hiszen rengeteg olyan dolgot tanul, amire korábban is kíváncsi volt és olyan emberektől tanulja, akik maguk hitelesen tudják ezt a dolgot előadni. A gyerekek itt már nem csak cserkészkedni, hanem vezetni tanulnak. Személyes élményem az 1994-es őrsvezető képzésről, hogy a kiképzők fontosnak tartották, hogy a növendékek tudjanak szépen beszélni, ezért erre külön alkalmat szántak, amit egy idősebb cserkészvezető, Siki bá' tartott. Az ország nem cserkész része Sinkovics Imreként ismerte őt. Nekünk, tizenéves srácoknak elképzelhetetlen és hatalmas élmény volt, ahogy egyáltalán a terembe belépett és hozzánk úgy beszélt, mintha csak egy idősebb nagybácsi lenne. Azt gondolom, hogy az ő hitelességéhez a téma előadójaként nem férhet kétség. A VK legfontosabb üzenete, hogy a vezetőnek hitelesnek kell lennie és példát kell mutatnia. Ezt a kiképzőknek a saját példájukkal is mutatniuk kell, ahogy ez egyébként a katonai vezetők vonatkozásában is elvárás³¹⁰. A VK tehát tudatosítja a cserkészben, hogy a kiválasztása a vezetői szerepre megtörtént és ezek után a vezetettjei figyelni fogják az ő példáját. Hatékonyan vezetni csak úgy fog tudni, ha olyan példával jár elől a vezetettjei előtt, amit ő is követne.

A cserkészletben – mivel önkéntes mozgalom – nagyon jól megmutatkozik, hogy ki a hiteles vezető. A vezetés irányát szigorú, de önként vállalt törvények határozzák meg. Aki ezen

³¹⁰ (Szelei, Motiváció, tudatosság, vezetés, 2015), 208. old.

keretek között hiteles és az egész élete azt mutatja, hogy őt követni érdemes, az hiteles vezető lesz és vezetőket fog tudni képezni, első sorban a saját példájával. Teleki Pál úgy fogalmazott, hogy „Hatalmas erő az önakaratból való engedelmisség”³¹¹. Ha csak egy tanfolyamként, vagy játékként értelmezzük, akkor a cserkész VK „szívás”. Iskola mellett szombat-vasárnap el kell menni egy iskolaihoz hasonló oktatásra, ahol ki is kérdezik a tananyagot, majd az egésznek egy tábor a vége, ahol reggel 6 és este 9 között folyamatosan dolgozni kell és figyelik is, hogy hogyan teljesít az ember. Utána ráadásul először őrsvezető, majd segédtsízt, majd tsízt lesz az ember, ami minden egyes lépcsővel nagyobb felelősséget és több feladatot jelent úgy, hogy ezért valójában semmiféle fizetséget nem kap.

A megbízás: ha a vezető elvégezte a VK-t, vagyis ki van képezve, akkor a csapat vezetője megbízza a vezetői feladatával. Ez a harmadik faktor. A gyerek tudja, hogy ki van választva és felelőssége van abban, hogy a megbízatásához szükséges tudás megszerezze. A VK-ban meg is szerzi a szükséges tudást, majd ezt követően megkapja a megbízást is arra, hogy vezessen. Folyamatosan felelősség van a vállán és ez egyre nagyobb feladatokra készíti fel. A VK tematikája egyebekben nagyon hasonló a próbarendszerhez, de a retorikája sokkal több ennél és az üzenet inkább az utóbbiban található.

A cserkészlet lényege a kis közösségben cselekedve tanulás és az Isten, Haza, Embertárs szolgálatának hármasa. Az, hogy a gyerekeknek felelősségteljes, fontos feladatot adunk a magukról való gondoskodás és mások szolgálata tekintetében, ahol valóban hasznosak lehetnek és átérzhetik saját hasznosságukat és felelősségüket, illetőleg komolyan vehetik szolgálatukat és ezáltal saját magukat is. A vezetőképzés lényege pedig az, hogy ezt a szolgálatot be kell mutatni a gyerekeknek és vezetni kell őket az úton. Nem úgy mint egy parancsnok, nem is úgy, mint egy tanár, hanem inkább mint egy idősebb barát, vagy testvér.

A vezetőképzésnek a klasszikus magyar rendszerben három szintje van:

4. Őrsvezető
5. Segédtsízt
6. Cserkésztsízt

Különböző szövetségek azonos tematika mentén ugyan, de helyenként beiktatnak további szinteket, mint pl. a segéd-őrsvezetői képzés, vagy a cserkész-csapattsízi képzés és lehetnek különböző szakirányok is. A vezetőképzésnek és a képesítéseknek is mind megvannak a

³¹¹ (Teleki, 1991), 27. old.

maguk rituáléi és jelképei. Magukról a jelképekről – mivel rendkívül sokfélék és a dolgozat szempontjából nem releváns a jelentésük – terjedelmi okokból nem készíték részletes leírást. Annyit azonban általánosságban meg kell róluk említeni, hogy nagyon fontos identitásképző szerepük van. Talán a leginkább emblematisz a magyar cserkészletben az úgynevezett „kagylós” segédtszti képzés, amely onnan kapta a nevét, hogy az itt végzettek egy bőrszíjon függő kagylót kapnak a nyakukba, amit a nyakkendő köré fonva hordanak. A lényeg, hogy a tematika egységes, ezért ha egy cserkész a magáéhoz hasonló kagylót lát a társa nyakában, akkor tudhatja, hogy ugyanazt a tematikát, képzést és élményeket kapták meg és ugyanazon rituálék részesei voltak akkor is, ha egymástól akár sok ezer kilométerre, vagy több évtized különbséggel járták végig a képzést. Mivel ilyen képzés van Magyarországon, az USA-ban és Ausztráliában is, ezért nyilván nem lesznek azonosan a körülmények, de a tematika ugyanaz. Hasonlít ez ahhoz, amikor két öreg katonatiszt ugyanarra az akadémiára járt, ami által valamilyen szinten a szókincsük is közös. A cserkészletben ennek fontosságát mindenképpen hangsúlyoznom kell. A Magyar Honvédségben nem tisztem megítélni a jelenséget, vagy annak hiányát, mivel kutatásaim erre nem terjedtek ki, azonban azt meg kell jegyeznie, hogy a toborzás során ez a téma nem jelenik meg a Magyar Honvédségben, holott lenne létjogosultsága.

5.17. Javaslatok a magyar cserkészlet vonatkozásában

A fejezetnek van önálló hipotézise, amely szerint a cserkészlet szervezetével és módszerével alkalmas arra, hogy támogassa a hazafias nevelést. Ezzel együtt – mint minden ember alkotta dolgról – a cserkészletéről is meg kell állapítani, hogy nem tökéletes. Azt nem állíthatom, hogy a javaslataim megfogadása tökéletessé fogja tenni a cserkészletet, azonban azt határozottan állítom, hogy a disszertáció megállapításai és tudományos következtetései nyomán olyan javaslatokat fogok tenni, amelyek a cserkészlet fejlesztését szolgálják az eredeti alapítói elképzelés szellemében. Határozottan állítom, hogy nem célom a cserkészletet bármilyen formában a honvédelem alrendszere alá betagozni és javaslataim sem irányulnak ilyen célra. Célom az, hogy a hazafias nevelés érdekében tevékenykedő szervezetek kihasználják a szinergiákat az önállóságuk megtartása mellett. Magyarország mai demokratikus berendezkedése mellett véleményem szerint semmi szükség arra, hogy egyik szervezet a másikkal egyesüljön, vagy függőségbe kerüljenek egymástól. Ugyanakkor az erőforrások szűkössége miatt határozottan javaslom, hogy amikor az erőforrások hatékonyabb kihasználására lehetőség nyílik, akkor azt a lehetőséget ragadjuk meg!

5.17.1. Hasznosítsuk az öregek tapasztalatát!

A cserkész módszer alapja a cselekedve tanulás. Az idősebb, vagy egyébként tapasztaltabb vezetők saját példájukkal és útmutatásukkal segítik a fiatalabb társaikat az úton. Az idősebbek tapasztalata tehát érték. Az idősebbek bölcsessége egy ifjúságnevelő rendszer alapvető értéke, amelyet a benne található bölcsék hordoznak. Ennek megfelelően őket személyükben is meg kell becsülni és tudásukat is használni kell. Ugyanígy van ez a haderőben. Nem véletlenül olyan népszerűek pl. az idősebb amerikai tábornokok emlékiratait, amelyek közül többet magam is idéztem ebben a dolgozatban.

5.17.2. A civil életben sikertelen ember nem alkalmas cserkészvezetőnek

A cserkészlet az életre készít fel, nem pedig fordítva. Ennek megfelelően a cserkészletben olyan példákat állítunk magunk elé és olyan vezetőket választunk magunknak, akiktől az életről lehet tanulni. Aki tehát csak a cserkészletben sikeres, de a civil életében nem, az nem alkalmas arra, hogy példa legyen a cserkészlet számára, vagyis nem alkalmas cserkészvezetőnek. A sikernek természetesen sok fokmérője lehet. Nem állítom, hogy csak az lehet cserkészvezető, aki milliárdos, vagy hadsereg tábornok. A cserkészlet ugyanakkor egy önkéntes mozgalom, ahol minden vezetőnek van civil foglalkozása és saját családja, vagy közössége. Ha ezekben sikertelen (pl. huzamosabb ideig munkanélküli, többször elvált, stb.) és csak a „cserkészletben éli ki magát”, akkor nem lehet jó példa a vezetettjei számára sem. Ennek megfelelően ki kell alakítani azt a rendszert a cserkészletben, amely biztosítani tudja, hogy az lehessen vezető, akinek az élettapasztalata és példája megfelelő lehet a vezetettjei számára.

5.17.3. Összmagyar vezetőképzés

A vezetőképzés rendszerét a magyar cserkészlet 1990 óta számos formában próbálta megreformálni, de valójában az egységesítés irányába egyik reform sem hatott. Társadalmi szervezetről lévén szó, semmilyen szervezeti, vagy módszertani változást nem lehet erőszakkal lenyomni a tagság torkán. Ezért ennek egy hosszú, kiérlelt folyamatnak kell lennie, amelyben az összes szövetségnek részt kell vennie és utána a közös munka eredményét mindenkinek el kell fogadnia. A javaslatom abban áll, hogy az egyes szövetségek által szervezett vezetőképzőkben minden esetben vegyenek részt olyan kiképzők, akik más szövetségben szolgálnak. Így lehetséges lesz, hogy az ezzel kapcsolatos tudás minden magyar cserkészszövetségben hasonló legyen. Ezzel párhuzamosan meg kell teremteni a fórumát a beszélgetésnek, amely a VK-ról szól. Ennek a beszélgetésnek megvan

a szellemi előképe is, Teleki Pál ábrahámhegyi³¹² munkacsoportjában. Összességében elmondható, hogy a magyar vezetőképzés tematikája jelenleg van annyira egységes, hogy lehessen belőle egy valóban egységes vezetőképzést csinálni. Ehhez valójában csak egységes akaratra van szükség.

5.17.4. Egységes próbarendszer

A próbarendszer fejlesztése folyamatos feladat, hiszen a világ folyamatosan változik. A problémafelvetések között elemeztem az információs társadalom által jelentett kihívásokat, amelyek arra mutattak, hogy a technológiai fejlődés nemcsak, hogy gyorsul, de még a gyorsulás üteme is gyorsul, ami miatt az alkalmazkodás egyre nehezebb. Ennek megfelelően a próbarendszer és az életre felkészítő tudás is egyre nehezebben tart lépést a fejlődéssel. Ebből logikusan következik, hogy a próbarendszer állapota sem lehet statikus. A fejlesztési munka hatékonysága pedig sokkal jobb, ha többen dolgoznak a fejlesztésen és a munka lehetőség szerint koordinált. A próbarendszer és a VK a cserkészlet pedagógiai alappillérei, amelyeket együtt lehet igazán hatékonyan fejleszteni.

5.17.5. Cserkész fel a netre!

A próbarendszer és a VK tematikája is tartalmaz felelősségteljes internethasználatra és digitális eszközök használatára vonatkozó anyagokat, azonban ezt nem tartom elegendőnek. A mindennapi életben is olyan mennyiségű eszköz áll az emberek rendelkezésére a virtuális térben, ami alapjaiban változtatja meg életünket, munkánkat és a körülöttünk levő világot. Ennek a cserkészletre is megvan a maga hatása akkor is, ha az idősebbek nem vesznek róla tudomást. Ezeket az eszközöket, amelyek segítenek pl. a munka megszervezésében, vagy a kommunikációban, használni kell a cserkészletben is, használatuk pedig azt jelenti, hogy azt tanítani kell a vezetőknek. A COVID-19 járvány kapcsán előállott helyzet miatt az utóbbi időben számos olyan alkalomra került sor, amikor elektronikusan kellett üléseket, egyeztetéseket tartani. Ez a cserkészletben is így volt, azonban pl. kiképzésre, vagy programszervezésre a legritkább esetben használunk, vagy akár fejlesztünk alkalmazásokat. A cserkészletcsapatok, őrök munkaterve például tipikusan olyan, egyébként speciális terv, amelynek elkészítéséhez és nyomon követéséhez lehetne alkalmazást fejleszteni. A cserkészlettáborok és portyák szervezése, programok egyeztetése, vagy akár csak egy tábori keretmese kellékeinek tervezése és beszerzése megint olyan feladatok, amelyekre

³¹² 1939-41 között Ábrahámhegyen jöttek össze Teleki Pál hívására cserkészvezetők, hogy a cserkészlet pedagógiai programját újra átgondolják. – forrás: <https://www.cserkesz.hu/vezetok/nevelesi-koncepcio/a-cserkeszmozgalom-keretei/cserkeszmodszert> - letöltve 2020. 06. 16.

vonatközöleg egy-egy nagyobb, vagy régebbi csapatnál komoly tudás gyűlt össze, amit közkinccsé lehet tenni. Ezek hatékonysága nagyságrendekkel javítható az informatikai támogatás segítségével.

5.17.6. Együtműködés a honvédelem rendszerével

Előre bocsátom: nem a cserkészzet militarizálását javaslom és azt sem, hogy a cserkészzet valamilyen formában tagozódjon a honvédelem rendszerébe. Azt be kell ismerni, hogy ami a cserkészzetben katonai eredetű, azt valószínűleg a katonák tudják legjobban csinálni. Lehet a cserkészeknek saját elképzelésük ezekről a dolgokról, de a katonák profik. BP nem véletlenül hozta onnan ezt a fajta tudást. Aztán vannak persze olyan dolgok, amikben a katonák nem profik, mert nem tartozik a feladatkörükbe. Ezekben a területeken vagy nem kell együttműködni, vagy lehet cél a „barátkozás”, ahol tapasztalatokat osztunk meg és mindenki tanítja a másikat.

Azt pl. fontosnak tartom, hogy alaki kiképzés tekintetében a cserkész alakítás legyen szép és szabályos. Ezt a katonáktól lehet a legjobban megtanulni. Ugyanígy hasznosnak tartanám, ha bizonyos tábori eszközök a cserkészzetben hasonlóak, vagy azonosak lennének a Magyar Honvédség által használt eszközökkel. A legegyszerűbb példa erre az, hogy ha egy cserkész valaha szolgált GH-ban, akkor neki már biztos nem kell megtanítani, hogy hogyan kell felállítani egy 63M rajsátrat. Az együttműködés rendszerének kialakítására számos javaslat áll most is rendelkezésre. A keretek jelenleg is megvannak, hiszen Magyarország Kormánya és a HM külön is kötött együttműködési megállapodást a Magyar Cserkészszövetséggel.

A lényeg, hogy egy részről a MH-nak nem lehet az az elvárása, hogy a cserkészzet kiképzési feladatokat, vagy azok egy részét átvegye, vagy előképzési feladatokat lásson el. A jelenlegi rendszerben az előképzés egyébként is nehezen értelmezhető feladat. Másik oldalról őrizkedni kell attól, hogy a cserkészzet belülről váljon militarista szervezetté. A katonai gyökerek fenntartása mellett – ahogy az 1920-as években sikerült az egyensúlyt megtalálni³¹³ - tisztában kell lenni azzal, hogy a cserkészzet nem honvédségi feladatot vesz át, hanem „humán nyersanyagot szállít be” a honvédelem rendszerébe. Megfelelő együttműködés esetén a honvédelem rendszere olyan „beszállítót” nyer, amely első osztályú nyersanyagot tud szállítani.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy a magyar cserkészzet minden elemével együtt úgy teljes, kerek egész, ahogy van. Ebben benne van az alapító és a magyarországi meghonosítók

³¹³ (Bodrossy, A cserkészmozgalom nemzeti jelentősége, 1931), 236. old.

zsenialitása is. Számos helyen és esetben próbáltak „valami hasonlót” létrehozni apró picit változtatásokkal, de ezek a kísérletek rendre kudarcba fulladtak. Elég itt az ebben a dolgozatban is említett Órszem mozgalomra, vagy az Úttörők Szövetségre gondolni, amelyek mind csak egy kicsit akartak módosítani az eredeti elgondoláson. De láthatjuk, hogy ugyanez történik³¹⁴ az USA cserkészszövetségével a BSA-val is, amikor megpróbál engedni a liberális nyomásnak és elfordul az alapító eredeti szándékától³¹⁵.

Az itt megfogalmazott javaslatokon kívül természetesen még rengeteg ötlet és javaslat kering cserkész körökben, amelyeket itt terjedelmi okokból nem áll módomban mind kifejtetni, azonban a hazafias nevelés szempontjából leglényegesebbeket megemlítettem.

5.18. Részösszegzés az 5. fejezethez

A cserkészetéről szóló fejezetben bemutattam a cserkészet lényegét és vázlatos történetét, valamint a magyar cserkészet specialitásait ide értve a magyar cserkészet összmagyar jellegét és a trianoni határainkon kívül működő magyar cserkészszövetségeket is. A módszerek, a szabályok és a képzési rendszer bemutatásával igazoltam, hogy a magyar cserkészet valóban alkalmas arra, hogy az állam által kitűzött hazafias nevelési célokat megvalósítsa. A fejezet végén tettem néhány javaslatot arra vonatkozólag, hogy a cserkészet rendszerét miként lehetne fejleszteni, illetőleg az állam és a cserkészet közös célrendszerét miként lehet közelíteni egymáshoz a szinergiák jobb kihasználása érdekében.

6. Összefoglalás és a tudományos eredmények bemutatása

6.1. A dolgozat megállapításainak összefoglalása általában

A disszertáció fő hipotézise a következő volt: A Magyar Államnak a jelenlegi politikai berendezkedés mellett vannak eszközei a hazafias és honvédelmi nevelési célok elérésére. Ezen eszközöknek és intézményeknek elsődleges feladata azonban nem a hazafias nevelés szervezése, vagy végrehajtása. Elmondható továbbá, hogy ez az állami intézményrendszer viszonylag drágán és alacsony hatékonysággal működik. Az állami intézményrendszer ugyanakkor az egyetlen, amely garantálni tudja, hogy a hazafias nevelés tartalma, tananyagai eljutnak minden iskolás gyerekhez. Az intézményrendszer ráadásul – ahogy a dolgozat során beláthattuk – nem az egyetlen eszköz. Az államnak megvan minden jogalkotási eszköze más intézmények és rendszerek támogatásához. Van ezen kívül olyan állami vagyoni, amelyet

³¹⁴ (Konstantinovics, 2019.)

³¹⁵ (Baden Powell, A boldogulás ösvényén, 2004) 170. old.

lehet más intézmények és szervezetek érdekében úgy használni, hogy azok a hazafias nevelés célját szolgálják.

Az állami intézményrendszernek két olyan alrendszere van, amely a disszertáció szempontjából releváns lehet: a honvédelem alrendszere, illetőleg oktatás alrendszere. Láthattuk, hogy ezek közül jelenleg egyik sem tekinti elsődleges feladatának a gyerekek hazafias, vagy honvédelmi nevelését.

6.2. A honvédelem alrendszerének hipotéziseivel kapcsolatos megállapítások

A dolgozat vonatkozó részében bemutattam annak a felmérésnek az eredményeit, amelyet a Magyar Honvédség vezetői körében végeztem a hazafias nevelésről alkotott nézeteikről. Korábban ilyen felmérés tudomásom szerint nem készült. A felmérés eredménye tudományos eredményként szolgálja a hazafias nevelés és a honvédelem utánpótlásának célját. A fejezetben bemutattam a Honvédelmi Kötelék programot, amely a később (a HM-től független köztestületként) megalapított Honvédelmi Sportszövetség feladatait kezdte el megvalósítani a HM szervezetén belül.

A honvédelem alrendszere első sorban a haza fegyveres védelmére fókuszál és éppen csak a toborzás szempontjából releváns korosztály bevonására van kapacitása. A Magyar Honvédség társadalmi kapcsolatai elégtelenek és nincsenek eléggé átgondolva ahhoz, hogy a magyar katona a társadalom hazafias nevelésének eszköze legyen. A katonai vezetők 100%-a 2003 előtt kezdte pályáját, ami miatt vannak saját emlékeik a sorkatonaságról, de nincsenek felkészülve a valódi munkaerőpiaci versenyre. Ugyanakkor látni kell, hogy a Magyar Honvédség ma már semmilyen formában nem kitüntetett szereplője a munkaerőpiacnak és szükséges lenne olyan stratégia és hozzá intézkedési terv megalkotása, amellyel a Honvédség ezt a kitüntetett szerepet valamilyen módon vissza tudja szerezni.

A magyar katonai vezetők a katonai előképzés szervezetét látják bármely rendszerben, vagy szervezetben, amely hazafias neveléssel foglalkozik. Ennek megfelelően minden olyan gyereket, akinek a képzésére egy szervezet pénzt költ, vagy akibe energiát fektet és utána nem lesz katona, vagy legalább rendőr, veszteségként, pénzkidobásként könyvelnek el. A Honvédelmi Minisztériumnak nincs publikált stratégiai elképzelése a honvédséggel kapcsolatos szemléletformálásra és a társadalmi kapcsolatok fejlesztésére.

A Honvédelmi Sportszövetség létrehozatala hatalmas eredmény, ugyanakkor a fejlesztés jelenlegi stádiumában nem látszik az a hozzáadott érték, ami miatt a szövetséget létrehozták

és nem látszik az sem, hogy hogyan és milyen hozzáadott értéket kívánnak teremteni az eddigiekhez képest.

Mindezekkel együtt lehetséges olyan szervezetet létrehozni, amely a HM felelősségi körén belül helyezkedik el és az ifjúság hazafias és (vagy) honvédelmi nevelésével foglalkozik. Egy ilyen szervezet létrehozatalának megvan a maga sajátos szempontrendszere, amelyet a dolgozatban bemutatam. Természetesen az általam bemutatott modell nem az egyedüli lehetséges, azt azonban igazoltam a dolgozatban, hogy a HS ma nem eszerint a szempontrendszer szerint működik.

6.3. Az oktatási alrendszer hipotéziseivel kapcsolatos megállapítások

Az oktatási alrendszerre vonatkozó fejezetben a következő tudományos eredményeket is hozó kutatásoka folytattam le:

Egy kérdőíves felméréssel felmértem a magyar középiskolák hazafias neveléssel kapcsolatos gyakorlatát.

Egy köznevelési tárgyú kormányelőterjesztés tartalmát és elfogadásának folyamatát feldolgoztam egy esettanulmányban, bemutatva azon keresztül, hogy a hazafias nevelés bizonyos elemeivel kapcsolatos változtatásokat hogyan lehet keresztülvinni a köznevelés alrendszerén.

A kutatások alapján egyértelműen látszik, hogy a jelenlegi oktatási rendszer alapvetően a gyerekek individuális fejlesztésére alapít, ami nem támogatja azt a nevelési célt, hogy a gyerekekből közösségeket kell képezni. Az oktatási rendszernek jelen pillanatban nem célja, hogy együttműködő közösségeket hozzon létre, ezért nem szabad meglepődni azon, hogy ezek az együttműködő közösségek nem is jönnek létre.

A jelenlegi oktatási rendszer teljesen esetleges módon foglalkozik a hazafias és honvédelmi neveléssel, mint céllal. Horizontális célként szerepel a tantervekben, azonban a gyakorlati szempontok vonatkozásában nincs képzés, vagy tananyag a tanárok módszertani képzésében.

Az oktatási rendszerben két olyan pont van, amelyeknél fogva az állam hatékonyan be tud avatkozni a hazafias nevelés rendszerébe: az egyik a Nemzeti Alaptanterv, a másik pedig a tanárképzés rendszere. A kettőnek együtt kell történnie, különben az egyik kioltja a másik által előidézett pozitív hatást. Tudni kell, hogy ezeket a hatásokat 15-20 éves időtávon lehet egyáltalán mérni, így tervezésüknek is ennek figyelembevételével kell történnie. A

tanárképzés kérdése viszont alapvetően a képzők képzésének kérdése, tehát felsőoktatási problémáról is van szó.

Az oktatási rendszerben természetesen lehet részleges reformokat bevezetni. A dolgozat részét képező esettanulmányban bemutattam, hogy a pusztai kezes küzdősportok és a lövészet, mint két honvédelmi szempontból fontos sportág iskolai oktatását milyen intézkedések mentén lehet bevezetni. Bizonyítottam, hogy ez megfelelő politikai szándék megléte esetén lehetséges, azonban azt nem a honvédelem alrendszere, hanem az oktatás alrendszere felől lehet a leghatékonyabban végrehajtani.

6.4. A magyar cserkészettel kapcsolatos hipotézisek igazolása

A magyar cserkészetről szóló fejezetben bemutattam a magyar cserkészetet. A magyar cserkészet vázlatos története alkalmas arra, hogy keretbe foglalja a magyar cserkészet képzési és próbarendszerének bemutatását: ez utóbbi leírást hadtudományi szempontok figyelembe vételével elsőként tettem meg, így ez új tudományos eredménynek tekinthető.

A magyar cserkészet, mint mozgalom, illetőleg a Magyar Cserkészszövetség, mint társadalmi szervezet Magyarországon, A Magyar Cserkészszövetségek Fóruma és tagszervezetei pedig világszerte a magyarságot összefogva olyan rendszert működtetnek, amely alkalmas a hazafias nevelési célok elérésére. A cserkészet ezt a feladatát önkéntes alapon, civil szervezetek keretei között teljesíti minimális állami támogatás mellett.

Tekintettel arra, hogy a kutatásom eredménye az, hogy a cserkészet – bár limitált a befogadóképessége – a bemutatott állami alrendszereknél nagyságrendekkel költséghatékonyabban éri el a kívánt nevelési célt, a dolgozatban javaslatot is teszek arra, hogy az állam, illetőleg a cserkész mozgalom mely területeken tudná bővíteni az együttműködését annak érdekében, hogy a cserkészet több magyar gyerek vonatkozásában tudja kifejteni nevelési tevékenységét.

A magyar cserkészet képzési és próbarendszere minden olyan célt teljesít, amelyet a hazafias és honvédelmi nevelési célok között a korábbi fejezetekben megfogalmaztunk és amelyeket ilyen célként az állam deklarált. Ennek megfelelően a magyar cserkészet kifejezetten alkalmas arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelési célokat megvalósítsa.

A cserkészet önkéntes szervezet és ebben rejlik hatékonysága is. Ennek megfelelően a nagy arányú közvetlen anyagi támogatás csak ront a hatékonyságon, azonban lehet találni olyan módszereket, amelyekkel a cserkészmozgalom indirekt támogatása útján a nevelés hatékonysága tovább javítható. Ezek közül talán a leghatékonyabb eszköz az, ha a

cserkészek tevékenységéhez szükséges eszközöket és ingatlanokat biztosítjuk számukra. Ez leginkább táborozási eszközök, felszerelések, valamint táborozásra alkalmas erdők kedvezményes, vagy ingyenes, a táborok idejére való kölcsönadásával érhető el. Abban az esetben, ha ezek az eszközök típusukat tekintve azonosak a MH által rendszeresített eszközökkel, akkor ezzel a kérdéses eszközök használatára a cserkészek ki lesznek képezve, ami jelentős könnyebbség lehet szükség esetén.

6.5. A disszertációban foglalt tudományos eredmények

A dolgozat elején megfogalmazott hipotézisek igazolását, illetőleg cáfolatát követően a disszertációban a következő tudományos eredményeket fogalmazom meg:

1. Bizonyítottam, hogy honvédelem kormányzati alrendszerén belül lehetséges létrehozni egy hazafias neveléssel foglalkozó országos iskolai versenyrendszert, és az azt működtető szervezetet, de az így létrehozott szervezet a mai állami és társadalmi berendezkedés mellett nem fog organikusan tömegszervezetté fejlődni.
2. Bemutattam, hogy magyar köznevelés rendszerében a közösségre nevelés, a csapatmunka és ezáltal a hazafias nevelés cél- és eszközrendszere háttérbe szorul, mert elsősorban a gyerekek individuális fejlesztésére fókuszál.
3. Igazoltam, hogy - jóllehet a hazafias nevelés cél- és eszközrendszerének előtérbe helyezése és a köznevelés rendszerének megváltoztatása igen időigényes és bonyolult folyamat – napjaink negatívan erősödő biztonsági folyamatai szükségessé teszik az ilyen irányú kutatásokat és fejlesztéseket.
4. Bizonyítottam, hogy a magyar cserkészeten kívül ma hazánkban nem létezik hasonló kvalitású kezdeményezés, amely a hazafias nevelési célok megvalósítását tűzi zászlajára.
5. Bemutattam, hogy a magyar cserkészeti képzési és próbarendszer minden olyan célt teljesít, amelyet a hazafias és honvédelmi nevelési célok között az állam deklarált, így kifejezetten alkalmas arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelési célokat megvalósítsa ezért indokolt, hogy a civil-katonai együttműködés fókuszába kerüljön.

7. Ajánlások a dolgozat eredményeinek gyakorlati felhasználására

2013 óta folytatott kutatómunkám során az állami intézményrendszer és a közigazgatás számos területét volt alkalmam megismerni. Ezeket a tapasztalatokat természetesen felhasználtam a dolgozatnak az elkészítésében is.

A dolgozatban bemutattam, hogy a hazafias nevelés feladatrendszere – amennyiben arra állami feladatként tekintünk – egyaránt tartozik a köznevelésért és a honvédelemért felelős minisztériumok feladatkörébe. A formai keretek kialakítása mindenképp a köznevelési alrendszer feladata, ugyanakkor a tartalmi elemek és a hazafiságnak a honvédelemmel való összefüggését mutató elemek jelentős részét a honvédelemért felelős tárca szakemberei tudják hozzáadni a rendszerhez. Azt gondolom, hogy a dolgozat használható a honvédelem és a köznevelés állami alrendszerei közötti összefüggések megértéséhez. Jól alkalmazható továbbá a honvédelemmel kapcsolatos oktatási tartalmak köznevelési rendszerbe való illesztése során.

A magyar cserkészetet bemutató fejezet véleményem szerint alkalmas arra, hogy a hadtudománnyal foglalkozó szakemberek jobban megértsék a magyar cserkészet lényegét. Azon belül is nagyon fontosnak tartom azt, hogy a hadtudomány számára világos legyen, hogy mik a magyar cserkészet értékei a honvédelem szempontjából. Bemutattam, hogy a cserkészetet mire lehet használni és mire nem lehet használni. Bemutattam azt is, hogy hol vannak az együttműködés lehetséges területei, amelyek mind a honvédelem, mind a cserkészet számára hasznosak. Ezzel együtt látni kell azokat a területeket is, amelyeken az együttműködés csak látszólag szolgálja a felek érdekeit, de valójában kifejezetten káros is lehet.

A cserkészet lényegének megértését személy szerint kifejezetten fontosnak tartom a honvédelem ügye szempontjából, mivel a haderő társadalmi kapcsolatainak egy olyan – jelenleg kihasználatlan – területéről beszélünk, amely a dolgozatban bizonyítottak szerint igen jelentős potenciált hordoz magában. Ez a potenciál az együttműködés területeinek további kutatása, a dolgozatban megfogalmazott javaslatok kipróbálása és a tapasztalatok tudományos igényű feldolgozása által tovább bővíthet.

Összefoglalva tehát a dolgozatban megfogalmazott tudományos eredmények véleményem szerint a gyakorlatban is hasznosíthatóak a HM mindenkori társadalmi kapcsolatokért felelős szervezeti egysége számára és bízom benne, hogy munkám eredménye valóban hasznosulni is fog ezen a területen.

Az értekezés benyújtójának a témakörből készült publikációs jegyzéke

- Lacsny, M. (2015). A Honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai. *Sereg Szemle*, 13(2-3), 143-153.
- Lacsny, M. (2016). The Trinity of Civil-Military Relations and Their Connection to Patriotic and Military Education in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, XI.(4), 46-57.
- Lacsny, M. (2016). Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében. *Honvédségi Szemle*, 144(1), 112-121.
- Lacsny, M. (2016.). A Honvédelmi Kötelék elnevezésű program tanulságai és a fejlesztés lehetséges irányai. *Honvédségi Szemle*, 144(4), 142-149.
- Lacsny, M. (2016). A tartalék tartaléka. A hadtudomány és a XXI. század. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Lacsny, M. (2017). Egy honvédelmi neveléssel foglalkozó szervezet fejlesztésének szempontjai. *Honvédségi Szemle*, 145(6), 134-144.
- Lacsny, M. (2017). A hazafias és honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (1.). *Honvédségi Szemle*, 145(2), 134-144.
- Lacsny, M. (2017). A hazafias és honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (2.). *Honvédségi Szemle*, 145(3), 146-153.

Hivatkozások

Jogszabályok:

- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet - a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. (dátum nélk.).
- 1138/2014. (III. 14.) Korm. határozat a védelmi felkészítés egyes kérdéseiről. (2014. 03 14).
- 1611/2017. (IX. 5.) Korm. Határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges feltételek biztosításáról. (dátum nélk.).
1808. évi VII. Törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról. (dátum nélk.).
1868. évi XXXVIII. Törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. (dátum nélk.).

1872. évi XVI. Törvénycikk a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia felállításáról.
(dátum nélk.).
1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről . (dátum nélk.).
1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről. (dátum nélk.).
1959. évi IV. tv a Polgári törvénykönyvről. (dátum nélk.).
1993. évi IV. törvény az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek
vagyonelszámoltatásával összefüggő intézkedésekről . (dátum nélk.).
2011. évi CXC. törvény a Nemzeti köznevelésről . (dátum nélk.).
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges
jogrendben bevezethető intézkedésekről. (dátum nélk.).
2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről . (dátum nélk.).
2018. évi L. törvény Magyarország 2019. évi központi költségvetéséről. (dátum nélk.).
- 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról. (dátum
nélk.).
- 51/2012. (XII. 21.) EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről.
(dátum nélk.).

Az 1777-iki Ratio Educationis. (1913). Forrás: <http://mek.oszk.hu/06500/06559/06559.pdf>

Folyóiratcikkek:

- Andrásfalvy, B. (2020. 03 30). Trianon nem csupán az első világháború következménye!
https://vasarnap.hu/2020/03/30/andrasfalvy-trianon-nem-csupan-az-első-világháború-következménye/?fbclid=IwAR0-g_YFYGuAL-T6J3E9c-0eVw9U7E-sQ0xetRmiEM7p-NPCz70j1XSLJ6E. (G. Tóth, Kérdező:) Vasárnap.hu.
- Bábosik, I. (1998. 4). Nemzettudat, nemzeti szocializáció, hazafiság. *Iskolakultúra*, old.: 40-47.
- Bodrossy, E. (1931). A cserkészmozgalom nemzeti jelentősége. *Magyar Katonai Szemle*(2), old.: 234 - 237.

- Bodrossy, E. (1934). A cserkészmozgalom értéke katonai szempontból. *Magyar Katonai Szemle*, 241-244.
- Bodrossy, E. (1935). Cserkész testnevelés. *Magyar Katonai Szemle*, 74-80.
- Boellstorff, T. (2013. 10 07). Making big data, in theory. *First Monday*, 18. Forrás: <https://firstmonday.org/article/view/4869/3750>
- Bolvári-Takács, G. (2011). A Magyar Szocialista Munkáspárt művészetpolitikájának fő vonásai, 1956–1989. *Útközben. A Neveléstudományi Doktori Program Évkönyvei*, 279-299. Letöltés dátuma: 2020. 05 31, forrás: http://real.mtak.hu/21386/1/MSZMP_muveszetpol_Bolvari_u_212008.390608.pdf
- Czank, L., & H. Varga, K. (2012.. 4.). Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban 2. rész. *Képzés és Gyakorlat*, old.: 167-176. old.
- Fürstné Kólyi, E. (1998. 4). Identitás, Biztonság - A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. *Iskolakultúra*, old.: 95-100. old.
- H. Varga, K. (2015/1-2 - 69-84. old.). A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben - a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig. *Képzés és Gyakorlat*.
- Hajdu, T. (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2020.. 06 13, forrás: A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű monarchiában: <https://epa.oszk.hu/00000/00018/00023/08.htm>
- Hajdu, T. (2003). *A hadkötelezettség és a haza védelmének eszménye a soknemzetiségű monarchiában*. Letöltés dátuma: 2020.. 06. 19., forrás: Hadtörténelmi Közlemények 116. évfolyam 1. sz.: <https://epa.oszk.hu/00000/00018/00023/08.htm>
- Illéssy, M., & Csizmadia, P. (2015). A társadalmi integráció intézményi környezete: a jóléti államok sokféleségének elméleti megközelítései. *Socio.hu*, 105-130.
- Jankó, F., Móricz, N., & Pappné Vancsó, J. (2010). KLÍMAVÁLTOZÁS: TUDOMÁNYOS VITÁK ÉS A TÁRSADALOMFÖLDRAJZ FELADATAI. *Földrajzi Közlemények*, 405-418.
- Kaiser, F. (2018). Túlnépesedés, erőforrás szűkösség, „élettér” konfliktusok. *Confessio*.
- Kozma, T. (2009). Tanárképzés a Bologna-folyamatban. *Educatio*, 273-279.

- Kurzweil, R. (2001. 03 01). *The Law of Accelerating Returns*. Letöltés dátuma: 2020. 07 13,
forrás: KurzweilAI.net:
<http://www.kurzweilai.net/articles/art0134.html?printable=1>
- Lacsny, M. (2015/2-3 143-154. old.). A honvédség által indított, a civil védelmi képesség fejlesztését célzó program tervezésének és kialakításának szempontjai. *Sereg Szemle*.
- Lacsny, M. (2016/1 - 112-121. old). Honvédelmi Kötelék – ígéretes kezdeményezés a civil honvédelmi képesség fejlesztésének érdekében. *Honvédségi Szemle*.
- Láng, e. a. (2006). *A GLOBÁLIS KLÍMAVÁLTOZÁS: HAZAI HATÁSOK ÉS VÁLASZOK*. Budapest: A „VAHAVA” projekt Tudományos Tanácsa.
- Marcial, L. H., & Hemminger, B. M. (2010). Scientific data repositories on the Web: An initial survey. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(10), 2029-2048. Forrás:
https://www.researchgate.net/publication/220432653_Scientific_Data_Repositories_on_the_web_An_initial_survey
- Moore, G. E. (1965). Még több komponens megvalósítása az integrált áramkörökben. *Electronics Magazine*.
- MTI. (2011. 01 10). Húsz éve volt a horvát-magyar fegyverszállítási botrány. *Múlt-Kor*.
- Múlt Kor, MTI. (2016. 10 24). *Múlt-Kor*. Forrás: Taxisblokad - Négy örült nap krónikája:
http://mult-kor.hu/20101025_taxisblokad_negy_orult_nap_kronikaja
- Shannon, C. E. (1948.. July, October,). A Mathematical Theory of Communication. *The Bell System Technical Journal*, Vol. 27, , 379–423, 623–656,.
- Sík, S. (1935). Emberebb ember. *Fiatal magyarság*, 141-146.
- Stummer, J. (2017). A Katonai alapismeretek tantárgy szerepe a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. *Hadtudományi Szemle*, 481.
- Szelei, I. D. (2012. november). A mindennapok pedagógiája a parancsnoki, vezetői munkában. *Honvédségi Szemle*, 56 - 58.
- Szelei, I. D. (2015). Motiváció, tudatosság, vezetés. *Hadtudományi Szemle*, 204 - 211.
- Szenes, Z. (2012). A Magyar Honvédség átalakítása (1989–2012). *Honvédségi Szemle*(6), 5-11.

- Szolár, É. (2009). A Bologna-folyamat kritikai fogadtatása a felsőoktatás-kutatás irodalmában. *Magyar Pedagógia*, 147-167.
- Szurmay, T. (1933). Cserkészlet és Honvédelem. *Magyar Katonai Szemle*(9), old.: 54-62.
- T. Molnár, G. (2008). Klebelsberg Kuno iskolareformjai a közoktatásban. *Módszertani Közlemények*, 3-10.
- Tarján, M. T. (dátum nélk.). 1938. március 5. | *Darányi Kálmán meghirdeti a győri programot.* Forrás:
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1938_marcius_5_daranyi_kalman_meghirdeti_a_gyori_programot/
- Tél, T. (2010). Bologna vagy tanárképzés? - Tények és szubjektív megjegyzések a természettudományos tanárképzésről. *Fizikai Szemle*, 100.
- Vertonghen, J., & Theeboom, M. (2010. december 1.). The social-psychological outcomes of martial arts practise among youth: a review. 2010 Dec 1. *J Sports Sci Med.*, 528-537.
- Vitéz Kisbarnaki Farkas, F. (1933). A IV. Világjamboree. *Magyar Katonai Szemle*, 228 - 233.

Könyvek, könyvfejezetek:

- András, D. R. (1999). *Vízicserkészek túrákönyve*. Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Atkinson, R. C., & Hilgard, E. (2005). *Pszichológia*. Budapest: Osiris.
- Babos, T. (2007). *Az európai biztonság öt központi pillére*. Budapest: Zrínyi.
- Baden Powell, R. (2004). *A boldogulás ösvényén*. Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Baden Powell, R. (2016). *Scouting for Boys - Cserkészlet fiúknak*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség.
- Bakay, K. (1989). *Ragyogj, Cserkészliliom!* Budapest: Metrum.
- Bánlaky, J. (1928-42). *A magyar nemzet hadtörténelme*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó vállalata.
- Bihari, M., & Pokol, B. (1996). *Politológia*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Bötkös, F. (1988). *Múlt és Jelen: Az MHSZ négy évtizedes Története*. Budapest: Zrínyi.
- Bruneau, T. C.–M. (2013). *The Routledge Handbook on Civil–Military Relations*. New York: Routledge.
- Buzan, B., & Weaver, O. (2003). *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Colorado: Lynne Rienner.
- Cholnoky, J. (1929). *Magyarország földrajza*. Budapest: Franklin Társulat.
- Cholnoky, J. (1936). *A Föld és élete, Világrészek, országok, emberek I*. Budapest: Franklin-Társulat.
- Clausewitz, C. v. (2014). *A háborúról*. Budapest: Zrínyi.
- Cohen, E. A. (2003). *Supreme Command*. New York: Random House.
- Csákváry, F., & Hermann, R. (2012). The army of the Horthy era. In *Illustrated Military History of Hungary*. Budapest: Zrínyi.
- Csíkszentmihályi, M. (2019). *Flow - Az élmény pszichológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Emódi, L. (2016). *A Regnum Marianum története 1900 - 1970*. Budapest: Regnum Marianum.
- Faragó, K. (2005). A döntéshozatal pszichológiája. In Z. P. Zita, *Döntésmélet* (old.: 165-207). Budapest: Alinea.
- Gazdag, F. (2011). *Biztonsági Tanulmányok, Biztonságpolitika*. Budapest: Zrínyi.
- Gergely, F. (1989). *A magyar cserkészlet története 1910-1948*. Budapest: Göncöl.
- Gergely, F., & Kiss, G. (1976). *Horthy Leventéi*. Budapest: Kossuth.
- Gergencsik, E. (1987). *Kreativitás és közösség*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Gr. Teleki, P. (1941). *Az igazi tisztviselő*. Budapest: Nemzetpolitikai Szolgálat.
- Hervay F., L. (1997). *Cserkészek táborozási könyve*. Budapest: Márton Áron Kiadó.

- Horváth, A. (2013). A privatizáció a rendszerváltozás idején. In A. Horváth, *Az állami ingatlanvagyron sorsa a rendszerváltozás után* (old.: 23-43). Budapest: Örökség Kultúrpolitikai Intézet.
- Huntington, S. P. (1985). *The Soldier and the State*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Huntington, S. T. (2002). *The Clash of the Civilizations and the Remaking of World Order*. NY: Harper Collins.
- II. János Pál. (2017). *Emlékezet és Azonosság*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Janowitz, M. (1960). *The Professional Soldier*. New York: Free Press.
- Kollega Tarsoly, I. (2000). *Magyarország a XX. században*. Szekszárd: Babits Kiadó.
- Konfuciusz. (2017). *Beszélgetések és mondások*. Budapest: Helikon.
- Konrád, G., & Szelényi, I. (1989). *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Budapest: Gondolat.
- Krajnc, Z. (Szerk.). (2019). *Hadtudományi Lexikon*. Budapest: Dialóg Campus.
- Külföldi Magyar Cserkészszövetség. (2018). *Cserkészkönyv, a próbák könyve*. Budapest: BGA.
- Lacsny, M. (2013). Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségeinek bemutatása egy konkrét példán keresztül. In A. Horváth (Szerk.), *Az állam ellenőrzése alól kikerült vagyon visszaszerzési lehetőségeinek bemutatása egy konkrét példán keresztül. Az állami ingatlanvagyron sorsa a rendszerváltás után*, old.: 101-114. Budapest: Örökség Kultúrpolitikai Intézet.
- László, A. (1994). *Cserkészek szakácskönyve*. Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Linz, J. J., & Stephan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Lukacs, J. (2018). *A boldogság: feladat - John Lukács füveskönyve*. Budapest: Európa.
- Mattis, J., & West, B. (2019). *Call Sign Chaos*. New York: Random House.
- MCSSZ. (2015). *Egységes Ifjúságnevelési Kézikönyv (EINK)*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség.

- Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion*. New Haven, MS: Yale University Press.
- Mitnick, K. (2019). *The Art of Invisibility*. New York: Back Bay Books.
- Németh, A., & Pukánszky, B. (1996). *Neveléstörténet* (<http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/08.htm#Heading32>. kiad.). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Németh, E. (2005). Önvédelem és küzdősportok. In R. E. (szerk.), *Kézikönyv a testnevelés tanításához 5-8. osztály*. Budapest: Dialóg Campus.
- Oláh, A. (2006). *Pszichológiai alapismeretek*. Budapest: Bölcsész Konzorcium.
- Ördögh, T. (2016). Nacionalizmus és Patriotizmus Szerbiában. In M. Vargha, *Kis népekönyv* (old.: 169-207). Budapest: Europa Varietas Institute.
- Páva, I. (1995). *Bi-Pi élete és kora*. Budapest: Márton Áron Kiadó.
- Peterson, J. B. (2018). *12 szabály az élethez*. Budapest: XXI. Század Kiadó.
- Petrovay, K. (2017). A jégkorszakok csillagászati okai. *Csillagászati évkönyv 2018*, old.: 207-221.
- Rickards, J. (2016). *The Road to Ruin*. New York: Penguin Random House.
- Rónai, A. (dátum nélk.). Uralomváltás Erdélyben. In *Tündérbert*. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Tunderkert-tunderkert-1/erdely-17B98/erdely-a-roman-uralom-alatt-17F27/uralomvaltozas-erdelyben-irta-ronai-andras-17F28/>.
- Seneca, L. A. (dátum nélk.). LXXI. levél. *Erkölcsei levelek Lucilliushoz (Epistulae morales)*.
- Shakespeare, W. (1601). *Hamlet*.
- Sík, S. (1925). *Magyar cserkészvezetők könyve*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség.
- Smith, A. D. (2009). *Ethno-symbolism and nationalism. A cultural approach*. . London & New York: Routledge.
- Smith, E. R., Mackie, D. M., & Claypool, H. M. (2016). *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Szilágyi, P. (2014). *Jogi alaptan*. Budapest: ELTE.

- Teleki, P. g. (1991). *Merjünk magyarok lenni - Idézetek Teleki Pál gróf beszédeiből és írásaiból.* (D. M. Béla, Szerk.) Letöltés dátuma: 2021. 07 10, forrás: ppek.hu: http://www.ppek.hu/konyvek/Teleki_Pal_Merjünk_magyarok_lenni_2.pdf
- Turner, K. (1996). A kiscserkészkor lélektana. In G. Bodnár, *A magyar cserkészisztiztképzés anyaga* (old.: 3-7). Garfield: Külföldi Magyar Cserkészszövetség.
- Wallerstein, I. (2004). *World-systems Analysis - An Introduction.* Durham, London: Duke University Press.

Egyéb hivatkozások:

- A Pedagógusok Sztrájbizottsága követelése. (letöltve 2016. 03. 28.). http://www.pedagogusok.hu/sites/default/files/a_pedagogusok_sztrajkbizottsaga_kovetelese_2.pdf.
- Az Erzsébet Program bemutatása. (dátum nélk.). <http://www.erzsebetprogram.hu/> - ketöltve 2016.10.04.
- Baden Powell, R. (1929). BP utolsó üzenete a cserkészekhez.
- Berkó, I. (dátum nélk.). *Az 1848-49. évi szabadságharc hadkiegészítése.* Letöltés dátuma: 2020.. 06. 13., forrás: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00103/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1957_01-02_204-226.pdf
- Beszámoló a megyei haditorna versenyekről.* 2015. 07. 21.). (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2015. 07 21, forrás: Honvedelem.hu: <http://www.honvedelem.hu/cikk/43588>
- Bilux Kft. (2011). *Éves Beszámoló.* Győr: Bilux Kft.
- Boldizsár, G., & Németh, J. I. (2016). *A komplex biztonság mérésének katonai és társadalmi dimenziói: az Átfogó honvédelmi jelentés.* Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem.
- BSA. (2019. 01 30). *The Eagle Scout Rank.* Letöltés dátuma: 2021. 07 10, forrás: [scouting.org: https://www.scouting.org/resources/guide-to-advancement/eagle-scout-rank/](https://www.scouting.org/resources/guide-to-advancement/eagle-scout-rank/)

- CNN. (dátum nélk.). Letöltés dátuma: 2020.. 05. 04., forrás: editin.cnn.com:
<https://edition.cnn.com/2020/01/16/investing/google-trillion-dollar-market-value-apple-microsoft/index.html>
- Cseri, P. (2020. 02 10). *Akár a polgári engedtlenséget is bevethetik a tanárok az új Nat ellen.* Letöltés dátuma: 2020. 04 26, forrás: 24.hu:
<https://24.hu/belfold/2020/02/10/nemzeti-alaptanterv-magyar-tortenelem-polgari-engedtlenseg-miklosi-arato/>
- Dancs, K. (2013). *Általános iskolások nemzeti identitásának vizsgálata – a nemzeti szimbólumok ismerete, a nemzeti identitás erőssége, a nemzeti identitással összefüggő vélekedések.* Szeged: SZTE - Neveléstudományi Doktori Iskola.
- EMMI. (2014). *www.kormany.hu.* Letöltés dátuma: 2020.. 07. 15., forrás: Fokozatváltás a felsőoktatásban:
<https://www.kormany.hu/download/d/90/30000/fels%C5%91oktat%C3%A1si%20koncepti%C3%B3.pdf>
- Hajdú, F., & Sárhidai, G. (2005). *A Magyar Királyi Honvéd Haditechnikai Intézettől a HM Technológiai Hivatalig 1920–2005.* Budapest: HM Technológiai Hivatal.
- HM. (dátum nélk.). *Zrínyi 2026 haderőfejlesztési program.* Letöltés dátuma: 2020.. 07 04., forrás: https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf
- Hoffmann, R. (2012). Amit meg kell valósítanunk.... *Új Pedagógiai Szemle 2012/1-3.*, old.: 3-4.
- honvedelem.hu. (dátum nélk.). Sikeresek voltak a honvédelmi táborok. *Honvedelem.hu - <http://www.honvedelem.hu/cikk/57546> - letöltve 2016.10.04.*
- Honvédelmi Sportszövetség. (2017). *Alapszabály.* Budapest: HS.
- Honvédelmi Sportszövetség. (2018). *Szakmai beszámoló a 2017-2018-as évről.* Budapest: HS.
- Honvédelmi Sportszövetség. (2019). *2018. évi beszámoló.* Budapest: HS.
- (1914). *Imádkozik a császár.*
- Kolozsi, Á. (2019. 12 03). *Újra kiállította a bizonyítványt a magyar iskolákról a PISA-teszt.*
 Forrás: Index: https://index.hu/techtud/2019/12/03/pisa-teszt_2018_eredmenyek_oktatas_magyarország_iskola_kompetencia/

- Konstantinovics, M. (2019.. január 11.). Válság és virágzás: cserkészlet Amerikában és idehaza. *Mandiner*.
- KSH. (2018). *Mikrocenzus 2016 - 13. A foglalkozások presztízse*. Budapest: KSH.
- KSH. (2021. 05 22). *www.ksh.hu*. Forrás: KSH interaktív korfák: <http://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html?lang=hu>
- KSH. (dátum nélk.). *A világ népességének alakulása*. Forrás: https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html
- Kun Szabó, I. (2018). *Az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi nevelés fejlesztése*. Budapest.
- Lacsny, M. (2016). *A tartalék tartaléka*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Magyar Cserkészszövetség. (2018. 3 3). *Táborozási szabályzat*. Budapest. Forrás: https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/2020-06/mcssz_tasz_2018_03_03.pdf
- Magyar Diáksport Szövetség. (dátum nélk.). *Netfit*. Letöltés dátuma: 2020. 05 29, forrás: A Netfit áttekintése: https://www.netfit.eu/public/pb_about.php
- McKinsey & Co. (2007). *Mi áll a Világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményének Háttérében*. McKinsey & Co. Forrás: <http://mek.oszk.hu/09500/09575/09575.pdf>
- MCSSZ. (2004. 09 01). *A Magyar Cserkészszövetség próbarendszere*. Letöltés dátuma: 2020. 06 30, forrás: [cserkesz.hu: https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/konyvlap_fajl/probarendszer_20040901.pdf](https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/konyvlap_fajl/probarendszer_20040901.pdf)
- MCSSZ. (dátum nélk.). *MCSSZ Alapszabály*. Letöltés dátuma: 2020. 06 11, forrás: [cserkesz.hu: https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/konyvlap_fajl/asz_mcssz_2019_12_01_0.pdf#overlay-context=szovetseg/testuletek/ot/szabalyzatok](https://www.cserkesz.hu/sites/default/files/konyvlap_fajl/asz_mcssz_2019_12_01_0.pdf#overlay-context=szovetseg/testuletek/ot/szabalyzatok)
- MTA. (2017. 10 17). *mta.hu*. Forrás: Tudományági nómenklatúra: <https://mta.hu/doktori-tanacs/tudomanyagi-nomenklatura-106809>
- NATO. (2003). *AJP-9 - NATO CIVIL-MILITARY CO-OPERATION (CIMIC) DOCTRINE*. NATO.
- OECD. (2000). *Programme for International Student Assessment*. Paris: OECD.

- OECD. (2011). *OECD Guide to Measuring the Information Society 2011*. Letöltés dátuma: 2020.. 07 13, forrás: https://read.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-guide-to-measuring-the-information-society-2011_9789264113541-en#page14
- Orbán, V. (Előadó). (2019. 02 10). *Évértékelő beszéd* . Budapest. Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=-_QQDjZvdA
- Orbán, V. (Előadó). (2020. 02 16). *Évértékelő beszéd*. Várkert Bazár, Budapest. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=V23ILvh-tBA>
- Piarista Rend. (dátum nélk.). *A Magyar Piarista Rendtartomány története*. Letöltés dátuma: 2020. 05 28, forrás: Piarista.hu: https://www.piarista.hu/cikk/magyar_piarista_rendtartomany_tortenete
- Pintér, A. (2017). *Honvédelmi nevelési program: KatonaSuli helyett Honvéd Kadét Program*. Forrás: kdn.hu: <https://kdn.hu/kdn/part/szakbizottsag/honvedelmi-nevelési-program-katonasuli-helyett-honved-kadét-program>
- Virág, A. (2013). *Hálózatok a cserkészletben, cserkészhálózatok*. Budapest: Doktori disszertáció - PPKE.

Ábrajegyzék:

1. ábra – a kutatási téma „hagymahéj szerkezete” – saját szerkesztés	16
2. ábra – A biztonsági tanulmányok rendszertani helye és a vele határos tudományterületek	17
3. ábra – a disszertáció elméleti megközelítése a 2. ábra nyomán - saját szerkesztés.....	18
4. ábra A rendszer tervezett felépítése – saját szerkesztés	79
5. ábra A 2019-es költségvetés releváns előirányzatainak összehasonlítása – saját szerkesztés	126
6. ábra Aktív pedagógusok létszáma – Forrás: KK.....	128
7. ábra Osztályok, csoportok száma – Forrás: KK.....	129
8. ábra Tanulói létszám – Forrás: KK.....	129
9. ábra 2019/2020. tanévi naplózási adatok – Forrás: KK.....	129
10. ábra KK kimutatás küzdősportonként – Budapest – Forrás: KK.....	142
11. ábra KK kimutatás küzdősportonként – Magyarország – Forrás: KK.....	142
12. ábra Első érdemi kérdés – válaszok – saját szerkesztés.....	170

<i>13. ábra</i> Katonasuli program – saját szerkesztés.....	172
<i>14. ábra</i> Magyar Honvédség – kapcsolatfelmérés – saját szerkesztés	173
<i>15. ábra</i> Középiskolák igényei foglalkozásokra vonatkozóan – saját szerkesztés.....	175
<i>16. ábra</i> Tanítandó tematikák – saját szerkesztés.....	177
<i>17. ábra</i> Tanulási piramis - Forrás: National Training Laboratories, Bethel, ME	192